സുപ്രസിദ്ധഹിന്ദിനോവൽ

സന്യാസി

രണ്ടാംഭാഗം

പരിഭാഷക:

മിസ് ജെ. ആർ. ജോഷ്വാ എം. എ.

സന്യാസി

രണ്ടാംഭാഗം

സന്യാസി

രണ്ടാംഭാഗം

മിസ് ജോഷ്വായുടെ നോവലുകൾ

സേവാസംഘം

സഹനസമരം

പ്രായശ്ചിത്തം

ഇരുൾനീങ്ങി

പുനർജ്ജന്മം

സന്യാസി

സുപ്രസിദ്ധഹിന്ദിനോവൽ

കേരള സാഹിത്യ അക്കാദമി ഗ്രന്ഥാലയം
തൃശ്ശൂർ

സന്യാസി

രണ്ടാംഭാഗം

പരിഭാഷക:

മിസ് ജെ. ആർ. ജോഷ്വാ എം. ഏ.

ഒന്നാംപതിപ്പ്
കോപ്പി ആയിരം
1954 ജനുവരി
രണ്ടര ഉറുപ്പിക

പ്രസാധകർ:
ശ്രീനരസിംഹവിലാസം ബുക്കഡിപ്പോ,
തുറവൂർ, T. C. S.

അച്ചടി:
"വിജ്ഞാനപോഷിണി" പ്രസ്സ്, കൊല്ലം.

(സർവ്വാവകാശവും പ്രസാധകർക്ക്)

പ്രസ്താവന

നോവൽ എന്ന പേരിൽ ഞാൻ എഴുതിയ ആറാമത്തെ പുസ്തകമാണു് സന്ന്യാസി. ഇവയിൽ ഏതിനെങ്കിലും ആ പേരിനു് അർഹതയുണ്ടോ എന്നു വിധിക്കേണ്ടതു വായനക്കാരാണു്. ഉണ്ടെന്നു് അവർ വിധിക്കുന്നെങ്കിലും അല്പംപോലും മേന്മയ്ക്കു് എനിക്കവകാശമില്ല. എന്തെന്നാൽ, ഇതിനുമുൻപു ഞാൻ എഴുതിയ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ രണ്ടെണ്ണം തർജ്ജമകളും ബാക്കി അനുകരണങ്ങളുമാണു്. ഇതാകട്ടെ ഒരു സ്വാതന്ത്ര്യപരിഭാഷയുമാകുന്നു.

സാഹിത്യലോകത്തു് അത്യുന്നതമായ ഒരു സ്ഥാനം സമാർജ്ജിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു പണ്ഡിതനാണു് ശ്രീ ഇലാചന്ദ്ജോഷി. പല ഉൽകൃഷ്ടഗ്രന്ഥങ്ങളുടെയും കർത്താവും ഒരു പത്രപ്രവർത്തകനുമാണു് അദ്ദേഹം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ "മുക്തിപഥം" എന്ന നോവൽ വായിച്ചപ്പോൾ തർജ്ജമചെയ്താൽ കൊള്ളാമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി; അനുമതിക്കു് അദ്ദേഹത്തിനോടു് അപേക്ഷിച്ചു. ആ സഹൃദയാഗ്രേസരന്റെ മറുപടി എന്നെ കൃതജ്ഞതാപരവശയും അത്ഭുതപരതന്ത്രയുമാക്കിത്തീർത്തു എന്നു പറയുന്നതു് വെറും പരമാർത്ഥം മാത്രമാണു്. മുക്തിപഥം തർജ്ജമചെയ്യാൻ അദ്ദേഹം അനുമതിതന്നു; അതോടൊപ്പം സന്ന്യാസി വായിക്കാനും തർജ്ജമചെയ്യാനും പ്രചോദനവും നല്കി. ഒരു അനുഗ്രഹം ആവശ്യപ്പെട്ടു; രണ്ടു് അനുഗ്രഹങ്ങൾ തന്നു. എന്തൊരു മഹാമനസ്കത!

ഒന്നാംപതിപ്പ്

കോപ്പി ആയിരം

1954 ജനുവരി

രണ്ടര ഉറുപ്പിക

പ്രസാധകർ:

ശ്രീനരസിംഹവിലാസം ബുക്കുഡിപ്പോ,

തുറവൂർ, T. C. S.

അച്ചടി:

"വിജ്ഞാനപോഷിണി" പ്രസ്സ്, കൊല്ലം.

(സർവ്വാവകാശവും പ്രസാധകർക്ക്)

പ്രസ്താവന

നോവൽ എന്ന പേരിൽ ഞാൻ എഴുതിയ ആറാമത്തെ പുസ്തകമാണു് സന്യാസി. ഇവയിൽ ഏതിനെങ്കിലും ആ പേരിനു് അർഹതയുണ്ടോ എന്നു വിധിക്കേണ്ടതു വായനക്കാരാണു്. ഉണ്ടെന്നു് അവർ വിധിക്കുന്നെങ്കിലും അല്പംപോലും മേന്മയ്ക്കു് എനിക്കവകാശമില്ല. എന്തെന്നാൽ, ഇതിനുമുൻപു ഞാൻ എഴുതിയ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ രണ്ടെണ്ണം തർജ്ജമകളും ബാക്കി അനുകരണങ്ങളുമാണു്. ഇതാകട്ടെ ഒരു സ്വാതന്ത്ര്യപരിഭാഷയുമാകുന്നു.

സാഹിത്യലോകത്തു് അത്യുന്നതമായ ഒരു സ്ഥാനം സമാർജ്ജിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു പണ്ഡിതനാണു് ശ്രീ ഇലാചന്ദ്ജോഷി. പല ഉൽകൃഷ്ടഗ്രന്ഥങ്ങളുടെയും കർത്താവും ഒരു പത്രപ്രവർത്തകനുമാണു് അദ്ദേഹം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ "മുക്തിപഥം" എന്ന നോവൽ വായിച്ചപ്പോൾ തർജ്ജമചെയ്താൽ കൊള്ളാമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി; അനുമതിക്കു് അദ്ദേഹത്തിനോടു് അപേക്ഷിച്ചു. ആ സഹൃദയാഗ്രേസരന്റെ മറുപടി എന്നെ കൃതജ്ഞതാപരവശയും അത്ഭുതപരതന്ത്രയുമാക്കിത്തീർത്തു എന്നു പറയുന്നതു് വെറും പരമാർത്ഥം മാത്രമാണു്. മുക്തിപഥം തർജ്ജമചെയ്യാൻ അദ്ദേഹം അനുമതിതന്നു; അതോടൊപ്പം സന്യാസി വായിക്കാനും തർജ്ജമചെയ്യാനും പ്രചോദനവും നല്കി. ഒരു അനുഗ്രഹം ആവശ്യപ്പെട്ടു; രണ്ടു് അനുഗ്രഹങ്ങൾ തന്നു. എന്തൊരു മഹാമനസ്കത!

ആ വിദ്വൽകേസരിയുടെ ഗംഭീരാശയങ്ങൾ അപ്പടി മലയാളത്തിലാക്കാൻ എനിക്കു വിഷമം നേരിട്ടു. ആ വിവരം മുഖദാവിൽ അറിയിച്ചപ്പോൾ പദാനപദതജ്ജമയ്ക്കു മുതിരാതെ, കഥാഗതിക്കും ആശയങ്ങൾക്കും മാററം വരാത്തവണ്ണം സ്വതന്ത്രമായി തജ്ജമചെയ്യാൻ അദ്ദേഹം എന്നെ ഉപദേശിച്ചു.

മൂലഗ്രന്ഥത്തിന്റെ വലിപ്പവും എന്നെ തെല്ലു പരിഭ്രമിപ്പിച്ചു. ഇക്കാരണങ്ങളാൽ സ്വതന്ത്രപരിഭാഷയ്ക്കു ഞാൻ മുതിന്നതാണു്. കഥാഗതിക്കോ രസപോഷണത്തിനോ അത്യാവശ്യമല്ലെന്നു തോന്നിയ വാചകങ്ങൾ അങ്ങുമിങ്ങും ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടുപോലും 'സന്ന്യാസി' രണ്ടുഭാഗങ്ങളായിമാത്രം പ്രസിദ്ധംചെയ്യാനേ സാധിച്ചുള്ളൂ. അതിനു മറെറാരു കാരണവും ഉണ്ടു്. ഈ ഗ്രന്ഥം ഞാൻ തജ്ജമചെയ്യാൻ തുടങ്ങിയിട്ടു് രണ്ടുകൊല്ലത്തിലധികം കാലമായി. അപ്പോഴപ്പോൾ നേരിട്ട അസൌകയ്യങ്ങളും ജോലിത്തിരക്കും മൂലം പൂൎത്തിയാക്കാൻ കാലതാമസം നേരിട്ടു. അതും രണ്ടുഭാഗങ്ങളായി പ്രസിദ്ധംചെയ്യുന്നതിനു കാരണമായി.

ഞാൻ കൈക്കൊണ്ട പരിഭാഷാരീതിമൂലം മൂലഗ്രന്ഥത്തിന്റെ ഉൽകൎഷത്തിനു കോട്ടം തട്ടിയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ, എന്റെ ആ സാഹസത്തിനു് മൂലഗ്രന്ഥകാരനോടും വായനക്കാരോടും ഞാൻ ക്ഷമായാചനം ചെയ്യുന്നു. ശ്രീ ജോഷിയെപ്പോലെയുള്ള ഒരു അഗാധപണ്ഡിതന്റെ ഒരു പ്രൗഢകൃതി തജ്ജമചെയ്യത്തക്ക

പാണ്ഡിത്യം ഹിന്ദിയിലോ മലയാളത്തിലോ എനിക്കില്ല. ഞങ്ങളുടെ അഭിമുഖസംഭാഷണത്തിൽ അദ്ദേഹം ഫലിതമായി പറഞ്ഞതുപോലെ അദ്ദേഹം ജോഷിയും ഞാൻ ജോഷപായും ആണ്. അങ്ങനെ പേരിലുള്ള അല്പമായ സാദൃശ്യം മാത്രമേ ഞങ്ങൾക്കുള്ളു.

'സന്യാസി' തർജ്ജമചെയ്യുന്നതിനു സദയം അനുമതിനല്കിയ ശ്രീ ഇലാചന്ദ്ജോഷിക്ക് ഞാൻ സർവ്വാത്മനാ നന്ദിപറയുന്നു. രാഷ്ട്രഭാഷയായി തീർന്നിരിക്കുന്ന ഹിന്ദിയുടെ വളർച്ചയ്ക്കുവേണ്ടി ഇനിയും ദീർഘകാലം പ്രയത്നിക്കുവാൻ വേണ്ട ആരോഗ്യവും ആയുസ്സും ഐശ്വര്യവും ജഗദീശ്വരൻ അദ്ദേഹത്തിനു നല്കുമാറാകട്ടെ!

ഈ ഗ്രന്ഥത്തിന് ഒരു അവതാരിക എഴുതിത്തന്ന ശ്രീ ബി. ജി. കുറുപ്പിനോടും ഞാൻ അതീവ കൃതജ്ഞയാണ്. കൈയെഴുത്തുകോപ്പി സശ്രദ്ധം പരിശോധിച്ച് ഒരു അവതാരിക എഴുതിയ അദ്ദേഹത്തിനും ഞാൻ ഹൃദയപൂർവ്വം നന്ദിപറയുന്നു.

ഈ ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ പ്രസിദ്ധീകരണം സദയം കൈയേററ തുറവൂർ ശ്രീനരസിംഹവിലാസം ബുക്കഡിപ്പോ പ്രവർത്തകന്മാരോട് എനിക്കുള്ള കൃതജ്ഞതയും ഈ സന്ദർഭത്തിൽ രേഖപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളുന്നു. തങ്ങൾ കൈയേല്ക്കുന്ന ജോലി ഏററവും ഭംഗിയായി നിർവ്വഹിക്കുന്നതിൽ അവർക്കുള്ള താല്പര്യം ഇതിനു മുൻപുതന്നെ എനിക്കു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതാണ്.

അതിയായ ഭയത്തോടുകൂടിയാണു് എന്റെ ആദ്യകൃതിയായ സേവാസംഘം ഞാൻ പൊതുജനസമക്ഷം സമർപ്പിച്ചതു്. എന്നാൽ ശ്രീ സുബ്രഹ്മണ്യൻപോററി എം. ഏ. തുടങ്ങിയ പണ്ഡിതന്മാരും പല വർത്തമാനപ്പത്രങ്ങളും പ്രോത്സാഹജനകങ്ങളായ അഭിപ്രായങ്ങൾകൊണ്ടു് എനിക്കു് ആശ്വാസം നല്കി. തിരുവിതാംകൂർ–കൊച്ചി ഗവമ്മെൻറു് രണ്ടു കൊല്ലമായി അതു് ഒരു പാഠ്യപുസ്തകമായി അംഗീകരിക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു.

എന്റെ ഇതരഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കും ഉദാരമായ ഒരു സ്വീകരണമാണു് പൊതുജനങ്ങളിൽനിന്നും ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതു്. അതിനു ഞാൻ അതീവകൃതജ്ഞയാണു്. സന്ന്യാസിയും, മൂലഗ്രന്ഥത്തിന്റെയും തൽകർത്താവിന്റെയും മഹത്വം അനുസ്മരിച്ചെങ്കിലും, മഹാജനങ്ങൾ സ്നേഹപൂർവ്വം സ്വീകരിക്കുമെന്നു ഞാൻ ആശിക്കുന്നു; അതിനായി പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. പൊതുജനങ്ങളുടെ സഹായവും ഈശ്വരകാരുണ്യവും ലഭിക്കുന്നപക്ഷം മുക്തിപഥംതുടങ്ങി ഏതാനുംചില ഗ്രന്ഥങ്ങൾകൂടി അചിരേണ തർജ്ജമചെയ്തു സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളാം.

എന്നു്

തിരുവനന്തപുരം,
13—12—53

വിനീതയായ
ഗ്രന്ഥകർത്ത്രി.

അവതാരിക

സന്ന്യാസി എന്ന പേരിൽ ശ്രീമതി ജെ. ആർ. ജോഷ്വാ എം. എ. എഴുതീട്ടുള്ള ഈ ഗ്രന്ഥത്തിനു് ഒരു അവതാരിക എഴുതണമെന്നു് എന്നോടു് ആവശ്യപ്പെട്ടപ്പോൾ അതിയായ സന്തോഷത്തോടും തെല്ലു ചാരിതാൎത്ഥ്യത്തോടുംകൂടിയാണു് ആ ഭാരം ഞാൻ കൈയേററതു്. അതിനു ചില കാരണങ്ങളും ഉണ്ടു്.

സേവാസംഘം, പ്രായശ്ചിത്തം, സഹനസമരം, ഇരുൾനീങ്ങി, പുനൎജ്ജന്മം എന്നീ ഒന്നാംതരം നോവലുകളും അപരാധി, പ്രേമപരീക്ഷ, സിൽക്കു്ടൈ മുതലായ സരസനാടകങ്ങളും രസജ്ഞാനന്ദദായകങ്ങളായ നിരവധി ചെറുകഥകളും എഴുതി കേരളീയരുടെ സ്നേഹാദരങ്ങൾക്കു പാത്രീഭവിക്കുകയും സാഹിത്യലോകത്തു് ഒരു ഉന്നതസ്ഥാനം സമാൎജ്ജിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു വിദുഷിയാണു് ശ്രീമതി ജോഷ്വാ. ഈ സ്ഥിതിക്കു് അവരെ വായനക്കാൎക്കു പരിചയപ്പെടുത്തേണ്ട ആവശ്യം തീരെയില്ല. ശ്രീമതി ജോഷ്വായുടെ നോവലുകളും നാടകങ്ങളും ചെറുകഥകളും എല്ലാംതന്നെ ഉൽകൃഷ്ടാദൎശങ്ങൾ ഉൾക്കൊള്ളുന്നവയാണു്; പൊതുജനസമ്മതി നേടിയിട്ടുള്ളവയുമാണു്. തിരുവിതാംകൂർ–കൊച്ചി വിദ്യാഭ്യാസഡിപ്പാർട്ടുമെൻറു് അവരുടെ ഒരു നോവൽ പാഠ്യപുസ്തകമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഇക്കാരണങ്ങളാൽ ശ്രീമതി ജോഷ്വായുടെ

ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കുള്ള മേന്മകൾ എടുത്തുകാണിച്ച് വായനക്കാരെ ആകർഷിക്കേണ്ട ആവശ്യവും ഞാൻ കാണുന്നില്ല.

മലയാളം ശ്രീമതി ജോഷ്വായുടെ മാതൃഭാഷയാണ്; ഹൈസ്കൂളിലും കാളേജിലും ഉപഭാഷയായി പഠിച്ചതും അതുതന്നെ. സംസ്കൃതം പ്രത്യേകമായി പഠിക്കുകയും എം. എ-യ്ക്ക് ഉപഭാഷയായി വരിക്കുകയും ചെയ്തു. ഹിന്ദിയിലാകട്ടെ, വിശാരദ്, വിദ്വാൻ, എം. എ. എന്നീ പരീക്ഷകളിൽ പ്രശസ്തമായ വിജയംവരിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതിനുപുറമെ ഒരു വ്യാഴവട്ടത്തിലധികമായി ഹിന്ദി പഠിക്കുകയും പഠിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തുവരുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്ക് ഹിന്ദിയിൽ നിന്ന് ഒരു ഗ്രന്ഥം മലയാളത്തിലേയ്ക്കു വിവൎത്തനം ചെയ്യാൻ ഈ ശ്രീമതിക്കുള്ള അവകാശവും കഴിവും ആരും ചോദ്യംചെയ്യുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ചുരുക്കത്തിൽ, അവതാരികാകൎത്താവെന്ന നിലയിൽ എനിക്കുള്ള ചുമതല തുലോം ലഘുവായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു. അതാണ് എനിക്കുള്ള സന്തോഷത്തിനു കാരണം.

ശ്രീമതി ജോഷ്വാ വിദ്യാഭ്യാസം കഴിഞ്ഞു്, ജോലിയിൽ പ്രവേശിച്ച്, പഠിപ്പിലും പഠിപ്പിക്കലിലും മാത്രം ശ്രദ്ധിച്ചു കഴിയുമ്പോഴാണ്, അന്നു ഞാൻ പത്രാധിപത്യം വഹിച്ചിരുന്ന ഒരു പത്രത്തിന്റെ വാരാന്ത്യപ്പതിപ്പുകളിലേക്ക് ഹിന്ദിയിൽനിന്നു നല്ല ചെറുകഥകളും ലേഖനങ്ങളും തൎജ്ജമചെയ്തുതര

ണമെന്ന് ഞാൻ അവരോട് അപേക്ഷിച്ചതു്. പല ഒഴികഴിവുകളും പറഞ്ഞു: ഭാഷാസ്വാധീനമില്ല; തർജ്ജമചെയ്തു പരിചയമില്ല; എന്നെല്ലാം.

നല്ല ശിക്ഷകഴിച്ചോർക്കു-
മില്ല വിശ്വാസമാത്മനി

എന്നല്ലേ മഹദ്വാക്യം! ഏതായാലും ഞാൻ തുടച്ച്യായി ശല്യപ്പെടുത്തിയപ്പോൾ ശ്രമിക്കാമെന്നു സമ്മതിച്ചു. അതിനടുത്തുതന്നെ ഏതാനും ചെറുകഥകൾ അയച്ചുതരികയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ, തന്റെ പാണ്ഡിത്യവും പ്രാഗത്ഭ്യവും മാതൃഭാഷാപോഷണത്തിനു വേണ്ടി വിനിയോഗിക്കുവാൻ ശ്രീമതി ജോഷ്വായെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നതിൽ ഒരു എളിയപങ്കു വഹിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് ഞാൻ അഭിമാനിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് ഈ ഗ്രന്ഥത്തിനു് അവതാരിക എഴുതുന്നതിൽ തെല്ലു ചാരിതാർത്ഥ്യം എനിക്കുണ്ടെന്നു് മുമ്പു ഞാൻ പ്രസ്താവിച്ചതു്.

ശ്രീമതി ജോഷ്വായുടെ നോവലുകൾ വായിക്കുന്നവർക്കു് ഒരു അഭിപ്രായം ഉണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല. ചില കാര്യങ്ങളിൽ അവർക്കു് പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധയുണ്ടു്. ഒന്നാമതു്, സാഹിത്യലോകത്തു സ്ഥിരപ്രതിഷ്ഠ നേടിയിട്ടുള്ള സുപ്രസിദ്ധഗ്രന്ഥകാരന്മാരുടെ കൃതികളെമാത്രമാണു് അവർ അനുകരിക്കുകയോ പരിഭാഷപ്പെടുത്തുകയോ ചെയ്യുന്നതു്. രണ്ടാമതു്, അത്തരം കൃതികളിൽതന്നെയും ഉന്നതാദർശങ്ങൾ ഉള്ളവ തിരഞ്ഞെടുക്കുന്നു. സേവാസംഘം സമുദായസേവനത്തിന്റെ മഹ

ത്വം വെളിവാക്കുന്നെങ്കിൽ, പ്രായശ്ചിത്തം സമുദായ പരിഷ്കാരത്തിനു പ്രചോദനം നല്കുന്നു. അതിലും സേവനത്തിൻെറ മാഹാത്മ്യം വെളിവാക്കുന്നുണ്ടു്. ഗുണദോഷവിവേചനംകൂടാതെ അനുകരണത്തിലും ആഡംബരത്തിലും ഭ്രമിക്കുന്നതു് ആപല്ക്കരമാണെന്നും, ധമ്മനിഷ്ഠയോടുകൂടിയ ജീവിതമേ വിജയത്തിൽ പയ്യവസാനിക്കുകയുള്ളു എന്നും 'ഇരുമ്പുനീങ്ങി' എന്ന ഗ്രന്ഥംമുഖേന ഗ്രന്ഥകർത്ത്രി ഉപദേശിക്കുന്നു. പരിതഃസ്ഥിതികളുടെയും സംസഗ്ഗത്തിൻെറയും ദൂഷ്യം മൂലം വഴിപിഴച്ചുപോകുന്നവക്കും, ധമ്മബോധം നഷ്ടപ്പെടാതിരുന്നാൽ പശ്ചാത്താപവും പരിശ്രമവുംകൊണ്ടു് ഉൽകൃഷ്ടജീവിതത്തിലേയ്ക്കു് ഉയരാൻ സാധിക്കുമെന്നു് "പുനജ്ജന്മം" സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ, ഉൽകൃഷ്ടാദശങ്ങൾ ഉൾക്കൊള്ളുന്നവയാണു് ശ്രീമതി ജോഷ്വാ എഴുതുന്ന ഗ്രന്ഥങ്ങളെല്ലാം. ഇക്കാര്യത്തിൽ സഹൃദയർ അവരെ അഭിനന്ദിക്കുമെന്നാണു് എൻെറ വിശ്വാസം. പച്ചവെള്ളത്തിൽ മധുരദ്രവ്യം കലത്തി കുടിക്കുന്നതുപോലെ താല്ക്കാലികരസത്തിനുമാത്രം പ്രയോജകീഭവിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥങ്ങളെക്കാൾ വായനക്കാരെ രസിപ്പിക്കുന്നതോടൊപ്പം അവരിൽ വിജ്ഞാനവും സന്മാർഗ്ഗനിഷ്ഠയും വദ്ധിപ്പിക്കുകകൂടി ചെയ്യുന്ന ഗ്രന്ഥങ്ങൾ ആദരണീയങ്ങളല്ലേ?

ഹിന്ദിസാഹിത്യനഭോമണ്ഡലത്തിൽ ഉജ്ജ്വലഭാസ്സോടുകൂടി പ്രശോഭിക്കുന്ന ഒരു ജ്യോതിസ്സാണു്

ശ്രീ ഇലാചന്ദ്ജോഷി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേരു കേട്ടിട്ടില്ലാത്തവരും അദ്ദേഹം രചിച്ച പ്രശസ്തകൃതികളിൽ ഒന്നെങ്കിലും വായിച്ചിട്ടില്ലാത്തവരും ഹിന്ദിപ്രേമികളുടെ ഇടയിൽ ഉണ്ടായിരിക്കുകയില്ല. അത്ര പ്രശസ്തനും പ്രഗത്ഭനുമായ ഒരു സാഹിത്യകാരനാണ് അദ്ദേഹം. ശ്രീ ഇലാചന്ദ്ജോഷിയാണ് 'സന്യാസി' ഹിന്ദിയിൽ എഴുതീട്ടുള്ളത്. പരിഭാഷചെയ്തതോ, ഹിന്ദിയിലും മലയാളത്തിലും നല്ല പാണ്ഡിത്യവും പല ഉത്തമഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഹിന്ദിയിൽനിന്നു തർജ്ജമ ചെയ്തു പരിചയവും നേടിയിട്ടുള്ള ശ്രീമതി ജെ. ആർ. ജോഷപ്പായും.

വിദ്യാർത്ഥിയായ ഒരു യുവാവ് ലളിതവികാരങ്ങൾക്കു വശംവദനായി തന്റെ വിദ്യാഭ്യാസവും ജീവിതം തന്നെയും പാഴാക്കുന്നതാണ് ഇതിലെ ഇതിവൃത്തം. ഗുണദോഷജ്ഞാനമില്ലാതെ, ആത്മാർത്ഥതയില്ലാതെ, തന്റേടമില്ലാതെ ചെയ്യുന്ന പ്രവൃത്തികളുടെ ഫലം പരാജയവും തീരാദുഃഖവും ആയിരിക്കുമെന്ന് ഇതിലെ നായകന്റെ അനുഭവം നമ്മെ പഠിപ്പിക്കുന്നു.

വായനക്കാരെ ആദ്യന്തം ആകർഷിക്കുന്ന കഥാഗതി; ആസ്വാദ്യമായ പ്രതിപാദനം; ഹൃസ്വങ്ങളും രസകരങ്ങളുമായ വർണ്ണനകൾ; വായനക്കാരിൽ സന്മാർഗ്ഗബോധം ഉറപ്പിക്കുന്നതിനു തികച്ചും പര്യാപ്തമായ പരിണാമം; മഹത്തമങ്ങളായ ജീവിതതത്വങ്ങളുടെ

സന്ദർഭാനുഗുണമായ പ്രകാശനം; ഇതെല്ലാം ഈ ഗ്രന്ഥത്തിനുള്ള ഗുണങ്ങളിൽ ചിലതുമാത്രമാണ്. കാളേജ്‌വിദ്യാർത്ഥികൾ തമ്മിലുള്ള സംഭാഷണത്തിലും മററും തന്മയത്വം കളിയാടുന്നു. രാഷ്ട്രപിതാവിനെയും മററു രാഷ്ട്രീയനേതാക്കന്മാരെയുംകുറിച്ച് ഒരു കഥാപാത്രം പറയുന്ന അഭിപ്രായങ്ങൾ പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ നീരസം ജനിപ്പിച്ചേക്കാം, എങ്കിലും ആലോചനയ്ക്കു വകതരുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ആ കഥാപാത്രത്തിൻെറ അഭിപ്രായംപോലും ക്രമേണ മാറുന്നതുമുണ്ട്. ഇതുപോലെ രസപോഷണത്തിനും ചിന്തോദ്ദീപനത്തിനും പര്യാപ്തങ്ങളായ ഭാഗങ്ങൾ ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ അപൂർവ്വമല്ല.

'സന്ന്യാസി' ഒരു സ്വതന്ത്രപരിഭാഷയാണെന്നു ഗ്രന്ഥകർത്ത്രി പറയുന്നു. ഹിന്ദി അക്ഷരമാലപോലും അറിഞ്ഞുകൂടാത്ത ഞാൻ പരിഭാഷയുടെ സ്വഭാവത്തേയോ, ഗുണത്തേയോകുറിച്ച് എന്തു പറയാനാണ്; ആ ഭാരം ഹിന്ദിപണ്ഡിതന്മാൎക്ക് സലജ്ജം, വിടുകയല്ലാതെ നിവ്വാഹമില്ല.

ശ്രീമതി ജോഷ്വായുടെ മാതൃഭാഷാഭിമാനത്തേയും പരിശ്രമശീലത്തേയും ഞാൻ സവ്വാത്മനാ അഭിനന്ദിക്കുന്നു; അവൎക്ക് സർവ്വാഭ്യുദയങ്ങളും സന്ന്യാസിക്ക് പ്രചുരപ്രചാരവും നേരുന്നു.

ചന്ദ്രമംഗലം, മണക്കാട്ട്,
തിരുവനന്തപുരം,
7-12-53

ബി. ജി. കുറുപ്പ്.

ശ്രീ ഇലാചന്ദ് ജോഷി

ഭാരതീയകലകളിൽ അനിഷേധ്യമായ പ്രഭാവം ചെലുത്തുവാൻ പാശ്ചാത്യകലയ്ക്കും ശാസ്ത്രത്തിനും സാധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള വസ്തുത സർവ്വവിദിതമാണല്ലോ. ഫ്രോയിഡിന്റെ മനശ്ശാസ്ത്രവും ആഡ്ലർ തുടങ്ങി യുള്ളവരുടെ മാനസികാപഗ്രഥനസിദ്ധാന്തങ്ങളും ഇക്കൂട്ടത്തിൽ പ്രാമുഖ്യംവഹിക്കുന്നു. മനുഷ്യന്റെ സർവ്വവിധ അനുഭൂതികൾക്കും ആധാരമായ അംശ ങ്ങൾ അവന്റെ ഉപബോധമനസ്സിൽത്തന്നെ ലയി ച്ചുകിടക്കുന്നുണ്ടെന്നും, അവ അവന്റെ പ്രവർത്തന പരിപാടികളെ യഥാകാലം യഥായോഗ്യം നിയന്ത്രി ക്കുന്നുണ്ടെന്നും, അവയുടെ വേരറുത്തുകളയുവാൻ സാമൂ ഹ്യപരമായും മററുമുള്ള പ്രതിബന്ധങ്ങൾക്കു സാദ്ധ്യ മാകുന്നതല്ലെന്നും സമർത്ഥിക്കുന്ന ഫ്രോയിഡിയൻ സിദ്ധാന്തത്തിന്റെ വെളിച്ചത്തിൽ, വ്യക്തിജീവിത ത്തെ റിയലിസത്തിന്റെ കണ്ണാടിയിൽക്കൂടി വീക്ഷി ക്കുകയും വ്യാഖ്യാനിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതായ കൃതികൾ യൂറോപ്യൻസാഹിത്യങ്ങളിൽ ധാരാളമായി ഉണ്ടായി ട്ടുണ്ട്. ഈ മാതൃകയെ അവലംബമായി സ്വീകരിച്ചു കലാസൃഷ്ടി നടത്തുവാൻ ഭാരതീയരും യത്നിക്കാതിരു ന്നിട്ടില്ല. പക്ഷേ അപൂർവ്വംചിലർക്കുമാത്രമേ അതിൽ വിജയം കൈവരിക്കുവാൻ സാധിച്ചിട്ടുള്ളൂ. ആ അപൂർവ്വംചിലരിൽ പ്രമുഖനായ ഒരാളാണു് ശ്രീ ഇലാചന്ദ്ജോഷി.

മനഃശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തങ്ങൾ കലാവസ്തുക്കളല്ല; കലയുടെ ആവിഷ്കരണത്തിനു കൈക്കൊള്ളാവുന്ന ഉപകരണങ്ങൾ മാത്രമാണു്. ഈ വസ്തുത ശരിയ്ക്കും തികച്ചും മനസ്സിലാക്കി തദനുസരണം കലാസൃഷ്ടി

നിർവ്വഹിച്ചു എന്നതാണ് ശ്രീ ജോഷിയുടെ അനന്യസാധാരണമായ വിജയത്തിനു നിദാനം. സാധാരണഗതിയിലുള്ള സംഭവപരമ്പരകൾ, വ്യക്തതനിറഞ്ഞ അപഗ്രഥനസമ്പ്രദായം, വ്യക്തിത്വമുള്ള കഥാപാത്രങ്ങൾ, മർമ്മസ്പൃശിയായ സ്വഭാവചിത്രീകരണം, തീവ്രവും സ്വാഭാവികവുമായ സംഭാഷണരീതി, വൈദഗ്ദ്ധ്യംനിറഞ്ഞ പശ്ചാത്തലസൃഷ്ടി എന്നിവ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നോവലുകളുടെ പ്രത്യേകതകളിൽ ചിലതുമാത്രമാകുന്നു.

ഘൃണാമയി, സന്യാസി, പർദ്ദേകീറാനി, മുക്തിപഥ്, പ്രേത് ഔർ ഛായാ ഇവയത്രെ ശ്രീ ഇലാചന്ദ്ജോഷിയുടെ സുപ്രസിദ്ധ കൃതികൾ. തിരുവിതാംകൂർ സർവ്വകലാശാലവക ഹിന്ദിവിദ്വാൻപരീക്ഷയ്ക്കു് ഒരു പാഠ്യപുസ്തകമായിരിക്കുന്ന മുക്തിപഥ് ശ്രീ ജോഷിയെയും കേരളീയരെയുംതമ്മിൽ ഇതിനകം ഏറെക്കുറെ പരിചയിപ്പിച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അക്ലിഷ്ടമായ പ്രതിഭയും, അപ്രധൃഷ്യമായ പരിശ്രമവുംകൊണ്ടു ഹിന്ദിസാഹിത്യക്ഷേത്രത്തിലെ അത്യുന്നതപീഠങ്ങളിലൊന്നിൽ അധിഷ്ഠിതനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന ശ്രീ ജോഷിയുടെ അനശ്വരമായ കലാമഹത്വവുമായി, കേരളീയജനതയിൽ ഹിന്ദിഭാഷാനഭിജ്ഞരായിട്ടുള്ളവർ പരിചയപ്പെടുവാൻ ഇങ്ങനെ ഒരവസരം ലഭിച്ചതു് ഏററവും ചാരിതാർത്ഥ്യജനകമാണു്. പരിഭാഷകയുടെ തുടർന്നുള്ള പരിശ്രമം ഈ വിഷയത്തിൽ കൂടുതൽ ഫലപ്രദമായിത്തീരുമെന്നും ആശിക്കുന്നു.

പി. ജി. കമ്മത്തു് B. A., B. Sc., B. T.

സന്യാസി

രണ്ടാംഭാഗം

അദ്ധ്യായം നാല്പത്തിയാറ്

അടുത്തദിവസം അതിരാവിലെ ശാന്തി എഴുന്നേററു് പ്രഭാതകൃത്യങ്ങൾ നിർവ്വഹിച്ചശേഷം ഭക്ഷണവും കഴിച്ചു് യാത്രയ്ക്കു തയ്യാറായി. സാധാരണമല്ലാത്ത ഒന്നുരണ്ടു വിശേഷങ്ങൾ അവളുടെ ഒരുക്കത്തിൽ ഇന്നു ഞാൻ കണ്ടു. വിലയേറിയ ഒരു സ്വർണ്ണമാല എടുത്തു കഴുത്തിൽ ധരിച്ചു. (ഇതുവരെ ഈ മാല ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല; എവിടെ സൂക്ഷിച്ചിരുന്നെന്നും നിശ്ചയമില്ല.) അതുകണ്ടു് ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. പക്ഷേ, ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഞാൻ വാങ്ങിയതും ഒരിക്കൽ പോലും ശാന്തി ഉടുത്തുകണ്ടിട്ടില്ലാത്തതുമായ രണ്ടു വിലകൂടിയ സാരികൾ പൊതിഞ്ഞു് കൈയിൽ എടുത്തു.

ശാന്തി:—പോകാം.

ഞാൻ ചോദിച്ചു: —

"ഈ സാരികൾ എവിടെ കൊണ്ടുപോകുന്നു?"

ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ മറുപടിപറഞ്ഞു:—

"ബലദേവൻെറ സഹോദരിക്കു കൊടുക്കാൻ; ഒരു സഹോദരിയെ ആദ്യമായി ചെന്നുകാണുമ്പോൾ എന്തെങ്കിലും കൊടുക്കേണ്ടേ?"

"ഓഹോ! അതാണോ കാര്യം."

കട്ടരയിൽ എത്തി, ഞങ്ങൾ വണ്ടിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങി. തെരുവിൻെറ ഇരുവശങ്ങളിലും താമസിക്കുന്നവർ

നിർവ്വഹിച്ചു എന്നതാണു് ശ്രീ ജോഷിയുടെ അനന്യസാധാരണമായ വിജയത്തിനു നിദാനം. സാധാരണഗതിയിലുള്ള സംഭവപരമ്പരകൾ, വ്യക്തതനിറഞ്ഞ അപഗ്രഥനസമ്പ്രദായം, വ്യക്തിത്വമുള്ള കഥാപാത്രങ്ങൾ, മർമ്മസ്പർശിയായ സ്വഭാവചിത്രീകരണം, തീവ്രവും സ്വാഭാവികവുമായ സംഭാഷണരീതി, വൈദഗ്ദ്ധ്യംനിറഞ്ഞ പശ്ചാത്തലസൃഷ്ടി എന്നിവ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നോവലുകളുടെ പ്രത്യേകതകളിൽ ചിലതുമാത്രമാകുന്നു.

ഘൃണാമയി, സന്യാസി, പർദ്ദേകീറാനി, മുക്തിപഥ്, പ്രേത് ഔർ ഛായാ ഇവയത്രെ ശ്രീ ഇലാചന്ദ്ജോഷിയുടെ സുപ്രസിദ്ധ കൃതികൾ. തിരുവിതാംകൂർ സർവ്വകലാശാലവക ഹിന്ദിവിദ്വാൻപരീക്ഷയ്ക്കു് ഒരു പാഠ്യപുസ്തകമായിരിക്കുന്ന മുക്തിപഥ് ശ്രീ ജോഷിയെയും കേരളീയരെയുംതമ്മിൽ ഇതിനകം ഏററക്കുറെ പരിചയിപ്പിച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അക്ലിഷ്ടമായ പ്രതിഭയും, അപ്രധൃഷ്യമായ പരിശ്രമവുംകൊണ്ടു ഹിന്ദിസാഹിത്യക്ഷേത്രത്തിലെ അത്യുന്നതപീഠങ്ങളിലൊന്നിൽ അധിഷ്ഠിതനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന ശ്രീ ജോഷിയുടെ അനശ്വരമായ കലാമഹത്വവുമായി, കേരളീയജനതയിൽ ഹിന്ദിഭാഷാനഭിജ്ഞരായിട്ടുള്ളവർക്കു പരിചയപ്പെടുവാൻ ഇങ്ങനെ ഒരവസരം ലഭിച്ചതു് ഏററവും ചാരിതാർത്ഥ്യജനകമാണു്. പരിഭാഷകയുടെ തുടർന്നുള്ള പരിശ്രമം ഈ വിഷയത്തിൽ കൂടുതൽ ഫലപ്രദമായിത്തീരുമെന്നും ആശിക്കുന്നു.

പി. ജി. കമ്മത്തു് B. A., B. Sc., B. T.

സന്യാസി

രണ്ടാംഭാഗം

അദ്ധ്യായം നാല്പത്തിയാറ്

അടുത്തദിവസം അതിരാവിലെ ശാന്തി എഴുന്നേററു് പ്രഭാതകൃത്യങ്ങൾ നിർവ്വഹിച്ചശേഷം ഭക്ഷണവും കഴിച്ചു് യാത്രയ്ക്കു തയ്യാറായി. സാധാരണമല്ലാത്ത ഒന്നുരണ്ടു വിശേഷങ്ങൾ അവളുടെ ഒരുക്കത്തിൽ ഇന്നു ഞാൻ കണ്ടു. വിലയേറിയ ഒരു സ്വർണ്ണമാല എടുത്തു കഴുത്തിൽ ധരിച്ചു. (ഇതുവരെ ഈ മാല ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല; എവിടെ സൂക്ഷിച്ചിരുന്നെന്നും നിശ്ചയമില്ല.) അതുകണ്ടു് ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. പക്ഷേ, ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഞാൻ വാങ്ങിയതും ഒരിക്കൽ പോലും ശാന്തി ഉടുത്തുകണ്ടിട്ടില്ലാത്തതുമായ രണ്ടു വിലകൂടിയ സാരികൾ പൊതിഞ്ഞു് കൈയിൽ എടുത്തു.

ശാന്തി:—പോകാം.

ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"ഈ സാരികൾ എവിടെ കൊണ്ടുപോകുന്നു?"

ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ മറുപടിപറഞ്ഞു:—

"ബലദേവൻെറ സഹോദരിക്കു കൊടുക്കാൻ; ഒരു സഹോദരിയെ ആദ്യമായി ചെന്നുകാണുമ്പോൾ എന്തെങ്കിലും കൊടുക്കേണ്ടേ?"

"ഓഹോ! അതാണോ കാര്യം."

കട്ടരയിൽ എത്തി, ഞങ്ങൾ വണ്ടിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങി. തെരുവിൻെറ ഇരുവശങ്ങളിലും താമസിക്കുന്നവർ

ഞങ്ങളെ സാശ്ചര്യം തുറിച്ചുനോക്കുന്നതു കണ്ടു. കുലീനയായ ഒരു സ്ത്രീ ആ തെരുവിൽകൂടി പോകുന്നതു് അവർ കണ്ടിട്ടില്ലായിരിക്കാം. ഒരുപക്ഷേ, ശാന്തിയുടെ, ആരെയും ആകർഷിക്കുന്ന സൌന്ദര്യം കണ്ടിട്ടുമാകാം. ബലദേവൻെറ വീട്ടിൽ എത്തി ഞാൻ കതകിന്നു തട്ടി. അകത്തുനിന്നും ബലദേവൻ ചോദിച്ചു:—

"ആരതു്?"

"ഞാൻതന്നെ; നന്ദകിശോർ; കതകു തുറക്കൂ."

വാതിൽ തുറന്നു. അപ്രതീക്ഷിതമായി എൻെറകൂടെ ശാന്തിയേയും കണ്ടപ്പോൾ ബലദേവൻ അത്ഭുതാധിക്യത്താൽ മൂർച്ഛിച്ചു വീണുപോകുമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. തൻെറ ദൃഷ്ടികളെ അയാൾ വിശ്വസിക്കുന്നില്ലെന്നു തോന്നുമാറു് ശാന്തിയെ പിന്നെയുംപിന്നെയും സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. അസാമാന്യമായ പരിഭ്രമം അയാളുടെ മുഖത്തു കളിയാടി. സംഭാഷണശക്തി തീരെ ക്ഷയിച്ചുപോയി. അല്പം പണിപ്പെട്ടു് ധൈര്യമവലംബിച്ചു. എങ്കിലും അത്ഭുതവും പരിഭ്രമവും വ്യക്തമാകുമാറുമാത്രമേ അയാൾക്കു സംസാരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞൊള്ളു.

"താങ്കൾ! താങ്കളോ? എങ്ങനെ വന്നു; എന്തിനു വന്നു?"

ബലദേവൻെറ പരിഭ്രമംകണ്ടു് ശാന്തിക്കു തെല്ലു് അസ്വാസ്ഥ്യം തോന്നി. അവൾ പറഞ്ഞു:—

"വളരെനാളായി ആഗ്രഹിക്കുന്നു, ഇങ്ങോട്ടൊന്നു വരണമെന്നു്. ഇന്നലെ ഇദ്ദേഹംവന്നു വീടു കണ്ടുപിടിച്ചു. ഇന്നു ഞാനും വരുന്നെന്നു പറഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹം സമ്മതിച്ചു."

ഞങ്ങൾ പുറത്തുതന്നെ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. ശാന്തിയുടെ ഔദാര്യംകൊണ്ടാണല്ലോ ഇവിടെവന്നു് ഇങ്ങനെ

നില്ക്കേണ്ടതായി വന്നതെന്നോർത്ത് എനിക്കു കോപമുണ്ടായി. എങ്കിലും, അതു പുറമേ കാണിച്ചില്ല. ഒരുവിധം ശാന്തനായശേഷം ബലദേവൻ പറഞ്ഞു:—

"രണ്ടുപേരും പുറത്തുതന്നെ നില്ക്കുന്നല്ലൊ, വരണം; അകത്തുപോകാം."

അകത്തുകടന്ന് ഞാൻ ഒരു ഒടിഞ്ഞ കസേരയിൽ ഇരുന്നു; ശാന്തി ഒരു തട്ടുപടിയിലും—ബലദേവൻ നിന്നതേയുള്ളു. ബലദേവനെ ആശ്വസിപ്പിക്കാനായി ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"ഞങ്ങളുടെ വരവ് നിങ്ങളെ വിഷമിപ്പിക്കുന്നെന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലായി. ഇന്നലെ ഇവിടെവന്ന് ഇവിടുത്തെ പരിതഃസ്ഥിതികൾ കണ്ടു മനസ്സിലാക്കിയശേഷം ശാന്തിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ട് എന്തിനു വന്നെന്ന് നിങ്ങൾ നിശ്ചയമായും ചിന്തിക്കുന്നുണ്ടാവാം. ഇവിടുത്തെ സ്ഥിതിഗതികൾ തികച്ചും ഞാൻ ശാന്തിയെ മനസ്സിലാക്കി. എങ്കിലും നിങ്ങളുടെ കൊച്ചമ്മയും അനുജത്തിയുംകൂടെ ഇവിടെ താമസം ഉണ്ടെന്നറിഞ്ഞപ്പോൾ അവൾ അവരെ കണ്ടേ തീരുവെന്നു ശഠിച്ചു."

ശാന്തി:—ഞങ്ങൾ വന്നതുകൊണ്ട് അങ്ങു വിഷമിക്കേണ്ട; സ്വന്തം അനുജത്തിയെപ്പോലെ എന്നെയും കരുതുക. അനുജത്തിയേയും കൊച്ചമ്മയേയും പരിചയപ്പെടുത്തിത്തരണം.

അല്പനേരത്തെ മൌനത്തിനുശേഷം ബലദേവൻ പറഞ്ഞു:—

"ശരി; ഞാൻ പോയി കൊച്ചമ്മയോടും അനുജത്തിയോടും പറയാം. അവൾക്കു നിങ്ങളെ കാണാൻ ഇഷ്ടമാണെങ്കിൽ എനിക്കെന്തുവിഷമം?"

ശാന്തി എഴുന്നേററു ബലദേവനെ തൊഴുതുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"എങ്ങനെയെങ്കിലും അവരെ ഒന്നു കാണാൻ സൌകര്യം ഉണ്ടാക്കിത്തരണം."

ബല:—ഇരിക്കണം; ഞാൻ ഇതാ വരുന്നു.

ബലദേവൻ അവിടെനിന്നും പോയി.

പതിഞ്ഞസ്വരത്തിൽ ബലദേവൻ ചിററമ്മയോടു വിവരം പറഞ്ഞു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ഒരു പെൺകുട്ടി ദൃഢസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ പറയുന്നതു കേട്ടു:—"എനിക്ക് ആരെയും കാണേണ്ട; ഇല്ല. ഞാൻ കാണുകയില്ല." അതു് ബലദേവൻെറ അനുജത്തിയുടെ ശബ്ദമാണെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലായി. ബലദേവൻ അവളെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തി. "എന്തു ശാഠ്യമാണിതു്? മിണ്ടാതിരിക്കു." ബലദേവനും കൊച്ചമ്മയുംകൂടി അവളെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. കാൽമണിക്കൂറിലധികം വാദപ്രതിവാദം നടന്നു. കൊച്ചമ്മയ്ക്കു ശാന്തിയെ കാണാൻ വിരോധമില്ല. പക്ഷേ, അനുജത്തിയെ വഴിപ്പെടുത്താൻ അവൾക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. അവൾ ഇങ്ങനെ പറയുന്നതു ഞങ്ങൾ സ്പഷ്ടമായി കേട്ടു. "ഹൊ! വലിയ ആളുകൾ വന്നിരിക്കുന്നു! എന്തൊന്നാ കാണാനാണോ എന്തോ! ഞങ്ങൾ വലിയ ആളുകളാണെന്നും നിങ്ങൾ ദരിദ്രരാണെന്നും കാണിക്കാൻ! ഹും! എന്നിട്ട് എത്ര ഭംഗിയായി സംസാരിക്കുന്നു! അവരുടെ വലിപ്പമൊന്നും എനിക്കു കാണേണ്ട." ആ പെൺകുട്ടിയുടെ ദുർഭാഷണം കേട്ടു ലജ്ജിച്ചു് ഞാനും ശാന്തിയും പരസ്പരം നോക്കി. ശാന്തി പല്ലുകടിച്ചുകൊണ്ടു മെല്ലെ പറഞ്ഞു:—"സംഗതികൾ ഇത്രമാത്രം വഷളാകുമെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചില്ല. വല്ലാത്ത സ്വഭാവക്കാരിതന്നെ!" ഞാൻ മൌനംദീക്ഷിച്ചു് എൻെറ ക്രോധം അടക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. ശാന്തിയുടെ ദുശ്ശാഠ്യം അനുചിതമാണെന്നു് ആദ്യമേ എനിക്കു് അറിയാമായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഞാൻ തടഞ്ഞിട്ടും അവൾ കൂട്ടാക്കിയില്ല. ഇപ്പോൾനിന്നു പല്ലുകടിക്കുന്നു.

ബലദേവൻ വളരെ പണിപ്പെട്ട് സഹോദരിയേയും കൊച്ചമ്മയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. ബാലിക ഇന്നലെ ഉടുത്തിരുന്ന മുഷിഞ്ഞ സാരിയല്ല ഇന്ന് ഉടുത്തിരിക്കുന്നതു്. ഇന്നു വൃത്തിയുള്ളതും എന്നാൽ അങ്ങുമിങ്ങും കീറിയതുമായ ഒന്നു ധരിച്ചിരിക്കുന്നു. മദ്ധ്യവയസ്കയായ മറേറസ്ത്രീ (ബലദേവൻെറ ചിററമ്മ) കീറിയതും മുഷിഞ്ഞതുമായ സാരിയും. അവരെ രണ്ടുപേരെയും കണ്ടയുടൻ, ഔപചാരികമായി പരിചയപ്പെടുത്താൻ കാത്തിരിക്കാതെ, ഞാനും ശാന്തിയും എഴുന്നേററ് അവരെ അഭിവാദ്യം ചെയ്തു. ചിററമ്മ ക്ഷീണസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു:—മകളെ, നിനക്ക് ദീർഘായുസ്സ് ഉണ്ടാകട്ടെ; മകനെ, ദീർഘായുസ്സായിരിക്കൂ."

ശാന്തി അവരുടെ കൈക്കുപിടിച്ച് അവളുടെ സമീപം ഇരുത്തി. അനന്തരം ബാലികയെ സ്നേഹപൂർവ്വം തലോടിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"വരൂ, അനുജത്തീ; ഇവിടെ ഇരിക്കൂ."

അവൾ മിണ്ടാതെ അനുസരിച്ചു. ഞാൻ അവളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി—സുന്ദരിയോ, വിരൂപയോ അല്ല—ചടച്ച് പൊക്കമുള്ള ശരീരം. കൂടക്കൂടെ കടക്കണ്ണുകൊണ്ടു് എന്നെയും ശാന്തിയേയും നോക്കും. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ദൃഷ്ടികൾ പിന്തിരിക്കും. അവളുടെ ആ നീണ്ട കണ്ണുകൾ മനോഹരങ്ങളാണ്. പക്ഷേ, ആ നോട്ടത്തിലും കണ്ണുകളുടെ പ്രകാശത്തിലും എന്തോ ഒരു വൈചിത്ര്യം കലന്നിരിക്കുന്നു. ആ വൈചിത്ര്യം എന്താണെന്നു വ്യക്തമാക്കാൻ എനിക്കു ശക്തിയില്ല; കാരണം നിശ്ചയമില്ലെങ്കിലും അതു് എൻെറ ഉള്ളിൽ ഭീതിയുളവാക്കി. അവൾ പ്രേതലോകത്തുനിന്ന് ഇഹത്തിൽ വന്നിരിക്കുകയാണെന്നും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നിടത്തോളം യാതൊരു കാരണവശാലും, യാതൊരു പരിതഃസ്ഥിതിയിലും, ക്ഷണനേരംപോലും ശാന്തമായിരിക്കുകയില്ലെന്നു മാത്രമല്ല അവളോടു ബന്ധപ്പെട്ടവർ ശാന്തരായി കഴിയാൻ

സമ്മതിക്കുകയില്ലെന്നും കൂടി എനിക്കു തോന്നി. അവളുടെ മുഖത്തുകാണുന്ന പ്രേതസ്വഭാവം കണ്ടപ്പോൾ ഇന്നലെ അവൾ ബലദേവനോടു കയൎത്തതും ഇന്നു് അകാരണമായി, അന്ന്യായമായി, ഞങ്ങളെ കുററപ്പെടുത്തിയതും സ്വാഭാവികമാണെന്നും എനിക്കു മനസ്സിലായി. ഒരുപക്ഷേ, അതുകൊണ്ടുതന്നെയായിരിക്കാം അവളോടു് എനിക്കു തെല്ലും ഈഷ്യ തോന്നാതിരുന്നതു്. എന്നാൽ അവളെ നോക്കുന്തോറും എൻെറ ഭീതി വൎദ്ധിച്ചതേയുള്ളു.

ബല:—രാമേശ്വരീ, നീ നന്ദകിശോർജിയേയും ശാന്തിദേവിയേയും പ്രണമിച്ചില്ലല്ലോ.

ഇതുകേട്ടിട്ടും അവൾ അനങ്ങിയില്ല. ബലദേവൻ അവളെ ഭയപ്പെട്ടായിരിക്കാം പിന്നീടു് അക്കാൎയ്യം പറയാതിരുന്നതു്.

ബല:—ഇതു് എൻെറ ചിററമ്മയാണു്. ബാല്യംമുതൽ എന്നെ വളൎത്തിയതു് അവരാണു്. രാമേശ്വരി എൻെറ സഹോദരിയാണെന്നു പ്രത്യേകം പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. (സ്ത്രീകളോടു്) ഇദ്ദേഹം എൻെറ സ്നേഹിതൻ നന്ദകിശോർജി—ഇവർ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ധൎമ്മപത്നി ശാന്തിദേവി.

ഞാനും ശാന്തിയും ക്ഷണനേരത്തേക്കു തലതാഴ്ത്തിപ്പോയി. ബലദേവനെപ്പോലെയുള്ള ഒരു നാസ്തികൻ, വാസ്തവം അറിയാതെ, ധൎമ്മപത്നി എന്നു പറഞ്ഞതു് മനസ്സിൽ എന്തെങ്കിലും കരുതിക്കൊണ്ടാണോ എന്നു ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും ശങ്കിച്ചു. എന്നാൽ ശാന്തി പെട്ടെന്നു ധൈൎയ്യം അവലംബിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"ചിററമ്മേ, നിങ്ങളെ കാണ്മാനും പരിചയപ്പെടാനും സാധിച്ചതിൽ എനിക്കു് അളവററ സന്തോഷം ഉണ്ടു്. എപ്പോൾ നേരംവെളുക്കും, എപ്പോൾ നിങ്ങളെ കാണാൻ സാധിക്കും, എന്നു ചിന്തിച്ചുചിന്തിച്ചു് ഇന്നലെ രാത്രിയിൽ

ഞാൻ ഉറങ്ങിയതേയില്ല. ചിററമ്മയും ബലദേവജിയോടു കൂടി താമസിക്കുന്ന വിവരം അദ്ദേഹം ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞില്ല. പറഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ എത്രയോ മുമ്പു ഞാൻ വരുമായിരുന്നു." ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം നീരസസൂചകമായി അവൾ ബലദേവനെ ഒന്നു നോക്കി. അയാൾ എന്റെ അടുത്തു നില്ക്കുകയായിരുന്നു. ശാന്തി അയാളെ നോക്കിയപ്പോൾ അയാൾ തല താഴ്ത്തുകയാണു ചെയ്തതു്. ചിററമ്മ പർദ്ദാ മാററാതെതന്നെ പറഞ്ഞു:—

"മകളേ, ഈ സാധുക്കളെവന്നു കാണാൻവേണ്ടി ഇത്രയും ബുദ്ധിമുട്ടിയതു് മഹാമനസ്കതകൊണ്ടു മാത്രമാണു്. ഈശ്വരൻ നിങ്ങളെ അനുഗ്രഹിക്കട്ടെ. നിങ്ങളുടെ ദാമ്പത്യം ശ്രേയസ്കരമായി നീണാൾ നിലനില്ക്കട്ടെ."

ശാന്തി രാമേശ്വരിയെ സസ്നേഹം തലോടിക്കൊണ്ടു് അവളോടു ചോദിച്ചു:—

"എന്താണു മിണ്ടാത്തതു്! ഈ സഹോദരിയോടു പിണക്കമാണോ? എന്നെ അന്യയായി കരുതുന്നോ? എന്നെ അറിഞ്ഞുകൂടാത്തതുകൊണ്ടു് അങ്ങനെ തോന്നുകയാണു്. പൂർവ്വജന്മത്തിൽ നീ എന്റെ അനുജത്തിയായിരുന്നു. ഈ ജന്മത്തിലും അതേബന്ധം പുലർത്താൻ ഞാൻ ആശിയ്ക്കുന്നു. പറയൂ! എന്റെ സ്വന്തം സഹോദരിയായി ഞാൻ നിന്നെ ഗണിയ്ക്കട്ടെയോ?"

രാമേശ്വരി മറുപടിപറയാതെ ലജ്ജിച്ചെന്നവണ്ണം അധോമുഖിയായിരുന്നു. ആ തക്കംനോക്കി ശാന്തി തന്റെ കൈയിലുണ്ടായിരുന്ന പൊതി അഴിച്ചു് സാരികളെടുത്തു് അവളുടെ മുമ്പിൽ വച്ചു. "ഇതാ, ജ്യേഷ്ഠത്തിതരുന്ന ഈ സമ്മാനം സ്വീകരിക്കൂ."

രാമേശ്വരി സാരികൾ നോക്കി അല്പനേരം സ്തബ്ധയായി ഇരുന്നു. എന്നാൽ വലിച്ചുകെട്ടിയ വില്ലുപോലെ പെട്ടെന്നു് അവളുടെ പുരികങ്ങൾ വളഞ്ഞു. സാരികൾ

എടുക്കുകയോ, ശാന്തിയോടു് എന്തെങ്കിലും പറയുകയോ ചെയ്തില്ല. ശാന്തി ധർമ്മസങ്കടത്തിലായി; അതുകണ്ടു് എനിക്കും അസ്വാസ്ഥ്യം ജനിച്ചു. ശാന്തിയുടെ മുഖത്തു യാതൊരു ഭാവഭേദവുമില്ല. അനന്തരം അവൾ പറഞ്ഞു:—

"അനുജത്തി, നീ വളരെ അഭിമാനമുള്ളവളാണെന്നു് എനിക്കറിയാം. നിന്റെ ആ ഗുണം എന്നെ സന്തോഷിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. പക്ഷേ, ഈ സാരികൾ തരുന്നതു് ഒരു അന്യയല്ലെന്നു് നീ ഓർമ്മിക്കണം. സ്വന്തം ചേച്ചി തരുന്നതാണു്. ആ സ്ഥിതിയ്ക്കു് നീ സ്വീകരിക്കാതിരുന്നാൽ എനിക്കു് എത്രമാത്രം സങ്കടമുണ്ടാകുമെന്നു് ആലോചിക്കൂ."

ശാന്തിയുടെ ആത്മാർത്ഥമായ സംഭാഷണംകേട്ടു് രാമേശ്വരി അവളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. അവളുടെ കണ്ണുകളിൽ അഭിമാനവും സഹൃദയത്വവും കളിയാടി. എങ്കിലും മൗനം ലംഘിച്ചില്ല. എന്നാൽ കൊച്ചമ്മ രാമേശ്വരിയോടു പറഞ്ഞു:—

"വാങ്ങിക്കു മകളേ, സ്നേഹപൂർവ്വം കൊണ്ടുവന്നതന്നതു നിരസിക്കരുതു്."

രാമേശ്വരി ബലദേവനെ ഒന്നു നോക്കിയശേഷം സാരികൾ തന്റെ അടുക്കലേക്കു നീക്കിവച്ചു. പക്ഷേ, മോഷണക്കുറ്റത്തിനു് പിടിയ്ക്കപ്പെട്ടവളെപ്പോലെ അവൾ ലജ്ജാവതി ആയിരുന്നു. ശാന്തിയുടെ മുഖത്താകട്ടെ, ഒരു ധർമ്മസങ്കടത്തിൽനിന്നും മോചനം ലഭിച്ച സംതൃപ്തിയും പ്രത്യക്ഷമായി. അവൾ രാമേശ്വരിയുടെ താടിയിൽ സ്നേഹപൂർവ്വം പിടിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"നീ എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട അനുജത്തിയാണു്; ഇന്നു് ആദ്യമായി തമ്മിൽ പരിചയപ്പെട്ടുവെന്നേയുള്ളു. ഈ പ്രഥമദർശനത്തിൽത്തന്നെ ഞാൻ നിന്നെ എത്രമാത്രം സ്നേഹിയ്ക്കുന്നെന്നു് നിനക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. ഇന്നുണ്ടായ ഈ സ്നേഹ

ബന്ധം അക്ഷയമായിരിക്കണമെന്നാണ് എന്റെ ആശയും പ്രാത്ഥനയും. നമ്മുടെ പ്രഥമസന്ദശ്നത്തിന്റെ സ്മരണയ്ക്കായി മറെറാരു സമ്മാനംകൂടി നിനക്കു തരാൻ ഞാൻ ആശിയ്ക്കുന്നു."

ശാന്തി സ്വന്തംകഴുത്തിൽ ധരിച്ചിരുന്ന സ്വണ്ണമാല എടുത്ത് രാമേശ്വരിയെ അണിയിച്ചു. ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. ബലദേവൻ വിസ്മയാധിക്യത്താൽ സ്തബ്ധനായി നിന്നുപോയി. എന്നേയും ശാന്തിയേയും രാമേശ്വരിയേയും അയാൾ മാറിമാറി നോക്കി. ഇത്തവണ ശാന്തിയുടെ വാക്കുകളിൽ മാത്സരശക്തി കലൻനിരുന്നതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി. എന്തെന്നാൽ, രാമേശ്വരി യാതൊരു പ്രതിഷേധവും പ്രകടിപ്പിച്ചില്ല. ചിററമ്മ നയനങ്ങളിൽനിന്ന് ആനന്ദാശ്രു തുടച്ചുകളയുകയായിരുന്നു. ശാന്തി നാലഞ്ചുമിനിട്ടുകൂടി ഇരുന്നശേഷം എഴുന്നേററു ചിററമ്മയെ പ്രണമിച്ചു.

"ചിററമ്മേ! ഇനിയും പോകാൻ അനുവദിക്കണം. ഇവിടെ വരാനും നിങ്ങളെ രണ്ടുപേരെയും കാണാനും സാധിച്ചതിൽ എനിക്ക് എത്രമാത്രം സന്തോഷമുണ്ടെന്ന് പറഞ്ഞറിയിക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. ഇനിയും സൗകര്യം കിട്ടുമ്പോൾ വന്നു കണ്ടുകൊള്ളാം."

ചിററമ്മ എഴുന്നേററ് ശാന്തിയുടെ ശിരസ്സിൽ കൈകൾ ചേത്തുകൊണ്ട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"മകളേ, സവ്വേശ്വരൻ നിനക്ക് സവ്വൈശ്വര്യങ്ങളും നൽകട്ടെ; ഞാൻ മറെറന്താണു പറയുക. നിങ്ങൾ......"

വാചകം പൂത്തിയാക്കാൻ ശക്തിയില്ലാതെ അവർ കണ്ണുനീർ തൂകി.

രാമേശ്വരിയുടെ കൈക്കുപിടിച്ചുകൊണ്ട് ശാന്തി പറഞ്ഞു:—

"അനുജത്തി, ഒരുദിവസം നീയും ചിററമ്മയും ചേട്ടനോട്ടുകൂടി ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ വരണം. ചേച്ചിയെ മറക്കരുതു്. ഞങ്ങൾ തല്ക്കാലം പോകട്ടെ; നമസ്കാരം."

രാമേശ്വരി കൈകൾ കൂപ്പിയതല്ലാതെ അപ്പോഴും ശബ്ദിച്ചില്ല. ബലദേവൻ റോഡുവരെ ഞങ്ങളെ അനുഗമിച്ചു. പിരിയാറായപ്പോൾ ശാന്തി അയാളോടു പറഞ്ഞു:—

"ചിററമ്മയേയും അനുജത്തിയേയും തീച്ചയായും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരണം."

"നോക്കാം."

എന്നു പറഞ്ഞശേഷം ബലദേവൻ വണ്ടിയിൽ കയറിയ ഞങ്ങളെ അഭിവാദനംചെയ്തിട്ടു വീട്ടിലേക്കു മടങ്ങി.

അദ്ധ്യായം നാല്പത്തിയേഴ്

ശാന്തിയുടെ മുഖത്തു് നിസ്സീമമായ കൃതാത്ഥതയും ഉത്സാഹവും കളിയാടി. ഇത്രയുംകാലം ഒന്നിച്ചു താമസിച്ചിട്ടും ഇത്ര പ്രസന്നയായും ഉത്സാഹവതിയായും ഞാൻ അവളെ ഒരിക്കലും കണ്ടിട്ടില്ല. എന്നാൽ അവളുടെ മുഖസൌന്ദര്യം വദ്ധിപ്പിച്ച ആ ആഹ്ളാദവും ഉത്സാഹവും യഥാത്ഥത്തിൽ എനിക്കു വേദനയാണു ജനിപ്പിച്ചതു്. എൻെറ ഹൃദയത്തിൽ അസ്ത്രംതറച്ചതുപോലെ ഒരു ക്ലേശം ഉണ്ടാകാതിരുന്നെങ്കിൽ അവളുടെ മുഖകാന്തി വദ്ധിക്കുന്നതുകണ്ടു് ഞാൻ ആനന്ദം അടയുമായിരുന്നു. എന്തുചെയ്യാം! എൻെറ ഹൃദയം തകരുകയാണു്. അതുകൊണ്ടു് ആ പ്രസന്നത എനിക്കു് അസഹ്യമായിത്തീൎന്നു. അവളുടെ ഭാവഭേദം എൻെറ ശ്രദ്ധയ്ക്കു വിഷയീഭവിക്കാതിരുന്നെ

ങ്കിൽ! പ്രസന്നതയ്ക്കു പകരം ഭയവും താപവും അവളിൽ ജനിപ്പിക്കാൻ ഞാൻ ആശിച്ചു. ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"നോക്കൂ, രാമേശ്വരി എത്രനല്ല പെൺകുട്ടി."

"എനിക്ക് അവളുടെ സ്വഭാവം മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അകത്തിരുന്നുകൊണ്ട് നാം കേൾക്കത്തക്കവണ്ണം എത്ര ഉച്ചത്തിലും പരുഷമായും സംസാരിച്ചു. പുറത്തുവന്നിട്ട് ഒരൊററവാക്കുപോലും ഉച്ചരിച്ചുമില്ല. എത്ര നിർബ്ബന്ധബുദ്ധി! സങ്കോചം! ഇതിനെല്ലാംപുറമെ അവളുടെ അഭിമാനവും കണ്ടില്ലേ?"

"ഇത്രമാത്രമേ നീ അവളിൽ കണ്ടുള്ളല്ലൊ. സത്യം പറയുന്നപക്ഷം, അവളെ കണ്ടപ്പോൾ ഭയവും പരിഭ്രമവും ആണ് എനിക്ക് ഉണ്ടായത്. അതോടൊപ്പം മററു ചില ചിന്തകളും. ഈ പെൺകുട്ടിയുടെ ജീവിതപരിണാമം അത്യന്തം ദുഃഖബ്ഭയിഷ്ഠമായിരിക്കും എന്ന് ഏതോ അജ്ഞാതശക്തി പ്രവചിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ഹിസ്റ്റീരിയാ ഉള്ളവരെപ്പോലെ ചിലപ്പോൾ അവൾ ഞെട്ടുന്നു. ചിലപ്പോൾ ഉത്തേജിതയായി സംസാരം തുടങ്ങും; ചിലപ്പോൾ സങ്കോചാധിക്യത്താൽ മൌനം ദീക്ഷിക്കും. അതിരുകടന്ന അഭിമാനം ഒരുവശത്ത്; സാരിവാങ്ങി കൊടുക്കാത്തതിൽ ജ്യേഷ്ഠനോടുള്ള കോപം മറുവശത്ത്; ചുരുക്കത്തിൽ പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായ പല വികാരങ്ങളും അവളുടെ ഉള്ളിൽ സ്ഥലംപിടിച്ച് അവളെ ഞെരുക്കുന്നു. ഇത്തരക്കാർ പ്രായേണ സ്വാത്മശീലരാണെങ്കിലും, യഥാവസരം ത്യാഗസന്നദ്ധതയും കാണിക്കാറുണ്ട്; അതായത് സ്വാത്മമതികളാണെങ്കിലും അവസരം കിട്ടുമ്പോഴെല്ലാം ത്യാഗമൂർത്തികളായി അഭിനയിക്കുകയും ചെയ്യും. എന്നാൽ അതിലും രാമേശ്വരിയുടെ സ്ഥിതി പ്രത്യേകമാണ്. ആകപ്പാടെ ഒരു ഉന്മാദലക്ഷണം. ശാന്തശീലയും വിവേകമുള്ളവളും സുന്ദരിയുമായി കാണപ്പെട്ടുന്നെങ്കിലും ഉള്ളിൽ സർവ്വ

വും നശിപ്പിക്കുന്ന ഭീകരഭാവമാണു് ഉള്ളതു്. ഉന്മാദം! അതു് അവളുടെ കുടുംബത്തിൽ എല്ലാപേക്കും ഉണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു. ബലദേവനിലും ചിലപ്പോഠം അതിൻെറ ലക്ഷണങ്ങഠം കണ്ടിട്ടുണ്ടു്."

അത്യുഗ്രമായ ചൂടുമൂലം വാടിക്കരിഞ്ഞ ചെറുവല്ലി പോലെ ശാന്തിയുടെ മുഖം നിശ്ശേഷം വാടി; കണ്ണുകഠം ഉത്ക്കടമായ ദുഃഖം വെളിവാക്കി. അതുകണ്ടു് ഞാൻ സന്തോഷിക്കുകയും സങ്കടപ്പെടുകയും ചെയ്തു. സന്തോഷം എന്തുകൊണ്ടുണ്ടായി? "ഈ പ്രശ്നത്തിനു് ഉത്തരം തേടുന്നതു് മൌഢ്യമാണു്. കാരണം എന്തായാലും അതിൻെറ പൂർണ്ണഫലം ആസ്വദിക്കുക!"ഇതായിരുന്നു എൻെറ മനസ്സാക്ഷി നൽകിയ മറുപടി. എന്നാൽ എൻെറ വാക്കുകളല്ലെ ശാന്തിയുടെ വല്ലായ്മയ്ക്കു കാരണം എന്നു് ആലോചിച്ചപ്പോഠം എനിക്കു ദുഃഖവും ഉണ്ടായി. ശാന്തിയെ ദുഃഖിപ്പിച്ചതിൽ ഞാൻ പശ്ചാത്തപിക്കേണ്ടതും ആണല്ലൊ. എൻെറ പശ്ചാത്താപം തുലോം നിസ്സാരമായിരുന്നു.

ശാന്തി വ്യാകുലതമൂലം കുറേനേരം മൌനംദീക്ഷിച്ചു. അതുകഴിഞ്ഞു് അവഠം പറഞ്ഞു:—"ബലദേവജിക്കും ഉന്മാദം ഉണ്ടെന്നു നിങ്ങഠം എങ്ങനെ മനസ്സിലാക്കി? ഇതുവരെ അതിൻെറ യാതൊരു ലക്ഷണവും ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ലല്ലൊ."

"കാണാൻ മനഃശാസ്ത്രം പഠിക്കണം."

ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

"ഓഹോ! അങ്ങു മനഃശാസ്ത്രപണ്ഡിതനാണല്ലൊ! നാനാശാസ്ത്രപണ്ഡിതന്മാക്കു് ഒരാഠം മറയനോ, ഭ്രാന്തനോ ആണെന്നു സ്ഥാപിക്കാമായിരിക്കാം. നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള ഒരു അപാരപണ്ഡിതനു് അതു നിസ്സാരമായ ഒരു വിനോദംമാത്രം! എന്നാൽ ഞാൻ ഒന്നുപറയാം; പണ്ഡി

തനായ അങ്ങ് അന്യരുടെ ന്യൂനതകൾ കണ്ടുപിടിക്കാൻ മാത്രമേ പഠിച്ചിട്ടുള്ളൂ. സൃഷ്ടിപരമായ വിമർശനങ്ങൾകൊണ്ടാണ് ഒരാളുടെ മഹത്വം വെളിവാക്കേണ്ടതെന്ന കാര്യം ഓർമ്മിക്കുന്നില്ല. ഒന്നുകൂടി—അന്യരുടെ മാനസികവ്യാപാരങ്ങളെ വിശകലനം ചെയ്യാൻ ഉത്സുകനായ അങ്ങേയ്ക്കു് സ്വന്തം വ്യാപാരങ്ങളെ വിശകലനം ചെയ്ത് സ്വയം ഭ്രാന്തനാണെന്നു സ്ഥാപിക്കാം; എനിക്കു് അതിലധികം ഭ്രാന്തുണ്ടെന്നും."

ഞാൻ സ്തംഭിച്ചുപോയി. ശാന്തിയുടെ ഈ വിജ്ഞാനവും വാചാലതയും ഇതുവരെ എവിടെ ഒളിച്ചുകിടന്നു? ആദ്യമായി ഞാൻ ശാന്തിയെ കണ്ടദിവസം പെട്ടെന്നു ഞാൻ ഓർമ്മിച്ചു. അന്നു് അവൾ സാധുവായ ഒരു യുവതി! ഒരു ബാലികാപാഠശാലയിലെ ഉർദ്ദു അദ്ധ്യാപിക. എന്നാൽ അവളോടൊന്നിച്ചു ജീവിക്കാൻ തുടങ്ങിയതു മുതൽ അവളെപ്പററി കൂടുതൽ ഗ്രഹിക്കാൻ കഴിഞ്ഞു; അവളുടെ വിദ്യാഭ്യാസം എത്ര തുച്ഛമായിരുന്നാലും അസാമാന്യമായ സംസ്കാരം അവൾക്കുണ്ടെന്നു ബോദ്ധ്യമായി. ഏതായാലും, അവളുടെ അഭിപ്രായം എനിക്കു തീരെ രുചിച്ചില്ല. എന്തൊക്കെയോ മനസ്സിൽ ഒളിച്ചുവച്ചുകൊണ്ടാണു് അവൾ ഇത്രയും പറഞ്ഞതു്.

ശാന്തിയുടെ ആക്ഷേപത്തിനു് അനുരൂപമായ മറുപടി നൽകണമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി; പക്ഷേ, ഉള്ളിലുള്ള ക്രോധാഗ്നി കത്തിക്കാളി സ്ഫുലിംഗങ്ങൾ വമിച്ചേക്കുമെന്നു ഭയന്നു് ഞാൻ ക്ഷമിച്ചു. അവളുടെ ആ വാക്കുകൾ ഗണ്യമാക്കേണ്ടെന്നു് എനിക്കു തോന്നി.

അദ്ധ്യായം നാല്പത്തിയെട്ട്

വീട്ടിൽ എത്തിയശേഷം ശാന്തി പാചകജോലിയിൽ ഏർപ്പെട്ടു. അവളെ സമീപിച്ചാൽ, മങ്ങിത്തുടങ്ങിയ കോപം വർദ്ധിക്കത്തക്കവണ്ണം സംഭാഷണം തുടരാൻ ഇടയായെങ്കിലോ എന്ന ശങ്കിച്ച് ഞാൻ അവളെ സമീപിക്കാതെ, വരാന്തയിലേക്കിറങ്ങി. അധികദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം ഇന്ന് ആകാശം ഇരുളടഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മഴപെയ്യാനുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ട്. മനസ്സിനും ശരീരത്തിനും വിശ്രമം ആവശ്യമായതിനാൽ, ഒരു കസേരയിൽ സ്വസ്ഥമായി ഇരിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചു. പക്ഷേ, അടുത്ത വീട്ടിൽനിന്ന് ഒരു ശബ്ദം: "സലാം! സാർ; സുഖമാണോ? ഈയിടെ കാണാനേ ഇല്ലല്ലൊ." ഞാൻ തിരിഞ്ഞുനോക്കി. രമാശങ്കർ—അയാൾ ചുണ്ടുകൾ വിടുത്തി, പല്ലുകൾ കാട്ടി, ഒരു കുരങ്ങിനെപ്പോലെനിന്നു ചിരിക്കുന്നു. അയാളെ കാണുമ്പോൾ, എന്തുകൊണ്ടോ, എൻെറ ശരീരം വിറയ്ക്കാറുണ്ട്. ആദ്യമായി കണ്ടതുമുതല്ക്കേ ഞാൻ അയാളെ വെറുക്കുന്നു. ഇന്നാകട്ടെ, സ്വസ്ഥമായി ഒരിടത്തിരിക്കാൻ തുനിഞ്ഞപ്പോൾ ശല്യപ്പെടുത്തുകയാൽ കോപവും തോന്നി. എങ്കിലും മര്യാദകരുതി, അതെല്ലാം അടക്കിക്കൊണ്ടു ഞാൻ പറഞ്ഞു:—"സുഖംതന്നെയല്ലേ? ഇന്ന് കോളജിൽപോയില്ലേ?"

"അയ്യോ! അക്കാര്യം ഒന്നും പറയേണ്ട. രണ്ടാഴ്ചയ്ക്കുള്ളിൽ രണ്ടോ മൂന്നോ ദിവസത്തിലധികം ഞാൻ കോളജിൽ പോയിട്ടില്ല. ഡിന്നർപാർട്ടികളും സിനിമായും കാർണിവെല്ലുംകൊണ്ടു കുഴങ്ങുകയാണ്. അർദ്ധരാത്രിക്കുശേഷമാണ് വീട്ടിൽ തിരിച്ചെത്തുന്നതു്. ഉറങ്ങാൻ താമസിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ഉണർന്നെഴുന്നേല്ക്കാനും വളരെ താമസിക്കുന്നു. എഴുന്നേററ് കുളിയും ഊണും കഴിക്കുമ്പോൾ മണി പതിനൊന്നാകും. ക്ഷീണംകൊണ്ട് പിന്നെയും കിടക്കും."

"ഇന്നലെ എവിടെയായിരുന്നു പാർട്ടി?"

"ഇന്നലത്തെക്കാര്യം എന്തുപറയാനാണു മിസ്റ്റർ? ഇന്നലെ കാർണിവെൽ കാണാൻപോയി. അവിടെ ചെന്നു ചൂതുകളിച്ചു; പത്തുറുപ്പിക നഷ്ടം! ഈയിടെയെല്ലാം കാർണിവെൽ വളരെ കേമമാകാറുണ്ടു്. നിങ്ങൾ ഇതുവരെ പോയില്ലേ?"

"ഇല്ല; എവിടെയാണു് അതു്?"

"സൌത്തു്റോഡിനു സമീപം. കാണേണ്ടതാണു്. ഒരുദിവസമെങ്കിലും നിങ്ങൾ പോകണം."

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ഒരു സ്ത്രീ അകത്തുനിന്നു് അയാളെ വിളിച്ചു. ഞാൻ ആശ്വസിച്ചു. "അതു നന്നായി. സൊല്ല ഒഴിഞ്ഞല്ലോ. എൻെറ അസ്വസ്ഥാവസ്ഥയിൽ അയാളെ കാണാൻ എനിക്കു തീരെ ഇഷ്ടമില്ല." പക്ഷേ, എൻെറ ആശ്വാസം സഫലമായില്ല. ഇതാവരുന്നു, എന്നു മറുപടിപറഞ്ഞതല്ലാതെ അയാൾ പോയില്ല.

രമാ:—നിങ്ങളുടെ ശ്രീമതിക്കു സുഖംതന്നെയല്ലൊ. രണ്ടുമൂന്നു ദിവസമായി കാണാറില്ല.

ഞാൻ ചിന്തിച്ചു—"ഓഹോ! അതറിയാനാണോ താല്പര്യം. ഈ കുരങ്ങിനും ശ്രീമതിയുടെ കാര്യത്തിൽ താല്പര്യം ഉണ്ടെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ലല്ലോ. അയാൾ ചിലപ്പോഴെല്ലാം ഇവിടെ വരും. ചിലപ്പോൾ തനിച്ചും ചിലപ്പോൾ ബലദേവനോടൊന്നിച്ചും. പക്ഷേ, എന്തുകൊണ്ടോ അയാൾ വരുന്നതിലും വരാതിരിക്കുന്നതിലും എനിക്കു തീരെ ശ്രദ്ധയില്ല. വ്യക്തിത്വം തീണ്ടിയിട്ടുപോലുമില്ലാത്ത ഒരു സത്വം! അതുകൊണ്ടുതന്നെയായിരിക്കാം ഞാൻ അയാളെ വെറുക്കുന്നതു്. ഇന്നാകട്ടെ, ബലദേവൻെറ വീട്ടിൽ പോയതുമുതൽ നിസ്സാരസംഗതികൾ പോലും എന്നെ അധികം ശല്യപ്പെടുത്തുന്നു. അത്ര അസ്വസ്ഥമാണു് എൻെറ മനസ്സു്."

"സുഖംതന്നെ" എന്നു രമാശങ്കറിൻെറ ചോദ്യത്തിനു മറുപടി പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ഞാൻ എഴുന്നേററു.

"ബലദേവൻ എങ്ങനെ കഴിയുന്നു? കുറേദിവസമായി അയാളെ കാണാറില്ല. അവിടെ എന്നും വരാറില്ലേ?"

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അയാൾ വീണ്ടും കുരങ്ങിനെപ്പോലെ പല്ലിളിച്ചു. എനിക്കു് അയാളുടെ ചെകിട്ടത്തു് ഒന്നുകൊടുക്കാൻ തോന്നി. എങ്കിലും അടങ്ങി.

"ഉണ്ടു്. ദിവസവും വരാറുണ്ടു്. അയാൾക്കും സുഖം തന്നെ."

ഞാൻ പെട്ടെന്നു് അകത്തേക്കുപോയി. അവിടെ ചെന്നു് കട്ടിലിൽകയറി കിടന്നു. ശാന്തി അടുത്തമുറിയിൽ ഇരുന്നു ഭക്ഷണം പാകപ്പെടുത്തുകയാണു്. ചിന്താശതങ്ങൾ എന്നെ ശല്യപ്പെടുത്തിത്തുടങ്ങി. ശാന്തിയെ ആദ്യമായി കണ്ടതുമുതല്ക്കുള്ള സംഭവങ്ങളും അനുഭവങ്ങളും ഓരോന്നായി സ്മരണയിൽ ഉദിക്കുകയും മറയുകയും ചെയ്തു. പക്ഷേ, ഒരുകാര്യം എനിക്കു മറക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ബലദേവൻെറ വീട്ടിൽനിന്നും മടങ്ങുമ്പോൾ അയാളെപ്പററി ഞാൻ പറഞ്ഞതുകേട്ടു് അവൾക്കു പൊടുന്നനെ ഉണ്ടായ ഭാവഭേദം. അപ്പോഴത്തെ അവളുടെ ഭാവവും സ്വരവും എല്ലാംകൂടി ഓർമ്മിച്ചപ്പോൾ അനേകശതം സൂചികൾ ഒന്നിച്ചു നെഞ്ചിൽ തറച്ചാലുള്ള അനുഭവമാണു് എനിക്കു് ഉണ്ടായതു്.

"ശാന്തി, നീ അറിവുള്ളവളും ഹൃദയമുള്ളവളും ആയിരുന്നിട്ടും ഈവിധം പെരുമാറുന്നല്ലോ. നിൻെറ യഥാർത്ഥ മനഃസ്ഥിതി ഇന്നെങ്കിലും വ്യക്തമായി. എൻെറ ഹൃദയം തകരുന്നതും വിഷാദാഗ്നി എന്നെ നീററുന്നതും നീ അറിയുന്നില്ല. അതോ, അറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ എന്നെ നീററുകയാണോ?"

എന്റെ മനസ്സിൽ ഉദിച്ച ഈ പ്രശ്നങ്ങൾക്കു് എന്താണു മറുപടി? "ബലദേവനെ ശാന്തി സ്നേഹിക്കുന്നതു് സ്വേച്ഛയാൽ അല്ല; അജ്ഞാതമായ ഏതോ പ്രകൃതിനിയമംമൂലം അവർ പരസ്പരം ആകൃഷ്ടരായി. അതിനെ തടയാൻ ശാന്തി ആശിച്ചു; പക്ഷേ, അവൾക്കു സാധിച്ചില്ല. അതിൽ അവൾ കുററക്കാരിയുമല്ല." ഈ സാങ്കല്പികമറുപടി എനിക്കു തൃപ്തിനൽകിയില്ല.

പത്തുമിനിട്ടിലധികം ഞാൻ ചിന്താമഗ്നനായി കിടന്നു. എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തുരുതുരെ ക്ഷുരനുകൾ തറയ്ക്കുന്നതായും വേദനകൊണ്ടു ഞാൻ പ്രജ്ഞാഹീനനായിത്തീർന്നതായും പെട്ടെന്നു് ആരോ ദിവ്യൌഷധം പ്രയോഗിച്ചു് എന്റെ അസ്വാസ്ഥ്യം മുഴുവൻ നീക്കിയതായും എനിക്കു തോന്നി; എന്റെ ദുശ്ചിന്തകളെല്ലാം സ്വപ്നമെന്നപോലെ അസ്തമിച്ചതായും.

"എല്ലാം എന്റെ തെററിദ്ധാരണകൾ; ഞാൻ ശങ്കിക്കുന്ന രൂപത്തിൽ ശാന്തി ബലദേവനെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ല. എന്റെ മനസ്സു് പാപപങ്കിലമായതിനാൽ അവളെ തെററിദ്ധരിക്കുകയാണു്." ഇങ്ങനെ ഞാൻ സമാശ്വസിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, ചില സാഹചര്യങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന ധാരണ—തെററായാലും ശരിയായാലും—മാററാൻ പ്രയാസമാണല്ലോ. ഞങ്ങൾ അലഹബാദിൽതന്നെ ജീവിക്കണമെന്നു നിർബ്ബന്ധമില്ലാത്ത സ്ഥിതിക്കു് കഴിയുന്നതും വേഗത്തിൽ സ്ഥലംവിടുകയാണു് ഉത്തമമെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചു. ഇവിടെ എല്ലാം ശൂന്യമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. കൽക്കത്ത, ബോംബെ തുടങ്ങിയ വലിയ പട്ടണങ്ങളിൽ എവിടെയെങ്കിലും പോകാമെന്നു ശാന്തിയോടു പറയണം. അവിടത്തെ ബഹളം മനസ്സിനു് ആനന്ദവും ഉത്സാഹവും നൽകും. യുക്തപ്രാന്തത്തിലെ (യു. പി.) ദുഷിച്ച ചുററുപാടുകളിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞുമാറുകയും ചെയ്യാം. എന്നാൽ,

ഒരു വിഷമം! വലിയ പട്ടണങ്ങളിൽ കഴിഞ്ഞുകൂടണമെങ്കിൽ പണം ധാരാളം ഉണ്ടായിരിക്കണം. പണത്തിന്റെ കാൎയ്യം ഓൎമ്മിച്ചപ്പോൾ ഞാൻ ഒന്നു പരുങ്ങി. ഇതുവരെ അക്കാൎയ്യം ആലോചിക്കാതിരുന്ന ഞാൻ എത്ര വിഡ്ഢിയാണു്! എന്റെ കൈയിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന പണം മിക്കവാറും തീൎന്നിരിക്കുന്നു. ഞാൻ പെട്ടെന്നു് എഴുന്നേററു പെട്ടി തുറന്നു; കൈവശമുള്ള മുതൽ തിട്ടപ്പെടുത്തുകയായിരുന്നു എന്റെ ഉദ്ദേശം. നോട്ടുകൾ എടുത്തു് എണ്ണി നോക്കി. കഷ്ടിച്ചു് ഇരുന്നൂററമ്പതു രൂപ്പിക! എന്റെ ഹൃദയം വല്ലാതെ തുടിച്ചു. ആനന്ദമയമായ പ്രേമലോകത്തുനിന്നു്, ക്ലേശഭൂയിഷ്ഠമായ ഭൂലോകത്തിലേക്കു് ആരോ എന്നെ എടുത്തെറിഞ്ഞതുപോലെ തോന്നി; എന്റെ കൺമുമ്പിൽ എല്ലാം കൂരിരുൾബാധിച്ചതായും വീടു മുഴുവൻ കറങ്ങുന്നതായും. പ്രേമബന്ധത്തിൽ ഏൎപ്പെട്ടു്, അതിൽ നിന്നും ഉളവാകുന്ന സുഖദുഃഖങ്ങളിൽ ലയിച്ചു് ഞാൻ കഴിഞ്ഞുവന്നു. ഇന്നാകട്ടെ ഒരു യഥാൎത്ഥപ്രശ്നം ഭീകരരൂപംധരിച്ചു് എന്നെ തുറിച്ചുനോക്കുന്നു. അതിനു പ്രതിവിധി കാണാതെ യഥാൎത്ഥലോകത്തിലോ, പ്രേമലോകത്തിലോ, ഒരടിപോലും മുന്നോട്ടുപോകുക സാദ്ധ്യമല്ല. എന്താണു പ്രതിവിധി? ഞാൻ ഒന്നും കാണുന്നില്ല. തൊഴിലില്ലായ്മ വൎദ്ധിച്ചുവരുന്ന ഇക്കാലത്തു് എങ്ങനെ ഒരു ജോലികിട്ടും? അഥവാ, കിട്ടിയാൽതന്നെയും തുച്ഛമായ ശമ്പളംകൊണ്ടു് എങ്ങനെ ജീവിക്കും? എന്റെ ആരോഗ്യസ്ഥിതി ജോലിചെയ്യാൻ തീരെ പററിയതുമല്ല. കഷ്ടം! ശാന്തിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു തിരിക്കുന്നതിനുമുമ്പു് ഇതൊന്നും ഞാൻ ആലോചിച്ചില്ല! ആകപ്പാടെ ഞാൻ അസ്വസ്ഥനായി. ഭൂത, വൎത്തമാന, ഭാവികാലങ്ങളെ സംബന്ധിക്കുന്ന നിരവധി ചിന്തകൾ എന്നെ വ്യാകുലപ്പെടുത്തി. ലോകാവസാനത്തിനുള്ള മഹായുദ്ധം ആരംഭിച്ചതായി തോന്നി; കൈകാലുകൾ നിശ്ചലങ്ങളായി. കുറേനേരം ശവംപോലെ

പെട്ടിയുടെ മുൻപിൽ ഇരുന്നു. ശാന്തി വരുന്നതുകണ്ടപ്പോഴാണു് എനിക്കു പ്രജ്ഞയുണ്ടായതു്. നോട്ടുകൾ വീണ്ടും പെട്ടിയിൽവച്ചശേഷം ഞാൻ എഴുന്നേററു.

ശാന്തി:—ഊണു കാലമായി; ഇനിയും റൊട്ടിമാത്രം ഉണ്ടാക്കിയാൽ മതി. വരണം; ചൂടോടെ വല്ലതും കഴിക്കാം.

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം എൻെറ സൂക്ഷ്മസ്ഥിതി മനസ്സിലാക്കാനായിരിക്കാം അവൾ എന്നെ തുറിച്ചുനോക്കി. സഹജമായ ഭാവംവരുത്താൻ പണിപ്പെട്ടുകൊണ്ടു ഞാൻ പറഞ്ഞു:—"പോകാം."

റൊട്ടി പാകപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കെ അവൾ ചോദിച്ചു:—

"എന്താണു്, മുമ്പെങ്ങും കണ്ടിട്ടില്ലാത്തവിധം മുഖം വാടിയിരിക്കുന്നതു്? എന്തു സംഭവിച്ചു?

ആ ചോദ്യം ഞാൻ കാര്യമാക്കിയില്ല.

"ഒന്നുമില്ല; നിൻെറ സങ്കല്പമാണു്."

"അല്ല, അല്ല; ഈയിടെ നിങ്ങൾ പലതും എന്നിൽ നിന്നും മറയ്ക്കുന്നു. ഇന്നു കാര്യം പറയുകതന്നെ വേണം."

"നീ മഠയിയാണു്. അതാണു് ഈവക വിചാരങ്ങൾ."

"അതെ. ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. എങ്കിലും ഇത്ര പെട്ടെന്നു് എന്തൊരു വിചാരമാണു് ഇത്രയധികം ക്ലേശിപ്പിച്ചതെന്നു പറയണം. അതു പറയാതെ ഞാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ല."

(ക്രുദ്ധനായി) "ഭ്രാന്തു പുലമ്പാതിരിക്കൂ; എൻെറ മനസ്സു തീരെ സ്വസ്ഥമല്ല."

"ആ അസ്വാസ്ഥ്യത്തിൻെറ കാരണമാണു് എനിക്കറിയേണ്ടതു്. പറയണം; ഞാനുംകൂടി അറിഞ്ഞിരിക്കട്ടെ."

നാരീസ്വഭാവം! അവരുടെ ശാഠ്യം ചില സന്ദർഭങ്ങളിൽ മനുഷ്യരെ ഭ്രാന്തരാക്കുമെന്നു് എനിക്കറിയാം. ഇന്നു

കാലത്തുമുതൽ ശാന്തിയുടെ തന്നിഷ്ടത്തിന്റെ ഫലങ്ങൾ കണ്ടുകണ്ടു ഞാൻ വല്ലാതെ ക്ഷോഭിച്ചിരുന്നതിനാൽ അവളുടെ നിർബ്ബന്ധത്തിനു കീഴടങ്ങിയില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, എന്റെ കോപം വർദ്ധിക്കുകയുംചെയ്തു. "ശാന്തി, ഇനിയും നിന്റെ ദുശ്ശാഠ്യം തുടരുകയാണെങ്കിൽ........." ഇത്രയുംമാത്രം കോപാക്രാന്തനായി പറഞ്ഞിട്ട് ഞാൻ എഴുന്നേററു; ഭക്ഷണത്തിനുള്ള സാധനങ്ങൾ പകർന്നുവച്ചിരുന്ന തട്ടം തട്ടിയെറിഞ്ഞു. അതിലുണ്ടായിരുന്ന സാധനങ്ങൾ തറയിൽ ചിതറി. ശാന്തിയുടെ സാരിയിലും ദേഹത്തും പരിപ്പു തെറിച്ചു. അതു കണ്ടപ്പോൾ എന്റെ സാഹസത്തിന്റെ അനൌചിത്യം എനിക്കു ബോദ്ധ്യമായി. പശ്ചാത്തപിച്ചുകൊണ്ട് ഞാൻ ആ മുറിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങി. ഒരുമണിക്കൂറിൽ അധികം ഞാൻ എന്റെ കിടക്കയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി. അനന്തരം ശാന്തി എന്തു ചെയ്യുന്നുവെന്ന് അറിയാനുള്ള ഉൽക്കണ്ഠയാൽ എഴുന്നേററ് അടുക്കളയിലേക്കു പോയി.

ശാന്തി നിലത്തു കിടക്കുന്നു. റൊട്ടിക്കുകുഴച്ച മാവ് അങ്ങനെ ഇരിക്കുന്നു. ഞാൻ എഴുന്നേററുപോന്നശേഷം അവൾ ഒരൊററ റൊട്ടിപോലും ഉണ്ടാക്കിയില്ല. അവളെ പിടിച്ചെഴുന്നേല്പിക്കാൻ ഞാൻ തുനിഞ്ഞു. അവൾ തെല്ലും വിരോധം കാണിച്ചില്ല. അവളുടെ പാദങ്ങൾ തലോടിക്കൊണ്ടു ഞാൻ പറഞ്ഞു:—"ശാന്തി, ക്ഷമിക്കൂ; മനസ്സിനു തീരെ സുഖമില്ലാത്തതുകൊണ്ടാണ് ഞാൻ അക്രമം ചെയ്തതു്. എന്റെ പ്രവൃത്തി അന്യായമാണെന്ന് എനിക്കറിയാം."

"അല്ല; അങ്ങ് യാതൊരു തെററും ചെയ്തിട്ടില്ല; എല്ലാം എന്റെ കുററമാണ്."

ശാന്തി തല ഉയർത്തുകയോ, എന്നെ നോക്കുകയോ പോലും ചെയ്യാതെ പറഞ്ഞു:—"ശരി; എഴുന്നേററ് റൊട്ടി

ഉണ്ടാക്കി കഴിക്കൂ. എനിക്കു തീരെ വിശപ്പില്ല. ഞാൻ ഒന്നും കഴിക്കുന്നില്ല. പറയുന്നതു കേൾക്കൂ. ഞാൻ പരമാൎത്ഥം പറയുകയാണു്. തീരെ വിശപ്പില്ലാത്തതുകൊണ്ടു കഴിക്കാത്തതാണു്. മററൊന്നുംകൊണ്ടല്ല."

"എന്റെ കാൎയ്യം ചിന്തിക്കേണ്ട; എനിക്കും തീരെ സുഖം തോന്നുന്നില്ല. സുഖമുണ്ടെങ്കിൽ ഞാൻ കഴിക്കുമായിരുന്നു."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു ശാന്തി എഴുന്നേററു് അവിടെനിന്നു പോയി. അതിനുശേഷം അന്നു പകൽ മുഴുവനും അവൾ എന്നോടു സംസാരിച്ചില്ല.

വൈകിട്ടു ഞാൻ കാർണിവെൽ കാണാൻ നിശ്ചയിച്ചു. തല്ക്കാലരക്ഷയ്ക്കു് ഒന്നു ഭാഗ്യം പരീക്ഷിക്കുന്നതു് ഉചിതമാണെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ശാന്തിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകാൻ എനിക്കു് ഇഷ്ടമില്ല. ഞാൻ മടങ്ങിവരുന്നതുവരെ ശീതളപ്രസാദിന്റെ വീട്ടിൽപോയിരിക്കാൻ ഞാൻ അവളോടു പറഞ്ഞു. അവൾ സമ്മതിച്ചു. പകൽ മുഴുവൻ അനുഭവിച്ച ക്ലേശത്തിനു് അതൊരു പരിഹാരമായിരിക്കുമെന്നു് അവൾ കരുതിയിരിക്കും.

ശാന്തിയെ ശീതളപ്രസാദിന്റെ വീട്ടിൽ ആക്കിയിട്ടു് ഞാൻ ഭാഗ്യംപരീക്ഷിക്കാൻ പുറപ്പെട്ടു. പത്തുരൂപ്പിക മാത്രം പെട്ടിയിൽ വച്ചു; ബാക്കി മുഴുവൻ കൈയിൽ എടുത്തു.

അദ്ധ്യായം നാല്പത്തിയൊൻപതു്

കാർണിവെൽസ്ഥലത്തു് എങ്ങും നല്ല പ്രകാശം; രമാശങ്കർ പറഞ്ഞതു് ഒട്ടും പൊളിയല്ല. മാനസോല്ലാസത്തിനു് ഏററവും പററിയ പരിപാടികൾ! ഒരിടത്തു് സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ "മെരിഗോറൌണ്ടിൽ" കയറിയിരുന്നു ചുററുന്നു; മറെറാരിടത്തു് തൂക്കുബെഞ്ചിൽ ഇരുന്നു് ആടുന്നു. ഒരിടത്തു് ചൈനാക്കാരുടെ വിനോദങ്ങൾ; മറെറാരിടത്തു് തടികൊണ്ടുണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ള ഒരു കിണററിനുചുററും ഒരാൾ സൈക്കിളിൽ സവാരിചെയ്തു കാണിക്കുന്നു. ഒരുഭാഗത്തു് ഉയരമുള്ള ഒരു തട്ടിൽനിന്നു് വെള്ളംനിറഞ്ഞ കിടങ്ങിലേക്കു ചാടുന്നു. വേറൊരുസ്ഥലത്തു് നൂറടി ഉയരത്തിൽനിന്നു് ഒരു ചെറിയ പട്ടി കത്തുന്ന തീയിൽചാടി കാഴ്ചക്കാരെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തുന്നു. ഒരു രൂപയുടെ ടിക്കററുവാങ്ങിക്കൊണ്ടു ചുററിനടന്നു് ഞാൻ ഇതെല്ലാം കണ്ടു. മനസ്സുഖം നശിപ്പിക്കുന്ന ചുററുപാടുകളിൽപ്പെട്ടു് കുറേദിവസങ്ങളായി ക്ലേശിച്ചു കഴിഞ്ഞുവന്ന എനിക്കു് ഈവക വിനോദങ്ങൾ കാണാനും ശുദ്ധവായു ശ്വസിക്കാനും സാധിക്കയാൽ വളരെ ആശ്വാസം തോന്നി. വിനോദങ്ങളെല്ലാം കണ്ടശേഷം ഞാൻ ചൂതുകളിക്കുള്ള സ്റ്റാളിൽ എത്തി. കാർണിവെല്ലിനു വന്നതിന്റെ മുഖ്യോദ്ദേശവും ഭാഗ്യം പരീക്ഷിക്കുകയാണല്ലോ. സ്റ്റാളിനെ സമീപിച്ചപ്പോൾ എന്റെ ഹൃദയം വല്ലാതെ തുടിച്ചു. അതിനു ചില കാരണങ്ങളും ഉണ്ടു്. ഒന്നാമതു്, ഞാൻ ആദ്യമായിട്ടാണു ചൂതു കളിക്കുന്നതു്. രണ്ടാമതു്, കൈയിൽ ഉള്ള പണം നഷ്ടപ്പെട്ടാൽ പ്രേയസിയെയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് ആരുടെ പടിക്കലാണു് സഹായം അഭ്യർത്ഥിച്ചുപോകുക എന്നുള്ള വിചാരം. ഭാഗ്യചക്രത്തിന്റെ വിപരീതനിലയാണോ ചൂതുകളിക്കു് എന്നെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നതെന്ന ഭീതി മറെറാരു കാരണമായിരുന്നു. ഇങ്ങനെയെല്ലാം ആണെങ്കിലും

ചൂതുകളിക്കാൻതന്നെ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു. ഇന്നത്തെ കളി നാശത്തിനുള്ള മാർഗ്ഗമാണെന്നു് അന്തഃകരണം ഉപദേശിക്കാതിരുന്നില്ല. എങ്കിലും അതു ഞാൻ അവഗണിച്ചു.

ഒരു സ്ഥലത്തു് അത്ര ആൾക്കൂട്ടമില്ല. ഉള്ളവർ സാമാന്യം സംസ്കാരമുള്ളവരാണെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. തന്മൂലം ഞാനും അവിടെ സ്ഥാനം പിടിച്ചു. ഏകാഗ്രചിത്തനായിരുന്നു് കളിയുടെ സമ്പ്രദായം പഠിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഒരാൾ മേശയ്ക്കുസമീപംനിന്നു് ചില അക്കങ്ങൾ എഴുതിയിട്ടുള്ള ഒരു ബോർഡിൽ അസ്ത്രങ്ങൾ പ്രയോഗിക്കാൻ ഒരുങ്ങുന്നു. പത്തു കോളങ്ങളിൽ അക്കങ്ങൾ എഴുതിയിട്ടുണ്ടു്. അസ്ത്രം പ്രയോഗിക്കുന്ന ആളിനു് ഒരുപ്രാവശ്യം അഞ്ചു് അസ്ത്രങ്ങൾ അയയ്ക്കാം. അസ്ത്രങ്ങൾ തറയ്ക്കുന്ന കോളത്തിനു നിശ്ചയിച്ചിട്ടുള്ള പണം അയാൾക്കു കിട്ടും. അതാണു കളിയുടെ ചട്ടം. രണ്ടു യഹൂദദമ്പതിമാരുടെ ഭാഗ്യപരീക്ഷ ഞാൻ ശ്രദ്ധിച്ചു. ആദ്യത്തെപ്രാവശ്യം അവർ ഇരുപതു രൂപാവച്ചു; അതിൽ അവർ തോററു. രണ്ടാമതു് നാല്പതു്; അപ്പോഴും തോൽവി പിണഞ്ഞു. മൂന്നാമതു് എൺപതു്; അപ്പോഴും തോററു. അടുത്തതായി നൂററിഅറുപതു്. ഈ കണക്കിൽ പന്തയത്തുകയും നഷ്ടവും വർദ്ധിച്ചുവന്നു; അതോടൊപ്പം എൻെറ ആശ്ചര്യവും പരിഭ്രമവും. ഒരിക്കൽ ആ യഹൂദൻ എൺപതുരൂപാ വച്ചപ്പോൾ മൂന്നു് അമ്പുകൾ ലാക്കിനുകൊണ്ടു. അയാളുടെ സുന്ദരിയായ ഭാര്യ ചാരിതാർത്ഥ്യസൂചകമായി അയാളെ നോക്കി പുഞ്ചിരിതൂകി. അതുവരെ ഭഗ്നാശനായിനിന്ന ഞാൻ അവർക്കുണ്ടായ വിജയംകണ്ടു് അഞ്ചുറുപ്പിക കൊടുത്തു് അഞ്ചു ടിക്കററെടുത്തു. അങ്ങനെ അരമണിക്കൂർ കളിച്ചപ്പോൾ എനിക്കു പന്തുറുപ്പികകിട്ടി. വീണ്ടും പത്തുമിനിട്ടുകൂടി കളിച്ചപ്പോൾ പതിനഞ്ചുറുപ്പിക നഷ്ടപ്പെട്ടു. അതുകൊണ്ടു

നിരാശപ്പെടാതെ ഈ രണ്ടുറുപ്പികയ്ക്കുള്ള ടിക്കററുകൾ എടുത്തു കളിതുടങ്ങി. ഫലമോ? ഇരുപതുറുപ്പിക നഷ്ടപ്പെട്ടു. നിരാശാഭ്രാന്തനായി, വിവേകം ഇല്ലാതെ, കൈയിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന മുഴുവൻ പണവും കൊടുത്തു് അഞ്ചുറുപ്പിക വിലയ്ക്കുള്ള ടിക്കററുകൾ എടുത്തു കളി ആരംഭിച്ചു. ഒന്നോ രണ്ടോ പ്രാവശ്യം ജയിച്ചുവെങ്കിലും പിന്നീടു് തോൽവി തുടങ്ങി. കൈയിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന പണം മുഴുവൻ തീൎന്നു. എന്റെ തല കറങ്ങി. കണ്ണുകളിൽ ഒരു മുഴക്കം! കാർണിവെൽസ്ഥലത്തു കത്തുന്ന വൈദ്യുതദീപങ്ങൾ പ്രേതലോകത്തിലെ നാശോന്മുഖമായ വിനോദങ്ങൾക്കു കത്തിച്ചിട്ടുള്ള പന്തങ്ങളായി എനിക്കു തോന്നി. ഇതൊന്നും അതിശയോക്തിയല്ല. ഞാൻ ഭൂതപ്രേതാദികളുടെ ഇടയിൽ അകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നെന്നും അവിടെ നില്ക്കുന്നവരെല്ലാം ഭൂതപ്രേതാദികളെപ്പോലെ ബീഭത്സരും ഭയങ്കരരും ആണെന്നും തോന്നി. മലമ്പനി പിടിപെട്ടവരെപ്പോലെയാണു് ഞാൻ അവിടെനിന്നും പുറത്തിറങ്ങിയതു്. ഏപ്രിൽമാസമായിരുന്നിട്ടും എനിക്കു തണുപ്പുതോന്നി.

വണ്ടിക്കൂലിക്കുള്ള പണം ശേഷിച്ചിരുന്നതിനാൽ ഞാൻ ഒരു വണ്ടിയിൽ വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു. കുരങ്ങിനെപ്പോലെ പല്ലിളിച്ചുകൊണ്ടു് കാർണിവെല്ലിനെപ്പററി പറഞ്ഞ രമാശങ്കറിന്റെ ചിത്രം അപ്പോഴും എന്റെ മനസ്സിൽനിന്നു മാഞ്ഞിരുന്നില്ല. അയാളുടെ ആ ബീഭത്സരൂപവും നില്പും സംസാരവും സ്മരിച്ചു്, വെറുപ്പോടുകൂടിയാണെങ്കിലും, ഞാൻ ചിരിച്ചുപോയി. ദുരവസ്ഥയുടെ പാരമ്യത്തിൽ എങ്ങനെ എനിക്കു ചിരിക്കാൻ സാധിച്ചു? എവിടെയോ വായിച്ചിട്ടുള്ളതോ, ആരോ പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുള്ളതോ ആയ ഒരു പദ്യാൎദ്ധം എനിക്കു് ഓൎമ്മവന്നു. അതു് ഉച്ചരിച്ചുകൊണ്ടു് രമാശങ്കറിനെ പരിഹസിച്ച ഞാൻ വീണ്ടും ചിരിച്ചു.

"നിന്നെ ഏതു് അവസരത്തിലാണു കണ്ടതു്
നിന്നെ കണ്ടതേ പാപമായി
എല്ലാം നശിക്കട്ടെ
അനുഗ്രഹവും എനിക്കു ശാപമായിത്തീരുന്നു."
ഇതാണു് ആ പദ്യത്തിൻെറ സാരം.

അല്പംകഴിഞ്ഞു് ഞാൻ രമാശങ്കറിനെ മറന്നു; ശാന്തിയെ സ്മരിച്ചു; അതോടുകൂടി, എനിക്കു നേരിട്ടിരിക്കുന്ന സാമ്പത്തികവൈഷമ്യവും ശാന്തിയും ബലദേവനുമായുള്ള വേഴ്ചയും. എൻെറ ശരീരം വിറച്ചു. വണ്ടിയിൽനിന്നും തറയിൽ ചാടി നിരത്തിൽ തലതല്ലിയാലെന്തെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. രമാശങ്കറിനെ സ്മരിച്ചപ്പോൾ തോന്നിയ പദ്യശകലം ശാന്തിയെ സ്മരിച്ചപ്പോഴും ഓമ്മിച്ചു. പക്ഷേ, രമാശങ്കറിനെ ഓത്തപ്പോൾ ഉണ്ടായ പരിഹാസം ഇപ്പോൾ ഇല്ല. എൻെറ അനുഭവജ്ഞാനം ഇപ്രകാരം ഉപദേശിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി:—"നീ സ്മരിച്ച ചൊല്ലു് നിൻെറ കാൎയ്യത്തിൽ യഥാൎത്ഥമായിത്തീരാൻ പോകുന്നു." ഞാൻ ഒരു ഭ്രാന്തനെപ്പോലെ അസ്വസ്ഥനായി "നിന്നെ കാണുന്നതു പാപമാണു്. നിന്നെ കണ്ടതു പാപമായി." എന്നിങ്ങനെ ഞാൻ ഉരുവിട്ടുതുടങ്ങി. വീടു സമീപിച്ചപ്പോൾ വണ്ടിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങി ശീതളപ്രസാദിൻെറ വീട്ടിൽ കയറി ശാന്തിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വീട്ടിലേക്കു പോയി. പക്ഷേ, അവളോടു സംസാരിക്കാൻ തോന്നിയില്ല. എന്നാൽ പകൽ നടന്ന കാൎയ്യങ്ങൾ മറന്നിട്ടെന്നവണ്ണം ശാന്തി സംഭാഷണത്തിനു തുനിഞ്ഞു. പകൽ മുഴുവൻ സംസാരിക്കാതിരുന്നവൾ ഇപ്പോൾ അതിൽ താല്പൎയ്യം കാണിക്കുന്നു.

ശാന്തി ഇപ്രകാരം സംഭാഷണം തുടങ്ങി:—

"ഇന്നു് ശീതളപ്രസാദജിയുടെ വീട്ടിൽ അടുത്തുള്ള സ്ത്രീകളെല്ലാം കൂടിയിരുന്നു. അവരുടെ സംഭാഷണം വളരെ

രഹസ്യമായിരുന്നതിനാൽ എനിക്ക് ഒന്നും പിടികിട്ടിയില്ല. എങ്കിലും ഒരു കാര്യം ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. രമാശങ്കരും വിമലയും തമ്മിൽ എന്തോ ബന്ധമുള്ളതായി സംശയിക്കുന്നു. വിമലയുടെ അമ്മ സാധാരണ എന്നോട് ഹൃദയംതുറന്നു സംസാരിക്കാറുണ്ട്; പക്ഷേ, ഇന്ന് അവർ അതിനു വിപരീതമായി പെരുമാറി. അവരുടെ മുഖം വല്ലാതെ വാടിയിരുന്നു. അല്പനേരം ഞങ്ങളുടെ അടുത്തിരുന്നിട്ട് അവർ പൊയ്ക്കളഞ്ഞു."

ഞാൻ സകലതും മറന്നു; എന്റെ ക്ലേശങ്ങളും കഴിഞ്ഞ സംഭവങ്ങളും. "ആ കുരങ്ങിനെ ആദ്യമായി കണ്ടതുമുതൽ ഞാൻ വെറുക്കുന്നു. ഇങ്ങനെയുള്ള ഒരു തെണ്ടിയെ ശീതളപ്രസാദ് കൂടെ താമസിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നല്ലോ. പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽതന്നെ അയാൾ നീചനാണെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. എന്റെ ഊഹം ശരിയാവുകയും ചെയ്തു. നന്ദികെട്ടവൻ! ഇപ്പോൾതന്നെ പോയി അയാളുടെ കഴുത്തു ഞെരിച്ചാലെന്തെന്നു തോന്നുന്നു."

"വീട്ടുകാർ ശാന്തരായിരിക്കുമ്പോൾ അങ്ങ് എന്തിനു കോപിക്കുന്നു?"

"ഇത്തരം കാര്യങ്ങൾ കേട്ടാൽ ആർക്കാണ് കോപം ഉണ്ടാകാത്തത്?

നന്ദികെട്ടവൻ, അധികപ്രസംഗി—! ഉദാരമതികളായ യോഗ്യന്മാരോട് ഇങ്ങനെ പെരുമാറുന്നവരുടെ തല അടിച്ചു പിളർക്കേണ്ടതാണ്."

ശാന്തമായി, എന്നാൽ ദൃഢസ്വരത്തിൽ, ശാന്തി പറഞ്ഞു:—

"അതിന് നിങ്ങൾക്ക് അധികാരമില്ല."

ശാന്തിയുടെ ആ വാക്കുകൾ മിന്നൽപിണർപോലെ എനിക്ക് അനുഭവപ്പെട്ടു.

"അതെ; ശാന്തി പറഞ്ഞതു പരമാർത്ഥമാണു്. എനിക്കു രമാശങ്കറിനെ പഴിക്കാൻ എന്തധികാരം. പരിശുദ്ധജീവിതം നയിച്ചിരുന്ന ഒരു കന്യകയെ ഞാൻ വശീകരിച്ചുകൊണ്ടുപോന്നു. സമുദായമര്യാദപോലും മറന്നു് അവളുമായി പ്രേമബന്ധത്തിലേർപ്പെട്ടു..............അല്ല, ഞങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തി തുല്യമല്ല. എന്റെയും രമാശങ്കറിന്റെയും പെരുമാററങ്ങൾക്കു ഭീമമായ അന്തരമുണ്ടു്. അയാൾ, വിവാഹിതയായ ഒരു സ്ത്രീയെ വ്യഭിചാരത്തിനു പ്രേരിപ്പിച്ചു. അവരുടെ ആ അനുചിതബന്ധത്തിൽ പ്രേമമോ, ആദർശശുദ്ധിയോ ഇല്ല. രണ്ടു ഭ്രാന്തരുടെ കാമവാസനയിൽനിന്നു് ഉണ്ടായ നീചകൃത്യം. ഞാനാകട്ടെ, അവിവാഹിതയായ ഒരു യുവതിയെയാണു സ്നേഹിച്ചതു്; ആദ്ധ്യാത്മികമായ ആദർശത്തോടുകൂടിയാണു് അവളെ സ്നേഹിച്ചതു്. നിഷ്കളങ്കമായ പ്രേമം ആക്ഷേപാർഹമല്ല. പിന്നെ ശാന്തി പറഞ്ഞതിന്റെ അർത്ഥമെന്തു്? ഓഹോ! മനസ്സിലായി. ഇതാണു് അവൾ സൂചിപ്പിച്ചതു്: "നാം തമ്മിലുള്ള ബന്ധവും ആദർശവിഹീനമല്ലേ. എനിക്കു് അതു് ഉചിതമെന്നു തോന്നിയാലും നിങ്ങൾക്കു് അങ്ങനെ തോന്നുന്നില്ല. ഉണ്ടെങ്കിൽ, വാക്കിലും പ്രവൃത്തിയിലും നിങ്ങൾ ഇങ്ങനെ എന്നോടു പെരുമാറുകയില്ലായിരുന്നു. ഇന്നു് സന്തോഷമായി ഭക്ഷണം കഴിക്കേണ്ട സമയത്തു് എന്താണു നിങ്ങൾ ചെയ്തതു്? ആ പ്രവൃത്തിയും നിങ്ങളുടെ മനഃസ്ഥിതിക്കു തെളിവല്ലേ?"

അതെ, അതു ശരിയാണു്. ശാന്തിയുടെ റൂചനതികളും ന്യായമാണു്. ഞാൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ അധമനാകുന്നു. എന്റെ മനഃസ്ഥിതി ശാന്തി മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുള്ളിടത്തോളം ഞാൻ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ല. എന്റെ നീചത്വം വാക്കിലും പ്രവൃത്തിയിലും തെളിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. എങ്കിലും ശാന്തിക്കു് എന്നോടുള്ള സ്നേഹം നിസ്സ്വാർത്ഥ

വും നിഷ്കളങ്കവും ആണോ? അതിന്നു കളങ്കം തട്ടിയിട്ടില്ലേ? ബലദേവനോടു് അവൾക്കുള്ള സ്നേഹാധിക്യം എന്നെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്താനല്ലേ അവൾ ഏററവും ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്ന സ്വർണ്ണമാല അയാളുടെ സഹോദരിക്കു സമ്മാനിച്ചതു്? മറെറാരു കാരണവും ഞാൻ കാണുന്നില്ല..............ഈ വിചാരം മനസ്സിൽ ഉദിച്ചതോടുകൂടി എൻെറ തലയ്ക്കു ചൂടുപിടിച്ചു. എന്തെങ്കിലും കടുംകൈ ചെയ്താലെന്തെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ശാന്തിയോടു് ഒന്നും പറയാതെ ഞാൻ എഴുന്നേററുപോയി കിടന്നു.

കുറേക്കഴിഞ്ഞു് ശാന്തിയെന്നെ സമീപിച്ചു; ഗദ്ഗദപൂർവ്വം ചോദിച്ചു:—

"എന്താണു കഴിക്കുന്നതു്? എന്താണു തയ്യാറാക്കേണ്ടതു്?"

"എനിക്കൊന്നും വേണ്ടാ. ഞാൻ പുറത്തുനിന്നും ആഹാരം കഴിച്ചു. നീ ആവശ്യമുള്ളതു തയ്യാറാക്കി കഴിക്കൂ."

ശാന്തി മറുപടിപറയാതെ, അവളുടെ കട്ടിലിനെ അഭയംപ്രാപിച്ചു. വളരെ നേരത്തേയ്ക്കു് നിദ്രാദേവി എന്നെ ഒന്നു നോക്കുകപോലും ചെയ്തില്ല. ഒന്നു മയങ്ങിയപ്പോൾ, കാർണിവെല്ലിൽ തുടച്ചയായി ഞാൻ ജയിക്കുന്നെന്നു സ്വപ്നം കണ്ടു. എൻെറ വിജയംമൂലം കളിയുടമസ്ഥൻ വിഷമിച്ചു. അയാളുടെ കൈയിൽ പണം ഇല്ലാതെയായി; കളി അവസാനിപ്പിച്ചു. ചൂതുകളിയിൽ കിട്ടിയ പണം പോക്കററിൽ നിറച്ചിട്ടു് ഞാൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. പക്ഷെ, സന്തോഷം തുടന്നു് അനുഭവിക്കാൻ സാധിച്ചില്ല. എൻെറ സ്വപ്നരംഗം ബനാറീസ്സിൽവച്ചു ഞാൻ ആദ്യമായി ശാന്തിയെക്കണ്ട മുറിയായി മാറി. എന്താണു് അവിടെ കണ്ടതു്? അവിടെ ബലദേവനും ശാന്തിയുംതമ്മിൽ സല്ലപിക്കുന്നു! രണ്ടുപേരും പൊട്ടിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നെ കണ്ട

പ്പോൾ അവരുടെ ചിരി കുറേക്കൂടി ഉച്ചത്തിലായി. എനി ക്കു് ദുഃഖവും കോപവും ഉണ്ടായെങ്കിലും എല്ലാം മറച്ചു കൊണ്ടു് ലൌകികഭാവം കാണിക്കാൻ ഞാൻ ശ്രമിച്ചു. എൻെറ പോക്കററിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന പണം മുഴുവൻ എടു ത്തു് ബലദേവൻെറ മുമ്പിൽ വച്ചശേഷം ഞാൻ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ പരസ്പരം സ്നേഹിക്കുന്നെന്നു് മുമ്പുതന്നെ എനി ക്കു് അറിയാമായിരുന്നു. നിങ്ങളാകട്ടെ, ആ വസ്തുത എന്നിൽനിന്നും മറയ്ക്കാൻ ഇന്നുവരെ പ്രയത്നിച്ചു. ഇന്നു് നിങ്ങൾക്കു് അതിനു സാധിച്ചില്ല. എൻെറ മനസ്സിൽ തെല്ലെങ്കിലും സംശയം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ, അതും നീക്കി യിരിക്കുന്നു. ഈ പണം മുഴുവൻ നിങ്ങൾ എടുത്തുകൊള്ളു ക; ശാന്തിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് ഇഷ്ടമുള്ളിടത്തു പോവുക." ബലദേവൻ സന്തുഷ്ടനായി, പണം മുഴുവൻ എണ്ണിയെടു ത്തു പോക്കററിൽ സൂക്ഷിച്ചു. അനന്തരം ഇങ്ങനെ പറ ഞ്ഞു:—"ഭേഷ്! ഞങ്ങളുടെ ആഗ്രഹം സഫലമായി. ശാന്തി, നമുക്കു പോകാം." ശാന്തി ബലദേവനോടു സഗൌ രവം പറഞ്ഞു:—"നിൽക്കൂ; ഞാൻ എൻെറ പുതിയ വസ്ത്ര ങ്ങളും സ്വർണ്ണമാലയും എടുത്തു ധരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ." ഈ ഘട്ടത്തിൽ എൻെറ സ്വപ്നം തകർന്നു. ഞാൻ ഉണർന്നു. ശരീ രംമുഴുവൻ വിയത്തൊലിച്ചു. അത്യുന്നതമായ പർവ്വതശിഖ രത്തിൽനിന്നും ആരോ എന്നെ എടുത്തു സമുദ്രത്തിലേയ്ക്കു് എറിഞ്ഞതായും വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടു ഞാൻ കരയ്ക്കണഞ്ഞ തായും എനിക്കു തോന്നി. ഇത്ര ഭയങ്കരമായ ഒരു സ്വപ്നം ഞാൻ ഒരിക്കലും കണ്ടിട്ടില്ല. എങ്ങും നിശ്ശബ്ദത; കൃഷ്ണ പക്ഷത്തിലെ ചതുർദ്ദശിയോ, അമാവാസിയോ ആണു്. അകത്തും പുറത്തും ഒന്നുപോലെ അന്ധകാരം വ്യാപിച്ചി രിക്കുന്നു. എൻെറ ഉള്ളിലും കാളിമ നിറഞ്ഞു.

അദ്ധ്യായം അൻപത്

അടുത്തദിവസം ഉണൎന്നെഴുന്നേററതു മുതൽ പണത്തിനുള്ള മാൎഗ്ഗം ആലോചിക്കാൻ തുടങ്ങി. ശീതളപ്രസാദിനോടു് കടംവാങ്ങിയാലെന്തു്? അയാളുടെ പെരുമാററം കണ്ടിടത്തോളം ഒരു സഹായം ചെയ്യാൻ മടിക്കുന്ന ആളാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. പക്ഷേ, ഇതുവരെ ആരോടും കടം വാങ്ങിയിട്ടില്ലാത്തതിനാൽ ആ ആലോചന വിഷമിപ്പിക്കുന്നു. അതിനും പുറമേ ശാന്തി ഇന്നലെ പറഞ്ഞ വാൎത്ത ശരിയാണെങ്കിൽ അയാൾ മനസ്സുഖം ഇല്ലാതെ കഴിയുകയും ആയിരിക്കും. ബനാറീസ്സിലുള്ള സ്നേഹിതന്മാരിൽ ആൎക്കെങ്കിലും കമ്പിയടിച്ചാലെന്തു് എന്നായി രണ്ടാമത്തെ ആലോചന. ആൎക്കു കമ്പിയടിക്കണം; സഹായിക്കാൻ കെല്പോ, മനസ്സോ ഉള്ള ഒരാളേയും ഞാൻ കാണുന്നില്ല. ഒരൊററ ഉപായമേയുള്ളു. ജ്യേഷ്ഠനു്, കുറേ പണം ആവശ്യപ്പെട്ടു കമ്പി അടിയ്ക്കുക. അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്നേഹപൂൎവ്വമായ ഉപദേശം ധിക്കരിച്ചു ഞാൻ പഠിത്തം ഉപേക്ഷിച്ചു; അദ്ദേഹത്തിനു് ഞാൻ എന്തെല്ലാമോ എഴുതി അയച്ചു. ഈ സ്ഥിതിയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ സഹായം എങ്ങനെ ആവശ്യപ്പെടും? വേറൊരു വഴിയും കാണുന്നില്ല. മരിക്കാൻ തുടങ്ങുന്നവൻ എന്തു സാഹസവും ചെയ്യാൻ മടിയ്ക്കാറില്ലല്ലോ. ഞാൻ വളരെ വിഷമിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് കമ്പിമണിഓർഡറായി അഞ്ഞൂറുറുപ്പിക അയയ്ക്കണമെന്നാവശ്യപ്പെട്ടു് ജ്യേഷ്ഠനു് ഞാൻ കമ്പിയടിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു.

പകൽ മുഴുവൻ പോസ്റ്റു്മാൻ പണവുംകൊണ്ടു വരുമെന്നു പ്രതീക്ഷിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടി. പക്ഷേ കണ്ടില്ല. ഞാൻ ധൎമ്മസങ്കടത്തിലായി. നക്ഷത്രമണ്ഡലം ഒന്നോടെ അടൎന്നു് എൻെറ തലയിൽ വീഴുമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. രാത്രി മുഴുവൻ ചിന്തയും ദുഃഖവും ക്രോധവും ഭയവും ഇടകലൎന്നു്

എന്നെ ശല്യപ്പെടുത്തി. നിദ്ര ലേശവുംഉണ്ടായില്ല. കാർണിവെല്ലിനു പോകുമ്പോൾ പെട്ടിയിൽ ബാക്കി ഉണ്ടായിരുന്ന പത്തുറുപ്പികയിൽ ഒന്നു് കമ്പിയടിക്കാൻ ചെലവായി. ബാക്കിയുള്ള ഒമ്പതു റുപ്പികയുംകൊണ്ടു് ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേർ എത്രകാലം കഴിച്ചുകൂട്ടും? ആശയുടെ നേരിയ കിരണം പോലും ഞാൻ എങ്ങും കണ്ടില്ല.

അടുത്തദിവസം രാവിലെ എഴുന്നേററു; വീണ്ടും നിഷ്പ്രയോജനമായ ചിന്തയിൽ മുഴുകി. "ശീതളപ്രസാദി നോടു കടംചോദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് എന്താണു ദോഷം? അയാൾ തീച്ചയായും ഇല്ലെന്നു പറയുകയില്ല. രാമശങ്കറി നെപ്പോലെ ചോററിട്ട കൈയ്യു് കടിയ്ക്കുന്ന കൃതഘ്നരെപ്പോലും സഹായിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ എന്റെ വിഷമം അറിഞ്ഞാൽ സഹായിക്കാതിരിക്കുമോ? അധികമൊന്നും വേണ്ട; നാല്പതോ അൻപതോ കിട്ടിയാൽ മതി. ഒരിക്കൽക്കൂടി കാർണിവെല്ലിനുപോയി ഭാഗ്യം പരീക്ഷിക്കാം. ജയിക്കുന്ന പക്ഷം കുറേക്കാലം ക്ലേശംകൂടാതെ കഴിക്കുകയും ചെയ്യാം." ഈ വിചാരം ശീതളപ്രസാദിന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കു പോകാൻ എന്നെ പ്രേരിപ്പിച്ചു. ഞാൻ പടിയ്ക്കു വെളിയിൽ ഇറങ്ങി. അതിനുശേഷം കാലുകൾ മുന്നോട്ടു നീങ്ങിയില്ല. രമാശങ്കറിന്റെ നീചകൃത്യംമൂലം ശീതളപ്രസാദിന്റെ കുടുംബത്തെപ്പററി അപവാദം ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ഞാൻ ചെന്നു പണം കടം ചോദിക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ല. എനിക്കു ശീതളപ്രസാദിന്റെ സഹായം ആവശ്യമായിത്തീന്നപ്പോഴാണല്ലോ രമാശങ്കറിനു് ഈ അകൃത്യം ചെയ്യാൻ തോന്നിയതു്. അഥവാ, ഞാൻ ചെന്നു കടംചോദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ശീതളപ്രസാദിനു ശല്യം തോന്നുമെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു് എന്റെ വിഡ്ഢിത്തവും ആകാം. ഇങ്ങനെ പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായ ചിന്തകൾക്കു് അധീനനായി ഞാൻ നില്ക്കുമ്പോൾ ശീതളപ്രസാദിന്റെ ഭൃത്യൻ അതുവഴി വരുന്നതു കണ്ടു. എന്നെ

സമീപിച്ചപ്പോൾ അയാൾ മന്ദഹസിച്ചുകൊണ്ടു് കൈകൾ കൂപ്പി. ഞാൻ അയാളെ അടുത്തുവിളിച്ചു ചോദിച്ചു:—

"കൊച്ചുസാർ എന്തു ചെയ്യുന്നു?"

"ഇതേവരെ കട്ടിലിൽനിന്നും എഴുന്നേററിട്ടില്ല."

"സാധാരണ താമസിച്ചാണു് എഴുന്നേല്ക്കുക; അല്ലേ?"

"അല്ല സാർ; ഇന്നുമാത്രമാണു് ഇങ്ങനെ താമസിയ്ക്കുന്നതു്. രണ്ടുമൂന്നു ദിവസമായി അദ്ദേഹത്തിനു തീരെ സുഖമില്ല. ഇന്നലെ രാത്രിയിൽ ഉറങ്ങിയിട്ടേയില്ല."

"ഉം, എന്താണു കാര്യം?"

"അവിടുന്നു് ഒന്നും കേട്ടില്ലേ?"

"ഇല്ല."

"രമാശങ്കർബാബു ഇന്നലെ കടന്നുകളഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രവൃത്തി തീരെ നന്നായില്ല. വലിയ കൊച്ചമ്മ ശ്വശ്രൂരാലയത്തിൽനിന്നും വന്നതു മുതൽ.................. എനിക്കു് ആദ്യം മുതല്ക്കേ സംശയം ഉണ്ടായിരുന്നു. ഗംഗാദീൻ സ്വന്തം കണ്ണുകൾകൊണ്ടു കണ്ടശേഷമാണു് വീട്ടിലുള്ളവരെല്ലാം കാര്യം മനസ്സിലാക്കിയതു്. ഇന്നലെ അയാൾ രമാശങ്കർബാബുവിനെ കഠിനമായി ശകാരിക്കുകയും ചെരിപ്പുകൊണ്ടു് അടിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. വൈകിട്ടു് ബാബു ഭാണ്ഡംമുറുക്കി."

"തനിച്ചോ?"

"അതേ."

എന്റെ ചോദ്യത്തിന്റെ അവ്യക്തത ഓർത്തു് ഞാൻ ലജ്ജിച്ചു.

ഭൃത്യൻ പോയശേഷം ഞാനും വീട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. രമാശങ്കറിന്റെ കഥ കേട്ടപ്പോൾ എന്റെ ഉള്ളിലെ വ്രണത്തിൽ ആരോ കുത്തിയതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി. ഞാൻ

വിചാരമഗ്നനായി. "നാരീവർഗ്ഗത്തിന്റെ പ്രകൃതം! എത്ര ചഞ്ചലവും ചപലവുമാണു്. ആദ്യന്തം ഒരു പുരുഷനെ ഒന്നു പോലെ സ്നേഹിക്കാൻ അവൾക്കു സാധിക്കുന്നില്ല. വിമല തന്റെ ഭർത്താവിനെ വെറുക്കുകയും ആ കുരങ്ങിനെ സ്നേഹിക്കുകയും ചെയ്തില്ലേ? ശാന്തി ഇത്ര പെട്ടെന്നു് എന്നോടു മുഷിഞ്ഞു് ബലദേവനെ സ്നേഹിക്കാൻ തുനിഞ്ഞില്ലേ? അവൾ രാമേശ്വരിക്കു കൊടുത്ത മാല ഈ വിഷമാവസ്ഥയിൽ എനിക്കു തന്നിരുന്നെങ്കിൽ എത്രമാത്രം പ്രയോജനപ്പെട്ടുമായിരുന്നു? അതു വിററു് തല്ക്കാലാവശ്യങ്ങൾ നിറവേററുകയും പിന്നീടു് അതിനെക്കാൾ വിലകൂടിയതു വാങ്ങിക്കൊടുക്കുകയും ചെയ്യാമായിരുന്നല്ലോ."

ഞാൻ അകത്തുചെന്നപ്പോൾ ശാന്തി സങ്കോചപൂർവ്വം എന്നോടു ചോദിച്ചു:—

"എന്തു്? സുഖമില്ലേ? മുഖം വല്ലാതെ വാടിയിരിക്കുന്നല്ലോ. എന്താണു കാര്യം?"

"ഒന്നുമില്ല; ഒരു സുഖക്കേടുമില്ല."

അല്പനേരം മൌനമായി നിന്നശേഷം വീണ്ടും അവൾ ചോദിച്ചു:—

"വല്ലതും കഴിക്കേണ്ടേ? റൊട്ടി ഉണ്ടാക്കണോ?"

ഞാൻ നീരസം സ്ഫുരിക്കുന്ന സ്വരത്തിൽ മറുപടി പറഞ്ഞു:—

"എന്താണോ ഉള്ളതു് അതിൽ അല്പം കഴിക്കാം."

എനിക്കു് ഒന്നും കഴിക്കണമെന്നു് ഇല്ലായിരുന്നു. എങ്കിലും വേണ്ടെന്നു പറഞ്ഞു് കുഴപ്പമുണ്ടാക്കേണ്ടെന്നു കരുതി. വേണ്ടെന്നുപറഞ്ഞാൽ കാരണം അറിയാൻ അവൾ ശഠിച്ചുതുടങ്ങും.

അന്നും പകൽ മുഴുവൻ കമ്പിമണിയോർഡർ പ്രതീക്ഷിച്ചു. വീണ്ടും നിരാശതന്നെ അനുഭവപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ദുഃഖിതാ കൊതുകിനേയും മൂട്ടയേയുംപോലെ എന്നെ ശല്യപ്പെടുത്തി. ശാന്തിയുടെ ചോദ്യങ്ങൾക്കു് 'അതെ' 'അല്ല' എന്നിങ്ങനെ ഒററവാക്കിൽ മറുപടിപറഞ്ഞു കഴിച്ചുകൂട്ടി.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിഒന്നു്

മൂന്നാംദിവസം പത്രം വായിക്കുക എന്ന വ്യാജേന വളരെനേരം ഞാൻ വരാന്തയിൽ കഴിച്ചു. അവിടെ ഇരുന്നു തന്നെ ചായകുടിച്ചു. ശാന്തി പലപ്രാവശ്യം വരാന്തവരെ വന്നെങ്കിലും ഞാൻ അവളെ വിളിക്കുകയോ എന്തെങ്കിലും അവളോടു പറയുകയോ ചെയ്തില്ല. അവളാകട്ടെ വരാന്തയിലേയ്ക്കു വരും, മിണ്ടാതെ മടങ്ങും. അങ്ങനെ അധികനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ശാന്തി പറഞ്ഞു:—

"ഞാൻ പറയുന്നതു കേൾക്കുമോ?"

ഞാൻ തിരിഞ്ഞുനോക്കി. "ഉം, എന്താണു കാര്യം?" ഞാൻ ചോദിച്ചു.

"എനിക്കു് ഒരു അത്യാവശ്യകാര്യം പറയാനുണ്ടു്."

അവളുടെ മുഖത്തു ഗാംഭീര്യം നിഴലിച്ചു. അതുകണ്ടു ഞാൻ പരിഭ്രമിച്ചു. പത്രം താഴെ ഇട്ടിട്ടു് എഴുന്നേററു് അകത്തേയ്ക്കു ചെന്നു.

"ഉം, പറയൂ."

"മൂന്നു ദിവസമായി അങ്ങു് എപ്പോഴും എന്നിൽ നിന്നു് അകന്നു കഴിയുന്നു. ഒന്നിലും ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ല. എന്താണു് ഇതിനെല്ലാം കാരണം?"

അവളുടെ മുഖത്തു് ഒരു നിശ്ചയഭാവം കണ്ടതുകൊണ്ടു് വീണ്ടും അങ്ങോട്ടു നോക്കാൻ ഞാൻ ധൈര്യപ്പെട്ടില്ല. മുമ്പിലുള്ള ചുവരിൽനോക്കിക്കൊണ്ടു ഞാൻ മറുപടിപറഞ്ഞു:—

"ഞാൻ അകന്നിരിക്കുന്നോ? ഇല്ല; യാതൊരുതരത്തിലും വഴക്കുണ്ടാകുന്നില്ല. നിന്റെ തെററിദ്ധാരണകളാണു് ഇതെല്ലാം."

"അങ്ങയുടെ പെരുമാററങ്ങളിൽ സ്പഷ്ടമായി കാണുന്ന കാര്യങ്ങളാണു്. സങ്കല്പവും തെററിദ്ധാരണയും ഒന്നുമല്ല. ഈ മാററത്തിനു കാരണമെന്തെന്നുമാത്രമേ എനിക്കു ചോദിക്കാനുള്ളു; അറിയേണ്ടതുള്ളു."

നിലത്തുകിടന്ന ഒരുകഷണം കരി ചെരിപ്പുകൊണ്ടു ചവിട്ടിപ്പൊടിച്ചുകൊണ്ടു ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"കാര്യവുമില്ല, കാരണവുമില്ല. വെറും ഊഹങ്ങൾ മാത്രം."

"സത്യം പറയുകയാണോ? അങ്ങയുടെ ഉള്ളിൽ നിന്നാണോ ആ വാക്കുകൾ പുറപ്പെട്ടതു്? മനസ്സിലുള്ളതു തുറന്നുപറയണമെന്നു് ഞാൻ കൈക്കൂപ്പി യാചിക്കുന്നു. കാര്യം എന്നോടു പറയണം."

ഇത്തവണ അവളുടെ വാക്കുകൾക്കു് അല്പം ഗൗരവം ഉണ്ടായിരുന്നു. തന്മൂലം എനിക്കു തെല്ലു കോപമുണ്ടായി.

"ശാന്തീ, കാര്യമില്ലാതെ കലഹത്തിനൊരുങ്ങരുതു്. ഒരിക്കലല്ല, പലപ്രാവശ്യം ഞാൻ സമാധാനം പറഞ്ഞു. മനസ്സുണ്ടെങ്കിൽ വിശ്വസിക്കണം; ഇല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട. ഇതിൽ കൂടുതലായി ഒന്നും പറയാനില്ല; അഥവാ പറയാൻ എനിക്കിഷ്ടമില്ല."

ഞാൻ പോകാൻതുനിഞ്ഞു. എന്നാൽ എന്നെ തടയണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി ശാന്തി എന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു നീങ്ങിനിന്നു.

"മനസ്സിലുള്ളതു് എന്നോടു തുറന്നുപറയുന്നതുവരെ ഈ വീട്ടിൽനിന്നു ഞാൻ ആഹാരംകഴിക്കുകയോ, വെള്ളമെങ്കിലും കുടിക്കുകയോ ചെയ്യുകയില്ല. അങ്ങു് എന്നെ തീരെ വെറുക്കുന്നെന്നു് എനിക്കറിയാം. വല്ലവിധവും ഈ ബാധ ഒഴിഞ്ഞെങ്കിലോ എന്നാണു് അങ്ങു് ഇപ്പോൾ വിചാരിക്കുന്നതു്. ഇല്ലെങ്കിൽ വിലയ്ക്കുവാങ്ങിയിട്ടുള്ള ഒരു അടിമയോടുപോലും, കഴിഞ്ഞ മൂന്നുദിവസങ്ങളായി അങ്ങു് എന്നോടു പെരുമാറുന്ന രീതിയിൽ, പെരുമാറുകയില്ല."

എന്റെ ഉള്ളിലുള്ള വ്രണം കുറേദിവസങ്ങളായി എന്നെ ശല്യപ്പെടുത്തുകയാണു്. ശാന്തിയുടെ പരുഷമായ വാക്കുകൾ ആ വ്രണത്തിലുള്ള തീക്കൊള്ളിപ്രയോഗമായിരുന്നു. ഹിസ്റ്റീറിയാ പിടിപെട്ട ഒരുവനെപ്പോലെ കോപംകൊണ്ടു ഞാൻ വിറച്ചു.

"മുഷിഞ്ഞതു ഞാനോ നീയോ? ഇപ്പോൾ തിരിച്ചടിക്കുകയാണോ? കള്ളൻ പോലീസുകാരനെ ശാസിക്കുക! ഈ രീതിയിൽ സംസാരിക്കാൻ നിനക്കു ലജ്ജതോന്നുന്നില്ലേ? ഞാൻ ഒരു പടുവിഡ്ഢിയാണെന്നായിരിക്കാം വിചാരം. ഇത്രയുംകാലം ഒരുമിച്ചു താമസിച്ചിട്ടും ഞാൻ നിന്നെ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ലെന്നോ? ഈവക സൂത്രമെല്ലാം മനസ്സിൽ ഇരിക്കട്ടെ. ബലദേവനോടുള്ള നിന്റെ മനോഭാവം ഞാൻ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ലെന്നായിരിക്കാം വിചാരം?"

ശാന്തിയുടെ മുഖം വിളറി. ഒരു ശിലാവിഗ്രഹംപോലെ അവൾ നിശ്ചലയായി. അധോമുഖിയായി നിന്നുകൊണ്ടു് അവൾ പറഞ്ഞു:—

"ബലദേവനോടുള്ള എന്റെ മനോഭാവം! എന്തു ഭാവം?"

എന്റെ ക്രോധം പരമകാഷ്ഠയിൽ എത്തി; എങ്കിലും ഞാൻ സഹിച്ചു; അത്ര മർമ്മസ്പൃക്കായിരുന്നു അവളുടെ ദുഃഖം. എന്നാൽ എന്റെ ഉള്ളിലുള്ള വ്രണത്തിൽനിന്നു ദുഷ്ട മുഴുവൻ പുറത്തുകളയാൻ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു.

“എന്തു ഭാവമെന്നോ? അതും ഞാൻ പറയണോ? സ്വന്തം മനസ്സാക്ഷിയോടുതന്നെ ചോദിക്കരുതോ? എന്നോടു മുഷിഞ്ഞു് ബലദേവനെ സ്നേഹിച്ചുതുടങ്ങിയി ട്ട്......ഇല്ലെങ്കിൽ പരിതഃസ്ഥിതികൾ എല്ലാം അറിഞ്ഞു കൊണ്ടു് അയാളുടെ വീട്ടിൽ പോകാൻ ഒരുങ്ങുകയില്ലാ യിരുന്നു. അവിടെ ചെന്നിട്ടോ, സ്വന്തം മാല അവന്റെ സഹോദരിക്കു കൊടുത്തു. എന്തുകൊണ്ടു്? അതൊന്നും എനിക്കു മനസ്സിലാവുകയില്ലെന്നു വിചാരിച്ചോ? അനുക മ്പകൊണ്ടോ ഔദാര്യബുദ്ധികൊണ്ടോ കൊടുത്തതല്ല. രാമേശ്വരിയുടെ സ്വഭാവവും പെരുമാററവും നിനക്കു തീരെ പിടിച്ചില്ല. യഥാർത്ഥത്തിൽ നീ അവളെ വെറുക്കുന്നു. എന്നിട്ടും നീ മാല കൊടുത്തതു ബലദേവനോടുള്ള സ്നേഹ ത്തിന്റെ സൂചനയായിട്ടാണു്.”

ശാന്തിയുടെ മുഖത്തു ചൈതന്യം തീരെ ഇല്ലാതായി. മരിച്ചുപോയ ഒരാളെ, ഫോട്ടോയെടുക്കാൻ പിടിച്ചുനിർത്തി യിരിക്കുന്നതുപോലെ കാണപ്പെട്ടു. വികാരവായ്പുമൂലം ഞാൻ അന്ധനായിരുന്നെങ്കിലും ശാന്തിയുടെ അവസ്ഥകണ്ടു ഞാൻ പരിഭ്രമിച്ചു. ഇതുവരെ ആരും മൂർച്ഛിച്ചുവീഴുന്നതു ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു് ശാന്തി ബോധശൂന്യയാ യി വീഴുമോ എന്നു ഞാൻ ഭയന്നു. തന്മൂലം പെട്ടെന്നു് അവളുടെ പിമ്പിൽ ചെന്നുനിന്നു് അവളെ താങ്ങി. ഒരു നിമിഷം പ്രതിഷേധമൊന്നും കൂടാതെ നിന്നശേഷം എന്റെ പിടിയിൽനിന്നും അകന്നു.

“വിടണം; ഞാൻ നിന്ദ്യയാണു്; നീചയാണു്. എ ന്നെ തൊടരുതു്. അങ്ങു് എന്നെ ബനാറീസ്സിൽനിന്നു കൂട്ടി

കൊണ്ടുപോന്നതിൻെറ ഉദ്ദേശം എനിക്കു മനസ്സിലായി. പതിതയായ ഒരു സ്ത്രീ കൂടുതൽ എങ്ങനെ അധഃപതിക്കു മെന്നു വിചാരിച്ചു. എന്നെ ഒരു കുലടയായി കരുതി. ഇല്ലെങ്കിൽ ഇത്ര നീചമായി എന്നോടു് സംസാരിക്കുകയില്ലായിരുന്നു. ഞാൻ, എൻെറ മാല, രാമേശ്വരിക്കല്ല, അവളുടെ സഹോദരനാണു്, പ്രേമോപഹാരമായി കാഴ്ചവച്ചതു്! അതെ; നിങ്ങൾ സത്യം മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കുന്നു! കഷ്ടം! മനുഷ്യൻെറ ക്രൂരത്വം! നീചത്വം!"

ഇത്രയും പറഞ്ഞതോടുകൂടി അവൾ നിലംപതിച്ചു; എങ്ങിയേങ്ങി കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ആരോ വാതലിൽ ഉറക്കെ തട്ടുന്നതു കേട്ടു.

"ശാന്തി, എഴുന്നേററിരിക്കൂ! ആരോ വന്നിരിക്കുന്നു; ക്ഷമിക്കൂ—എന്തോ കാരണത്താൽ ഞാൻ മതിമറന്നു സംസാരിച്ചുപോയി."

ഞാൻ അവളുടെ മുതുകിൽ തലോടിക്കൊണ്ടുപറഞ്ഞു. പക്ഷേ, അവൾ എഴുന്നേററില്ല. വീടിനു തീപിടിച്ചെന്നോ, നാടൊട്ടുക്കു് എന്തോ അത്യാഹിതം നേരിട്ടിരിക്കുന്നെന്നോ അറിയിക്കാൻ വെമ്പൽകൊള്ളുന്നതുപോലെ വാതലിൽ വീണ്ടും വീണ്ടും ആരോ തട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ആരായാലും അകത്തുകടന്നു് ശാന്തിയെ ഈ നിലയിൽ കണ്ടാൽ എന്തു വിചാരിക്കും? ഞാൻ വീണ്ടുംവീണ്ടും അപേക്ഷിച്ചിട്ടും ശാന്തി വിമ്മിവിമ്മി കരഞ്ഞതല്ലാതെ കിടന്നകിടപ്പിൽ നിന്നു് അനങ്ങിയില്ല. എൻെറ ഒരൊററവാക്കുപോലും അവൾ ചെവിക്കൊണ്ടില്ല. അവളുടെ ആ ഹൃദയംപിളക്കുന്ന ക്രന്ദനം ഇന്നും എൻെറ ചെവിയിൽ മുഴങ്ങുന്നു. വാതലിൽ മുട്ടുന്നതു് ഉഗ്രകോപത്തോടുകൂടിയായി. ഞാൻ ബലം പ്രയോഗിച്ചു് ശാന്തിയെ എഴുന്നേല്പിച്ചിരുത്തി. ശാന്തമായിരിക്കാൻ അവളോടു് അപേക്ഷിച്ചശേഷം ഞാൻ പോയി വാതൽ തുറന്നു. ശീതളപ്രസാദിൻെറ ഭൃത്യനോടുകൂടി ജ്യേ

ഷ്ഠൻ വന്നിരിക്കുന്നു! ശിപായിയുടെ യൂണിഫോറം ധരിച്ച ഒരാൾകൂടി ഉണ്ടു്. എന്റെ കമ്പി കിട്ടിയ ഉടൻ പുറപ്പെട്ടതാണെന്നു് സ്പഷ്ടം! ജ്യേഷ്ഠന്റെ മുഖത്തുകണ്ട സ്വാഭാവികമായ പ്രസന്നത എനിക്കു ദുസ്സഹമായിത്തോന്നി. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനെ പ്രണമിച്ചു.

"എത്രനേരം അലഞ്ഞുതിരിഞ്ഞിട്ടാണു് ഞാൻ നിന്റെ വീടു് കണ്ടുപിടിച്ചതു്? തിരിക്കുന്ന വിവരത്തിനു നിനക്കു കമ്പി അടിക്കാൻ സൌകര്യം കിട്ടിയില്ല. കിട്ടിയിരുന്നെങ്കിൽ ഇത്ര ബുദ്ധിമുട്ടാൻ ഇടയാവുകയില്ലായിരുന്നു."

"ജ്യേഷ്ഠൻ കമ്പിയടിക്കാതിരുന്നതിന്റെ ഉദ്ദേശം എനിക്കു നല്ലതുപോലെ അറിയാം. കള്ളനെ പിടിക്കാൻപോകുന്നവർ മുൻകൂട്ടി അറിവുകൊടുക്കാറുണ്ടോ?" എന്നു ഞാൻ മനസ്സിൽ കരുതി. ബനാറീൽനിന്നു് ഞാൻ ഏതോ ഒരു യുവതിയേയുംകൊണ്ടു് ഓടിപ്പോയെന്നു് എങ്ങനെയോ ജ്യേഷ്ഠൻ അറിഞ്ഞു. ഒരുപക്ഷേ, ഉമാപതി ആയിരിക്കും അറിയിച്ചതു്. ആ ദുഷ്ടൻ അല്ലാതെ മററാരും അങ്ങനെ ചെയ്യുകയില്ല.

ജ്യേഷ്ഠനെ എങ്ങനെയാണു് അകത്തേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോവുക? ഞാൻ വിഷമിച്ചു. എന്നാൽ ലോഹ്യമൊന്നും കൂടാതെ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:—

"വരൂ; നടന്നലഞ്ഞു് വളരെ ക്ഷീണിച്ചു. ഇനിയും ഇവിടെ നില്ക്കാൻ പ്രയാസം." തുടർന്നു് തന്റെ ശിപായിയോടു പറഞ്ഞു:—"രാമലഖൻ, സാമാനങ്ങൾ അകത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകൂ."

അനന്തരം അദ്ദേഹം ഏണിപ്പടികൾ കയറിത്തുടങ്ങി. ഞാനും പാവയെപ്പോലെ, ഇതികർത്തവ്യതാമൂഢനായി അദ്ദേഹത്തിനെ പിൻതുടർന്നു.

ശാന്തി അപ്പോഴും കാൽമുട്ടുകൾക്കിടയിൽ മുഖം മറച്ചുകൊണ്ടു് നിലത്തു് ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. ബലദേവനോ,

രമാശങ്കരോ വന്നിരിക്കുമെന്ന് അവൾ ഉദ്ദേശിച്ചിരിക്കാം. എന്നാൽ വിദേശീയചെരിപ്പുകളുടെ "ചർചർ"ശബ്ദം കേട്ട് അവൾ തല ഉയർത്തിനോക്കി. ഒരു അപരിചിതനെ കണ്ട് പൊടുന്നനെ എഴുന്നേററു. ജ്യേഷ്ഠനും ഒരിക്കൽ അവളെ തീക്ഷ്ണമായി ഒന്നു നോക്കിയിട്ടു മുഖം തിരിച്ചു. വെറുപ്പു തുളുമ്പുന്ന ആ നോട്ടംകണ്ട് എൻെറ ഹൃദയാഗ്നി ആളിക്കത്തി. ഞാൻ ശാന്തിയോടു പറഞ്ഞു:—

"ശാന്തീ, എൻെറ ജ്യേഷ്ഠൻ വന്നിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനെ പ്രണമിക്കൂ."

ചകിതയായി അവൾ വീണ്ടും അദ്ദേഹത്തിനെ നോക്കി. അവൾ കരഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങൾ അപ്പോഴും അവളുടെ മുഖത്തു കാണാമായിരുന്നു. അല്പം സങ്കോചത്തോടുകൂടി അവൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുമ്പിൽ പ്രണമിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠനാകട്ടെ, താൻ ഒന്നും കാണുകയോ, കേൾക്കുകയോ ചെയ്യുന്നില്ലെന്നു ഭാവിച്ചു. എന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ട് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:—

"രാത്രിമുഴുവൻ ഉറങ്ങിയിട്ടില്ല. രാമലഖനു മുറി കാണിച്ചുകൊടുക്കൂ. കിടക്ക വിരിച്ചു ശരിയാക്കട്ടെ. എനിക്കു കുറേ ഉറങ്ങണം."

"ചായകുടിക്കുന്നില്ലേ?"

ഞാൻ ചോദിച്ചു.

"വേണ്ട; ഒന്നുംവേണ്ട; ഞാൻ വണ്ടിയിൽവെച്ചുതന്നെ പ്രാതൽ കഴിച്ചു. കുറേക്കഴിഞ്ഞു് സൌകര്യംപോലെ ചെയ്യാം."

ഞാൻ എൻെറ കട്ടിൽ എടുത്തു പുറത്തെ മുറിയിൽ ഇട്ടു. ശാന്തി ആ മുറിയിൽനിന്നും പോയി. രാമലഖൻ ജ്യേഷ്ഠൻെറ കിടക്ക എടുത്തു കട്ടിലിൽ വിരിച്ചു. ഉടുപ്പുകൾ മാററുന്നതിനിടയ്ക്കു് ജ്യേഷ്ഠൻ പറഞ്ഞു:—

"എന്തൊരു ചൂടു്! ഈ ചൂടിൽ പങ്കയില്ലാതെ നീ എങ്ങനെ കഴിച്ചുകൂട്ടി?"

ജ്യേഷ്ഠൻ കട്ടിലിൽ കിടന്നു് അദ്ദേഹം കൊണ്ടുവന്ന ഒരു ഇംഗ്ലീഷ്നോവൽ വായിച്ചുവായിച്ചു് ഉറങ്ങി. ഞാൻ രാമലഖനെ പുറത്തയച്ചു് കുറേ പൂരി വാങ്ങിപ്പിച്ചു. ശാന്തി ഒന്നും കഴിച്ചില്ല. എനിക്കും വിശപ്പില്ലായിരുന്നു. രാമലഖൻ മുഴവനും ഭക്ഷിച്ചു. അനന്തരം അയാളും മുറിയിൽ ഒരു അററത്തുകിടന്നു് ഉറങ്ങാൻ തുടങ്ങി. ജ്യേഷ്ഠൻ കൂർക്കംവലിച്ചു തുടങ്ങി. ഞാൻ എൻെറ കൈയിൽ ശേഷിച്ചിരുന്ന പണം എടുത്തുകൊണ്ടു് രണ്ടുമൂന്നുദിവസത്തേയ്ക്കു വേണ്ട ഭക്ഷണസാധനങ്ങൾ വാങ്ങാനായി പുറത്തേയ്ക്കു പോയി.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിരണ്ടു്

മനസ്സിൻെറ അസ്വാസ്ഥ്യംമൂലം ചൗക്കിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ട ഞാൻ ചെന്നുചേർന്നതു് ആൽഫ്രഡ്പാർക്കിലാണു്. ചിന്താധീനനായി ഒരു വേപ്പുവൃക്ഷത്തിൻെറ തണലിൽ ചെന്നുകിടന്നു. വളരെനേരം വാലും തുമ്പും ഇല്ലാത്ത ചിന്തകൾക്കു് അധീനനായി കിടന്നശേഷം ഒന്നു മയങ്ങി. ഉണർന്നുനോക്കിയപ്പോൾ സൂര്യൻ പടിഞ്ഞാറോട്ടു വളരെയധികം നീങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു. അതിനാൽ പിടഞ്ഞെഴുന്നേററു് ഞാൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. താഴത്തെ വാതൽ തുറന്നുകിടക്കുന്നു. രണ്ടു പടികൾ കയറിയശേഷം ഞാൻ പെട്ടെന്നു നിന്നുപോയി. ജ്യേഷ്ഠൻ ആരോടോ സംസാരിക്കുന്നു. പറയുന്ന രീതിയിൽനിന്നും ശാന്തിയോടാണെന്നു ഞാൻ ഊഹിച്ചു. നിയന്ത്രണാതീതമായ ജിജ്ഞാസമൂലം സമസ്തേന്ദ്രിയങ്ങളുടെ ശക്തിയും കണ്ണുകളിൽ കേന്ദ്രീകരിച്ചുകൊണ്ടു് സംഭാഷണം ശ്രദ്ധിച്ചു.

ജ്യേഷ്ഠൻ പറയുന്നു:—

"നിങ്ങൾ ഒരു സ്ത്രീയാണ്. ത്യാഗത്തിന്റെ മഹത്വം നിങ്ങളെ പറഞ്ഞുമനസ്സിലാക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. നമ്മുടെ വനിതകൾ അന്യരുടെ നന്മയ്ക്കുവേണ്ടി സർവ്വസ്വവും ത്യജിച്ചിട്ടുള്ളവരാണ്. ആ വീരാംഗനകളുടെ സന്തതിയല്ലേ നിങ്ങളും. അതുകൊണ്ടു്, നിങ്ങൾ നന്ദകിശോറിനെ സ്നേഹിക്കുന്നെങ്കിൽ, ആ സ്നേഹം കേവലം ലൌകികമല്ല, ആത്മീയമാണെങ്കിൽ, അവന്റെ ലൌകികവും ആത്മീയവുമായ നന്മയെക്കരുതി, നിങ്ങൾ അവനെവിട്ട് എവിടെയെങ്കിലും പോകണമെന്നാണ് എന്റെ അപേക്ഷ."

എന്റെ ശരീരം തളൎന്നു. തല കറങ്ങി. ശരീരം വെട്ടി മുറിച്ചാൽപോലും ഒരുതുള്ളി രക്തം കാണുകയില്ലെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. ശാന്തി ജ്യേഷ്ഠൻ പറഞ്ഞതിനു യാതൊരു മറുപടിയും പറഞ്ഞില്ല. ജ്യേഷ്ഠൻ തുടൎന്നു:—

"നോക്കൂ, അവന്റെ ഭാവിയെപ്പററി ചിന്തിക്കേണ്ടതു് നിങ്ങളുടെ കടമയല്ലേ? നിങ്ങൾ അവനോടുകൂടി താമസിച്ചാൽ അവന്റെ സ്ഥിതി എന്തായിരിക്കും? ശൈശവം മുതല്ക്കുള്ള അവന്റെ പ്രകൃതം എനിക്കു നല്ലതുപോലെ അറിയാം. ഒന്നിനും കൊള്ളരുതാത്ത ഒരു മടിയൻ. സ്വന്തം കാൎയ്യം നോക്കാൻപോലും ത്രാണിയില്ലാത്തവൻ നിങ്ങളുടെ കാൎയ്യം എങ്ങനെ അന്വേഷിക്കും? ആലോചിച്ചുനോക്കൂ; നിങ്ങൾകാരണം പഠിത്തം ഉപേക്ഷിച്ചു് ഇങ്ങോട്ട് ഓടിപ്പോന്നു. ഇവിടെ വന്ന്, ഇത്രയുംകാലം കഴിഞ്ഞിട്ടും ഉപജീവനത്തിന് എന്തെങ്കിലുംമാൎഗ്ഗം അവൻ അന്വേഷിച്ചോ? കൈയിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന പണം മുഴുവൻ തീൎന്നു. ഒരു മാൎഗ്ഗവും ഇല്ലെന്നായപ്പോൾ എനിക്കു കമ്പിയടിച്ചു. പണത്തിന്റെ കാൎയ്യം സാരമില്ല. ഈ നിമിഷത്തിൽ ആയിരമോ രണ്ടായിരമോ ഞാൻ കൊടുക്കാം. പക്ഷേ, അങ്ങനെ എത്രനാൾ കഴിയും?...........ഇതിനെല്ലാം പുറമേ ഏററവും

ഗൌരവമുള്ള മറെറാരു സംഗതി ഉണ്ടു്. അതു് മറെറാന്നു മല്ല. നിങ്ങളുമായുള്ള ബന്ധം പരസ്യമാകുന്നതോടുകൂടി അവൻ ഞങ്ങളുടെ സമുദായത്തിൽനിന്നും തള്ളപ്പെട്ടും. അതോടൊപ്പം ഞാനും എന്റെ കുടുംബാംഗങ്ങളും ബഹിഷ്കൃതരാകും. ഞങ്ങൾ കനൌജ്ബ്രാഹ്മണരാണു്. ഞങ്ങളുടെ സാമുദായികനിയമങ്ങൾ വളരെ കർശനമാണു്. അല്പകാലത്തിനുള്ളിൽ എന്റെ ഒരു മകൾക്കു് വിവാഹത്തിനുള്ള പ്രായമാകും. സമുദായം ഞങ്ങളെ ബഹിഷ്കരിക്കുന്നപക്ഷം അവളുടെ വിവാഹം എങ്ങനെ നടത്തും? ഇക്കാര്യം നിങ്ങൾക്കു് ആലോചിക്കാവുന്നതാണല്ലോ. ഈവക വിഷമങ്ങൾ കരുതിയാണു് അവനെ നിങ്ങൾ ഉപേക്ഷിക്കണമെന്നു ഞാൻ പറയുന്നതു്. ഞാൻ ഹൃദയമില്ലാത്തവനല്ല. സ്നേഹത്തിന്റെ വില അറിയാത്തവനല്ല. നിങ്ങൾതമ്മിൽ വിവാഹം നടക്കണമെന്നു് എനിക്കു് ആഗ്രഹമുണ്ടു്. എന്നാൽ പരിതഃസ്ഥിതികളും സാമുദായികനിയമങ്ങളും അതിനു വിലങ്ങുതടികളായി നില്ക്കുന്നു. നിങ്ങൾ സ്നേഹിക്കുന്ന ആളുടെ നന്മയ്ക്കുവേണ്ടി, ആ സ്നേഹം വിനിയോഗിക്കണമെന്നു്—അതിനുവേണ്ടി ഒരു ത്യാഗം അനുഷ്ഠിക്കണമെന്നു്—ആണു് അതുകൊണ്ടു് ഞാൻ പറയുന്നതു്. അതിനു നിങ്ങൾ തയ്യാറാകുമെന്നു ഞാൻ പൂർണ്ണമായും വിശ്വസിക്കുന്നു. നിങ്ങൾക്കു് ജീവിക്കാൻ ആവശ്യമുള്ള പണം തരാൻ ഞാൻ തയ്യാറാണു്. ഇതാ........."

ഞാൻ പെട്ടെന്നു മുറിക്കകത്തു കടന്നു. ജ്യേഷ്ഠൻ ഒരു മുറിയുടെ വാതലരികിൽ നിന്നുകൊണ്ടു് ചേഴ്സിൽനിന്നും പണം എടുക്കുകയാണു്. എന്റെ ഉള്ളിൽ സ്നേഹം, ദുഃഖം, ക്രോധം, അപമാനം മുതലായവ കൊടുമ്പിരികൊണ്ടു. ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നെക്കണ്ടു മടിച്ചുനിന്നു. പണം പുറത്തേയ്ക്കു് എടുക്കാതെ സലജ്ജം, എന്നാൽ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:—

"പണത്തിനു ബുദ്ധിമുട്ടില്ലേ എന്നു ഞാൻ ചോദിക്കുകയായിരുന്നു."

അനന്തരം വാതുക്കൽനിന്നും അദ്ദേഹം മാറി. ശാന്തി വിഷാദമഗ്നയായി എന്തുചെയ്യണമെന്നറിയാതെ ചുവരിൽ ചാരിനില്ക്കുകയാണു്. രണ്ടുമൂന്നു ദിവസങ്ങളായി ഞാൻ അവളോടു് അന്യായമായി പെരുമാറിവന്നു. ഇപ്പോഴോ? അവൾക്കു സഹിക്കാൻ സാധിക്കാത്ത ഒരു അനുഭവവും. എന്നെക്കണ്ടപ്പോൾ തന്റെ ദുഃഖം അടക്കാനും സഹിക്കാനും അവൾ ശ്രമിച്ചു; ആ ശ്രമം വിഫലമായി, എന്നു മാത്രമല്ല, മൂർച്ഛിച്ചു നിലംപതിക്കുകയുംചെയ്തു. ഞാൻ ഓടിച്ചെന്നു് അവളുടെ ശിരസ്സുയർത്തി മടിയിൽവച്ചുകൊണ്ടു് ഒരു തുണി നനച്ചു് കണ്ണും മുഖവും തുടച്ചു. രാമലഖനോടു് അവളെ വീശാൻ പറഞ്ഞു. ജ്യേഷ്ഠൻ ഇതെല്ലാം കണ്ടു് അത്യന്തം പരിഭ്രമിച്ചു. ക്രോധാധിക്യംകൊണ്ടു് എന്റെ ശിരസ്സിലെ രക്തം തിളയ്ക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ജ്യേഷ്ഠൻ അവളോടു പറഞ്ഞതെല്ലാം കേൾക്കുന്നതുവരെ ഒരു പുരുഷനിൽ ഹൃദയശൂന്യതയും ലജ്ജയില്ലായ്മയും ഇത്രത്തോളം ഉണ്ടാകാമെന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നില്ല.

ശാന്തി കണ്ണുകൾ തുറക്കുന്നില്ല; എന്റെ പരിഭ്രമം വർദ്ധിച്ചു. ഞാൻ അവളെ വിളിച്ചു. എന്റെ കണ്ണുകളിൽനിന്നുള്ള അശ്രുപ്രവാഹം തടയാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. നാലഞ്ചുപ്രാവശ്യം വിളിച്ചപ്പോൾ അവൾ കണ്ണുതുറന്നു. "എങ്ങനെ ഇരിക്കുന്നു?" ഞാൻ ചോദിച്ചു. വീണ്ടും അവൾ കണ്ണടച്ചു. പരിഭ്രാന്തനായി പിന്നെയും ഞാൻ അവളെ വിളിച്ചു. അവൾ എന്നെ ഒന്നു നോക്കിയിട്ടു് തിരിഞ്ഞുകിടന്നു; എന്റെ ഉടുപ്പിൽ ഇരുകരങ്ങളുംകൊണ്ടു മുറുകെപ്പിടിച്ചു.

"എന്റെ കൈയിൽ ഒരു മരുന്നുണ്ടു്. അതു പാലിൽ ചേർത്തു കൊടുത്താൽ പെട്ടെന്നു സുഖംകിട്ടും."

ജ്യേഷ്ഠൻ പറഞ്ഞു.

അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശബ്ദംകേട്ടു് ശാന്തി ഞെട്ടി എഴു ന്നേററിരുന്നു. വീണ്ടും അവൾ ഈ ലോകത്തിലെ ദുരിതങ്ങൾ അനുഭവിക്കാൻ തയ്യാറായിരിക്കുന്നെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠനോടു പറഞ്ഞു:—

"ജ്യേഷ്ഠൻ കുറച്ചുനേരം പുറത്തുപോയിരിക്കണം."

അദ്ദേഹം പോയി. ഞാൻ ശാന്തിയെ പിടിച്ചു് എഴുന്നേല്പിച്ചു കട്ടിലിൽ കിടത്തി. ഞാനും അടുത്തിരുന്നു കൊണ്ടു് അവളെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു.

"ശാന്തി, ജ്യേഷ്ഠൻ നിന്നോടു പറഞ്ഞതെല്ലാം ഞാൻ കേട്ടു. നീ അതൊന്നും കൂട്ടാക്കരുതു്."

ഇങ്ങനെ പലതും ഞാൻ പറഞ്ഞു. അതെല്ലാം അവൾ കേട്ടതല്ലാതെ ഒരു വാക്കുപോലും മറുപടി പറ ഞ്ഞില്ല. വീട്ടിൽ പാൽ തീരെ ഇല്ലായിരുന്നതിനാൽ ഞാൻ രാമലഖനോടു് പാലു വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവരാൻ പറ ഞ്ഞു. അയാൾ പാൽ കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ വാങ്ങി ശാന്തി ക്കു് ഒഴിച്ചുകൊടുത്തു. കുടിക്കാൻ വളരെ വിസമ്മതം കാണി ച്ചെങ്കിലും എൻെറ നിർബ്ബന്ധംമൂലം ഒടുവിൽ അല്പം കുടിച്ചു. എനിക്കു് അവളോടു പലതും പറയാൻ ആഗ്ര ഹമുണ്ടായിരുന്നു; എന്നാൽ അവളുടെ ദുഃഖാധിക്യം കണ്ടു കൊണ്ടു് എന്തെങ്കിലും പറയാൻ എനിക്കു ധൈര്യമുണ്ടാ യില്ല. അവൾക്കു കുറേ വിശ്രമം ആവശ്യമാണെന്നു തോന്നി. ഞാൻ എഴുന്നേററു. ജ്യേഷ്ഠൻ വരാന്തയിൽ ഇരു ന്നു ചുരുട്ടുവലിച്ചുകൊണ്ടു് പത്രംവായിക്കുകയായിരുന്നു. ഒരുനേരം എല്ലാപേക്കും ഭക്ഷണത്തിനുവേണ്ട സാധന ങ്ങൾ വീട്ടിലുണ്ടു്. അതിനാൽ ജ്യേഷ്ഠനും അയാൾക്കും വേണ്ടി ഭക്ഷണം തയ്യാറാക്കിക്കൊള്ളാൻ രാമലഖനോടു ഞാൻ പറഞ്ഞു. ഞാൻ പുറത്തുനിന്നും വല്ലതും കഴിക്കാ മെന്നും ശാന്തിയെ നിർബ്ബന്ധിച്ചു് കുറേ പാൽ കുടിപ്പിക്ക

ന്നമെന്നും പറഞ്ഞശേഷം ഞാൻ പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. എൻെറ മനസ്സ് അത്യധികം നീറുന്നുണ്ടായിരുന്നു.

വളരെനേരം യാതൊരു ലക്ഷ്യവും ഇല്ലാതെ ഞാൻ അങ്ങുമിങ്ങും നടന്നു. വീട്ടിൽ മടങ്ങിയെത്തിയപ്പോഠം വളരെ വൈകി. ജ്യേഷ്ഠൻ ക്രുക്കംവലിച്ചു് ഉറങ്ങുന്നു. ശാന്തി മിണ്ടാതെ കിടക്കുന്നു. അവഠം ഉറങ്ങുകയാണോ, ഉണൎന്നു കിടക്കുകയാണോ എന്നു നിശ്ചയിക്കാൻ നിവ്വാഹമില്ല. ഞാൻ നിശ്ശബ്ദം കിടക്കയെടുത്തു വരാന്തയിലിട്ടു കിടന്നു.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിമൂന്നു്

വളരെനേരം ഞാൻ ഉറങ്ങിയില്ല—നാലുമണിക്കുശേഷമാണു് ഉറങ്ങിയതു്. തന്മൂലം കാലത്തു് ഉണൎന്നപ്പോഠം മണി എട്ടായിരുന്നു. ജ്യേഷ്ഠൻ ഉറങ്ങിക്കിടന്ന വേഷത്തിൽ കട്ടിലിൽ എഴുന്നേററിരുന്നു് നോവൽ വായിക്കുന്നു. രാമലഛൻ ഒരു മൂലയിൽ ഇരിക്കുന്നു. ഞാൻ എഴുന്നേററു ശാന്തിയുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. അവഠം അവിടെ ഇല്ലായിരുന്നു. കുളിക്കാനോ മറേറാ പോയിരിക്കുമെന്നു കരുതി അവളെ പ്രതീക്ഷിച്ചു് അവളുടെ കട്ടിലിൽ ഇരുന്നു. അധികനേരം കഴിഞ്ഞിട്ടും ശാന്തിയെ കണ്ടില്ല. ഞാൻ പരിഭ്രമിച്ചു. കെട്ടിടം മുഴുവൻ ചുററിനടന്നു നോക്കി. രാമലഛനോടു ചോദിച്ചു. അയാഠം അവ്യക്തമായി എന്തോ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ജ്യേഷ്ഠനെ അൎത്ഥഗൎഭമായി നോക്കി. ജ്യേഷ്ഠൻ മന്ദഹാസപൂവ്വം കടക്കണ്ണുകൊണ്ടു് എന്നെയും. എനിക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലായില്ല. ചില ആശങ്കകഠം എന്നെ ബാധിച്ചു.

“ശാന്തി എവിടെപ്പോയി?”

ഞാൻ ഗൌരവസ്വരത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠനോടു ചോദിച്ചു.

ജ്യേഷ്ഠൻ ക്രോധപൂർവ്വം എന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"എവിടെപ്പോയെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞില്ല."

വീണ്ടും അദ്ദേഹം പുസ്തകവായനയിൽ ഏർപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാവമോ, മറുപടിയോ എനിക്കു രുചിച്ചില്ല.

"അങ്ങേയ്ക്കു തീർച്ചയായും അറിയാം; അങ്ങയുടെ ദ്രോഹാലോചനമൂലം അവൾ എവിടെയോ പോയതാണ്. പറയണം; അവൾ എവിടെപ്പോയി?"

ഞാൻ വീണ്ടും ചോദിച്ചു. പിന്നെയും എന്നെ ഒന്നു നോക്കിയിട്ട് അദ്ദേഹം പുസ്തകവായന തുടൎന്നു. ഞാൻ ക്രോധംകൊണ്ടു മതിമറന്നു തറയിൽ ഉറക്കെ ചവിട്ടി.

"പറഞ്ഞേതീരൂ; ഇല്ലെങ്കിൽ, ഭയങ്കരമായ ആപത്തു് ഉണ്ടാകും."

"ഭയങ്കരമായ ആപത്തോ? എന്താണ് അതു്; എന്നെ കൊല്ലുമോ?"

"ഇന്നതേ ചെയ്യുവെന്നു് ഊഹിക്കാൻ നിർവ്വാഹമില്ലാത്ത സ്ഥിതിയാണ്."

എന്റെ സ്വരം ദൃഢവും ഗൌരവം കലൎന്നതുമായിരുന്നു.

"ഭേഷ്; യോഗ്യനായ അനുജൻ! ഇന്നുവരെ ഞാൻ നിനക്കുവേണ്ടി ചെയ്തിട്ടുള്ളതിനെല്ലാം ഉചിതമായ പ്രതിഫലം! നടക്കട്ടെ; അതുതന്നെ നടക്കട്ടെ; ഇതാ എന്റെ പിസ്റ്റൽ തരാം, വാങ്ങിക്കൊള്ളൂ; നിറച്ചുവച്ചിരിക്കുകയാണ്. നിന്റെ മനസ്സിന് ആശ്വാസവും സംതൃപ്തിയും നല്കുമെങ്കിൽ നിസ്സംശയം വെടിവെയ്ക്കൂ."

ഞാൻ പരിഭ്രാന്തനായിനിന്നു വിറച്ചു.

"പിസ്റ്റൽ എന്നെ കാണിക്കരുതു്; മറെറാന്നും ചെയ്തില്ലെങ്കിലും തീർച്ചയായും ആത്മഹത്യചെയ്യും. ശാന്തി എപ്പോൾ പോയി, എങ്ങനെ പോയി, എവിടെ പോയി, എന്നു് എന്നോടു പറയണം."

ജ്യേഷ്ഠൻ പരിതഃസ്ഥിതികളുടെ ഗൌരവം മനസ്സിലാക്കി. പിസ്റ്റൽ പെട്ടിയിൽ വെച്ചു. അനന്തരം എൻെറ അടുത്തുവന്നു് ശാന്തഭാവത്തിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"നന്ദകിശോർ, കേവലം വിഡ്ഢിയാകരുതു്! നിനക്കു് എന്നോടു് എത്ര വെറുപ്പുതോന്നിയാലും, ഞാൻ എത്ര മണ്ടനാണെന്നു നീ വിചാരിച്ചാലും, നിന്നെക്കാൾ എനിക്കു ലോകപരിചയം കൂടുമെന്നു മനസ്സിലാക്കണം. നിൻെറ ശാന്തി എവിടെയോ പോകട്ടെ; അവൾ നിന്നെ വിട്ടുപോകുന്നതാണു് നിനക്കു നന്നു്. ഞാൻ പറയുന്നതു വിശ്വസിക്കൂ; കുറേക്കാലംകൂടി അവൾ നിന്നോടുകൂടി താമസിച്ചാൽ നിങ്ങളുടെ രണ്ടുപേരുടേയും ജീവിതം നിനക്കു് ഊഹിക്കാൻ കഴിയാത്തവിധം, അധഃപതിക്കും. ഇപ്പോൾ എന്നെ വെറുക്കുന്നെങ്കിലും എൻെറ ഉപദേശത്തിൻെറ വില ഭാവിയിൽ നീ മനസ്സിലാക്കും."

എൻെറ മനോഭാവം അറിയാൻവേണ്ടി ജ്യേഷ്ഠൻ ശാന്തിയെ എവിടെയോ ഒളിച്ചുവച്ചിരിക്കുകയാണെന്നു് ഞാൻ ശങ്കിച്ചിരുന്നു. എൻെറ വിഡ്ഢിത്തം! ജ്യേഷ്ഠൻെറ പ്രസംഗം കേട്ടപ്പോൾ എൻെറ വിഡ്ഢിത്തം എനിക്കു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടു. വീടു മുഴുവൻ കറങ്ങുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ഒരു ഭ്രാന്തനെപ്പോലെ പുറത്തേയ്ക്കു് ഓടാൻ ഞാൻ മുതിന്നു. എന്നാൽ ജ്യേഷ്ഠൻ വഴി തടഞ്ഞു. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ തള്ളിമാററാൻ ശ്രമിച്ചെങ്കിലും അതു സാധിച്ചില്ല. എൻെറ സാഹസം കണ്ടു് അദ്ദേഹം ചിരിച്ചു. യാതൊരു പോംവഴിയും കാണായ്കയാൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുമ്പിൽ നമിച്ചു.

"ഞാൻ പോകട്ടെ; എന്നെ തടയരുതു്—അന്യായമാണു ജ്യേഷ്ഠൻ ചെയ്യുന്നതു്. എവിടെയെങ്കിലും പോയി ഞാൻ അവളെ കണ്ടുപിടിക്കും. അവൾ തനിച്ചാണു പോയിരിക്കുന്നതു്! അനാഥയാണു്. നിസ്സഹായയാണു്. അവൾ എവിടെപ്പോകും? ഗംഗയിൽചാടിയോ, ട്രെയിനിന്റെ അടിയിൽ വീണോ അവൾ ആത്മഹത്യചെയ്യും. ജ്യേഷ്ഠാ! അങ്ങു് ഈ ദ്രോഹം എന്തിനു ചെയ്തു? അങ്ങു ചെയ്ത പാപത്തിനു പ്രായശ്ചിത്തമില്ല. ഞാൻ പോയി അവളെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരട്ടെ. അതിനുശേഷം നിങ്ങൾ എന്തു ശിക്ഷ വിധിച്ചാലും ഞാൻ അനുഭവിച്ചുകൊള്ളാം."

എന്റെ ആവേശംകണ്ടു് ജ്യേഷ്ഠൻ ചിരിച്ചു. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:—

"നീ തീരെ അറിവില്ലാത്തവനാണു്. നിന്റെ ശാന്തി ഒരിക്കലും ആത്മഹത്യ ചെയ്യുകയില്ല. അതിനു് ഞാൻ ഉറപ്പുതരാം. നിന്നെപ്പിരിഞ്ഞുപോകുന്നതിൽ അവൾക്കു ദുഃഖമുണ്ടെന്നു നീ വിചാരിക്കുന്നു. അതുവിഡ്ഢിത്തമാണു്. നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരുംകൂടി എങ്ങനെ കഴിഞ്ഞുകൂടിയെന്നു് എനിക്കറിവില്ലെന്നാണു് നിന്റെ വിചാരം. അവളെ കണ്ടയുടൻ ഞാൻ കാര്യങ്ങളെല്ലാം മനസ്സിലാക്കി. അതിനുശേഷം, ഞാൻ കണ്ടതിലും കേട്ടതിലും നിന്നു് എങ്ങനെയുള്ള ഒരു സ്ത്രീയുമായിട്ടാണു് നീ ബന്ധം പുലർത്തുന്നതെന്നും ഗ്രഹിച്ചു. അവൾക്കു് ഏകാവലംബം നീ ആണെന്നു മിഥ്യാഭ്രമം വേണ്ട. കുറേദിവസം അവൾ സ്വേച്ഛപോലെ നിന്നെക്കൊണ്ടു തുള്ളിച്ചുവെന്നുമാത്രം കരുതുക. ഹ! ഹ! നിന്നെപ്പിരിയേണ്ടിവന്നതുകൊണ്ടു് അവൾ ആത്മഹത്യചെയ്യുംപോലും!"

എന്റെ ചുററും അന്ധകാരം വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. യാതൊന്നും ചിന്തിക്കാനോ പ്രവർത്തിക്കാനോ എനിക്കു് കഴിവില്ല. ശരീരവും ം

പോയി. ഞാൻ നിലത്തിരുന്നു് കൈകൾകൊണ്ടു് മുഖം മറച്ചു. ജ്യേഷ്ഠൻ തന്റെ പ്രസംഗം തുടന്നു:—

"നിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തറച്ചിരുന്ന ഒരു മുള്ളു് എടുത്തുകളഞ്ഞെന്നു് സമാധാനിക്കുക. മുള്ളു കൊള്ളുമ്പോഴോ, കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴോ ഉള്ള വേദന അതു് എടുത്തുകളഞ്ഞാൽ ഉണ്ടായിരിക്കുകയില്ല. അല്പനേരത്തേക്കു് ഒരു ചെറിയ വേദനമാത്രം കാണും. ഇപ്പോൾ നീ എത്രത്തോളം ദുഃഖിക്കുന്നെന്നും എന്നെ പഴിക്കുന്നെന്നും എനിക്കറിയാം. പക്ഷേ, കാലം ചെല്ലുമ്പോൾ നിനക്കു് എന്നോടു് കൃതജ്ഞതതോന്നും."

അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഓരോ വാക്കും ചുററികകൊണ്ടു് നെഞ്ചിൽ അടിയ്ക്കുന്ന ഓരോ അടിയായി എനിക്കു തോന്നി. എങ്കിലും ഞാൻ യാതൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. ഇരുന്നയിരുപ്പിൽനിന്നു് അനങ്ങിയുമില്ല.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിനാലു്

ഏതാണ്ടു് രണ്ടുമണിക്കൂർ ഞാൻ അവിടെ ഇരുന്നു. എന്റെ ചിന്താഗതി വ്യക്തമാക്കുക എളുപ്പമല്ല.

സമുദ്രത്തിൽ പലതരം ജീവികൾ വളരുന്നു. ചിലപ്പോൾ സ്വാതന്ത്ര്യത്തോടുകൂടി അവ വിഹരിക്കും. ചിലപ്പോൾ തമ്മിൽ ഏററുമുട്ടും. ഒന്നു മറെറാന്നിനെ വിഴുങ്ങും. അതുപോലെ എന്റെ മനസ്സിലും ചിന്തകളാകുന്ന ജന്തുക്കൾ ബഹളംകൂട്ടി; പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായ ചിന്തകളുടെ സംഘട്ടനം. ലജ്ജാവഹവും ഭയാനകവും, എന്നുവേണ്ട, പലതരം ചിന്തകൾ. ജ്യേഷ്ഠന്റെ നിഷ്ഠുരവും വ്യംഗ്യപ്രധാനവുമായ വാക്കുകൾ എന്റെ ചെവിയിൽ മുഴങ്ങുന്നു;

ചിലപ്പോൾ ശാന്തിയുടെ ആത്തനാദവും. ശാന്തി മൂർച്ഛിച്ചുകിടക്കുന്ന കാഴ്ച കാണുന്നതുപോലെ തോന്നും; ശാന്തി എങ്ങോട്ടു പോയിരിക്കും, അവൾ എന്തുചെയ്യും, എന്നുള്ള വിചാരം എന്റെ ഹൃദയം തകർക്കും. ഇന്നലെ വരെ അവൾ എന്റേതായിരുന്നു. ഇന്ന് അവൾ അനാഥയാണ്. ആരുടേതുമല്ല. ജീവിതശേഷം അവൾ അഗാധമായ സംസാരസാഗരത്തിൽ കിടന്നു വലയണം. വളരെ കൊതിച്ച്, പണിപ്പെട്ട് സ്വരക്ഷയ്ക്ക് അവൾ തയ്യാറാക്കിയ കൂട്ട് ഒരു കൊടുങ്കാററിൽ നിശ്ശേഷം തകർന്നിരിക്കുന്നു. ഇന്ന് ജീവിതസാഗരം താണ്ടാൻ അവൾ വീണ്ടും പണിപ്പെടുകയാണ്. അവളുടെ രക്ഷയ്ക്കുവേണ്ടി യാതൊന്നും ചെയ്യാതിരിക്കുന്ന ഞാൻ, കഷ്ടം! എത്ര ദുഷ്ടനാണ്! തന്റെ നിശ്ചയം ഒരുവിധത്തിലും എന്നെ അറിയിക്കാതെ അവൾ പൊയ്ക്കളഞ്ഞല്ലോ. ജ്യേഷ്ഠന്റെ നിർദ്ദേശം കേട്ട് അവൾ പരിഭ്രമിച്ചിരിക്കും; അത്യന്തം സങ്കടപ്പെട്ടിരിക്കും. എങ്കിലും എന്റെ അഭിപ്രായം, അറിയേണ്ടത് അവളുടെ ധർമ്മമല്ലേ? അഥവാ ഞാൻതന്നെ അവളോട് നിഷ്ഠുരമായും നിന്ദ്യമായും പെരുമാറിയിട്ടുള്ളത് അവൾ എങ്ങനെ മറക്കും? ജ്യേഷ്ഠൻ വരുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ അവളുടെ ഹൃദയം ഞാൻ തകർത്തു. എന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരു അധമനോടുകൂടി ഇറങ്ങിത്തിരിച്ചതു് സാഹസമായിപ്പോയെന്നു അവൾക്കു തോന്നിയിരിക്കും. അതിനെത്തുടർന്ന് ജ്യേഷ്ഠന്റെ നീചമായ നിർദ്ദേശവും.

"നന്ദകിശോർ, ഇങ്ങനെ ചിന്തിച്ചിരുന്നിട്ട് യാതൊരു ഫലവുമില്ല. സംഭവിച്ചതെല്ലാം നിന്റെ നന്മയ്ക്കുവേണ്ടിയാണെന്നു സമാധാനിക്കുക. എഴുന്നേററ് കുളിയും മററും നടത്തു. ഇന്നു വൈകിട്ടുള്ള വണ്ടിയിൽ നമുക്ക് ഇവിടെ നിന്നു പോകണം."

ജ്യേഷ്ഠൻെറ ഈ വാക്കുകൾ എൻെറ ചിന്താഗതിക്കു് വിഘ്നം ഉണ്ടാക്കി. എന്നാൽ പുതിയ ഒരു വിചാരം അതോടുകൂടി ഉണ്ടാവുകയുംചെയ്തു.

"ഇന്നു വൈകിട്ട് ഇവിടെനിന്നും പോകണമത്രെ! എനിക്കു് ഏററവും പ്രിയപ്പെട്ട സങ്കല്പസാമ്രാജ്യത്തെ ഒരു ചൂൽക്കാരംകൊണ്ടു തകർത്തു് എന്നെ ശൂന്യതയിലേയ്ക്കു തള്ളിയ ജ്യേഷ്ഠനോടുകൂടി പോകണമത്രെ! ഇല്ല; അതു് സാദ്ധ്യമല്ല. ഏതു നരകത്തിൽ കിടന്നു വലയേണ്ടതായി വന്നാലും ഞാൻ പോവുകയില്ല."

എൻെറ ദാരിദ്ര്യം ഞാൻ പെട്ടെന്നു് സ്മരിച്ചു. കിടുകിടെ വിറപ്പിക്കുന്ന ശീതവായു ശ്വാസക്കുഴലുകളിൽകൂടി സഞ്ചരിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. കഷ്ടം! ഏതു കാര്യത്തിനും ധനമാണു് പ്രധാനം! അതിൻെറ അഭാവം മനുഷ്യൻെറ സകല ആശകളേയും തകർക്കുന്നു. സകല സുഖങ്ങളേയും നശിപ്പിക്കുന്നു. നൈരാശ്യാധിക്യത്താൽ ശിരസ്സിലെ മുടി മുഴുവൻ പിടിച്ചു പിഴുതുകളയുകയോ, ശിലയിൽ തല്ലി ശിരസ്സു തകർക്കുകയോ, മുകളിലത്തെ നിലയിൽനിന്നു് ചാടി മരിക്കുകയോ ചെയ്താൽ എന്തെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ജ്യേഷ്ഠൻെറ പിസ്റ്റൽ നീട്ടിയപ്പോൾ വാങ്ങി ആത്മഹത്യചെയ്യാതിരുന്നതിൽ ഞാൻ പശ്ചാത്തപിച്ചു. ചിന്താഗതി ഈ ഘട്ടത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ എൻെറ അന്തഃകരണം എന്നെ ഇങ്ങനെ പരിഹസിക്കാൻ തുടങ്ങി:—

"നീ ആത്മഹത്യ ചെയ്യുമോ? ഇല്ല. നിനക്കു് അതിനു ധൈര്യമില്ല. നിറച്ച പിസ്റ്റൽ നിൻെറ അടുത്തു വച്ചാൽ നീ വളരെദൂരം ഓടി അകലും. അത്ര ഭീരുവാണു് നീ! നിറച്ച തോക്കു് നിൻെറ കൈയിൽ തരാൻവേണ്ട ധൈര്യം നിൻെറ ജ്യേഷ്ഠനും ഇല്ല. അദ്ദേഹം കാണിച്ചതു് വെറും നേരമ്പോക്കുമാത്രം."

ഞാൻ എത്ര തക്കിച്ചാലും ജ്യേഷ്ഠൻെറ ഉപദേശം സ്വീകരിക്കാൻ എൻെറ അന്തഃകരണം തയ്യാറായിരുന്നെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു. ആ തോന്നൽ എന്നെ കൂടുതൽ സങ്കടപ്പെടുത്തി. മനുഷ്യരുടെ മനസ്സിൻെറ ഗതി നിർണ്ണയിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. മനഃശാസ്ത്രപ്രകാരം എൻെറ അന്തഃകരണത്തിൻെറ ഗതി അറിഞ്ഞുകൂടാതിരിക്കണം. എന്നാൽ ഞാൻ എൻെറ അന്തഃകരണവും ഭാവനയും തമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസം മനസ്സിലാക്കി. പക്ഷേ ഒന്നും വിശ്വസിക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിഅഞ്ച്

ഒടുവിൽ, ഞാൻ എഴുന്നേററു. സ്നാനം മുതലായ നിത്യകർമ്മങ്ങൾ അനുഷ്ഠിക്കാൻ എനിക്കു തോന്നിയില്ല. എങ്കിലും പേരിനു നിർവ്വഹിച്ചു. ചുററും കാണപ്പെട്ട ഭയാനകമായ മൂകത എന്നെ ശ്വാസം മുട്ടിച്ചു. ഉഗ്രമായ വെയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും പുറത്തേയ്ക്കുപോകാൻ എനിക്കു തോന്നി. എന്നാൽ ഇറങ്ങാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ശാന്തസ്വരത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠൻ പറഞ്ഞു:—

"ഇന്ന് എങ്ങും പോകേണ്ട; ഇരിക്കൂ. എന്തെങ്കിലും ആവശ്യമുണ്ടെങ്കിൽ രാമലഖനെ അയയ്ക്കാം. അവൻ പോയി നമുക്കു ഭക്ഷണം കൊണ്ടുവരും. ഊണുകഴിഞ്ഞു് യാത്രയ്ക്കു തയ്യാറാകണം."

എൻെറ വാദങ്ങളൊന്നും ഫലിച്ചില്ല. പുറത്തേയ്ക്കുള്ള വാതിൽ പൂട്ടി താക്കോൽ അദ്ദേഹം കൈയിൽ എടുത്തു. ഞാൻ അതു കണ്ടിട്ടും ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അകത്തുപോയി ശാന്തിയുടെ കട്ടിലിൽ കിടന്നു. അവൾ ധരിച്ചിരുന്ന

വസ്ത്രമല്ലാതെ യാതൊന്നും കൊണ്ടുപോയിട്ടില്ല. പെട്ടിയും കിടക്കയും എല്ലാം മുമ്പിരുന്നതുപോലെ ഇരിക്കുന്നു. കട്ടിലിൽ കിടന്നയുടൻ ദുഃഖസാഗരത്തിൽ ഞാൻ നിമഗ്നനായി. ആ സാഗരത്തിലെ അലകളാകട്ടെ, എൻെറ ചിന്തകളാകുന്ന പാറകളിൽ അടിച്ചു് ഉയൎന്നു. ഞാൻ വല്ലാതെ പരവശനായി. ശാന്തിയുമായി പരിചയപ്പെട്ടതു മുതൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള സകല സംഭവങ്ങളും സ്വപ്നത്തിലെന്നവണ്ണം എൻെറ സ്മരണയിൽ ഉദിച്ചു. ആ സ്മരണയിൽ എൻെറ മനസ്സും ശരീരവും തളൎന്നു. ചില സ്മരണകൾ എന്നെ ഭയപ്പെടുത്തും; മററു ചിലതു് ദുഃഖിപ്പിക്കും; ഇനിയും ചിലതു് പുളകംകൊള്ളിക്കും. അങ്ങനെ പൂൎവ്വകാലസ്മരണയിൽ വളരെനേരം ഞാൻ കഴിച്ചുകൂട്ടി.

രാമലഖൻ ഹോട്ടലിൽനിന്നും ഭക്ഷണം കൊണ്ടുവന്നു. ഞാൻ ഒന്നും കഴിക്കുന്നില്ലെന്നു ശഠിച്ചു. നേരം വൈകിയപ്പോൾ ജ്യേഷ്ഠൻ അപേക്ഷാരീതിയിൽ എന്നോടു് എഴുന്നേററു് യാത്രയ്ക്കു് തയ്യാറാകാൻ പറഞ്ഞു. ഞാൻ എന്നിട്ടും എഴുന്നേററില്ല. എനിക്കു പനിയുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നതായി പറഞ്ഞു. യഥാൎത്ഥത്തിൽ പനിയുടെ ലക്ഷണം ഉണ്ടായിരുന്നു. ജ്യേഷ്ഠൻ ചിന്താമഗ്നനായി. അടിയന്തിരമായ ഗവൺമെൻറുകാൎയ്യം പ്രമാണിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിനു് പെട്ടെന്നു് സിംലായ്ക്കു മടങ്ങണം. അതിനാൽ അദ്ദേഹംതന്നെ പോയി ഒരു ഡാക്ടരെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. രക്തസമ്മർദ്ദം നല്ലതുപോലെ ഉണ്ടെന്നു ഡാക്ടർ, അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ഉടൻതന്നെ ഐസ്സ്ബാഗു കൊണ്ടുവന്നു. മരുന്നുകൾ കുറിച്ചു. ചില ഗൌരവമേറിയ അത്യാവശ്യങ്ങൾമൂലം ഉടനെ മടങ്ങാൻ നിൎവ്വാഹമില്ലെന്നു് ജ്യേഷ്ഠൻ സിംലായ്ക്കു കമ്പി അടിച്ചു.

എൻെറ പനി രണ്ടുദിവസംകൊണ്ടു വിട്ടുമാറി; എങ്കിലും ഞാൻ വല്ലാതെ ക്ഷീണിച്ചു. മൂന്നാംദിവസം

യാദൃച്ഛികമായി ബലദേവൻ വന്നു. ജ്യേഷ്ഠൻ അയാളെ എന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നശേഷം പുറത്തു പോയി പത്രവായനയിൽ ഏർപ്പെട്ടു. രണ്ടുദിവസം, സുഖമില്ലാതെയാണെങ്കിലും, കിടന്നു വിശ്രമിച്ചതിനാൽ ഒരുവിധം ഉണങ്ങിയിരുന്ന മർമ്മക്ഷതം പൂർവ്വാധികം വേദന ഉണ്ടാക്കി. ബലദേവന്റെ മുഖഭാവം ഗൌരവപൂർണ്ണമായിരുന്നു. ഞാൻ കട്ടിലിൽ എഴുന്നേററിരുന്നു. എന്റെ ഹൃദയം പട പട തുടിച്ചു. ബലദേവൻ എന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ആ നോട്ടത്തിന്റെ തൈക്ഷ്ണ്യംമൂലം അയാളുടെ മുഖത്തു നോക്കാൻ എനിക്കു ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. മൌനമായി, എന്നാൽ വളരെ ഗൌരവഭാവത്തിൽ, ഇരുന്ന ബലദേവൻ പോക്കററിൽനിന്നും ഒരു ചെറിയ കടലാസ്സ് എടുത്ത് എന്റെ നേക്കു നീട്ടി. വിറയ്ക്കുന്ന കൈകൊണ്ട് ഞാൻ അതു വാങ്ങി നിവത്തു വായിച്ചു.

"ഞാൻ പോകുന്നു; എന്നെക്കുറിച്ചു വിഷമിക്കരുത്. എന്നെ അന്വേഷിക്കാൻ തുനിഞ്ഞാൽ അതു നിഷ്ഫലമാകും. ഞാൻ എങ്ങോട്ടു പോകുന്നെന്ന് എനിക്കുതന്നെയും നിശ്ചയമില്ല. ഈശ്വരാനുഗ്രഹം ഉണ്ടെങ്കിൽ എന്റെ വിവരം യഥാസമയം നിങ്ങൾക്ക് അറിയാറാകും—ശാന്തി"

എഴുത്തു വായിച്ചശേഷം ഞാൻ ബലദേവനോടു ചോദിച്ചു:—

"ശാന്തി എങ്ങോട്ടു പോയെന്നു നിങ്ങൾക്ക് അറിയാമോ?"

"അറിഞ്ഞുകൂടാ."

ബലദേവന്റെ സ്വരം എന്നെ കൂടുതൽ അസ്വസ്ഥനാക്കി.

"ബലദേവജീ, നിങ്ങൾക്ക് എന്തുപററി? നിങ്ങൾ ഇങ്ങനെ എന്നെ തുറിച്ചുനോക്കുന്നതും ഒന്നും പറയാതെ മൌനം ഭജിക്കുന്നതും എന്താണ്? ശാന്തി നിങ്ങളുടെ അടു

കൽനിന്നു എങ്ങോട്ടു പോയെന്നും പോകുന്നതിനുമുമ്പ് നിങ്ങളോട് എന്തു പറഞ്ഞുവെന്നും എന്നോടു പറയേണ്ടതല്ലേ?"

ബലദേവൻെറ നോട്ടം ഇപ്പോഴും ഭയങ്കരമാണ്. ക്രൗര്യവും വെറുപ്പും മൂർത്തീകരിച്ചതുപോലെ അയാളെ ഇതിനുമുമ്പ് ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല. അയാൾ പോക്കററിൽനിന്നു രണ്ടു പത്തുറുപ്പികനോട്ടുകൾ എടുത്ത് എൻെറ മുമ്പിലേയ്ക്ക് ഇട്ടു. അനന്തരം എഴുന്നേററു നിന്നുകൊണ്ട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"ശാന്തിദേവി എങ്ങോട്ടു പോയെന്ന് എനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. അവരെപ്പററി എനിയ്ക്കറിയാവുന്നതു ഞാൻ പറയുകയുമില്ല. കാരണം, അതറിഞ്ഞിട്ടു നിങ്ങൾക്കു പ്രയോജനമില്ല."

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം വീണ്ടും എന്നെ രൂക്ഷമായി ഒന്നു നോക്കിയിട്ട് ബലദേവൻ അവിടെനിന്നു പോയി.

ഞാൻ സ്തംഭിച്ചു മരപ്പാവപോലെ ഇരുന്നു. അയാൾ ഏണിപ്പടി ഇറങ്ങാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ഞാൻ കട്ടിലിൽനിന്നു ചാടിയെഴുന്നേററുചെന്ന് അയാളെ വിളിച്ചു. അയാളാകട്ടെ തിരിഞ്ഞുനിന്ന്, എന്നെ ഭസ്മമാക്കുമാറ് ഒന്നു നോക്കിയിട്ട് യാതൊന്നും പറയാതെ നടന്നു.

ബലദേവൻെറ ഈ പെരുമാററം കണ്ട് ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. ശാന്തിയെപ്പററി അയാളോടു രണ്ടുവാക്കു സംസാരിച്ചു തെല്ല് ആശ്വാസം നേടാമെന്നാണ് ഞാൻ കരുതിയത്. എന്നാൽ, വന്നതുമുതൽ അയാളുടെ ഭാവം വളരെ രൂക്ഷമായിരുന്നു. അയാൾ എന്നെ അപമാനിച്ചതുപോലെ യാതൊരാളും താൻ ഏററവും വെറുക്കുന്നവനെപ്പോലും അപമാനിക്കുകയില്ലെന്ന് എനിക്കു തോന്നി.

"ബലദേവൻ എന്നോട് ഇങ്ങനെ പെരുമാറാൻ കാരണമെന്ത്? ഓഹോ! ശാന്തി അയാളോടു സകല കാര്യ

ങ്ങളും പറഞ്ഞിരിക്കും. ബലദേവനെക്കുറിച്ചു് ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ പലപ്പോഴും സംസാരിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതെല്ലാം അവൾ അയാളോടു പറഞ്ഞിരിക്കും; അവൾക്കുണ്ടായിട്ടുള്ള അനുഭവങ്ങളും. കുറേക്കാലമായി എന്നെ ബാധിച്ചിരുന്ന ഒരു സംശയം ദൃഢപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. ബലദേവനെ അവൾ സ്നേഹിയ്ക്കുന്നതായി പലപ്പോഴും ഞാൻ ശങ്കിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ആ ശങ്ക അസ്ഥാനത്തിലല്ലെന്നു് വെളിപ്പെട്ടു. ജ്യേഷ്ഠൻ ഒരൊററ ദിവസംകൊണ്ടു് ശാന്തിയുടെ സ്വഭാവം മനസ്സിലാക്കി. ഞാനാകട്ടെ, ഇത്രയുംകാലം അജ്ഞതയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടുകയാണു ചെയ്തതു്. ബലദേവൻ എന്നോടു കോപം കാണിക്കുന്നതു കണ്ടാൽ ഞാനാണു് തെററു ചെയ്തതെന്നു തോന്നും. ആ നീചനോടു ഞാൻ അനുകമ്പ കാണിച്ചു. സ്നേഹപൂർവ്വം പെരുമാറി. ഞാൻതന്നെയാണു് അവനെ സ്തുതിച്ചു ശാന്തിയോടു പറഞ്ഞതു്; അവരെ തമ്മിൽ പരിചയപ്പെടുത്തിയതു്; അയാളുടെ വീട്ടിലേയ്ക്കു ശാന്തിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയതു്. എല്ലാം സ്വയംകൃതാനർത്ഥങ്ങൾ! എങ്കിലും ശാന്തി ഇങ്ങനെ വഴിതെററിപ്പോകുമെന്നു് സ്വപ്നേപി ഞാൻ ശങ്കിച്ചില്ല. അഥവാ ഒരു അന്യപുരുഷന്റെകൂടെ ലേശവും മടികൂടാതെ ചാടിപ്പുറപ്പെട്ടവൾ അതുപോലെ അവനെ ഉപേക്ഷിച്ചുപോകാനും മടിയ്ക്കുകയില്ലെന്നു മുൻകൂട്ടി മനസ്സിലാക്കാതിരുന്ന ഞാനല്ലേ വിഡ്ഢി! ബുദ്ധിമാനെന്നു ഞാൻ സ്വയം അഭിമാനിച്ചതിനുള്ള ശിക്ഷ! എങ്കിലും ബലദേവനു് എന്നെ ഇപ്രകാരം അപമാനിക്കാൻ എന്തധികാരം? എവിടെയോ കിടന്ന കൃതഘ്നൻ! അയാളുടെ വിഷമം കണ്ടു് പണം കൊടുത്തു ഞാൻ സഹായിച്ചു! ഇന്നു് ആ പണം അയാൾ എന്റെ മുമ്പിൽ വലിച്ചെറിഞ്ഞിട്ടു പോയിരിക്കുന്നു! നിശ്ചയമായും ശാന്തിയുടെ നിർദ്ദേശപ്രകാരം അയാൾ അങ്ങനെ ചെയ്തതാണു്. ശാന്തി! അവൾ എവിടെപ്പോയി. ബലദേവൻ അവളെ അലഹബാദിൽത്തന്നെ എവിടെയെങ്കിലും ഗൂഢമായി

താമസിപ്പിച്ചിരിയ്ക്കുകയാണോ? അവളെപ്പററി അറിയാവുന്നതും പറയുകയില്ലെന്നല്ലേ അയാറം പറഞ്ഞതു്? രണ്ടുപേരും ചേൻറു് എന്നെ വിഡ്ഢിയാക്കി. ഒരുപക്ഷേ, ബലദേവൻ ശാന്തിയെ മുൻകൂട്ടി അലഹബാദിൽനിന്നു് എങ്ങോട്ടെങ്കിലും അയച്ചിട്ടു് പുറകേ പോകാമെന്നു കരുതിയതും ആവാം. ഇതിനെല്ലാം അയാറംക്കു് പണം എവിടെനിന്നു കിട്ടി? ഞാൻ കൊടുത്ത ഇരുപതുരൂപ്പിക മടക്കിത്തന്നു. ശാന്തിക്കു വഴിയാത്രയ്ക്കു വേണ്ടതും കൊടുത്തിരിക്കണം. നിശ്ചയമായും അയാറം ഭാവിക്കുന്നതുപോലെ ദരിദ്രനല്ല. എല്ലാം തട്ടിപ്പു്! അന്യരുടെ അനുകമ്പ നേടാനുള്ള വിദ്യ! നീചൻ! ദ്രോഹി! സൂത്രശാലി! ശാന്തിയെ അവൻ വഞ്ചിച്ചു വശപ്പെടുത്തിയതാണു്. വലിയ സമത്വവാദി എന്നു ഭാവിക്കുന്നു! അവൻെറ സമത്വഭാവത്തിൻെറയും അഭിമാനത്തിൻെറയും സ്വഭാവം കണ്ടല്ലോ! തെമ്മാടി! വിടൻ!"

ഇങ്ങനെയുള്ള വിചാരങ്ങറംമൂലം എൻെറ തല കറങ്ങി. കണ്ണുകളിൽനിന്നും തീപ്പൊരികറം പാറുന്നതായി തോന്നി. ഒരുവിധം ധൈയ്യപ്പെട്ടു് എൻെറ മുറിയിൽ പോയി കിടന്നു. ക്രോധവും പ്രതികാരേച്ഛയുംമൂലം ഞാൻ അന്ധനായി. അതിൻെറ ഫലമായി എൻെറ വിചാരഗതി മാറി! ജ്യേഷ്ഠനും ഞാനും ശാന്തിയോടു് അന്യായം പ്രവത്തിച്ചുവെന്നുള്ള വിചാരമേ ഇപ്പോറം എനിക്കില്ല. പശ്ചാത്താപത്തിൻെറ കായ്യം, ആ സ്ഥിതിക്കു് പറയാനുമില്ലല്ലോ. എൻെറ ഓരോ പ്രവൃത്തിയും ന്യായവും ഉചിതവും സദുദ്ദേശപൂണ്ണവും ആണെന്നു് എനിക്കു തോന്നി; പ്രത്യുത ശാന്തിയുടെ ഓരോ പ്രവൃത്തിയും അന്യായവും അനുചിതവും ദുരുദ്ദേശം നിറഞ്ഞതും ആണെന്നും.

ജ്യേഷ്ഠൻ എൻെറ മുറിയിലേക്കു വന്നു:

"ഇപ്പോറം എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു?"

ഞാൻ എഴുന്നേററിരുന്നു.

"സുഖം ഉണ്ട്."

"നമുക്ക് എപ്പോൾ പോകാം?"

"ജ്യേഷ്ഠൻ നിശ്ചയിക്കുമ്പോൾ."

"ഇന്നുകൂടി വിശ്രമിക്കൂ. നാളെ പോകാം."

ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. മൌനം സമ്മതമായിക്കരുതി അദ്ദേഹം പോയി.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിആറ്

കെട്ടിടവാടക കൊടുത്തുതീർത്തു. അനന്തരം യാത്രയ്ക്കു വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്തു. അടുത്തദിവസം കാല്ക്കാമെയിലിൽ ഒരു രണ്ടാംക്ലാസ്സുമുറിയിൽ കയറി ഞങ്ങൾ സിംലായ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു.

കാല്ക്കാസ്റ്റേഷനിലെ കോലാഹലങ്ങൾ കണ്ടപ്പോൾ എന്റെ ഉള്ളിൽ ഒരു നവോന്മേഷം ഉളവായി. "സിംലാ സീസൺ" ആരംഭിച്ചുകഴിഞ്ഞു. അല്പശമ്പളക്കാർ മുതൽ-വലിയ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർവരെയുള്ളവർ ഭാര്യമാരേയും കുട്ടികളേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ട് സ്റ്റേഷനിൽ തടിച്ചുകൂടിയിട്ടുണ്ട്. പലതരം വിനോദത്തിനുവേണ്ടി പ്ലാററ്ഫാറത്തിൽ ചുററി നടക്കുന്നു. നീണ്ട മൂർച്ഛിതാവസ്ഥയിൽനിന്നും ഉണർന്നെഴുന്നേററതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി. കഴിഞ്ഞകാലത്ത് യഥാർത്ഥ സുഖവും കഠിനമായ ദുഃഖവും ഞാൻ അനുഭവിച്ചിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും ആ കാലം ഒരു മൂർച്ഛിതാവസ്ഥ തന്നെയായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ, സകല ജീവിതകോലാഹലങ്ങളിൽനിന്നും അക്കാലത്ത് ഞാൻ അകന്നുനില്ക്കുകയായിരുന്നു. വളരെ നാളുകൾക്കുശേഷം ഇന്ന് ജീവിതത്തി

ന്റെ മോടിപ്പുകിട്ടു കണ്ടപ്പോഠം എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ മധുരമായ ഒരു കിക്കിളി ഉണ്ടായി. അങ്ങു് അകലെ ചക്രവാളത്തിൽ പൎവ്വതത്തിന്റെ നീലച്ഛായ അവ്യക്തമായ ഒരു മായാച്ഛായ കലൎത്തിക്കൊണ്ടു് മൌനമായി എന്നെ സ്വാഗതംചെയ്യുന്നെന്നു് എനിക്കു തോന്നി.

പൎവ്വതപ്രദേശങ്ങളിലേയ്ക്കു പോകുന്ന ഒരു ചെറിയ വണ്ടിയിൽ ഞങ്ങഠം കയറി. ഇടയ്ക്കിടെ തുരങ്കങ്ങളും താണ്ടി വണ്ടി മുമ്പോട്ടു നീങ്ങി. തുരങ്കങ്ങഠംക്കുള്ളിൽ എൻജിനിൽ നിന്നു വമിക്കുന്ന പുക പരന്നുകാണുമ്പോഠം എന്റെ മനസ്സു വ്യാകുലപ്പെട്ടു; പ്രത്യുത, ഇരുവശങ്ങളിലും ഉള്ള പൎവ്വതപ്രദേശങ്ങഠം കാണുമ്പോഠം മനസ്സു് ആനന്ദിക്കും; തിരിഞ്ഞു നോക്കുമ്പോഠം വണ്ടി പിന്നിലാക്കിയ റെയിൽപാത നീണ്ട ഒരു സൎപ്പത്തെപ്പോലെ കിടക്കുന്നതു കാണാം. ഇരുവശവും ഉയൎന്നുനില്ക്കുന്ന പാറകളിൽ ഒന്നു് അടൎന്നു വണ്ടിയുടെ മുകളിൽ പതിക്കുന്നപക്ഷം എന്തായിരിക്കും യാത്രക്കാരുടെ ഭാവി? ജീവിതത്തിലെ സകല ക്ലേശങ്ങളും അതോടുകൂടി അവസാനിക്കും; മിഥ്യാശങ്കകളിൽനിന്നും വ്യൎത്ഥങ്ങളായ ആകാംക്ഷകളിൽനിന്നും മുക്തി ലഭിക്കും; ജീവിതത്തിലെ കയ്ക്കുന്ന സ്മരണകഠം എല്ലാം നീങ്ങും.

"മാമാ, നോക്കണം; നോക്കണം. പിന്നെയും ഒരു തുരങ്കം." അഞ്ചുവയസ്സു പ്രായംവരുന്ന കൌതുകമുള്ള ഒരു ബാലൻ ജന്നലിൽക്കൂടി പുറത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ടു പറഞ്ഞു.

"ബബ്ബു; നീ ഒരു അധികപ്രസംഗിയാണു്. ജന്നലിൽക്കൂടി തല പുറത്തേയ്ക്കിടരുതെന്നു് എത്രപ്രാവശ്യം പറഞ്ഞിട്ടും നീ കേഠംക്കുന്നില്ലല്ലോ. ഇനിയും നിനക്കു് അടി തരും."

എന്നുപറഞ്ഞു് ഇരുപത്തഞ്ചുവയസ്സു പ്രായംവരുന്ന ഒരു സുന്ദരി എഴുന്നേററു് രണ്ടു കൈകഠംകൊണ്ടും കുട്ടിയെ

എടുത്തുകൊണ്ടുപോയി തന്റെ അടുത്തിരുത്തി. അനന്തരം കുഞ്ഞിനെ വാത്സല്യപൂർവ്വം തടവിക്കൊണ്ടു ചോദിച്ചു:—

"കൊച്ചമ്മയുടെ വീട്ടിൽ ചെന്നാലും നീ ഇങ്ങനെ അധികപ്രസംഗം കാണിക്കുമോ?"

ഇതുകേട്ട് അവളുടെ അടുത്തിരുന്ന ഫുൾസ്യൂട്ടുകാരൻ മാന്യൻ പറഞ്ഞു:—

"അവൻ കുസൃതികാണിച്ചില്ലെങ്കിലും അവിടെ ചെന്നാൽ രാജു ഇവനെ വെറുതേവിടുമോ? രാജുവും ഒരു കുസൃതിക്കുടുക്കയല്ലേ? എന്താ ബേബ്ബീ, രാജുവിനെ നീ ഓർക്കുന്നുണ്ടോ?

ബേബ്ബി അവന്റെ ഭംഗിയുള്ള പുരികങ്ങൾ ചുളിച്ചു കൊണ്ടു ചോദിച്ചു:—

"ഏതു രാജു? അന്നു നിങ്ങളുടെ കൈയിൽനിന്നും വാച്ചു തട്ടിപ്പറിച്ച് ചീത്തയാക്കിയ രാജുവോ?"

ആ മാന്യൻ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു; സ്ത്രീയും പുഞ്ചിരിതൂകി. അനന്തരം അവൾ പറഞ്ഞു:—

"നീ വല്ലാത്തവൻതന്നെ—ഇപ്പോഴും അക്കാര്യം മറന്നില്ലല്ലോ."

മാന്യൻ:—നിന്റെ മകനല്ലേ? ഞാൻ തീരെ ഓർമ്മിക്കാത്ത കാര്യമല്ലേ നീ ഇന്നലെ പറഞ്ഞത്? വഴക്കുണ്ടാക്കുന്ന കാര്യങ്ങൾ ഓർമ്മിച്ചുവയ്ക്കാൻ അമ്മയ്ക്കും മകനും നല്ല വിരുതാണ്."

സ്ത്രീ:—(അവളുടെ നീണ്ട ഭംഗിയുള്ള കണ്ണുകളാൽ കൃത്രിമ ക്രോധം നടിച്ചുകൊണ്ട്) മതി, മതി; മഹാത്മാവേ, ദയവുചെയ്തു മിണ്ടാതിരിക്കണം. മററുള്ളവരെ കളിയാക്കാനുള്ള ഈ സാമർത്ഥ്യം ആരും അറിയാത്തതല്ലല്ലോ.

ആ സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ, ഭാര്യാഭർത്താക്കന്മാരാണെന്നു് നിഷ്പ്രയാസം മനസ്സിലാക്കാം. അവരുടെ ഹാവഭാവങ്ങളിലും നർമ്മഭാഷണങ്ങളിലുംനിന്നു് അവർ ദാമ്പത്യജീവിതത്തിൽ സംതൃപ്തർ മാത്രമല്ല, പരമാനന്ദമടയുന്നവർ ആണെന്നും ഊഹിക്കാം. അവരുടെ സൌന്ദര്യപ്പിണക്കങ്ങളും നർമ്മഭാഷണങ്ങളും എനിക്കു് അത്യന്തം ആസ്വാദ്യകരമായിരുന്നു. ഞാൻ ചിന്തയിൽ ലയിച്ചു. "ഇവർ എത്ര സന്തുഷ്ടരായിരിക്കുന്നു; സംതൃപ്തരായിരിക്കുന്നു. എന്താണു് അതിനു കാരണം? അവരുടെ സ്വഭാവത്തിലുള്ള യോജിപ്പു തന്നെയാണോ? അതൊരു കാരണമായിരിക്കാം; പക്ഷേ, അതുമാത്രം മതിയോ? ഇവർ വിവാഹബന്ധത്തിൽ ഏർപ്പെടാതെ, കാമിനീകാമുകന്മാരായി കഴിയുകയാണെന്നിരിക്കട്ടെ. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ അവരിൽ കാണുന്ന ഏകമതീഭാവവും സന്തോഷവും സംതൃപ്തിയും ഉണ്ടായിരിക്കുമോ? അതിനിടയില്ല. അവരുടെ ദാമ്പത്യബന്ധത്തിനു് സാമുദായികനിയമങ്ങൾ വിപരീതമല്ല. അതാണു കാരണം. അവരുടെ വിവാഹം സമുദായാചാരങ്ങളെ ലംഘിച്ചുകൊണ്ടുള്ളതല്ല. വിവാഹം ഇത്ര ആകർഷണീയമാണോ? അല്ല. എനിക്കു തെററുപററിയതാണു്. അവരുടെ ആനന്ദം വിവാഹത്തിൻെറ ഫലമല്ല. ശാന്തിയും ഞാനുമായുള്ള വിവാഹം നടന്നിരുന്നെങ്കിൽതന്നെയും ഇവർക്കുള്ള ആനന്ദവും സംതൃപ്തിയും ഞങ്ങൾക്കുണ്ടാകുമായിരുന്നില്ല. എന്തെന്നാൽ ഇപ്പോഴും ഞാൻ ഏതെങ്കിലും ഒരു നഗരത്തിൻെറ മൂലയിൽ കള്ളനെപ്പോലെ അജ്ഞാതവാസം നയിക്കുകതന്നെ വേണമായിരുന്നു. കാരണം, സമുദായാചാരങ്ങൾക്കു ഞങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള വിവാഹം വിപരീതമാണു്. വിവാഹജീവിതം സുഖകരമാകണമെങ്കിൽ സമുദായം അതു് അംഗീകരിക്കണം. രണ്ടാമതു്, ദമ്പതിമാരുടെ സ്വഭാവം ജീവിതവൈഷമ്യങ്ങൾ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതായിരിക്കരുതു്. അവർക്കു് സ്വഭാവൈക്യം ഉണ്ടായിരിക്കണം.

ഇതു് മഹത്തായ ഒരു സംഗതിയാണെങ്കിലും അത്ര പ്രധാനമല്ല. "ഞാൻ നന്ദകിശോറിനെക്കൊണ്ടു് നിങ്ങളെ വിവാഹംചെയ്യിക്കാമായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഞങ്ങളുടെ സാമുദായികനിയമങ്ങൾ വളരെ കർശനങ്ങളാണു്. ഞങ്ങൾ കനൌജികളാണു്" എന്നു ജ്യേഷ്ഠൻ ശാന്തിയോടു പറഞ്ഞതു് ഞാൻ ഓർമ്മിച്ചു. "കന്യാകുബ്ജദ്വിജാഃ ശ്രേഷ്ഠാ." ആ സ്ഥിതിക്കു് ആര്യസമാജക്കാരിയായ ഒരു അനാഥപെൺകുട്ടിയെ എങ്ങനെ വിവാഹംചെയ്യും! യഥാകാലം ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നെ ഉൽബുദ്ധനാക്കിയതു് എത്ര ഉചിതമായി! ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ശാന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യുമായിരുന്നു. അതിനുശേഷം എനിക്കു പററിയ തെററു് മനസ്സിലായാലും എന്തുപ്രയോജനം? "അവളുമായുള്ളബന്ധത്തിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞുമാറാൻ സാധിക്കുമോ?" ഈ ഘട്ടത്തിൽ എൻെറ മനഃസാക്ഷി എന്നെ പരിഹസിച്ചുതുടങ്ങി. "വിവാഹശേഷം ആ ബന്ധത്തിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞുമാറുക അസാദ്ധ്യമാണെന്നോ? ഈ ഉത്തരവാദിത്വബോധം നിനക്കു് എന്നുണ്ടായി? എടാ വിഡ്ഢി! ഒഴിഞ്ഞുമാറണമെന്നു് നീ തീർച്ചയാക്കിയാൽ അതിനെ തടയാൻ ആർക്കു സാധിക്കും? ഉത്തരവാദിത്വബോധംകൊണ്ടു് ക്ലേശം സഹിക്കാൻ തയ്യാറാകുന്ന ഒരുവനല്ല നീ. ശാന്തിയും നീയുമായുണ്ടായിരുന്ന ബന്ധവും ദാമ്പത്യബന്ധവും തമ്മിൽ എന്തുവ്യത്യാസം? ഒന്നുമില്ല. എന്നിട്ടും ആ ബന്ധം നീ തകർത്തില്ലേ? പിന്നെന്തിനു് ഉത്തരവാദിത്വബോധത്തെക്കുറിച്ചു് നീ ചിന്തിക്കുന്നു?" അന്തഃകരണത്തിൻെറ ഈ ശാസന എൻെറ കണ്ണുതുറന്നു. മനസ്സു് ക്ലേശിക്കാൻ തുടങ്ങി. ബാഹ്യകാര്യങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധിച്ചു് ആ ക്ലേശം നീക്കാൻ ഞാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, ഫലിച്ചില്ല.........."ഒരുകാര്യം! അവിവാഹിതരെന്ന നിലയിലും ഭാര്യാഭർത്തൃബന്ധം പുലർത്തുന്നതിൽ ശാന്തി തെല്ലും വൈമുഖ്യം കാണിച്ചില്ല. പരോക്ഷമായിപ്പോലും വിവാഹത്തിൽ താല്പര്യം കാണിച്ചില്ല.

ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ ശാശ്വതമായി ബന്ധം പുലർത്തണമെന്ന് അവൾക്കു താല്പര്യമില്ലായിരുന്നോ? എന്നെ പിരിഞ്ഞാൽ അവൾക്ക് ഈ ലോകത്ത് വേറാരും ആശ്രയമില്ലെന്ന് കരുതിയ ഞാൻ മഠയൻതന്നെ. ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ ഭാര്യാഭർത്തൃബന്ധം സ്ഥാപിച്ച ആ ദിവസം ഞാൻ സ്മരിച്ചു. ശാന്തി വികാരതരളിതയായി എന്റെ കൈകൾക്കുള്ളിൽ മുഖം മറച്ച് എന്റെ പ്രഥമചുംബനം മർമ്മസ്പൃക്കാംവണ്ണം സ്വീകരിച്ചിട്ട് എന്താണ് അവൾ പറഞ്ഞത്? "ഇന്നത്തെ ഈ സംഭവത്തിന് ഈശ്വരൻ സാക്ഷിയാണ്. നോക്കൂ, മറന്നുപോകരുത്." അന്ന് അവൾ ആദ്യമായി ഉച്ചിയിൽ സിന്ദൂരം തൊട്ടു. അവളുടെ ആ പ്രവൃത്തി ഒരു തമാശയായി എനിക്കു തോന്നി. എന്നാൽ അതിന്റെ തത്വം മിന്നൽപിണർപോലെ എന്റെ മനസ്സിൽ കടന്നിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ഒന്നു ഞെട്ടി. എന്റെ തല കറങ്ങുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി; ഞാൻ വീണുപോകുമെന്നും.

വണ്ടി കടകടശബ്ദം പുറപ്പെടുവിച്ചുകൊണ്ട് പർവ്വതങ്ങളിലേയ്ക്കു കയറുന്നു. വഴിക്ക് പൊക്കം കൂടുന്തോറും വണ്ടിയുടെ കിതപ്പും വർദ്ധിക്കുന്നു. ആ ചെറിയ വണ്ടി അതിയായ പരിശ്രമംമൂലം ക്ഷീണിച്ച രാക്ഷസനെപ്പോലെ കാണപ്പെട്ടു. ചിന്താധിക്യത്താൽ ക്ഷീണിച്ച എന്റെ കണ്ണുകൾ മെല്ലെ അടഞ്ഞു. ജ്യേഷ്ഠൻ ബുക്ക്സ്റ്റോളിൽനിന്നു വാങ്ങിയ ഒരു ഡിറക്ടീവുനോവൽ വായിക്കുകയാണ്. ഞാൻ ചരിഞ്ഞുകിടന്നു; അല്പംകഴിഞ്ഞ് ഉറങ്ങിപ്പോയി. വണ്ടി സിംലാസ്റ്റേഷനിൽ എത്തിയപ്പോൾ ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നെ വിളിച്ചുണർത്തി.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിയേഴ്

ജ്യേഷ്ഠൻ കൈലഥുവിലാണു താമസിക്കുന്നതു്. റോഡിൽനിന്നും താണ ഒരു സ്ഥലമാണു് അതു്. കാഷ്മീരിക്കൂലിക്കാരുടെ തലയിൽ സാമാനങ്ങൾ പിടിച്ചുകൊടുത്തിട്ടു് അഞ്ചുപേർകൂടി വലിക്കുന്ന ഒരു റിക്ഷായിൽ കയറി ഞങ്ങൾ പുറപ്പെട്ടു. റിക്ഷായിൽ ഇറക്കത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നതു് യഥാർത്ഥത്തിൽ ഒരു ശിക്ഷയാണു്. മാർഗ്ഗത്തിന്റെ അപകടനില എന്റെ ഈശ്വരഭക്തി വർദ്ധിപ്പിച്ചു.

ഒരുവിധം വീട്ടിൽ എത്തി. ജ്യേഷ്ഠത്തി സഹജമായ മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി ഞങ്ങളെ സ്വാഗതംചെയ്തു. എന്റെ അനുജത്തി മീരയും ശ്വശ്രുരാലയത്തിൽനിന്നും വന്നിട്ടുണ്ടു്. അവൾ കുഞ്ഞുങ്ങളുമായി ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ പിന്നിൽ നില്ക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠന്റെ പ്രഥമസന്താനം ഉഷയാണു്. അവൾക്കു പന്ത്രണ്ടോ പതിമൂന്നോ വയസ്സുപ്രായം കാണും. സ്കൂളിൽ പോയ വേഷത്തിൽ നില്ക്കുകയാണു് അവൾ. അവളുടെ അനുജത്തിയാണു ശ്യാമ. വയസ്സു് ഒൻപതോ പത്തോ ആയിരിക്കും. ജ്യേഷ്ഠത്തി ധരിച്ചിരിക്കുന്നമാതിരി ഉടുപ്പാണു് അവൾ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ലജ്ജ ഏററവും ഇളയവളാണു്. ഏഴുവയസ്സു പ്രായം വരും. ചുവപ്പുനിറത്തിലുള്ള ഒരു സ്വെററും ഹാഫ് പാൻറും ധരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. മുടി വെട്ടിയിട്ടിരിക്കുകയാണു്. ഇതെല്ലാംകൊണ്ടു് ഒരു ആൺകുട്ടിയാണെന്നു തോന്നും. ശ്യാമയും ലജ്ജയും മീരയുടെ ഇരുവശങ്ങളിലായി അവളുടെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠനെക്കണ്ടപ്പോൾ "പപ്പാ, പപ്പാ" എന്നു വിളിച്ചുകൊണ്ടു് ഓടിവന്നു് ജ്യേഷ്ഠന്റെ കൈകളിൽ പിടികൂടി. രണ്ടുവർഷങ്ങൾക്കുശേഷമാണു് കുട്ടികൾ എന്നെ കാണുന്നതെങ്കിലും അവർ എന്നെ തിരിച്ചറിഞ്ഞു. എങ്കിലും അവർക്കു് അല്പം

സങ്കോചം ഉണ്ടു്. ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ വന്ദിച്ചു. മീര ജ്യേഷ്ഠനേയും എന്നെയും.

വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നതിൽ ആരോടും ഒന്നും പറയാൻ എനിക്കു തോന്നിയില്ല. ഒന്നു കുളിക്കണം; പക്ഷേ, സിംലായിൽ കലശലായി തണുപ്പുള്ള സമയമായതിനാൽ പച്ചവെള്ളത്തിൽ കുളിക്കാൻ ധൈര്യമില്ല. വെള്ളം ചൂടാക്കിച്ചു തരാമെന്നു ജ്യേഷ്ഠത്തി പറഞ്ഞെങ്കിലും ഞാൻ അനുകൂലിച്ചില്ല. കൈകാലുകൾ കഴുകി ആഹാരവും കഴിച്ചു ശേഷം എനിക്കായി തയ്യാറാക്കിയിരുന്ന മുറിയിൽ പോയി കിടന്നു. അടുത്തുള്ള കെട്ടിടത്തിൽനിന്നും മുഴങ്ങിയ ആംഗ്ലേയബാലികാബാലന്മാരുടെ ചിരിയും കളിയും എനിക്കു് കർണ്ണശല്യമായിത്തോന്നി. അവർ നേരമ്പോക്കുള്ള എന്തെങ്കിലും കളിയിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുകയാവാം. ജനാലിൽക്കൂടി കാണുന്ന, വൃക്ഷനിബിഡമായ പർവ്വതപ്രദേശം വളരെ മനോഹരമായിരുന്നു.

സന്ധ്യയോടുകൂടി ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്റെ മുറിയുടെ വാതുക്കൽ വന്നു. അവർ ചോദിച്ചു:—

"ലാലാ, ഉറക്കമാണോ?"

"അല്ല; വെറുതേ കിടക്കുകയാണു്. ഉറങ്ങണമെന്നു് വിചാരം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും ഉറങ്ങിയില്ല."

ജ്യേഷ്ഠത്തിയും പുറകെ മീരയും അകത്തുകടന്നു് ഒരു കോച്ചിൽ ഇരുന്നു. പുറകെ ഉഷയും ലജ്ജയും. ഉഷ മീരയുടെ മടിയിൽ സ്ഥലം പിടിച്ചു.

"ഉം, എന്തു്? സുഖമില്ലേ?"

ജ്യേഷ്ഠത്തി ചോദിച്ചു.

"ഒരു സുഖക്കേടുമില്ല."

ഉദാസീനനായി ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

അല്പനേരം എല്ലാവരും മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. അനന്തരം ജ്യേഷ്ഠത്തി ചോദിച്ചു:—

"ലാലാ, ഇത്രയുംനാഠം എവിടെയായിരുന്നു അജ്ഞാതവാസം അനുഷ്ഠിച്ചതു്? നിങ്ങളുടെ ജ്യേഷ്ഠൻ എത്ര ക്ലേശിച്ചു. എൻെറ കാര്യം പോകട്ടെ. നീ തിരിച്ചുവരുമെന്നു പോലും ഞങ്ങഠം ആശിച്ചില്ല."

ഞാൻ മൌനമവലംബിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ കണ്ണുകളിൽ അശ്രു പൊടിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠത്തി തുടൎന്നു: —

"പറയൂ ലാലാ, എവിടെ ആയിരുന്നു? എന്തുചെയ്യുകയായിരുന്നു? നിന്നെപ്പററി കേട്ട അപവാദത്തിൽ അല്പമെങ്കിലും പരമാൎത്ഥമുണ്ടോ?"

ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖത്തു് അൎത്ഥദ്യോതകമായ ഒരു മന്ദഹാസം നിഴലിച്ചു. ഉണങ്ങാൻ തുടങ്ങിയ വ്രണത്തിൽ കുത്തി വേദനപ്പെടുത്തുന്ന അനുഭവമാണു് അതുകേട്ടപ്പോഠം എനിക്കുണ്ടായതു്. ജ്യേഷ്ഠത്തി സൂചിപ്പിച്ച അപവാദം എന്താണെന്നു ചോദിക്കാൻ തോന്നിയെങ്കിലും മീരയുടെ മുമ്പിൽവച്ചു ചോദിക്കാൻ മടിച്ചു. ഞാൻ ലജ്ജയും ദുഃഖവും അടക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"ബനാറീസ്സ് വിട്ടതുമുതൽ ഇതുവരെ ഞാൻ അലഹബാദിൽ ആയിരുന്നു. അവിടെ എന്തിനു പോയി എന്നും മററുമുള്ള വിവരങ്ങഠം ക്രമേണ ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കു് അറിയാറാകും. ഞാൻ ഒന്നും പറയുന്നില്ല. ജ്യേഷ്ഠത്തി കേട്ട അപവാദം എന്താണെന്നു് അറിയാനും എനിക്കു് ആഗ്രഹമില്ല."

ശ്യാമ ഒരു കസേരയിൽ കയറിനിന്നു് വൈദ്യുതദീപം പ്രകാശിപ്പിച്ചു. ആ പ്രകാശത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖം ഞാൻ കണ്ടു. അവരുടെ മുഖത്തു് സദാ കളിയാടിയിരുന്ന വാത്സല്യവും തേജസ്സും ഇന്നും കാണ്മാനുണ്ടു്. ഞങ്ങളുടെ സംഭാഷണം ആ മുഖത്തെ കൂടുതൽ ശാന്തവും സ്നിഗ്ദ്ധവും

ആക്കിത്തീർത്തിട്ടേയുള്ളു. അല്പനേരം വാത്സല്യപൂർവ്വംഎന്നെ നോക്കിയിരുന്നശേഷം ജ്യേഷ്ഠത്തി സംഭാഷണം തുടൎന്നു:—

“ലാലാ, നിൻെറ പ്രകൃതം വളരെ മാറിയിരിക്കുന്നല്ലോ; കാരണം ഈശ്വരനുതന്നെ അറിയാം. മുമ്പൊരിക്കലും നിന്നെ ഇങ്ങനെ കണ്ടിട്ടില്ല.”

എൻെറ മറുപടി ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ വേദനപ്പെടുത്തിയെന്നറിഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ സങ്കടപ്പെട്ടു. കുട്ടിക്കാലംമുതല്ക്കേ എനിക്കു് അവരോടു് നിസ്സീമമായ ബഹുമാനവും സ്നേഹവും ഭക്തിയും ഉണ്ടു്. അവരാകട്ടെ, ഒരു കൊച്ചനുജൻ എന്ന നിലയിൽ എന്നെ നിഷ്കളങ്കം സ്നേഹിച്ചുംവന്നു. ഞാൻ ആരോടെങ്കിലും ഹൃദയംതുറന്നു സംസാരിക്കുമെങ്കിൽ ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു മാത്രമാണു്. ഇന്നാകട്ടെ, ആ ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടുപോലും എൻെറ ജീവിതരഹസ്യങ്ങൾ തുറന്നു പറയാൻ വയ്യാതായി! എല്ലാം പറഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ എൻെറ ഹൃദയവ്യഥ കുറയുമായിരുന്നു. ആകപ്പാടെ എൻെറ മനസ്സു് ചഞ്ചലമായി. ദുഃഖാധിക്യം എൻെറ ഹൃദയത്തെ തകൎക്കുമെന്നു ഭയന്നു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ അഭിപ്രായം കേട്ടപ്പോൾ എൻെറ സ്വഭാവം മാറിപ്പോയിട്ടുണ്ടെന്നു് എനിക്കുതന്നെ തോന്നി. രണ്ടുവൎഷം മുമ്പു ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെക്കണ്ടപ്പോൾ ഭാവിയെപ്പററി എന്തെല്ലാം മോഹനസ്വപ്നങ്ങളാണു് എനിക്കുണ്ടായിരുന്നതു്. ആശയും പ്രതീക്ഷയും ഉത്സാഹവും അന്നു് എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചിരുന്നു. ജീവിതസാഗരം അന്നു് ശാന്തമായി, ആനന്ദപ്രദമായി പരന്നുകിടന്നു. അതിലിറങ്ങി എത്ര കുടിച്ചാലും ഒരു തുള്ളിപോലും കുറയുകയില്ലെന്നു ഞാൻ കരുതി. ഇന്നോ? ആ സാഗരം എവിടെ? അതിൻെറ സ്ഥിതി എന്തു്? ജലമെല്ലാം വററി മരുഭൂമിപോലെ ശൂന്യമായി കിടക്കുന്നു. ജീവിതാമൃതം നിറഞ്ഞ സാഗരമായി ഞാൻ അന്നു കരുതിയതു് ഒരു ചെറിയ മണിക്കുടത്തിലുണ്ടായിരുന്ന ദുഷിച്ചുനാറിയ മദ്യ

ത്തെയാണ്! ഒരുകവിൾ കുടിച്ചുനോക്കുന്നതിനു മുമ്പ് ആ കുടം തകരുകയും ചെയ്തു! ഹാ! മനുഷ്യനു് ഇങ്ങനെ അമളിപറ്റുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടു്! യൌവ്വനത്തിൽ, ജീവിതാനുഭവങ്ങൾ തുലോം കുറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഘട്ടത്തിൽ, മനുഷ്യനെ മയക്കുന്ന ഇന്ദ്രജാലക്കാരൻ ആരാണു്? യഥാൎത്ഥ ജീവിതം ആരംഭിക്കുന്ന ഘട്ടത്തിൽ, ചുട്ടുപഴുത്ത മണലാരണ്യത്തിൽകിടന്നു വലയാൻ അവനെ അങ്ങോട്ടു് വലിച്ചെറിയുന്നു!

ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു സമാധാനം പറഞ്ഞില്ല. ജീവിതമാകുന്ന മരുഭൂമിയിലെ, അനുഭവങ്ങളാകുന്ന ചുട്ടുപഴുത്ത മണൽത്തരികൾ പറന്നുവീണു് എന്റെ അന്തഃചക്ഷുസ്സുകൾ വേദനിക്കുന്നു. ഞാൻ ഒന്നു തിരിഞ്ഞുകിടന്നു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയും മീരയും അല്പനേരം കുഞ്ഞുങ്ങളോടു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നശേഷം എഴുന്നേറ്റുപോയി.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിയെട്ട്

ഏതാനുംദിവസം ഞാൻ ഇങ്ങനെ കഴിച്ചുകൂട്ടി; വീട്ടിൽ ആരോടും സംസാരിക്കാതെയും പുറത്തെങ്ങും പോകാതെയും. ജ്യേഷ്ഠന്റെ നിർദ്ദേശാനുസരണം ആയിരിക്കാം ഭൃത്യൻ ദിവസവും പുതിയപുതിയ പത്രങ്ങളും മാസികകളും കൊണ്ടുവന്നു തരും; ഞാൻ അങ്ങുമിങ്ങും ഉള്ള വലിയ തലക്കെട്ടുകൾ മാത്രം നോക്കിയിട്ടു് താഴത്തിടും. എനിക്കു് അല്പമെങ്കിലും ആശ്വാസം നൽകുന്ന യാതൊന്നും ഈ ലോകത്തിൽ ഇല്ലെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ലോകത്തുള്ള സകല മനുഷ്യരും കാൎയ്യങ്ങളും സംഭവങ്ങളും തുലോം തുച്ഛമോ, സങ്കല്പമാത്രമോ ആണെന്നും, മനുഷ്യർ ഏതൊരു

ആശമൂലമാണ ദുസ്സഹമായ ജീവിതഭാരം ചുമക്കുന്നതെന്നും ചിന്തിച്ചു ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. ഇരുപത്തിരണ്ടുവയസ്സായപ്പോഠംതന്നെ ജീവിതം ശൂന്യവും ദുഃഖപൂണ്ണവും ആണെന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കുന്നു. ജനങ്ങഠം മിഥ്യാഭ്രമത്തിൽ മുഴുകിയിരിക്കുന്നതായി കണ്ട ഋഷിമാർ എത്ര മഹാന്മാരാണു്. അവരുടെ ചൊല്ലുകഠം ഞാൻ സ്മരിച്ചു. "അജ്ഞാനേനാവൃതം ജ്ഞാനം, തേന മുഹ്യന്തി ജന്തവഃ" എന്നല്ലേ! എല്ലാം മിഥ്യ; മായാപ്രപഞ്ചമാണു് ഇതു്. ബനാറീസ്സിൽ പഠിച്ചുതാമസിച്ചിരുന്ന കാലത്തു് ശ്രീശങ്കരന്റെ വൈരാഗ്യസ്തോത്രങ്ങഠം സശ്രദ്ധം വായിച്ചിട്ടും വിരക്തിജനിക്കുന്നതിനു പകരം ജീവിതസുഖത്തിൽ മിഥ്യാഭ്രമം ഉണ്ടാകുകയാണുചെയ്തതു്! എന്നാൽ, ഇപ്പോഠം എനിക്കു കാര്യം മനസ്സിലായിത്തുടങ്ങി. "കാ തവ കാന്താ കസ്തേപുത്രഃ സംസാരോ/യമതീവ വിചിത്രഃ ഭജഗോവിന്ദം ഭജഗോവിന്ദം." അതാണു കാരണം. ഞാൻ ഗോവിന്ദനെ ഭജിക്കുന്നില്ല. അവിശ്വാസവും ആശങ്കയുംകൊണ്ടു് എന്റെ അന്തഃകരണം ദുഷിച്ചുപോയി. ബലദേവൻ, ഞാൻ അറിയാതെ, എന്റെ മനസ്സിൽ വിഷബീജങ്ങഠം വിതച്ചു. അതെല്ലാം കിളിച്ചുവളൎന്നിരിക്കുന്നു. സൃഷ്ടിചക്രത്തെ പൈശാചികശക്തി പിൻതുടരുന്നെന്നു് അയാഠം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

ഒരുദിവസം കിടക്കയിൽ നീണ്ടുനിവൎന്നുകിടന്നുകൊണ്ടു് എന്റെ വ്യൎത്ഥമായ ജീവിതത്തെക്കുറിച്ചു ചിന്തിക്കാൻ തുടങ്ങി. ചിന്ത മുഴുത്തപ്പോഠം എന്റെ ഹൃദയം തകൎന്നു തരിപ്പണമാകുമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ആന്തരേന്ദ്രിയങ്ങഠംക്കു ചൈതന്യമില്ലെന്നും. ഞാൻ ഉടനെ മരിക്കുമെന്നു തീൎച്ചയാക്കി; കിടന്നു പിടച്ചു. കണ്ണുകഠം മുറുകെ അടച്ചുകൊണ്ടു് "ഭജഗോവിന്ദം, ഭജഗോവിന്ദം" എന്നു് ഉരുവിട്ടു. രണ്ടുമൂന്നു മിനിട്ടു് അങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു. അതിനിടയിൽ മൃത്യുലോകത്തു പോയിട്ടു വീണ്ടും ഈ ലോകത്തു ഞാൻ

തിരിച്ചെത്തി. നിങ്ങളാരും അതു വിശ്വസിക്കുകയില്ലായിരിക്കാം. എങ്കിലും പരമാൎത്ഥമാണ്. എന്റെ പ്രാണൻ വീണ്ടുകിട്ടിയപ്പോൾ—എനിക്കു വീണ്ടും ചൈതന്യം ഉണ്ടായപ്പോൾ,—പരിശുദ്ധവും ആനന്ദസംപൂൎണ്ണവുമായ ഒരു സ്ഥലത്തു സഞ്ചരിച്ചിട്ട്, വീണ്ടും ദുരിതംനിറഞ്ഞ പഴയ സ്ഥലത്തേയ്ക്കു വന്ന അനുഭവമാണ് എനിക്കുണ്ടായതു്. പക്ഷേ, എന്റെ ഉള്ളിൽ ഒരു അപൂൎവ്വജ്യോതിസ്സ് വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. മരണത്തിലേയ്ക്കുള്ള മാൎഗ്ഗം തുറന്നുകിടക്കുന്നതായി ഞാൻ കണ്ടു. മൃത്യുലോകം! ഹ! എത്ര നിൎവ്വാണപ്രദം; ആനന്ദപൂൎണ്ണം! ദുഷ്ടന്മാർ ആ ലോകത്തെ ഭയപ്പെടുന്നു. നിരാശയിലും ദുരിതത്തിലും മുഴുകിക്കിടന്നിട്ടും മനുഷ്യൻ ലൌകികജീവിതത്തെ മുറുകെപ്പിടിക്കുന്നു. എന്റെ ആത്മാവാകട്ടെ, ഏതോ അജ്ഞാതശക്തിയോടു പ്രാൎത്ഥിച്ചു: "എന്നെ ഇവിടെനിന്നു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകണം. എന്നെ കൊണ്ടുപോയി എന്നും അവിടെ പാൎപ്പിക്കണം. ഞാൻ അനുഭവിക്കുന്ന സകല ദുരിതങ്ങളും (ദുഃഖം, ഭയം, ചിന്ത മുതലായവയെല്ലാം) നീങ്ങട്ടെ."

എന്റെ അവസ്ഥാന്തരത്തിൽ ബന്ധുക്കളെല്ലാം പരിഭ്രമിച്ചിരിക്കുകയാണ്; എന്നോട് അവർ നേരിട്ട് ഒന്നും പറയുന്നില്ലെന്നേയുള്ളു. ജ്യേഷ്ഠൻ എന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു വരികപോലും ചെയ്യാറില്ല. ജ്യേഷ്ഠത്തി കുഞ്ഞുങ്ങളേയും കൊണ്ടു കൂടെക്കൂടെ വരും; എന്റെ ആരോഗ്യസ്ഥിതി അന്വേഷിക്കും; ഞാൻ എന്തെങ്കിലും പറയുമെന്നു പ്രതീക്ഷിച്ച് അല്പനേരം എന്റെ അടുക്കൽ ഇരിക്കും. എന്നാൽ ജ്യേഷ്ഠത്തി വരുന്നെന്നു കണ്ടാൽ ഞാൻ ചിലപ്പോൾ കണ്ണടച്ച് ഉറങ്ങുന്നതുപോലെ കിടക്കും; ചിലപ്പോൾ ഒരു പത്രമോ, പുസ്തകമോ എടുത്തു വായനയിൽ മുഴുകിയിരിക്കുന്നെന്നു ഭാവിക്കും. ഇങ്ങനെ കുറേദിവസം മനസ്സുഖമില്ലാതെ കട്ടിലിൽതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടിയപ്പോൾ ഞാൻ രോഗ

ഗ്രസ്തനായിത്തീൎന്നു. ഒരുദിവസം പനി 105 ഡിഗ്രിയായി; എങ്കിലും എനിക്കു പ്രത്യേകിച്ചു വിഷമം ഒന്നും തോന്നിയില്ല. പനി മൂൎദ്ധന്യത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ മൃത്യുവിൻെറ പരിപൂൎണ്ണനിൎവാണം അനുഭവിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. അടുത്തദിവസം പനി കുറഞ്ഞു. ലൌകികജീവിതത്തെക്കുറിച്ചു വീണ്ടും ചിന്തിക്കാൻ തുടങ്ങി. അടുത്ത ദിവസം പിന്നെയും പനി വൎദ്ധിച്ചു. സ്വൎഗ്ഗീയജീവിതത്തിലെ ആനന്ദം എനിക്കു് അനുഭവപ്പെട്ടു. ഇങ്ങനെ പത്തുപന്ത്രണ്ടു് ആഴ്ച കഴിഞ്ഞു. കൊയിനാ തിന്നതിനു ചെവിയിൽ എപ്പോഴും ഒരു മുഴക്കം കേൾക്കാറായി. പനി നിശ്ശേഷം വിട്ടിട്ടും ശരീരവും മനസ്സും അത്യന്തം പരവശമായിരുന്നു. എന്നാൽ, ജ്വരബാധയിൽ എൻെറ മനസ്സിനു് ഒരു പരിവൎത്തനം ഉണ്ടായി. അലഹബാദിൽവച്ചു് എന്നെ ശല്യപ്പെടുത്തിയ ആശങ്കയും ദുഃഖവും ഭയവുമെല്ലാം നീങ്ങി. ശരീരം ക്ഷീണിക്കുകയും മനസ്സു ക്ലാന്തമാവുകയുംചെയ്തിട്ടും അസാധാരണമായ ഒരു സുഖം എനിക്കു് അനുഭവപ്പെട്ടു. രോഗം പിടിപെടുന്നതിനുമുമ്പു ജീവിതത്തോടു തോന്നിയ വെറുപ്പും മൃത്യുവിനോടു തോന്നിയ മമതയും ഇല്ലാതായി. പാരത്രികജീവിതത്തിലുള്ള ഭ്രമം കുറഞ്ഞു. ലൌകികജീവിതത്തിൽ ആസക്തി വൎദ്ധിച്ചു. അനേകയുഗങ്ങൾ മൃത്യുലോകത്തു കഴിച്ചുകൂട്ടി അവിടത്തെ ഇന്ദ്രിയാതീതങ്ങളായ പരമാനന്ദങ്ങൾ അനുഭവിച്ചു വിരക്തി ജനിക്കുകയാൽ സ്വന്തം ജന്മദേശത്തേക്കു മടങ്ങിവന്ന അനുഭവമാണു് എനിക്കുള്ളതു്. ഈ ലോകത്തു കാണുന്ന ഓരോ വസ്തുവിലും വ്യക്തിയിലും പുതുമയും താല്പൎയ്യവും തോന്നുന്നു.

ജ്യേഷ്ഠത്തി രാപകൽ എത്ര ശ്രദ്ധയോടുകൂടി എന്നെ ശുശ്രൂഷിച്ചുവെന്നു പറഞ്ഞറിയിക്കാൻ പ്രയാസം; എൻെറ ഹൃദയം കൃതജ്ഞതാപൂൎണ്ണമായി. സ്വന്തം ദിനചൎയ്യകൾ—ഊണും ഉറക്കവുംപോലും—ഉപേക്ഷിച്ചും അവർ എന്നെ

ശുശ്രൂഷിച്ചു. ആ മഹതിയുടെ പാദങ്ങളിൽ നമിക്കാനും പാദധൂളി ശിരസ്സിൽ ഏററു് പരിശുദ്ധിയടയാനും ഞാൻ ആശിച്ചു. പക്ഷേ, എൻെറ കൃതജ്ഞത കണ്ണുനീർവഴി അറിയിക്കാൻ മാത്രമേ എനിക്കു കഴിഞ്ഞുള്ളു.

അദ്ധ്യായം അൻപത്തിഒൻപതു്

ഞാൻ രോഗവിമുക്തനായി ഒരാഴ്ച കഴിഞ്ഞു് ഉണ്ടായ കാര്യങ്ങളാണു് ഇവിടെ പ്രസ്താവിക്കുന്നതു്. ഉച്ചതിരിഞ്ഞു കുറെ പാലുകുടിച്ചിട്ടും ക്ഷീണം തോന്നുകയാൽ കിടന്നു് അല്പം ഉറങ്ങി; വീട്ടിൽ എവിടെയും നിശ്ശബ്ദത—എന്തോ ഘനമുള്ള സാധനം മുകളിൽനിന്നും തറയിൽ വീണതു പോലെ ഒരു ശബ്ദംകേട്ടു ഞാൻ ഞെട്ടിയുണർന്നു. പുറത്തു ചിലർ സംസാരിക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠത്തി പറയുന്നു, "ഇവിടെ വയ്ക്കൂ, ഇവിടെ." മീര പറയുന്നു, "അകത്തു വരണം." വേല ക്കാരുടെ സംസാരവും കേൾക്കുന്നുണ്ടു്. ശബ്ദം പുറപ്പെട്ടു വിച്ചുകൊണ്ടു് ഒരാൾ ഒരു മുറിയിലേയ്ക്കും മറെറാരാൾ മറെറാരു മുറിയിലേയ്ക്കും നടക്കുന്നു. എന്താണു കാര്യമെന്നു് അറിയാൻ എനിക്കു ജിജ്ഞാസ തോന്നി; പക്ഷേ, ആരും എൻെറ മുറിയിലേക്കു വന്നില്ല. ഞാൻ വളരെ ശ്രദ്ധിച്ചു. അതിഥികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഒന്നുരണ്ടു സ്ത്രീകളും ഉണ്ടെന്നു മനസ്സിലായി. അല്പംകഴിഞ്ഞു ബഹളമെല്ലാം ശമിച്ചു. എൻെറ മുറിയുടെ മുൻവശത്തു വാതലിൽ കെട്ടിയിരുന്ന കർട്ടൻ പുറമേനിന്നു് ആരോ അല്പം നീക്കി. ഞാൻ അങ്ങോട്ടു നോക്കി. എന്തൊരു അത്ഭുതം! മീരയോടൊപ്പം മറെറാരു യുവതിയും അകത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കു ന്നു. അവളുടെ മുഖം പരിചയമുള്ളതാണെന്നു് എനിക്കു

തോന്നി. എങ്കിലും ആരെന്നു മനസ്സിലായില്ല. എന്റെ ഓർമ്മശക്തി ക്രമേണ ഉണൎന്നു. ആഗ്രായാത്രയിലെ സകല സംഭവങ്ങളും വെള്ളിത്തിരയിൽ എന്നപോലെ എന്റെ മനോദൎപ്പണത്തിൽ പ്രതിഫലിച്ചു. എന്നെയും അവളെയും യും മാറിമാറി നോക്കിക്കൊണ്ടു മീര അവളോടു പറഞ്ഞു:—

"നിങ്ങൾ പറഞ്ഞില്ലേ ജ്യേഷ്ഠനെ നല്ലവണ്ണം അറിയുമെന്നു്. പിന്നെന്താണു് അകത്തേയ്ക്കു പോകാതെ നില്ക്കുന്നതു്?"

മീര അവളെ മുറിക്കകത്തേയ്ക്കു തള്ളിവിടാൻ ശ്രമിച്ചു. ജയന്തിയാകട്ടെ അവളുടെ ശ്രമത്തെ തടഞ്ഞതല്ലാതെ അകത്തുവരാൻ ധൈര്യപ്പെട്ടില്ല. അത്രമാത്രമോ! വ്രീളാസമ്മിളിതമായ ഒരു കടാക്ഷത്താൽ എന്റെ ഹൃദയം പിളൎന്നിട്ടു് അവിടെനിന്നു പൊയ്ക്കളയുകയുംചെയ്തു. ആഗ്രായിൽ വച്ചു് അവളിൽ കണ്ട സൗന്ദൎയ്യത്തിനും ഇന്നു കാണുന്ന സൌന്ദൎയ്യത്തിനും തമ്മിൽ എന്തൊരു അന്തരം! അന്നു് അവൾ ഭംഗിയുള്ള ഒരു പൂമൊട്ടായിരുന്നു; ഇന്നാകട്ടെ, പൂൎണ്ണമായും വിടൎന്നു നാലുപാടും ഒളിപരത്തുന്നു; മണംവിതറുന്നു. അവളുടെ നോട്ടത്തിലും, നില്പിലും പുഞ്ചിരിയിലും എല്ലാം വിശ്വത്തെ കീഴടക്കാനുള്ള ശക്തി കളിയാടുന്നു. എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും ആരെയും വശീകരിക്കുന്ന ആ ഹാവഭാവാദികൾ അടക്കാൻ അവൾക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. ആഗ്രായിൽവച്ചു ഞാൻ കണ്ടപ്പോഴും അവൾ സുന്ദരിയായിരുന്നു; സംശയമില്ല. പക്ഷേ, ഇന്നു് ആ സൗന്ദൎയ്യത്തിനുള്ള പൂൎണ്ണിമയും ചേതോഹാരിതയും അന്നു് ഇല്ലായിരുന്നെന്നുമാത്രം.

രണ്ടു കുഞ്ഞുങ്ങൾകൂടി അവളുടെ അടുത്തെത്തി. അവരും അകത്തു കടക്കാതെ പുറമേനിന്നു് എന്നെ നോക്കുന്നു.

"കമൽ, ബിരജു, രണ്ടുപേരും അകത്തേയ്ക്കു വരിൻ! നിങ്ങളുടെ പേരുകൾ ഞാൻ മറന്നിട്ടില്ല."

ഞാൻ പറഞ്ഞു.

എന്റെ ക്ഷണം കേട്ടു് കുട്ടികൾ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അവിടെനിന്നു് ഓടിക്കളഞ്ഞു. അല്പംകഴിഞ്ഞു് ജ്യേഷ്ഠത്തി മറെറാരു സ്ത്രീയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് എന്റെ മുറിയിൽ വന്നു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടുകൂടി വന്നതു് ജയന്തിയുടെ ചിററമ്മ (പ്രൊഫസർ മിശ്രായുടെ ഭാര്യ) യാണെന്നു ഞാൻ പെട്ടെന്നു മനസ്സിലാക്കി. ദേഹം മുഴുവൻ പുതപ്പുകൊണ്ടു് നല്ലതുപോലെ മൂടിക്കൊണ്ടു് ഞാൻ എഴുന്നേററിരുന്നു. അവർ എന്നെ സമീപിച്ചപ്പോൾ ഞാൻ സാദരം കൈകൾകൂപ്പി അവരെ വന്ദിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠത്തി അവരെ ഒരു കോച്ചിൽ ഇരുത്തിയിട്ടു് താനും ഇരുന്നു.

"എന്തു വലിയ മാററം! എത്ര ക്ഷീണിച്ചുപോയി."

മിസ്സസ് മിശ്രാ സാനുകമ്പം പറഞ്ഞു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയാണു് എനിക്കുവേണ്ടി മറുപടി പറഞ്ഞതു്.

"ലാലാ, ഇവിടെ വന്നതുമുതൽ സുഖമില്ലാതെ കഴിയുകയാണു്; രണ്ടാഴ്ച വളരെ കൂടുതലായിരുന്നു. ഞങ്ങളെല്ലാം വളരെ ഭയപ്പെട്ടു. പനി 105 ഡിഗ്രിവരെയായി."

"അതാണു് ഇത്ര ക്ഷീണിച്ചതു്. അന്നു് ആഗ്രായിൽ വന്നപ്പോൾ.........." അവർ വാചകം പൂർത്തിയാക്കിയില്ല. അന്നു് എനിക്കു നല്ല ആരോഗ്യം ഉണ്ടായിരുന്നെന്നു പറയാൻ അവർ ഉദ്ദേശിച്ചു; പക്ഷേ, ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു് അതു പറയാൻ മടിച്ചു് അദ്ധ്യോക്തിയിൽ വിരമിച്ചതാണെന്നു് ഞാൻ ഊഹിച്ചു. എന്റെ ആരോഗ്യം കണ്ടു കണ്ണുവച്ചെന്നു് ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കു തോന്നിയോ എന്നു് അവർ ശങ്കിച്ചിരിക്കാം. അല്പനേരം മൌനമായിരുന്നശേഷം വീണ്ടും ചോദിച്ചു:—

"ഇപ്പോൾ നല്ല സുഖമുണ്ടോ?"

ഈ ഘട്ടത്തിൽ ജയന്തിയും മീരയും വീണ്ടും വാതുക്കൽ എത്തി. ജയന്തി കട്ടിളപ്പിന്നിൽ നിന്നതേയുള്ളു. ഞാൻ

അങ്ങോട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ടു് "സുഖമുണ്ടു്" എന്നു മറുപടി പറഞ്ഞു.

ഞാൻ വാതുക്കലേയ്ക്കു നോക്കിയതുകണ്ടു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയും അങ്ങോട്ടു നോക്കി.

"ആരു്, ജയന്തിയോ? വരൂ! അകത്തുവരൂ! എന്തിനു ലജ്ജിക്കുന്നു? അതോ ഭയമാണോ? ആരെ? ഇവിടെ കടുവായും പുലിയും ഒന്നുമില്ല."

മിസ്സസ് മിശ്രാ:—ലല്ലീ, കയറിവരൂ.

ഇത്തവണ മീര ജയന്തിയുടെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചുവലിച്ചു് അകത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നു് കോച്ചിൽ ഇരുത്തി. ലജ്ജാധിക്യംമൂലം അവളുടെ മുഖം രക്തവർണ്ണമായി. അവളുടെ സൗന്ദര്യവും ലജ്ജയും ഇരുപ്പും എല്ലാംകൂടി എന്നെ പുളകംകൊള്ളിച്ചു. ഞാൻ പെട്ടെന്നു ചിന്തിച്ചു:

"വിസ്തൃതമായ ജീവിതസാഗരം എന്റെ മുമ്പിൽ പരന്നുകിടക്കുന്നു. കുറേക്കാലമായി മനസ്സിനെ പീഡിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ദുഃഖവും ഭയവും എല്ലാം കേവലം സ്വപ്നാനുഭവങ്ങൾമാത്രം. അതെല്ലാം നീങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഞാൻ വീണ്ടും ഉന്മേഷവും സന്തുഷ്ടിയും ഉള്ളവനായി. എന്തൊരു അത്ഭുതം!"

ജയന്തിയുടെ പിന്നിൽ നിന്നുകൊണ്ടു് അവളുടെ തലയിൽനിന്നു മീര സാരി വലിച്ചുമാററിയിട്ടു് തലമുടിക്കെട്ടിൽ പിടിച്ചു കളിക്കാൻതുടങ്ങി. ജയന്തിക്കു് അസുഖംതോന്നി. അവൾ മീരയുടെ കൈയ് പിടിച്ചുമാററി. സാരി വീണ്ടും തലയിൽ വലിച്ചിട്ടു. മീര പിന്നെയും എടുത്തുകളഞ്ഞു. അങ്ങനെ അവരുടെ വിനോദം തുടന്നു. അതുകണ്ടു് ജ്യേഷ്ഠത്തി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു മീരയോടു ചോദിച്ചു:—"ലല്ലിയെ നീ ഉപദ്രവിക്കുന്നതെന്തിനു്?" മീര അതുകേട്ടു പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. ജയന്തി സലജ്ജം എന്നെ നോക്കി. ആ നോട്ടം! ആ ചടുലേക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടുള്ള ആ നോട്ടം! സ്നേഹവും ലജ്ജയും കലന്ന

ആ കടാക്ഷം! എന്നെ കോരിത്തരിപ്പിച്ചു. കുട്ടികൾ ഉറക്കെച്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് മുറിയിൽ ഓടിയും ചാടിയും കളിക്കുന്നു. ഇന്നലെവരെ ശൂന്യമായി എനിക്കു തോന്നിയ ഭവനം മാത്രമല്ല, ലോകം മുഴുവൻതന്നെയും സുഖവും സന്തോഷവും ആശയും പ്രേമവും നിറഞ്ഞതായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു.

അപ്രതീക്ഷിതമായി ഒരു മഹാൻ മുറിക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു. ഖദർകൊണ്ടുള്ള നീണ്ട കുപ്പായവും പൈജാമായും ധരിച്ച ആ വ്യക്തി നിസ്സങ്കോചം മുറിയ്ക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ ഞാൻ പെട്ടെന്നു് ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം ആരെന്നു മനസ്സിലാക്കി. ജയന്തിയുടെ പിതാവു്—കൃഷ്ണകുമാർമിശ്ര—ആയിരുന്നു ആഗതൻ. വളരെക്കാലം കൂടിയാണു് ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ കാണുന്നതു്. നാടൻവസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിനെ ഞാൻ മുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ല. അതാണു് പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനെ അറിയാതിരുന്നതു്. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ വന്ദിച്ചുകൊണ്ടു് കട്ടിലിൽനിന്നും എഴുന്നേല്ക്കാൻ തുടങ്ങി. എന്നാൽ അദ്ദേഹം എന്നെ തടഞ്ഞു.

"ഇരിക്കൂ; എഴുന്നേല്ക്കരുതു്. നാം തമ്മിൽ കണ്ടിട്ടു് വളരെക്കാലമായി. നിങ്ങൾ വല്ലാതെ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നല്ലോ. എന്താണു കാരണം? നിങ്ങൾ ആഗ്രായിൽ വന്നിരുന്നെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞു. ഞാൻ അവിടെ ഇല്ലാതിരുന്നതിനാൽ തിരിച്ചെത്തിയശേഷമാണു് അറിഞ്ഞതു്. കാണാൻ സാധിക്കാത്തതിൽ വളരെ കുണ്ഠിതം തോന്നി. പക്ഷേ, ഇവിടെ വന്നശേഷമാണു നിങ്ങൾക്കു സുഖമില്ലെന്നു മനസ്സിലായതു്. എന്താണു സുഖക്കേടു്? മലേറിയാ അല്ലല്ലോ. അതാണെങ്കിൽ കൊയിനാ മാത്രമേ ഒരു മരുന്നൊള്ളു. ഭർത്താവു് എത്രമണിക്കു് ആഫീസിൽനിന്നും വരും? അദ്ദേഹത്തിനു സുഖംതന്നെയല്ലോ? വിശേഷമെല്ലാം പറയണം. പഠിത്തം ഉപേക്ഷിച്ചെന്നു കേട്ടു. എന്താണു് അതിനു കാര

ണം? ഇത്തവണ ഞങ്ങളുടെകൂടെ ആഗ്രായിലേയ്ക്കു വരു. അവിടെ പഠിക്കാം. വേണമെങ്കിൽ പ്രൈവററായും പരീക്ഷയ്ക്കു ചേരാം."

ഒരൊററ ശ്വാസത്തിൽ എന്തെല്ലാമാണു മിശ്രജി പറഞ്ഞതു്; ചോദിച്ചതു്? മറുപടി പറയാൻ ഞാൻ വിഷമിച്ചു. തന്മൂലം ഒന്നു ചിരിച്ചശേഷം ഞാൻ മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. മീര അടുത്ത മുറിയിൽനിന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഇരിക്കാൻ ഒരു കസേര കൊണ്ടുവന്നു.

"വെറുതേ ബുദ്ധിമുട്ടിയല്ലോ. ഞാൻ ഇരിക്കുന്നില്ല. നന്ദകിശോറിനെ കണ്ടു കുശലം അന്വേഷിക്കാൻ വന്നതാണു്. അതുകഴിഞ്ഞു പോയി കുറേ കിടക്കണം. വളരെ ക്ഷീണമുണ്ടു്. കാൽക്കായിൽനിന്നും സിംലായ്ക്കുള്ള യാത്ര അത്ര ക്ലേശമേറിയതാണു്. ശരീരം മുഴുവൻ തകൎന്നപോകും.........നന്ദകിശോർ, ഇപ്പോൾ എങ്ങനെ ഇരിക്കുന്നു? സുഖക്കേടെല്ലാം നീങ്ങിയില്ലേ?"

എനിക്കു ചിരി വന്നു. എങ്കിലും അതടക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു വളരെസുഖമുണ്ടു്."

ജ്യോഷ്ഠത്തി സാരിയുടെ തുമ്പുകൊണ്ടു വായ് മൂടിക്കൊണ്ടു ചിരിക്കുന്നതു ഞാൻ കണ്ടു. ജയന്തി അല്പം പരുങ്ങലോടുകൂടി എന്നെ നോക്കി; തുടൎന്നു് അവളുടെ അച്ഛനേയും. അച്ഛൻെറ വാഗ്വൈഷമ്യത്തെപ്പററി എനിക്കു് എന്തുതോന്നിയിരിക്കുമെന്നു് അറിയാനായിരിക്കും അവൾ എന്നെ നോക്കിയതു്. അവൾക്കു് അവളുടെ പിതാവിനോടുള്ള ബഹുമാനത്തിൽ ഒട്ടും കുറവല്ല എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തിനോടുള്ള ബഹുമാനമെന്നു് അവളെ അറിയിക്കാൻ ഞാൻ ആശിച്ചു. ആ ശ്രമം സഫലമായെന്നു് അവളുടെ മുഖഭാവം പ്രത്യക്ഷമാക്കുകയും ചെയ്തു. "നിങ്ങളോടു ഞാൻ കൃതജ്ഞയാണു്; നിങ്ങൾ കാൎയ്യബോധമുള്ളവനും സഹൃദയനുമാണു്. അച്ഛൻ

പറഞ്ഞതുകേട്ട മര്യാദയില്ലാതെ ചിരിക്കുന്ന ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ പ്പോലെയല്ല നിങ്ങൾ" എന്നു് അവൾ പറയുന്നതായി അവളുടെ നോട്ടത്തിൽനിന്നു് എനിക്കു തോന്നി.

മിശ്രജി തുടൎന്നുപറഞ്ഞു:—

"അതെ; അതുതന്നെ കൊള്ളാം. പിന്നെ വിഷമത്തിനു് അവകാശമില്ല. ഇക്കൊല്ലം പാസ്സായാൽ തുടൎന്നു പഠിക്കാനല്ലേ വിചാരം?"

മിസ്സസ്സ് മിശ്രായ്ക്കു പിന്നെയും മൌനമായിരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവർ അല്പം ദേഷ്യത്തോടുകൂടി ഭൎത്താവിനോടു പറഞ്ഞു:—

"അദ്ദേഹം പഠിത്തം മതിയാക്കി എന്നറിഞ്ഞുകൊണ്ടു്, ഇക്കൊല്ലം പാസ്സായാൽ എന്തുചെയ്യുമെന്നു ചോദിക്കുന്നല്ലോ. വീണ്ടുവിചാരമില്ലാതെ സംസാരിക്കാനുള്ള വിരുതു്! ഇത്തരക്കാരോടുകൂടി കൊള്ളാവുന്നവരുടെ അടുക്കൽ പോകുന്നതു് ആപത്താണു്."

തന്റെ ഭാൎയ്യ ശാസിച്ചപ്പോൾ തനിക്കു പററിയ പ്രമാദം മനസ്സിലാക്കി മിശ്രജി അല്പം ഇളിഭ്യനായി.

"അതെ, അതെ; അതുശരിയാണു്. ഞാൻ അക്കാൎയ്യം മറന്നുപോയി. നിങ്ങൾ ഇത്തവണ പരീക്ഷയ്ക്കു ചേൎന്നിട്ടില്ലല്ലോ. പിന്നെ പാസ്സാകുന്നതെങ്ങനെ? ശരി; വിശ്രമിക്കണം. ഞാൻ പോയി അല്പം കിടക്കട്ടെ."

മിശ്രജി പോയി. ജ്യേഷ്ഠത്തി ഇത്രയുംനേരം മുഖം മറച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു ചിരിക്കുകയായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പോയ ശേഷം മുഖത്തുനിന്നു വസ്ത്രംമാററിയിട്ടു് അവർ ഉറക്കെ ചിരിച്ചു. ചിരിച്ചുചിരിച്ചു് അവരുടെ കണ്ണുകളിൽ വെള്ളം നിറഞ്ഞു. അല്പംകഴിഞ്ഞു് ഒരു കിതപ്പോടുകൂടി അവർ സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു.

"അയ്യോ! ചത്തു! വായിൽ തുണിതിരുകിക്കൊണ്ടിരുന്ന ശ്വാസംമുട്ടിപ്പോയി. മിശ്രജി ശുദ്ധനാണ് (മിസ്സിസ്സ് മിശ്രയോട്) സഹോദരി, നിങ്ങളും അങ്ങനെതന്നെ. ഒരു നിസ്സാരകാര്യത്തിന് നിങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ കുററപ്പെടുത്താൻ തുനിഞ്ഞല്ലോ. എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും ചിരിയടക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം എന്തുവിചാരിച്ചിരിക്കും? നാണമില്ലാത്തവളായി എന്നെ കരുതിയിരിക്കാം. കുറച്ചിലായി."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് വീണ്ടും അവർ ചിരിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ പെരുമാററം എനിക്കു തീരെ രസിച്ചില്ല; ജയന്തിക്കും അങ്ങനെതന്നെ എന്ന് അവളുടെ മുഖഭാവം പ്രത്യക്ഷമാക്കി.

മിസ്സസ് മിശ്രാ:—എന്തുചെയ്യും? ഔചിത്യമില്ലാതെ സംസാരിക്കുന്നതു കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കാൻ എനിക്കു വയ്യാ. ഇദ്ദേഹം കോളജിലെ കുട്ടികളെ എങ്ങനെ പഠിപ്പിക്കുന്നോ, എന്തോ! അവിടെയും ഒന്നും ആലോചിക്കാതെ, തുമ്പുംവാലും ഇല്ലാതെ, വല്ലതും പറഞ്ഞു സമയം കളയുമായിരിക്കും.

ഞാൻ:—അല്ല; ഒരിക്കലുമല്ല. മിശ്രജിയെക്കുറിച്ച് അങ്ങനെ പറയുന്നതു സാഹസമാണ്. അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെ പാണ്ഡിത്യമുള്ള ഒരു പ്രൊഫസർ യൂണിവേഴ്സിററിയിൽ വേറെ ഇല്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശിഷ്യരിൽ ചിലരെ എനിക്കറിയാം. അവർക്കെല്ലാം മിശ്രജിയെപ്പററിയുള്ള ബഹുമാനം എനിക്കു ബോദ്ധ്യമുണ്ട്. അദ്ദേഹം ചിലപ്പോൾ അശ്രദ്ധ കാണിക്കുന്നെങ്കിൽ—ചിന്താധീനരായ പണ്ഡിതന്മാർക്ക് അതു സഹജമാണ്—അത് ഒരു ദൂഷ്യമല്ല.

അല്പം ഗൌരവത്തോടുകൂടിയാണു ഞാൻ ഇത്രയും പറഞ്ഞത്. മിസ്സസ് മിശ്രയോടാണു ഞാൻ പറഞ്ഞ

തെങ്കിലും ജയന്തിക്കു് അതു കേട്ടിട്ടു് എന്തുഭാവമാണു് ഉള്ളതെന്നറിയാൻ ഞാൻ അവളെ നോക്കി. അവളുടെ കണ്ണുകളിൽ സംതൃപ്തിയും കൃതജ്ഞതയും കളിയാടി. ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്റെ അഭിപ്രായം മുഴുവൻ കേട്ടശേഷം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"ലാലാ പറഞ്ഞതു ശരിയാണു്; മിശ്രജി ഒരു അഗാധപണ്ഡിതനാണു്. അദ്ദേഹവും (എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനും) എപ്പോഴും മിശ്രജിയെ വാഴ്ത്താറുണ്ടു്. എപ്പോഴും ഗൌരവമേറിയ കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു ചിന്തിച്ചുചിന്തിച്ചു് ലൌകികകാര്യങ്ങൾ ചിലപ്പോൾ ഓർമ്മിക്കാതെവരുന്നു. സഹോദരി, ഇത്ര പണ്ഡിതനും സഹൃദയനുമായ ഒരു പതിയെ ലഭിച്ച നിങ്ങൾ ഭാഗ്യവതിയാണു്; സംശയമില്ല."

മിസ്സസ് മിശ്രായുടെ നയനങ്ങളിൽ ആനന്ദാശ്രു നിറഞ്ഞു.

അദ്ധ്യായം അറുപതു്.

മിശ്രജിയും കുടുംബവും വന്നു് രണ്ടുമൂന്നു ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ വീട്ടിനു പുറത്തിറങ്ങി അല്പദൂരം നടക്കത്തക്ക വണ്ണം എന്റെ ആരോഗ്യം അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടു. ശരീരത്തിനും മനസ്സിനും ഉന്മേഷം തോന്നി. ആശാസ്യമായ ഈ മാററം ഉണ്ടായതു് ജയന്തിമൂലമാണെന്നു പറയാൻ ഞാൻ അല്പം പോലും മടിക്കുന്നില്ല. അവളുടെ പ്രത്യംഗലാവണ്യവും യൌവ്വനപുഷ്ടിയും എന്നെ അതീവ സന്തുഷ്ടനാക്കി. എന്റെ മുമ്പിൽവച്ചു് അവൾ സംസാരിക്കാറില്ല. അപ്പഴപ്പോൾ എന്റെനേക്കു് സ്നേഹംതുളുമ്പുന്ന ഒരു നോട്ടം മാത്രം; പക്ഷേ, ആ നോട്ടങ്ങൾ വഹിച്ച സന്ദേശം എന്നെ ആനന്ദതുന്ദിലനാക്കി.

ഒരുദിവസം എന്തോ കാര്യവശാൽ ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. ജ്യേഷ്ഠത്തി അവിടെ ഇല്ലായിരുന്നു. മീരയും ജയന്തിയുമാണു് അതിനകത്തു് ഉണ്ടായിരുന്നതു്. ജയന്തിയുടെ ശിരസ്സിൽനിന്നും സാരി മാററിയിരുന്നു. അററത്തു് ക്ലിപ്പുഘടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള അവളുടെ തലമുടി ചീകിഒതുക്കിവച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടാൽ വണ്ടുകൾ അണിനിരന്നിരിക്കുകയാണെന്നു തോന്നും. ഒരു കാർപ്പെററിനുള്ള രട്ടുകൾ കാൽമുട്ടുകളിൽ വച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ അതിൽ പൂക്കൾ തയ്ക്കുകയാണു്. മീരയും അവളുടെ അടുത്തിരുന്നു് അതേ ജോലി ചെയ്യുന്നു; അവർ പരസ്പരം മെല്ലെ സംസാരിക്കുന്നുമുണ്ടു്. എന്നെക്കണ്ടയുടൻ ജയന്തി ലജ്ജകൊണ്ടു് അധോമുഖിയായി; ധരിച്ചിരുന്ന സാരിയുടെ തുമ്പുപിടിച്ചു് തലയിൽ ഇട്ടു.

"ജയന്തി ജ്യേഷ്ഠനു സമ്മാനിക്കാനാണു് ഈ വിരിപ്പു തയ്ക്കുന്നതു്. നോക്കണം, ഈ പൂക്കൾ എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു?"

മീര എന്നോടായി പറഞ്ഞു. ജയന്തിയുടെ മുഖം വാടി. "പോക്കു" എന്നുംപറഞ്ഞു് അവൾ കൈയിൽ ഇരുന്ന തുണി പെട്ടെന്നു മടക്കിക്കളഞ്ഞു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠത്തിയും അവിടെ എത്തി.

"ലാലാ, മിണ്ടാതെ നില്ക്കുന്നതെന്തു്? ഉം, ജയന്തീ, നിനക്കു് എന്തുപററി? നീ പണിപ്പുട്ടുമടക്കി തലയും കുനിച്ചു് ഇരിക്കുന്നതെന്തു്?"

സഹജമായ മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി ജ്യേഷ്ഠത്തി ചോദിച്ചു.

മീര:—നോക്കണം, ജ്യേഷ്ഠത്തീ; ജയന്തി ജ്യേഷ്ഠനു് സമ്മാനിക്കാനാണു് വിരിപ്പു തയ്ക്കുന്നതെന്നും അതിലെ പൂക്കൾ നോക്കി എങ്ങനെ ഇരിക്കുന്നുവെന്നു പറയണമെന്നും ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠനോടു പറഞ്ഞു. അതുകേട്ടു്

ദ്വേഷ്യപ്പെട്ടു തുണിയും മടക്കിവെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുക
യാണു്.

അതുകേട്ടു പൊട്ടിച്ചിരിച്ചശേഷം ജ്യേഷ്ഠത്തി പറ
ഞ്ഞു:—

"നിനക്കു് കുസൃതി ഒട്ടും കുറവല്ല. എങ്കിലും ജയ
ന്തിക്കു് ഇതിൽ ദ്വേഷ്യംതോന്നാൻ എന്താണുള്ളതു്?
ഒരുപക്ഷേ, ലാലായ്ക്കു കാപ്പ്ററു് തച്ചുകൊട്ടുകണമെ
ന്നാണ വിധിയെങ്കിൽ, അതു ചെയ്യാതെ കഴിയുമോ?"

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്നെയും ജയ
ന്തിയേയും മാറിമാറി നോക്കി. ജയന്തി പൂർവ്വാധികം
അധോമുഖിയായി. ഞാൻ പരിഭ്രമിച്ചു് അവിടെനിന്നു
പോന്നു. ആശയുടേയും ആശങ്കയുടേയും സമ്മേളനത്തിൽ
എന്റെ ഹൃദയം തുടിച്ചു.

അന്നു വൈകിട്ടു് ചായകുടിയുംകഴിഞ്ഞു് ഞാൻ
അല്പം നടക്കാൻ പുറപ്പെട്ടു. ആനാൽഡേലിലേയ്ക്കുള്ള
പാതയിൽക്കൂടി കുറേദൂരം നടന്നു. ഇത്തവണ സിംലായിൽ
വന്നിട്ടു് ആദ്യമായാണു് ഞാൻ വീട്ടിനുപുറത്തിറങ്ങിയതു്.
തന്മൂലം വഴിയുടെ ഇരുവശങ്ങളിലും ഉള്ള പർവ്വതപ്രദേശ
ങ്ങളുടെ രാമണീയകത എന്നെ ഹഠാൽ ആകർഷിച്ചു. അവി
ടം ഏതാണ്ടു വിജനമായിരുന്നു. ഇരുവശങ്ങളിലും തിങ്ങി
നിന്ന ദേവതരു തുടങ്ങിയ വൃക്ഷങ്ങളുടെ തണൽമൂലം
പാത സഞ്ചാരയോഗ്യമായിരുന്നു. വൃക്ഷശാഖകൾ കാററു
കൊണ്ടു് ഒരു ചെറിയ മർമ്മരശബ്ദത്തോടുകൂടി ആടിക്കൊ
ണ്ടുനില്ക്കുന്നു. ചീവീടിന്റെ ശബ്ദമാണു് പ്രധാനമായി
അവിടത്തെ നിശ്ശബ്ദതയെ ഭഞ്ജിച്ചതു്. അതിനുപുറമെ
പർവ്വതത്തിന്റെ ഏതോ ഒരു ഭാഗത്തുനിന്നു് മുരളിയിൽ
നിന്നുള്ള മധുരസ്വരവും കേൾക്കാറായി; 'പപീഹാ' പക്ഷി
യുടെ ആർത്തസ്വരം അപ്പഴപ്പോൾ കേൾക്കാം. ഈ പക്ഷി
കൾ ഗ്രീഷ്മകാലത്തും പർവ്വതപ്രദേശങ്ങളിൽ ഇരുന്നു കൂളം

മുഴക്കുന്നതു് അപൂർവ്വമല്ല. ആകപ്പാടെ എനിക്കു് ഒരു വിഭ്രമം നേരിട്ടു. ഞാൻ ഒരു മായാവനത്തിൽ വിഹരിക്കുകയാണെന്നും എന്റെ ചുററുപാടും മായാലോകത്തിലെ അദൃശ്യമായ ജീവിതചക്രം കറങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയാണെന്നും എനിക്കു തോന്നി. എന്റെ മനസ്സു് കുറേനേരത്തേയ്ക്കു കാവ്യലോകത്തു സഞ്ചരിക്കാൻ ഞാൻ അനുവദിച്ചു. കാവ്യലോകത്തിലെ രാജ്ഞിയും സുന്ദരികളായ സഖികളും എന്റെ സമീപത്തു്, എന്നാൽ അദൃശ്യമായ ക്രീഡാകേന്ദ്രത്തിൽ, വിഹരിക്കുന്നതായി ഞാൻ സങ്കല്പിച്ചു; അവർ എന്നെ എത്തിനോക്കുന്നെന്നും ഞാൻ അവരെ കാണുന്നില്ലെങ്കിലും അവർ എന്നെ കാണുന്നെന്നും. സഖിമാരിൽ ഒരുവൾ എന്നെ സമീപിച്ചു് രാജ്ഞിയുടെ സമീപത്തേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയെന്നു വരുമോ? പെട്ടെന്നു ഞാൻ ഒന്നു ഞെട്ടി. ദിവാസ്വപ്നത്തിൽ ലയിച്ചു ഞാൻ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന പാതയ്ക്കു സമീപം, അല്പം താഴത്തായി ഒരു ചെറിയ അരുവിയും അതിന്റെ പാർശ്വങ്ങളിലായി ദേവതരുവിന്റെയോ ആ ഇനത്തിൽപെട്ട മററു വൃക്ഷങ്ങളുടെയോ ചെറിയ കൂട്ടങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്തോ ശബ്ദംകേട്ടു് അങ്ങോട്ടു നോക്കിയപ്പോൾ ഒരു യുവതിയുടെ അവ്യക്തമായ രൂപം ഞാൻ കണ്ടു. അതുവരെ സ്വപ്നലോകപര്യടനം നിർവ്വഹിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന എനിക്കു തോന്നി, എന്റെ സങ്കല്പരാജ്യത്തിലെ ഒരു ദേവത തന്റെ രഹസ്യസങ്കേതത്തിൽനിന്നു് എന്നെ സ്വാഗതംചെയ്യാൻ പുറത്തുവന്നതാണെന്നു്. സ്വപ്നത്തിൽനിന്നും ഉണർന്ന ഞാൻ അവളെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി. മഞ്ഞുകട്ടയുടെ നിറത്തിലുള്ള ഒരു പുതപ്പു പുതച്ചു് മീതെ നീലനിറത്തിലുള്ള ഉത്തരീയവും ധരിച്ചു രണ്ടു വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിലായി ഒരു സുന്ദരി നില്ക്കുന്നു. ഒരു വിജനസ്ഥലത്തുള്ള ഒരു നികുഞ്ജത്തിൽ അവൾ എന്താണു തനിച്ചുനില്ക്കുന്നതെന്നു് അറിയാൻ എനിക്കു് ആഗ

ഹംതോന്നി. അല്പംകഴിഞ്ഞു് അവർ ആ നികുഞ്ജത്തിൽ നിന്നു പുറത്തുവന്നു. പുറകേ പാശ്ചാത്ത്യരീതിയിൽ വസ്ത്ര ധാരണംചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു യുവാവും. ഞാൻ ചിന്തയിൽ ആണ്ടു. ഇവർ സൌന്ദൎയ്യാരാധകരാണു്; കാവ്യപ്രേമികളാ ണു്. പ്രേമാസ്വാദനത്തിനു് ഇത്ര പററിയ ഒരു സ്ഥലം വേറേ ഇല്ല. രണ്ടുപേരും നടന്നു് എന്റെ സമീപം എത്തി യപ്പോൾ എന്നെ നോക്കി മന്ദഹസിച്ചുകൊണ്ടു കടന്നു പോയി. അവർ നവദമ്പതികളോ, കാമിനീകാമുകന്മാരോ എന്നു നിൎണ്ണയിക്കാൻ വിഷമം. ഏതായാലും അവരെ ക ണ്ടതോടുകൂടി മധുരവും എന്നാൽ ക്ലേശജന്യവും ആയ ഒരു കുളിർകാററു് എന്റെ മനസ്സിനെ വല്ലാതെ ചലിപ്പിച്ചു.

"ഹാ! എന്തെല്ലാം മായാമോഹങ്ങളാണു് എന്നെ ബാധിച്ചിരുന്നതു്! ഇരുപത്തിമൂന്നു വയസ്സു പൂൎത്തിയാ കുന്നതിനുമുമ്പു ജീവിതത്തിലെ സകല ആശകളും പ്രതീക്ഷകളും അവസാനിച്ചുവെന്നും ഇനിയും യാതൊരു പുതുമയും കാണാൻ സാദ്ധ്യമല്ലെന്നും ഞാൻ കരുതി. മൃത്യുവിന്റെ ഭയങ്കരമായ നിഴൽ എന്റെ മനസ്സിൽ പതി ഞ്ഞിരുന്നതിനാൽ ജീവിതത്തിൽ പ്രകാശമുള്ള ഭാഗം എനിക്കു കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. എന്റെ ചൈതന്ന്യം അത്രമാത്രം നശിക്കുകയും മരണംമാത്രമാണു പരമമായ സത്ത്യമെന്നു വിശ്വസിക്കുകയുംചെയ്തു. ഇന്നാകട്ടെ, എന്നെ വലയംചെയ്തിരുന്ന കരിനിഴൽ കാണാനില്ല. പ്രകാശകിര ണങ്ങൾ എന്റെ മനസ്സിൽ കടന്നിരിക്കുന്നു. ഉന്മേഷവും ആശയും എല്ലാം ഇന്നു് എനിക്കുണ്ടു്. എന്റെ ഉള്ളിൽ കുടികൊണ്ടു നാലുപാടും പ്രഭാപൂരംപരത്തുകയും എന്നിൽ പുളകംചാൎത്തുകയും ചെയ്യുന്ന ആ ദേവിയുടെ രൂപം സ്പഷ്ട മായി ഞാൻ കാണുന്നു. ജ്യേഷ്ഠത്തി, ജയന്തിയെ അടുത്തുനി ൎത്തിക്കൊണ്ടു നല്കിയ സൂചന പെട്ടെന്നു ഞാൻ സ്മരിച്ചു. രണ്ടുകൂട്ടരുംചേൎന്നു ഞങ്ങളുടെ വിവാഹാലോചന ആരംഭി

ച്ചിരിക്കുന്നു എന്നല്ലേ അതിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കേണ്ടതു്? കൊള്ളാം. ഞാൻ സിംലായിൽ എത്തി അധികദിവസം കഴിയുന്നതിനുമുമ്പു ജയന്തിയും മാതാപിതാക്കന്മാരോടുകൂടി വന്നുചേർന്നതു് ഒരുപക്ഷേ ഈശ്വരന്റെ പ്രേരണകൊണ്ടായിരിക്കാം. അഥവാ എന്റെ മനഃക്ലേശം നീങ്ങിക്കാണാൻ വേണ്ടി ജ്യേഷ്ഠൻ അവരെ വരുത്തിയെന്നും വരാം. അതെ; അതാണു കൂടുതൽ സംഭാവ്യം. ജ്യേഷ്ഠൻ ദീർഘദൃഷ്ടിയുള്ള ആളാണു്; അതിനു് പല തെളിവുകളും ഇതിനുമുമ്പു് കിട്ടിയിട്ടുണ്ടു്. ആ നീണ്ട കണ്ണുകൾക്കുള്ള ശക്തി അസാമാന്യമാണു്. ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നെപ്പററി മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുള്ളിടത്തോളം ഞാൻ എന്നെപ്പററി മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടാണു് എന്നെ സിംലായിലേക്കു് കൊണ്ടുവന്നതും ഉടനേതന്നെ ജയന്തിയെ മാതാപിതാക്കന്മാരോടുകൂടി വരുത്തിയതും വിവാഹകാര്യം രഹസ്യമായി ആലോചനതുടങ്ങിയതും എന്നല്ലാതെ എന്തുപറയട്ടെ. വിവാഹാലോചന നടക്കുന്നുവെന്നു തീർച്ചയാണു്. അക്കാര്യത്തിൽ എന്റെ അഭിപ്രായം അറിയണമെന്നുപോലും ആരും കരുതിയിട്ടുമില്ല. ഞാൻ ഒരിക്കലും വിവാഹം കഴിക്കാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നില്ലെന്നു് ഇവരെല്ലാം അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ടതല്ലേ? ജയന്തിയുടെ ആകൃതിയും സ്വഭാവവും എനിക്കു് വളരെ പിടിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് ഞാൻ അവളെ വിവാഹം ചെയ്യണമെന്നുണ്ടോ? എന്റെ വിചാരം ഈ ഘട്ടത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ മനസ്സാക്ഷി എന്നോടു ചോദിച്ചു: ജയന്തിയെ വിവാഹം കഴിക്കണമെന്നു നീ ആശിക്കുന്നില്ലേ എന്നു്.

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ കടകടശബ്ദം പുറപ്പെടുവിച്ചുകൊണ്ടു് ഒരു റിക്ഷാ എന്നെ കടന്നുപോയി. ശബ്ദം കേട്ടു് ഞാൻ നടുങ്ങി. എന്റെ വിചാരഗതി അറിഞ്ഞു് എന്നെ പരിഹസിക്കുന്ന ശബ്ദമല്ലേ കേട്ടതെന്നു് എനിക്കു

തോന്നി. എന്റെ മനസ്സാക്ഷിയുടെ ചോദ്യത്തെപ്പററി അല്പനേരം ഞാൻ ചിന്തിച്ചു. ഒടുവിൽ എനിക്കു് സമാധാനം ലഭിച്ചു. "ഇക്കാര്യത്തിൽ ഇച്ഛയൊന്നും ഗണ്യമല്ല. ഈ ജീവിതത്തിൽ നീ ആരെയും ഇനിയും വിവാഹം കഴിക്കാൻ പാടില്ല" എന്നു് എന്റെ കത്തവ്യകമ്മബോധം ശാസിച്ചു; വിശിഷ്യ, എന്റെ സൈപരജീവിതത്തെ ഭഞ്ജിച്ച ജ്യേഷ്ഠൻമുഖേനയുള്ള ഒരു വിവാഹാലോചനയ്ക്കു് ഒരുകാലത്തും വഴിപ്പെട്ടുകൂടാ. ശാന്തിയെ അദ്ദേഹം അപമാനിച്ചു്, ആക്ഷേപിച്ചു്, സങ്കടപ്പെടുത്തി ആണു് ഓടിച്ചതു്. അക്കാര്യം ഞാൻ എങ്ങനെ മറക്കും?

ഇതുവരെ മനഃപൂർവ്വം ഞാൻ അടക്കിവച്ചിരുന്ന ആ സ്മരണ—ശാന്തിയെപ്പററിയുള്ള വിചാരം—പെട്ടെന്നു് വീണ്ടും ഉദിച്ചുയൎന്നു. അതുവരെ ഉണ്ടായിരുന്ന പ്രകാശം കാർമേഘത്താലെന്നവണ്ണം മറയ്ക്കപ്പെട്ടു. ജ്യേഷ്ഠൻ അലഹബാദിൽ എത്തിയതിനു രണ്ടുമൂന്നുദിവസം മുമ്പുമുതൽ അവളുടെ അന്തൎദ്ധാനംവരെയ്ക്കുണ്ടായ ഓരോ സംഭവവും ഓരോ കരിനിഴൽപോലെ എന്റെ സ്മരണയിൽ നിരന്നു. എല്ലാംകൂടി ഒരു ഭയങ്കരകാഴ്ച! ഞാൻ എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും പത്തിരുപതു മിനിട്ടുനേരത്തേയ്ക്കു് എനിക്കു് ആ അസ്വാസ്ഥ്യത്തിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെടാൻ സാധിച്ചില്ല. അതിനുശേഷം ആ രംഗം തകൎന്നു. ശാന്തിയെപ്പററിയുള്ള ഓർമ്മ എന്റെ മനസ്സിനെ വേദനിപ്പിച്ചുവെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. എന്നാൽ ആ ഓർമ്മ മറെറാരു രൂപം കൈക്കൊണ്ടു. "ശാന്തി! എന്നോടു് ഒരു വാക്കുപോലും പറയാതെ, എന്നെ നിർദ്ദയം വെടിഞ്ഞ ശാന്തി! തന്റെ അന്തിമസന്ദേശം എന്നെ അറിയിക്കാൻ ബലദേവന്റെ സഹായം തേടിയ ശാന്തി! കുറേക്കാലം അവളോടൊന്നിച്ചു താമസിച്ചിട്ടും അവളുടെ സ്വഭാവത്തിന്റെ വക്രത എനിക്കു മന

സ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. എൻെറ ലോകപരിചയമില്ലായ്മ! അതാണു് അതിനു കാരണം. എൻെറ ആ അജ്ഞത അവർ ദുർവിനിയോഗംചെയ്തു! അതിൽനിന്നും അവർ മുതലെടുത്തു!

ജ്യേഷ്ഠൻ എത്ര പെട്ടെന്നു് അവളെ ശരിക്കു മനസ്സിലാക്കി! അപ്പോൾ എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തിനോടു നീരസം തോന്നി. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സൂക്ഷ്മദൃഷ്ടിയും മനുഷ്യരെ പെട്ടെന്നു തിരിച്ചറിയാനുള്ള അസാമാന്യമായ ശക്തിയും ബഹുമാനപൂർവ്വം ഞാൻ സ്മരിക്കുന്നു. അത്രമാത്രമോ? അദ്ദേഹത്തിൻെറ ബുദ്ധിശക്തി പിന്നെയും പ്രത്യക്ഷമായിരിക്കുന്നു. എത്ര സ്വാഭാവികമായ രീതിയിലാണു് ജയന്തിയേയും എന്നെയും തമ്മിൽ അദ്ദേഹം അടുപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്! എൻെറ ജ്യേഷ്ഠനല്ലേ? എൻെറ മനഃസ്ഥിതി അദ്ദേഹമല്ലാതെ ആരു ശരിക്കു മനസ്സിലാക്കും? എൻെറ നന്മയിൽ എന്നേക്കാൾ താല്പര്യം അദ്ദേഹത്തിനാണു്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഓരോ വാക്കും പ്രവൃത്തിയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ലോകപരിചയം വിളംബരംചെയ്യുന്നു.

എനിക്കും ഒരു അനുഭവം ഉണ്ടായി. ശാന്തിയെപ്പററി ചിന്തിച്ചു് ദുഃഖിച്ചു മരിക്കാൻ തന്മൂലം എനിക്കു തീരെ ആഗ്രഹമില്ല.........കർത്തവ്യം! അർത്ഥമില്ലാത്ത ചിന്ത! എന്താണു കർത്തവ്യമെന്നും എന്തു കർത്തവ്യമല്ലെന്നും ഞാനും മനസ്സിലാക്കിത്തുടങ്ങി. ഇനിയും ഇത്തരം അർത്ഥമില്ലാത്ത ധർമ്മോപദേശങ്ങൾ സ്മരിച്ചു് മനസ്സു പുണ്ണാക്കാൻ ഞാൻ തയ്യാറില്ല. മധുരമായ യൌവ്വനവും വിസ്തൃതമായ ജീവിതവും മുമ്പിൽ കാണുന്നു. ഇതുവരെ ജീവിതത്തെപ്പററി ഞാൻ എന്തറിഞ്ഞു? യൌവ്വനത്തിൻെറ ആസ്വാദ്യമായ രസം ഞാൻ തെല്ലുപോലും അനുഭവിച്ചിട്ടില്ല. ആ സ്ഥിതിക്കു് കഴിഞ്ഞ കാര്യങ്ങൾ ചിന്തിച്ചു് എന്തിനു മനസ്സു പുണ്ണാക്കണം? മുമ്പിലിരിക്കുന്ന പാത്രത്തിൽ ഉള്ള മധുവ്

ന്റെ സ്വാദു് രുചിച്ചറിയുക! അതാണു് ആദ്യത്തെ ചുമതല! കരച്ചിലും പിഴിച്ചിലും പിന്നീടു് ആകാം."

ഇങ്ങനെ ചിന്താമഗ്നനായി ഞാൻ വളരെനേരം കുന്നിൻചരുവിൽ ഇരുന്നു. അനന്തരം എഴുന്നേററു നടന്നുതുടങ്ങി. അല്പദൂരം നടന്നശേഷം തിരിഞ്ഞു മുകളിലുള്ള പാതയിൽക്കൂടി നടന്നു സെസിൽഹോട്ടലിന്റെ മുമ്പിൽ എത്തി. അവിടെ ഒരു ബെഞ്ചിൽ ഇരുന്നു് അല്പനേരം വിശ്രമിച്ചു. നേരം സന്ധ്യയായി. അന്ധകാരം വ്യാപിച്ചുതുടങ്ങി. ഒരററംമുതൽ മറേറയററംവരെ ഹോട്ടലിൽ വൈദ്യുതദീപം പ്രകാശിച്ചു. മധുപാനാസക്തി മുഴുത്ത മധുലിട്ടുകളെപ്പോലെ ജനങ്ങൾ ഹോട്ടലിൽ തിങ്ങിക്കൂടുന്നു. കുതിരയെക്കാൾ വേഗത്തിൽ റിക്ഷാക്കാർ അവരുടെ റിക്ഷാകൾ വലിച്ചു് ആളുകളെ കൊണ്ടുവന്നിറക്കുകയും കയററിക്കൊണ്ടുപോവുകയും ചെയ്യുന്നു. ഞാൻ ഇതെല്ലാം നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഇടയ്ക്കിടെ താഴെ ഏതോ തെരുവിൽനിന്നു മുഴങ്ങിയ മുരളീനാദം എന്റെ മനസ്സിനെ പീഡിപ്പിച്ചു. ആകപ്പാടെ ബുദ്ധി മന്ദീഭവിച്ചിരുന്നതിനാൽ ഞാൻ യാതൊന്നും ചിന്തിക്കുകയോ, ഗ്രഹിക്കുകയോ ചെയ്തില്ല. കൺമുമ്പിൽ ഒരു മായാലോകം കാണുന്നു; കർണ്ണങ്ങളിൽ ആ മായാലോകത്തിൽനിന്നുള്ള ഒരു മധുരസ്വരം മുഴങ്ങുന്നു. ഇത്രയും ഗ്രഹിക്കാനുള്ള ചൈതന്യമേ എന്നിൽ അപ്പോൾ ശേഷിച്ചിരുന്നുള്ളു. ഞാൻ അല്പനേരം കണ്ണടച്ചിരുന്നു് ഒന്നു മയങ്ങി.

"ഹല്ലോ" എന്നുച്ചരിച്ചുകൊണ്ടു് ആരോ എന്റെ തോളിൽ കൈവച്ചു; ഞാൻ ഞെട്ടിയുണർന്നു. കണ്ണുകൾ ഞെരടി തുടച്ചുനോക്കി. പാശ്ചാത്യരീതിയിൽ വസ്ത്രധാരണംചെയ്തു് പരിഷ്കാരിയായ ഒരു യുവാവു് എന്റെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നു. കൈലാസനാഥ് എന്നാണു് അയാളുടെ പേരു്. മൂന്നു വർഷങ്ങൾക്കുശേഷം ഞങ്ങൾ ആദ്യമായി

തമ്മിൽ കാണുകയാണു്. അയാഠം ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു:

"ഉം, എന്തു്? ഉറക്കംവരുന്നോ, ഇവിടെ എന്തു വന്നു?"

അയാഠം ചിരിക്കുമ്പോഠം കണ്ണുകഠംക്കുതാഴെ കവിഠം ത്തടംവരെ ചുളികളും മൂക്കിന്നുതാഴെ വളഞ്ഞ രേഖകളും കണാം. മീശയില്ലാത്ത അയാഠംക്കുള്ള ഒരു വൈചിത്ര്യമായിരുന്നു അതു്.

ഞാൻ എഴുന്നേററു് അയാളുടെ തോളിൽ കൈവച്ചുകൊണ്ടു് സസ്നേഹം പറഞ്ഞു:—

"ഞാൻ ഇവിടെ വന്നിട്ടു് ഏകദേശം ഒരുമാസമായി. നിങ്ങഠം എപ്പോഠം വന്നെന്നു പറയണം."

അയാഠം കമ്പിളികൊണ്ടുള്ള കാലുറകളുടെ പോക്കററുകളിൽ കൈകഠം ഇട്ടുകൊണ്ടു് ഒന്നു ഞെളിഞ്ഞുനിന്നു.

"ഞാൻ വന്നിട്ടു രണ്ടുദിവസമായി. ഇക്കൊല്ലം ഇങ്ങോട്ടു വരണമെന്നു വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. കാശ്മീരിൽ പോകണമെന്നായിരുന്നു ഉദ്ദേശം. എന്നാൽ സരപ്പിൻെറ മകഠം നിർബ്ബന്ധിച്ചു അവരുടെകൂടിങ്ങോട്ടു വരണമെന്നു്. അവഠം ഈ ഹോട്ടലിലാണു് താമസം. അതുകൊണ്ടു് ഞാനും ഇവിടെ താമസിക്കുന്നു. വരണം; നമുക്കു് അകത്തേയ്ക്കു പോകാം. എന്തിനാണു് ഇവിടെ ഇരിക്കുന്നതു്."

"ഞാൻ അകത്തുവന്നു് എന്തുചെയ്യാനാണു്? നിങ്ങളുടെ കൂട്ടുകാരുമായി എനിക്കു തീരെ പരിചയമില്ല. ആ സ്ഥിതിക്കു് ഞാൻകൂടി വരുന്നതുകൊണ്ടു് നിങ്ങഠംക്കു രസഭംഗമാണു നേരിടുക."

കൈലാസ് സ്നേഹപൂർവ്വം എന്നെ ഇംഗ്ലീഷിൽ ശാസിച്ചു.

"അകത്തു വന്നേതീരൂ; ഭ്രാന്തനെപ്പോലെ സംസാരിക്കാതെ വരൂ."

ഒരു റിക്ഷാക്കാരൻ:—കൂലി തരണം.

"ഡാംയൂ; എന്തിനു നിലവിളിക്കുന്നു? കൂലി തരാമല്ലോ."

കൈലാസു് പറഞ്ഞു.

ഇംഗ്ലീഷു് കലർത്തിയുള്ള സംഭാഷണം കേട്ടു് എനിക്കു ചിരിവന്നു. എന്നാൽ റിക്ഷാക്കാരന്റെ മുമ്പിൽവച്ചു് അയാളെ ആക്ഷേപിക്കാൻ മടിച്ചു് ഞാൻ മുഖം തിരിച്ചു.

അയാഠം എന്റെ കൈയ്ക്കു പിടിച്ചുകൊണ്ടു് പറഞ്ഞു:—

"വരണം."

അയാഠം എന്നെ ബലംപ്രയോഗിച്ചു് അകത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി. ഞങ്ങഠം ഹോട്ടലിന്റെ വാതുക്കൽ എത്തിയപ്പോഠം റിക്ഷാക്കാരൻ വീണ്ടും "സാർ, കൂലി" എന്നു വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

കൈലാസു് അയാളെ തിരിഞ്ഞുനോക്കാതെ രണ്ടു രൂപാ എടുത്തു താഴേയ്ക്കു് എറിഞ്ഞുകൊടുത്തു.

അദ്ധ്യായം അറുപത്തിഒന്നു്

കൈലാസു് മൂന്നുനാലു വഷം ഹൈസ്ക്കൂളിൽ എന്നോടുകൂടി പഠിച്ചു; പരീക്ഷയ്ക്കു് എഴുതേണ്ട ഘട്ടമായപ്പോഠം സ്ക്കൂഠംവിട്ടു പോയ്ക്കളഞ്ഞു. അയാളുടെ ബന്ധുക്കഠം വളരെ ശ്രമിച്ചിട്ടും എവിടെയാണെന്നു കണ്ടുപിടിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. രണ്ടുവഷത്തിനുശേഷം ബനാറീസ്സിൽ വച്ചു് ഞാൻ യാദൃച്ഛികമായി കണ്ടു. നീപ്പാളിലെ ഒരു

റാണിയോടുകൂടി, നീപ്പാളിവേഷത്തിൽ, ഒരു കാറിൽ
പോകുന്നതാണു ഞാൻ കണ്ടതു്. എന്നെക്കണ്ടു് കാർ
നിറുത്തി; കൈകാട്ടി എന്നെ വിളിച്ചു. ഞാൻ അടുത്തു
ചെന്നപ്പോൾ സ്നേഹപൂർവ്വം എന്നോടു സംഭാഷണംചെയ്തു.
അടുത്തദിവസം ഞാൻ താമസിച്ചിരുന്ന ഹോസ്റ്റലിൽ
വന്നു. വളരെനേരം സംസാരിച്ചു. സ്ക്കൂൾവിട്ടശേഷം
പല സ്ഥലങ്ങളിൽ സഞ്ചരിക്കുകയും ധാരാളം പണം
സമ്പാദിക്കുകയും കണ്ടമാനം ചെലവാക്കുകയും ചെയ്തുവെന്നു്
എനിക്കു മനസ്സിലായി. മദ്യപാനത്തിലും മററുചില ദുശ്ശീ
ലങ്ങളിലും ഏർപ്പെട്ട വിവരം അയാൾ അഭിമാനത്തോടും
സന്തോഷത്തോടുംകൂടി പറഞ്ഞു. ഇതെല്ലാം കേട്ട ഞാൻ
ഭയപ്പെട്ടു. മനുഷ്യസ്വഭാവത്തിനു പെട്ടെന്നുണ്ടാകുന്ന
പരിവർത്തനങ്ങൾ! ഹൈസ്ക്കൂളിൽ പഠിച്ചിരുന്നകാല
ത്തു് കൈലാസിനെപ്പോലെ സ്വഭാവഗുണമുള്ള മറെറാരു
കുട്ടി ഇല്ലായിരുന്നു. എന്നോടല്ലാതെ മററാരോടും അയാൾ
അന്നു സംസാരിക്കുകപോലും ഇല്ലായിരുന്നു. തന്മൂലം മററു
കുട്ടികൾ അവനെ എപ്പോഴും കളിയാക്കി. എന്നാൽ,
അയാൾ അവരോടു സമാധാനം പറയുകയോ, ദേഷ്യപ്പെടു
കയോ ചെയ്തില്ല. എൻട്രൻസുക്ലാസ്സിൽ എത്തിയതോടു
കൂടി അയാളുടെ വേഷത്തിലും പെരുമാററത്തിലും സ്വഭാവ
ത്തിലും എല്ലാം ഒരു മാററം ഉണ്ടായി. നാടൻവസ്ത്രങ്ങൾ
ഉപേക്ഷിച്ചു; പാശ്ചാത്യവേഷം കൈക്കൊണ്ടു. മുടി വെട്ടി
ക്കുകയോ, തല ചീകുകയോ, എണ്ണ തേയ്ക്കുകയോ അതി
നുമുമ്പു് അയാൾ ചെയ്തിരുന്നില്ല; ഒരു വേശ്യയുടെ വല
യിൽ അകപ്പെട്ടതായും മുമ്പറഞ്ഞ പരിവർത്തനങ്ങൾ ഉണ്ടാ
യശേഷം അയാളെപ്പററി കേട്ടു. ഇങ്ങനെ കുറേക്കഴിഞ്ഞു;
പരീക്ഷ അടുത്തപ്പോൾ സ്ഥലംവിടുകയുംചെയ്തു. കൈലാ
സിൻെറ അധഃപതനവൃത്താന്തങ്ങൾ എല്ലാം കേട്ടിട്ടും
എനിക്കു് അയാളെപ്പററി ഉണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹം തെല്ലും
കുറഞ്ഞില്ല; അല്പമെങ്കിലും വർദ്ധിച്ചതേയുള്ളു.

രണ്ടുവഷം കഴിഞ്ഞു് ബനാറീസ്സിൽവച്ചു കണ്ട പ്പോൾ അയാളിൽ പ്രത്യക്ഷമായ മാററങ്ങൾ എന്നെ അത്ഭുതാധീനനാക്കി. നാലഞ്ചുദിവസം അവിടെവച്ചു് ഞങ്ങൾ തുടച്ചയായി കണ്ടു; അതിനുശേഷം ക്രിസ്തുമസ്സു കാലത്തു ഡൽഹിയിൽവച്ചു ഞങ്ങൾ വീണ്ടും കണ്ടു. അപ്പോൾ ഖദർവസ്ത്രങ്ങളാണു് ധരിച്ചിരുന്നതു്. നിസ്സഹ കരണപ്രസ്ഥാനത്തിൽ ചേൻറു് ഒരു പ്രമാണിയായിത്തീന്ന വിവരം ചില സ്നേഹിതന്മാർ എന്നെ ധരിപ്പിച്ചു. അയാ ളുടെ ആദർശങ്ങളെപ്പററി അയാളുടെ ഒരു ആപ്തമിത്രം പറ ഞ്ഞതു് കോൺഗ്രസ്സും സോഷ്യലിസ്റ്റും ആദർശങ്ങൾ ഇഷ്ടം പോലെ കൈക്കൊള്ളുമെന്നാണു്. രഹസ്യവാദത്തിലും കുറെയൊക്കെ ഏപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നു് അയാൾ ചിരിച്ചുകൊ ണ്ടു് ഒടുവിൽ പറഞ്ഞു. എപ്പോഴും അയാളുടെ വീട്ടിൽ ഖദർധാരികളെ ധാരാളമായി കാണാം. സ്ത്രീകളോടു സംസാ രിക്കുന്നതിലും അവരെ ആകഷിക്കുന്നതിലും അയാൾക്കുള്ള വൈദഗ്ദ്ധ്യം എന്നെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തി. അയാളുടെ ആകൃ തിയും പ്രകൃതിയും അതിനു പററിയതായിരുന്നു. ചില സ്ത്രീകളെ അയാൾ എനിക്കു പരിചയപ്പെടുത്തിത്തന്നു. പക്ഷേ, അവരുടെ സ്വഭാവം എനിക്കു തീരെ പിടിച്ചില്ല. തന്മൂലം അവരോടു ഞാൻ സംസാരിച്ചില്ല.

ആ കൊല്ലം വേനൽക്കാലത്തു് സിംലായിൽവച്ചു് ഞങ്ങൾതമ്മിൽ കണ്ടു. ഒരു വഞ്ചനക്കേസ്സിൽ പ്രതിയായി ജയിലിൽ പോകാതെ രക്ഷപെട്ട കഥ അയാൾ എന്നോടു പറഞ്ഞു. അന്നു് തൻെറ ധനസ്ഥിതി വളരെ മോശമാ ണെന്നും ഒരു പഞ്ചാബിസ്നേഹിതനോടുകൂടിയാണു താമസ മെന്നും എന്നെ ധരിപ്പിച്ചു.

അതിനുശേഷം വീണ്ടും സിംലായിൽവച്ചുതന്നെ ഞങ്ങൾ യദൃച്ഛയാ കൂട്ടിമുട്ടി. കൈലാസിൻെറ ജീവി തത്തിൽ ഇതുവരെ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള അധഃപതനങ്ങളുടെ

ചരിത്രം ആരിലും വെറുപ്പു ജനിക്കത്തക്കതാണെങ്കിലും അയാളുടെ പെരുമാററത്തിനും സംഭാഷണത്തിനുമെല്ലാം ഒരു വശീകരണശക്തിയുണ്ടു്. തന്മൂലം ഞങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള അടുപ്പം ഓരോ പ്രാവശ്യം കാണുമ്പോഴും ദൃഢപ്പെട്ടുവന്നു. വിദ്യാർത്ഥിജീവിതത്തിൽ ഒരാളോടു തോന്നുന്ന സ്നേഹം എന്തെല്ലാം പ്രതിബന്ധങ്ങൾ ഉണ്ടായാലും വർദ്ധിക്കുകയേ ഉള്ളുവെന്നു് എൻെറ അനുഭവം ഉറപ്പുനല്കി.

അദ്ധ്യായം അറുപത്തിരണ്ടു്

ഹോട്ടലിൽ, ആകർഷണീയമായ വേഷഭൂഷാദികൾ ധരിച്ച സ്ത്രീകളും 'ഫാഷ'ൻെറ മാതൃകകളായ പുരുഷന്മാരും ഒട്ടധികം കൂടിയിട്ടുണ്ടു്. ഞാൻ സാധാരണരീതിയിൽ വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തിരുന്നതിനാൽ എനിക്കു് അതിനകത്തു കടക്കാൻ സങ്കോചം തോന്നി. കൈലാസ് താമസിക്കുന്ന മുറി എല്ലാററിലും മുകളിലത്തെ നിലയിൽ ആയിരുന്നു. ഭംഗിയായി അലങ്കരിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു മുറി; ഞാൻ ജന്നലിൽ കൂടി പുറത്തേയ്ക്കു നോക്കി. വൈദ്യുതദീപാവലികളാൽ പ്രശോഭിതമായ സിംലാനഗരം ദേവലോകത്തിൻെറ പ്രതീതി ഉളവാക്കി. ഹോട്ടലിൻെറ ഏററവും മുകളിലത്തെ നിലയിൽ നിന്നുകൊണ്ടു് ചുററും കണ്ണോടിച്ചാൽ കാണുന്ന കാഴ്ച അത്ര ചേതസ്സമാകർഷകമായിരുന്നു. വളരെനേരം ഞാൻ അങ്ങനെ നോക്കിനിന്നു. കൈലാസ് എൻെറ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചു വലിച്ചപ്പോഴാണു് എൻെറ ശ്രദ്ധ ശിഥിലമായതു്.

"ഹെയ്! നിങ്ങൾ എന്തൊരു മനുഷ്യനാണു്? എത്ര കാലംകൂടിയാണു നാം തമ്മിൽ ഒന്നു കണ്ടതു്? വൈദ്യുതദീപങ്ങൾ ഇതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ലേ? വരൂ, ഇരിക്കൂ. കഴിഞ്ഞ കാര്യങ്ങളെല്ലാം പറയൂ! എൻെറ കാര്യങ്ങൾ ഞാനും പറയാം."

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം കൈലാസ് എന്നെ ഒരു സോഫായിൽ പിടിച്ചിരുത്തി; അടുത്തുതന്നെ അയാളും ഇരുന്നു. അനന്തരം "കാളിങ്ങ്ബെൽ" അമർത്തി ഭൃത്യനെ വിളിച്ചു. എന്നോടു ചോദിച്ചു:—

"പറയൂ, കുടിക്കാൻ എന്താണു വേണ്ടതു്? ഷാമ്പേൻ ബിസ്കി, ബ്രാൻഡി; അതോ വേറെ വല്ലതുമേ?"

എനിക്കു കോപം ജനിച്ചു.

"എന്തൊരു ചോദ്യം? ഞാൻ ഇതുവരെ മദ്യം കൈ കൊണ്ടു തൊടുകപോലും ചെയ്തിട്ടില്ല. മേലിൽ തൊടുകയു മില്ല."

കൈലാസ് ചിരിക്കാൻ തുടങ്ങി

"ശരി, മദ്യം വേണ്ട; കോൾഡ്ഡ്രിങ്ക് കുടിക്കാൻ വി രോധമില്ലല്ലോ. അതോ അക്കാര്യത്തിലും നിർബ്ബന്ധം ഉണ്ടോ?"

"ഇല്ല—അതിനോടു വിരോധമില്ല."

"മാംസം ഭക്ഷിക്കുമോ?"

"ഇല്ല—ഒരിക്കലുമില്ല."

"ഇതുവരെ മാംസം ഉപയോഗിച്ചിട്ടില്ലേ?"

"ഒരിക്കൽമാത്രം ആംലററിന്റെ രൂപത്തിൽ എന്തോ കഴിച്ചു. അതും ചതിവുപററിയതാണു്."

"എന്നാൽ ഇന്നുകൂടി കഴിക്കാം. ചതിവായിട്ടല്ല; അറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ."

ഞാൻ വഴിപ്പെട്ടില്ല. എങ്കിലും പല മാററങ്ങൾക്കും കീഴ്പ്പെട്ട സ്ഥിതിയ്ക്കു് ആഹാരകാര്യത്തിൽമാത്രം എന്തി നു നിർബ്ബന്ധംപിടിക്കുന്നു, എന്നൊരു പ്രശ്നം എന്റെ മനസ്സിൽ ഉദിച്ചു. പക്ഷേ അതിനു വിധേയനായില്ല.. ഉരുളക്കിഴങ്ങു തിന്നാമെന്നുമാത്രം സമ്മതിച്ചു.

"ആദ്യം കുടിനടക്കട്ടെ; പിന്നീടു തീററിക്കാര്യം തീച്ച്പ്പെടുത്താം." കൈലാസ് പറഞ്ഞു. അനന്തരം ഭൃത്യനോട് അയാൾക്ക് "ജാനിവാക്കറും" എനിക്കു വിംടോയും കൊണ്ടു വരാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു. അല്പംകഴിഞ്ഞു് രണ്ടു കുപ്പികൾ ഭൃത്യൻ കൊണ്ടുവന്നു. ഒരു ഗ്ലാസ്സിൽ വിംടോ നിറച്ച് എൻെറ നേക്കു നീട്ടി.

"സ്നേഹിതാ, നിങ്ങൾക്കു വിംടോ വരുത്തിയതു് എന്തുകൊണ്ടാണെന്നു് അറിയാമോ?"

"അറിഞ്ഞുകൂടാ."

"അതിൻെറ നിറം എനിക്കു വളരെ ഇഷ്ടമാണു്; പഴകിയ മദ്യത്തിൻെറ നിറം—നിങ്ങൾ മദ്യം കുടിക്കുകയില്ലെന്നു് എനിക്കറിയാം. എങ്കിലും അതിൻെറ നിറം കണ്ടാൽ എന്നോടുചേൎന്നു് നിങ്ങളും മദ്യം കുടിക്കുകയാണെന്നു തോന്നും."

ഒന്നുരണ്ടുകവിൾ ഇറക്കിയപ്പോൾത്തന്നെ കൈലാസ്സിൻെറ മുഖം ചുവന്നുതുടങ്ങി. അയാളെ നിരാശപ്പെടുത്തേണ്ടെന്നു കരുതി ഞാനും കുറേശ്ശയായി കുടിച്ചു. കൈലാസ് ഒരു ടിൻ സിഗ്രററു് എൻെറനേക്കു നീട്ടി. സിഗ്രററ് ഉപയോഗിച്ചു ഞാൻ ശീലിച്ചിട്ടില്ല. എങ്കിലും സ്നേഹിതന്മാരുടെ നിർബ്ബന്ധത്താൽ രണ്ടുമൂന്നുപ്രാവശ്യം ഉപയോഗിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് സ്നേഹിതൻെറ ഹിതം അനുസരിക്കാൻതന്നെ നിശ്ചയിച്ചു് ഒരു സിഗ്രററു് എടുത്തു. കൈലാസും ഒന്നെടുത്തു കടിച്ചുപിടിച്ചശേഷം തീപ്പെട്ടി ഉരച്ചു് എൻെറയും അയാളുടെയും സിഗ്രററുകൾ കത്തിച്ചു.

കൈലാസ്:—ശരി, ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾ എന്തുചെയ്യുന്നു? ഇതുവരെ പഠിക്കുകതന്നെ ആയിരുന്നോ?

"അല്ല."

"പിന്നെ?"

"ഒരു "ലോഫ"റുടെ ജീവിതം. അങ്ങുമിങ്ങും അലഞ്ഞുതിരിയുക."

"നിങ്ങളുടെ വിവാഹം കഴിഞ്ഞോ?"

"ഇല്ല."

"വിവാഹം ചെയ്യാത്തതെന്തു്? സമ്മതമാണെങ്കിൽ ഞാൻ ഒരു പെൺകുട്ടിയുടെ മേൽവിലാസം പറഞ്ഞുതരാം. ഒന്നല്ല, പലരേയും എനിക്കറിയാമെങ്കിലും ഒരാളെപ്പററി എനിക്കു നല്ലതുപോലെ അറിയാം."

ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. മറുപടി പ്രതീക്ഷിക്കുന്നതായി അയാളുടെ നോട്ടത്തിൽനിന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി.

"ഞാൻ പറഞ്ഞ കുട്ടി കോൺപൂരിൽ പത്താംക്ലാസ്സിൽ പഠിക്കുകയാണു്. അവളുടെ അച്ഛൻ കന്യാകുബ്ജ ബ്രാഹ്മണനാണു്; ഒരു അദ്ധ്യാപകനാണു്. ഞാൻ കോൺപൂരിൽ പോകുമ്പോഴെല്ലാം അവിടെയാണു താമസിയ്ക്കുന്നതു്. കുട്ടിയുടെ പേരു് ലക്ഷ്മി എന്നാണു്. ഞാൻ അവളെ വിവാഹംചെയ്യണമെന്നാണു് അവളുടെ ആഗ്രഹം. എന്നാൽ എനിക്കു് അതു് ഇഷ്ടമല്ല."

"നിങ്ങൾ വിവാഹം ചെയ്യണമെന്നാണു് ആഗ്രഹമെന്നു് അവൾ നിങ്ങളോടു തുറന്നുപറഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ?"

"ഇല്ല; എങ്കിലും അവളുടെ സംഭാഷണങ്ങളിൽനിന്നു ഞാൻ അനുമാനിച്ചു."

"മദ്യത്തിന്റെ ലഹരികൊണ്ടു് ആരും കള്ളം പറയാറില്ലെന്നാണു കേട്ടിട്ടുള്ളതു്. പക്ഷേ, കള്ളംപറയുന്ന ശീലം നിങ്ങൾക്കു വളരെ പഴകിപ്പോയി. ഇനിയും ആ ശീലം വിട്ടുമാറാനും വിഷമം. നല്ല കുടുംബത്തിലുള്ള യാതൊരു പെൺകുട്ടിയും നിങ്ങളുടെ വിവാഹം കാംക്ഷിക്കുകയില്ലെന്നു ഞാൻ നിസ്സംശയം പറയാം."

മദ്യപിച്ചതു് കൈലാസാണെങ്കിലും ലഹരി ബാധിച്ചതു് എന്നെയാണു്. അതാണു് ഞാൻ നിസ്സങ്കോചം

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞതു്. ഏതായാലും എന്റെ വാക്ക കേട്ടിട്ടും അയാൾക്ക ലേശവും കോപം ഉണ്ടായില്ല. അതു് അത്ഭുതവുംതന്നെ. അയാൾ പറഞ്ഞു:—

"സ്നേഹിതാ, ഞാൻ പറയുന്നതു കളവാണെന്നിരിക്കട്ടെ. ഞാൻ ആകപ്പാടെ രസംപിടിച്ചിരിക്കുകയാണു്; മനസ്സിൽ ഉള്ളതു മുഴുവൻ പറയാൻ അനുവദിക്കൂ. അതുകൊണ്ടു് നിങ്ങൾക്കു് എന്തുനഷ്ടം?"

"എന്നാൽ, പറഞ്ഞുകൊള്ളൂ. ഞാൻ തടയുന്നില്ല."

"വേറെയും ഒരു പെൺകുട്ടി ഉണ്ടു്. അവൾ ബെരേലിയിൽ ആണു്. പക്ഷേ, എനിയ്ക്കു് അത്ര ഇഷ്ടമല്ല. കാണാൻ കൊള്ളാം. അവളുടെ അച്ഛനു് ധാരാളം പണവും ഉണ്ടു്. എന്നാൽ പഠിപ്പുള്ള കുട്ടിയല്ല. ഇനിയും ഒന്നു് ഒരു എസ്റ്റേററുമാനേജരുടെമകളാണു്. വിദ്യാഭ്യാസം വേണ്ടുവോളം ഉണ്ടു്. പക്ഷേ, കാഴ്ചയിൽ വളരെ മോശം. മറെറാന്നു്, ഹൊ! അക്കാര്യം ഇതുവരെ ഞാൻ ഓൎമ്മിച്ചില്ലല്ലോ! ആ കുട്ടി നാനാപ്രകാരേണയും നിങ്ങൾക്ക യോജിച്ചതാണു്. അതിവസുന്ദരി; വേണ്ടുവോളം പഠിപ്പുണ്ടു്. ആഗ്രായിൽ ഉള്ള പ്രൊഫസരുടെ പുത്രി."

ഈ സമയമെല്ലാം ഞാൻ മൌനമായി അയാളുടെ സംഭാഷണം ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു. പ്രൊഫസരുടെ പുത്രിയെപ്പററി പറഞ്ഞപ്പോൾ അവളുടെ പേരു് എന്താണെന്നു ചോദിക്കാൻപോലും തുനിഞ്ഞില്ല. എന്റെ ശ്രദ്ധകണ്ടു സന്തുഷ്ടനായി കൂടുതലൊന്നും പറയാതെ നിൎത്തിയതാണോ, അതോ മററു ചിന്തകളിൽ മുഴുകി മറന്നുപോയതാണോ എന്നു് എനിക്ക നിശ്ചയമില്ല. ഏതായാലും ഈ ഘട്ടത്തിൽ ഹോട്ടലിലെ ഭൃത്യൻ വരികയും കൈലാസു് അയാൾക്കു് കട്ലററും എനിക്കു് ഉരുളക്കിഴങ്ങും കൊണ്ടുവരാൻ ആജ്ഞാപിക്കുകയുംചെയ്തു.

ഭൃത്യൻ കൊണ്ടുവന്ന ഉരുളക്കിഴങ്ങു തിന്നുകൊണ്ടു് ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"നിങ്ങൾ വിവാഹം കഴിയ്ക്കാത്തതെന്തുകൊണ്ടാണു്? എന്തെങ്കിലും ഒരു കാരണം കാണുമല്ലോ."

"കാരണം പലതാണു്."

കട്ട്ലററിന്റെ ഒരു കഷണം വായിലിട്ടു ചവച്ചുകൊണ്ടു് സംഭാഷണം തുടന്നു:—

"ഒന്നാമതു് വിവാഹംചെയ്താൽ സ്വാതന്ത്ര്യം കുറയും. ഇന്നത്തെപ്പോലെ ചുററിനടക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. രണ്ടാമത്തെ കാരണം—നിങ്ങളിൽനിന്നു് എന്തിനു മറയ്ക്കുന്നു?—ഒരു കുട്ടി എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നു; ഞാൻ അവളേയും. പക്ഷേ, ഞങ്ങൾതമ്മിലുള്ള വിവാഹത്തിനു പല പ്രതിബന്ധങ്ങളും ഉണ്ടു്. അവൾ തുടച്ചയായി കത്തുകളയയ്ക്കും. എങ്കിലും ഞാൻ കഷ്ടിച്ചു രണ്ടു കത്തുകളേ അയച്ചിട്ടുള്ളു. അവളുടെ അച്ഛൻ ഒരു പ്രൊഫസറാണു്; അവൾ സുന്ദരിയാണു്, പഠിപ്പുള്ളവളാണു്. നല്ലതുപോലെ പാട്ടുകയുംചെയ്യും."

എന്റെ തല കറങ്ങിത്തുടങ്ങി. "അയാൾ പറഞ്ഞ പ്രൊഫസറുടെ മകൾ ജയന്തിയാണോ! അവൾ പാടി ഞാൻ കേട്ടിട്ടില്ല............അവൾതന്നെ ആയിരിക്കും. ആഗ്രായിൽ പ്രൊഫസറുടെ മകൾ വേറെ ആരുണ്ടു്? കൈലാസിനു കത്തെഴുതത്തക്ക ധൈര്യമോ അവൾക്കു്? അബദ്ധം! അവളല്ല. അഥവാ ജയന്തിയെക്കുറിച്ചു് എനിയ്ക്കെന്തറിയാം? കൈലാസും അവളുമായുള്ള അടുപ്പം ഞാൻ എങ്ങനെ അറിയും?"

ചിന്താധിക്യംമൂലം ഞാൻ അത്യന്തം പരവശനായി; എന്റെ സംശയം തീക്കാനുള്ള താല്പയ്യവും വദ്ധിച്ചു.

"നിങ്ങൾ പറഞ്ഞ പെൺകുട്ടിയുടെ പേരെന്താണു്? അവൾ എവിടെ താമസിക്കുന്നു? എല്ലാം വിശദമായി പറയണം."

"അവളുടെ പേരു് ഡോറാകപൂർ എന്നാണു്., അവളുടെ അച്ഛൻ ഹിന്ദു; അമ്മ സ്കോട്ട്ലൻഡുകാരിയും. അവർ സിംഗപ്പൂരിൽ താമസിക്കുന്നു. ഞാൻ അഞ്ചുമാസം സിംഗപ്പൂരിൽ താമസിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അവരുടെക്കൂടെയാണു് ഞാൻ താമസിച്ചതു്. അല്പദിവസംകൊണ്ടു് ആ പെണ്ണും അവളുടെ അച്ഛനമ്മമാരും എന്നെ സ്നേഹിക്കാൻ തുടങ്ങി. അവളുടെ സൗന്ദൎയ്യമോ, സൗശീല്യമോ അധികം മെച്ചമെന്നു പറയാൻ പ്രയാസം. അത്രമാത്രം അവൾ സ്വഭാവയോഗ്യത ഉള്ളവളാണു്. അവളുടെ "ലവ്ലറേഴ്സ്"......

ഇത്രയുംപറഞ്ഞശേഷം അയാൾ എഴുന്നേററുപോയി ഒരു സൂട്ട്കേസ്സ് തുറന്നു് ഒരുകെട്ടു് എഴുത്തുകളുമായി തിരിച്ചുവന്നു. ഒരു കാമിനിയുടെ കാമലേഖനങ്ങൾ വായിയ്ക്കുന്നതു് മൎയ്യാദയല്ലെന്നു ഞാൻ ശഠിച്ചു. എങ്കിലും അയാളുടെ നിൎബന്ധം ഭയന്നു് ഒടുവിൽ വായിയ്ക്കാൻതുടങ്ങി. മൂന്നുനാലു കത്തുകൾ വായിച്ചപ്പോൾ അവൾക്കു് അയാളോടുള്ള സ്നേഹത്തിൻെറ ആധിക്യം എനിയ്ക്കു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടു.

"പരസ്പരം ഇത്രത്തോളം സ്നേഹിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു് നിങ്ങൾ അവളെ വിവാഹംചെയ്യാതിരിക്കുന്നതു് ന്യായമാണോ?"

ഞാൻ ചോദിച്ചു.

"പല കാരണങ്ങൾകൊണ്ടു് നിൎവ്വാഹമില്ല. മിസ്റ്റർ നന്ദകിശോർ! എൻെറ നില നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിലാക്കാൻ പ്രയാസമാണു്. നിങ്ങൾ ഡോറായുടെ കത്തുകൾ മാത്രമേ കണ്ടിട്ടുള്ളു. എന്നെ ചിന്താധീനനാക്കിയിട്ടുള്ള വേറെയും പല പെൺകുട്ടികളുണ്ടു്. അവരെയെല്ലാം വിവാഹം ചെയ്യുക സാദ്ധ്യമാണോ? കുറഞ്ഞതു് ഒന്നരലക്ഷമെങ്കിലും എനിക്കു് സ്ത്രീധനം കിട്ടണം. അതാണു് എൻെറ തീൎച്ച. വിവാഹത്തിനുശേഷവും ഇന്നത്തെ രീതിയിൽ എനിക്കു ജീവിക്കണം. അതിനു പണംവേണ്ടേ? ഇന്നു ഞാൻ ഈ

ഹോട്ടലിൽ. നാളെ ഒരു ധർമ്മശാലയിൽ ആയിരിക്കും. ഇപ്പോൾ പ്രതിദിനം പതിനഞ്ചുറുപ്പിക ഞാൻ ഇവിടെ വാടകകൊടുക്കുന്നു. നാളെ പതിനഞ്ചുപൈസാ കടം വാങ്ങാൻ നിങ്ങളെ സമീപിച്ചേക്കും. അങ്ങനെ പലപ്പോഴും സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ട്."

കൈലാസിന്റെ സംഭാഷണംകേട്ട് എനിക്കു ക്രോധവും അനുകമ്പയും ജനിച്ചു. അതേ അവസരത്തിൽ ചിരിയും ഉണ്ടാകാതിരുന്നില്ല. അയാളെ അടുത്ത് അറിയാവുന്നരാൾ, ഒരു അത്ഭുതമനുഷ്യനാണ് അയാളെന്നു പറഞ്ഞത് അക്ഷരംപ്രതി ശരിയാണെന്ന് ആരും സമ്മതിക്കും. ഏതായാലും അയാളുടെ കാമിനി സിംഗപ്പൂരിലെ ഡോറായാണ്. ആഗ്രായിലെ ജയന്തിയല്ല. അക്കാര്യത്തിൽ എനിക്കു തൃപ്തിയായി.

അല്പംകഴിഞ്ഞു ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"ആഗ്രായിലെ ഒരു പ്രൊഫസറുടെ പുത്രിയെപ്പററി നിങ്ങൾ പറഞ്ഞല്ലോ. അവളുടെ പേരെന്താണ്?"

"അവളുടെ പേരോ? ജയന്തി എന്നാണ്. പ്രൊഫസർ മിശ്രായുടെ മകൾ. എനിക്കു നല്ലതുപോലെ അറിയാം.

"അവളെയും വിവാഹം ചെയ്യാൻ ആലോചിച്ചോ?"

"അബദ്ധം! മിശ്രജിയുടെ ഭാര്യ എന്റെ കൊച്ചമ്മയാണ്. പിന്നെങ്ങനെ വിവാഹാലോചനയുണ്ടാകും?"

സംശയം തീർന്നു. എനിക്ക് ആശ്വാസം ലഭിച്ചു. ഇതിനകം നാലഞ്ചുപ്രാവശ്യം കൈലാസ് മദ്യം പകർന്നു കുടിച്ചു. എങ്കിലും, ലഹരിപിടിച്ച ലക്ഷണമൊന്നും അയാളുടെ സംഭാഷണത്തിലോ പെരുമാററത്തിലോ കണ്ടില്ല. അയാളുടെ മുഖത്തും കണ്ണുകളിലും പ്രകാശം വർദ്ധിച്ചു. ഒരു കൈയിൽ കത്തിച്ച ഒരു സിഗ്രററ്; മറേറ കൈയ് എന്റെ തോളിൽ. അങ്ങനെ കൈലാസ് എന്റെ അടുത്തിരുന്നു.

"ഇന്നു് നിങ്ങളെ കണ്ടതിൽ എത്രമാത്രം സന്തോഷം ഉണ്ടെന്നു് അറിയാമോ?"

ചോദ്യത്തിനു മറുപടി പറയാതെ, എന്തുകൊണ്ടോ, ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"നിങ്ങൾ എന്തുചെയ്യുന്നെന്നു പറഞ്ഞില്ലല്ലോ. ഇങ്ങനെ ഇഷ്ടംപോലെ ചെലവാക്കാൻ പണം എവിടെ നിന്നു കിട്ടുന്നു?"

കൈലാസ് ചിരിതുടങ്ങി.

"പണം ഉണ്ടാക്കാൻ പല മാർഗ്ഗങ്ങളും എനിക്കറിയാം. എന്തെല്ലാമെന്നു് നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള യോഗ്യന്മാരോടു പറയുന്നതു് ഉചിതമല്ല. തല്ക്കാലം ഇത്രയും മനസ്സിലാക്കുക. ഇവിടെ ഞാൻ ഒരു പ്രസിദ്ധ ഇൻഷ്വറൻസു കമ്പനിയുടെ പ്രധാന ഏജൻറാണു്. പ്രധാന ഏജൻറു് എന്നുപറഞ്ഞതിൻെറ അത്ഥം നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായിരിക്കുകയില്ല. പ്രതിമാസം മൂന്നുലക്ഷത്തിൽ കുറയാത്ത ബിസിനിസ്സ് ഞാൻ കമ്പനിക്കു് ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കും. അതിനുംപുറമെ വേറെയും ചില ജോലികളിൽ ഞാൻ ഏർപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്."

"എങ്ങനെയുള്ള ജോലികൾ?"

"ഞാൻ ഒരു ഫിലിംകമ്പനി തുടങ്ങാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നു. കമ്പനിയുടെ പേരു് രജിസ്റ്റർചെയ്തുകഴിഞ്ഞു. രണ്ടുനാലു രാജാക്കന്മാരേയും വേറെ ചില വലിയ ആളുകളേയും ഡയറക്ടറന്മാരായി ചേക്കാൻ അവരുടെ സമ്മതം കിട്ടേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഒന്നുരണ്ടു പണക്കാരായ സേട്ടുമ്മാരെ കബളിപ്പിക്കാനുള്ള ശ്രമമാണു് ഇപ്പോൾ. എൻെറ സിനിമാകമ്പെനിയിലെ നടികൾ വലിയ കുടുംബങ്ങളിലെ അംഗങ്ങളായിരിക്കും. രണ്ടുമൂന്നുപേരുടെ സമ്മതം വാങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു. എൻെറകൂടെ വന്നിട്ടുള്ള സർ പി............പൊതുജനമദ്ധ്യേ പ്രശസ്തിനേടിയിട്ടുള്ള ഒരാളാണു്. അദ്ദേഹത്തി

ൻെറ മകളും എൻെറ കമ്പനിയിൽ ആക്റുചെയ്യാമെന്ന സമ്മതിച്ചിട്ടുണ്ട്. പുതിയ കമ്പനി, ഫിലിംലോകത്ത് വല്ലാത്ത ഒരു കോളിളക്കം ഉണ്ടാക്കുമെന്ന് എനിക്കുറപ്പുണ്ട്. കഴിഞ്ഞപ്രാവശ്യം എൻെറ കമ്പനി പരാജയമടഞ്ഞതിൻെറ നഷ്ടം ഇതിൽനിന്ന പരിഹരിക്കണം."

"നിങ്ങൾ ഇതിനുമുമ്പ് ഒരു കമ്പനി തുടങ്ങിയോ? സ്വന്തം പണം ധാരാളം അതിൽ മുടക്കിയിരുന്നോ?"

അയാൾ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചശേഷം പറഞ്ഞു:—

"നിങ്ങൾ വെറും സാധുവാണ്. ലോകർ വിരിക്കുന്ന കപടവലകളിൽ ഒന്നും അകപ്പെട്ടിട്ടില്ല. എൻെറ സഹോദരാ! ഞാൻ എൻെറ പോക്കററിൽനിന്ന് എന്തിനെങ്കിലും പണം ഇറക്കുമോ? എനിക്ക് ബുദ്ധിശക്തിയും വാക്സാമർത്ഥ്യവും കുറവാണോ? അതെല്ലാം ധാരാളം പോരേ? സ്വന്തം പണം ചെലവാക്കിവേണോ കമ്പനി തുടങ്ങാൻ? ധാരാളം പണമുള്ള മന്ദബുദ്ധികൾ നമ്മുടെ നാട്ടിൽ ഉണ്ടല്ലോ. അവരെ കബളിപ്പിച്ച് അങ്ങനെ രസിച്ചുനടക്കുകയാണ് എൻെറ ജോലി. ഇപ്പോഴെങ്കിലും കാര്യം മനസ്സിലായോ?"

അല്പനേരത്തെ മൌനത്തിനുശേഷം അയാൾ എന്നോട് ചോദിച്ചു:—

"നിങ്ങളുടെ 'ലൈഫ്' എന്നാണ് 'ഇൻഷ്വർ' ചെയ്യുന്നത്?"

"ലൈഫ് ഇൻഷ്വർചെയ്യുകയോ? എന്തിന്? ഞാൻ എന്തിന് ഇൻഷ്വർ ചെയ്യണം?"

ഇതുവരെ അയാളുടെ നിയന്ത്രണത്തിന് അധീനമായിരുന്ന (മദ്യത്തിൻെറ) ലഹരി അനിയന്ത്രിതമായി പ്രവത്തിക്കാൻ തുടങ്ങിയെന്ന് അയാളുടെ സംഭാഷണത്തിലും ചിരിയിലുംനിന്ന് ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി.

"നിങ്ങൾ കഥയില്ലാത്തവനാണെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞല്ലോ. ക്ഷമിക്കണം. ഇപ്പോൾ ഞാൻ രസം അനുഭവിക്കുകയാണു്. ജീവിതത്തിൻെറ കാര്യമല്ലേ! എന്തു നിശ്ചയം? ഇന്നു ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു. നാളെ മരിച്ചെന്നുവരാം. അതിൽ അത്ഭുതപ്പെടാനില്ല............ ഛെ! ഞാൻ എന്തെല്ലാം അസംബന്ധങ്ങളാണു് പറയുന്നതു്! നിങ്ങളുടെ വിവാഹം വേഗം നടത്തണം. ഭർത്താവു മരിച്ചാൽ ഹിന്ദുസ്ത്രീകൾ അനാഥകളാണു്. അവർ കഷ്ടപ്പെടാൻ ഇടയാകാതിരിക്കണമെങ്കിൽ അവൎക്കുവേണ്ടി ഭർത്താക്കന്മാർ വല്ലതും കരുതിവെയ്ക്കണം. ഹും! ഞാൻ പറയാൻ ഉദ്ദേശിച്ചതെന്തു്? പറഞ്ഞതെന്തു്? ചുരുക്കം ഇതാണു്. നിങ്ങൾ ഇൻഷ്വർചെയ്യണം. ഇൻഷ്വർ ചെയ്യുന്നതു് മരണശേഷമുള്ള കാര്യങ്ങൾക്കുവേണ്ടിമാത്രമല്ല; ജീവിക്കാൻകൂടിയും ആണു്. ജീവിച്ചിരിക്കുന്നപക്ഷം നല്ല ഒരു സംഖ്യ ഒന്നായികിട്ടും. മരിക്കുന്നപക്ഷം ആ സംഖ്യ ആൎക്കുകൊടുക്കാൻ വ്യവസ്ഥചെയ്തിരുന്നോ അവൎക്കും. നല്ല കാര്യമല്ലേ?"

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ആരോ പുറത്തുനിന്നു് വാതലിൽ തട്ടി. "കം ഇൻ"–കൈലാസു് പറഞ്ഞു. ഒരു യൂറോപ്യൻ വാതിൽ മെല്ലെ തുറന്നു് എത്തിനോക്കിക്കൊണ്ടു് ഇംഗ്ലീഷിൽ പറഞ്ഞു:—

"മിസ്റ്റർ ഡൂബേ, നിങ്ങളുടെ സംഭാഷണത്തിനു് വിഘ്നം വരുത്തുന്നതിൽ ഖേദിക്കുന്നു. എനിക്കു് നിങ്ങളോടു് രണ്ടുമിനിട്ടു് സംസാരിക്കാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടു്."

കൈലാസു്:—സ്വകാര്യമല്ലെങ്കിൽ അകത്തുവരണം.

ആഗതൻ അകത്തു വന്നിരുന്നു. കൈലാസു് ഞങ്ങളെ തമ്മിൽ പരിചയപ്പെടുത്തി. അയാൾ ഒരു ആംഗ്ലോ–ഇൻഡ്യൻ ആണെന്നും കുടുംബപ്പേരു് ആൻഡേഴ്സൺ എന്നാണെന്നും മനസ്സിലായി. അയാളുടെ അച്ഛൻ കല്ക്കത്തായിൽ ഒന്നുരണ്ടു് ചണമില്ലുകളുടെ ഡയറക്ടറായിരുന്നു്

ധാരാളം സമ്പാദിച്ചശേഷം മരിച്ചു. മകൻ സുഖലോലുപനായി കഴിയുന്ന ഒരാളാണു്. ശരീരസുഖാർത്ഥം സിംലായിൽ വന്നിരിക്കുന്നു. എന്നോടല്പം സംസാരിച്ചശേഷം കൈലാസിനോടു സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു—അയാൾ ഒരുലക്ഷത്തിനു് ഇൻഷുർ ചെയ്യാൻ ആശിക്കുന്നു. അതു കേട്ടതോടു കൂടി കൈലാസിനെ ബാധിച്ചിരുന്ന മദ്യത്തിന്റെ ലഹരി വിട്ടുമാറി; ഉത്സാഹലഹരിയിൽ ഇൻഷുർചെയ്യേണ്ട ആവശ്യകതയും താൻ പ്രാതിനിധ്യംവഹിക്കുന്ന കമ്പനിയുടെ മേന്മയും വിവരിച്ചു് ഇംഗ്ലീഷിൽ അയാൾ ഒരു പ്രസംഗം ചെയ്തു. അതുകേട്ടു് ആശ്ചര്യപരതന്ത്രനായി ഞാൻ ഇരുന്നുപോയി. കൈലാസ് സെസിൽഹോട്ടലിൽ താമസിച്ചു് ദിവസം പതിനഞ്ചുരൂപാ വാടകകൊടുക്കുന്നതിന്റെ രഹസ്യം എനിക്കു ബോദ്ധ്യമായി. അരമണിക്കൂർ അവർ സംഭാഷണം നടത്തി. ഇൻഷുർചെയ്യാൻ ആൻഡേഴ്സൻ സമ്മതിച്ചു. അയാൾ അടിക്കടി കൈലാസിനെ മിസ്റ്റർ ഡൂബേ എന്നു സംബോധനചെയ്യുന്നതു കേട്ടു് ചിരിക്കാതിരിക്കാൻ ഞാൻ വളരെ വിഷമിച്ചു. "ഡൂബേ എന്നാൽ മുങ്ങി എന്നാണു് അർത്ഥം. ആൻഡേഴ്സൺ മുങ്ങിയോ, കൈലാസ് മുങ്ങിയോ? ആർക്കറിയാം" എന്നു ഞാൻ ചിന്തിച്ചു.

ആൻഡേഴ്സൺ പോയി; അല്പം കഴിഞ്ഞു് വേറെ ആരോ വാതലിൽ തട്ടി. അപ്പോഴം അകത്തേയ്ക്കു വരാൻ കൈലാസ് ഇംഗ്ലീഷിൽ പറഞ്ഞു. ഇത്തവണ ഇളം റോസ്സ്നിറത്തിലുള്ള സാരി ധരിച്ച ഒരു യുവതിയാണു് വാതിൽ തുറന്നതു്.

"ഇന്ദിരയോ? വരണം."

കൈലാസ് പറഞ്ഞു.

അപരിചിതനായ ഒരാൾ ഇരുന്നിട്ടും തെല്ലും സങ്കോചംകൂടാതെ അവൾ അകത്തുവന്നു് എന്നെ ഒന്നു നോക്കിയശേഷം കൈലാസിനോടു് പറഞ്ഞു:—

ടൺ" എന്നു മണിയടിച്ചും അതിവേഗത്തിൽ എന്റെ അടുത്തുകൂടി റിക്ഷാവലിച്ചുകൊണ്ടു് കടന്നുപോയി; റിക്ഷായിൽ ഇരിക്കുന്ന സായിപ്പന്മാരും മദാമ്മമാരും വിചിത്രവസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചു് നൃത്തത്തിൽ പങ്കെടുക്കാൻ പോകുകയായിരിക്കാം. അവരെ കണ്ടപ്പോൾ ഭൂതപ്രേതാദികളുടെ പ്രതീതി ഉളവായി. ഈ ലോകത്തിൽ എവിടെ നോക്കിയാലും നിരർത്ഥകങ്ങളായ ഭൌതികവിനോദങ്ങളിൽ മുഴുകി കഴിയുന്നവരുടെ മിഥ്യാഭ്രമമല്ലാതെ യാഥാർത്ഥ്യത്തിന്റെ കണികപോലും കാണ്മാനില്ല! എന്തൊരു അത്ഭുതം!

കൈലാസവിലേയ്ക്കുള്ള റോഡിനുസമീപം എത്തിയപ്പോൾ അങ്ങോട്ടുതിരിഞ്ഞു് ഇറക്കത്തിൽക്കൂടി വിഷമിച്ചു ഞാൻ നടന്നുതുടങ്ങി. ശരീരവും മനസ്സും ഒന്നുപോലെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നതിനാൽ ഈശ്വരനെ ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടു് ഒരുവിധം വീട്ടിൽ എത്തി. വരാന്തയിൽ കയറിയപ്പോൾ കേട്ട മധുരമായ സംഗീതം എന്റെ അസ്വാസ്ഥ്യം നിശ്ശേഷം നീക്കി. എന്റെ മുറിയുടെ അടുത്തുള്ള മുറിയിൽ വീട്ടിലുള്ളവരും വന്നവരുമായ സ്ത്രീകൾ കൂടിയിട്ടുണ്ടു്. അവിടെയാണു സംഗീതം നടക്കുന്നതു്. ശാസ്ത്രദൃഷ്ട്യാ നോക്കുന്നപക്ഷം ജയന്തിയുടെ പാട്ടിനു് ചില ന്യൂനതകളുണ്ടു്; അവളുടെ ശാരീരവും അത്ര സുഖപ്രദമല്ല. എങ്കിലും അതു് എന്റെ മനസ്സിനു് ഉന്മേഷം നല്കി. ജയന്തിയെപ്പോലുള്ള മിണ്ടാപ്പൂച്ചകൾ മററാരുടെയെങ്കിലും മുമ്പിൽവച്ചു് നിസ്സങ്കോചം പാടുമെന്നു് ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. രസഭംഗം ഉണ്ടാക്കേണ്ടെന്നു കരുതി ഞാൻ ആ മുറിയ്ക്കുള്ളിൽ കടക്കാതെ നിശ്ശബ്ദം എന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. വിളക്കു കത്തിക്കാതെ വസ്ത്രങ്ങൾ മാററിയശേഷം കട്ടിലിൽ കയറിക്കിടന്നു. ജയന്തി ഖമാശുരാഗത്തിൽ ഒരു പാട്ടു് പാടുകയായിരുന്നു. പാട്ടിന്റെ ആശയം ഇങ്ങനെ സംക്ഷേപിക്കാം:—

"കടവിൽ മുരളീനാദം മുഴങ്ങുന്നു. തികറം അതിൽ ലയിച്ചു് അചേതനരായി നില്ക്കുന്നു. സകലരും പുളകം കൊള്ളുന്നു. മുരളീനാദം മുഴങ്ങുന്നു."

പാട്ടിനു പുതുമ തോന്നിയെങ്കിലും അതു പഴയതുതന്നെയാണു്. ആരാണോ ജയന്തിയെ ഈ പാട്ടു പഠിപ്പിച്ചതു്? ഞാൻ ചെറിയ കുട്ടിയായിരിക്കുമ്പോൾ ഒരിക്കൽ അച്ഛൻ ഈ പാട്ടുപാടി കേട്ടിട്ടുണ്ടു്.. അന്നും എനിയ്ക്കു അതു കേൾക്കാൻ കൌതുകംതോന്നി. അതിൻെറ ശരിയായ അർത്ഥം മനസ്സിലായില്ല. അതിനുശേഷം എത്രയോ വർഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു് ഇന്നു വീണ്ടും ആ പാട്ടുകേട്ടു.

എൻെറ അന്തരംഗത്തിൻെറ ഒരു കോണിൽനിന്നു് ദുഃഖപൂർണ്ണമായ ഒരു ക്രന്ദനം ഉയൎന്നു. പാട്ടിൽ വിശേഷിച്ചു് എന്തെങ്കിലും ഉണ്ടായിട്ടല്ല; പാടിയ ആളിൻെറ സംഗീതപാടവം കൊണ്ടുമല്ല. ഒരുപക്ഷേ, പെട്ടെന്നുണ്ടായ ബാല്യകാലസ്മരണമൂലം ആയിരിക്കാം. പകൽ മുഴുവൻ ഇരതേടി നടന്നിട്ടു് ക്ഷീണിച്ചു സങ്കേതത്തിൽ മടങ്ങിയെത്തിയ പക്ഷിയുടെ അവസ്ഥയിലായിരുന്നു ഞാൻ. ഞാൻ അറിയാതെ എൻെറ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു.

ജയന്തി പാട്ടുനിർത്തി: അതോടൊപ്പം എൻെറ അസ്വാസ്ഥ്യവും ശമിച്ചു; എൻെറ ക്ഷീണിച്ച ഹൃദയം തെല്ലും വേദനതാങ്ങാൻ ശക്തമല്ലാതിരുന്നതിനാൽ ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായി. അടുത്ത മുറിയിൽ കൂടിയിരുന്ന സ്ത്രീകൾ ജയന്തിയെ മുക്തകണ്ഠം പ്രശംസിക്കുന്നതും ഒരു പാട്ടുകൂടി പാടാൻ നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നതും ഞാൻ കേട്ടു. ജയന്തി ഒരു പ്രേമഗാനം പാടാൻ തുടങ്ങി. അതുകേട്ടു് "ഛീ" എന്നുപറഞ്ഞു് ഞാൻ ചിരിച്ചുപോയി. പരമാർത്ഥം പറയുന്നപക്ഷം അതു് കേവലം തെരുവുതെണ്ടികളുടെ ഒരു ഗാനമായിരുന്നു. മുമ്പു കേട്ട പാട്ടിൻെറ മഹത്വത്തിനു നേരെ വിപരീതം. എന്നാൽ

ജയന്തിക്കു പാട്ടിലുള്ള പാടവം അതു വെളിവാക്കി. പാട്ടു തീൎന്നപ്പോൾ ശ്രോതാക്കൾ ഗദ്ഗദഭാവം അവലംബിച്ചു.

സംഗീതം തീൎന്നപ്പോൾ അതിഥിവൎഗ്ഗത്തിൽപെട്ട സ്ത്രീകൾ പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. ഞാനാകട്ടെ ചിന്താഗ്രസ്തനായി കട്ടിലിൽതന്നെ കിടക്കുകയായിരുന്നു. ജയന്തിയുടെ പാട്ടിനെപ്പററി ചിന്തിച്ച് മനസ്സ് വളരെദ്ദൂരം സഞ്ചരിച്ചു. കൈലാസ് ആഗ്രായിലെ പ്രൊഫസരുടെ മകളെപ്പററി പറഞ്ഞപ്പോൾ അവൾ നല്ലതുപോലെ പാട്ടുമെന്നു പ്രസ്താവിച്ചതു ഞാൻ ഓൎമ്മിച്ചു. ആ കുട്ടി ജയന്തിയാണെന്നും അവളെ തനിക്കു നല്ലതുപോലെ അറിയാമെന്നുംകൂടി അയാൾ പറഞ്ഞു. ഇങ്ങോട്ടു വരുന്ന വിവരം പ്രൊഫസർ അയാളെ മുൻകൂട്ടി അറിയിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ഞാൻ ചിന്തിച്ചു:

"കള്ളനെപ്പോലെ ഞാൻ ഒളിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്തിന് ഞാൻ ഇവിടെ ഒളിച്ചിരുന്നുകേട്ട ആ പാട്ട് കൈലാസ്സിന്റെ മുമ്പിൽ ഇരുന്ന് നിസ്സങ്കോചം അവൾ പാടിക്കേൾപ്പിച്ചിരിക്കും. അതല്ലേ അവളുടെ സംഗീതനൈപുണിക്ക് അയാൾ സാക്ഷ്യംവഹിച്ചതു്? അവൾ പാടിക്കൊണ്ടിരിക്കെ, ഞാൻ ആ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചെങ്കിൽ അവൾ തുടൎന്നു പാട്ടുമായിരുന്നോ? ഇല്ല. ഒരിക്കലുമില്ല. എന്റെ മുമ്പിൽ ഇരുന്നു പാട്ടുന്ന കാൎയ്യമോ പോകട്ടെ; ഒരു വാക്കു പറയാൻ അവൾക്ക് എന്തു മടിയാണു്? എന്താണ് അതിന്റെ ഉദ്ദേശം? അവൾ എന്നെ ഒരു അപഥസഞ്ചാരിയായി കരുതുന്നോ? എന്റെ വാക്കിലോ, നോക്കിലോ, പെരുമാററത്തിലോ തിന്മ പ്രത്യക്ഷമാകുന്നുണ്ടോ?"

ഇങ്ങനെ ചിന്തിച്ചുചിന്തിച്ച്, ഞാൻ ദുർവൃത്തനാണെന്നു വിശ്വസിക്കുകയും സ്വയം വെറുക്കുകയുംചെയ്തു. വെറുപ്പു വൎദ്ധിക്കുന്തോറും ജയന്തിയോടു ക്രോധവും വൎദ്ധിച്ചുവന്നു. "ഞാൻ വഴിപിഴച്ചവൻതന്നെ; സമ്മതിക്കുന്നു.

ആ സ്ഥിതിക്കു് ജയന്തി എന്നെ വെറുക്കുന്നതും തെററല്ല. അവളെ അക്കാര്യത്തിൽ കുററപ്പെടുത്താൻ നിവ്വാഹമില്ല. പക്ഷെ, കൈലാസോ? ജയന്തി വിചാരിക്കുന്നതുപോലെ അയാഠം യോഗ്യനാണോ? അഥവാ, അയാഠം യോഗ്യനാണെന്നു ജയന്തി വിചാരിക്കുന്നില്ലെങ്കിലോ? ഇല്ലെങ്കിൽ അവഠം അയാളുടെ മുമ്പിലിരുന്നു പാട്ടമോ? കൈലാസിൻെറ മുമ്പിലിരുന്നു് അവഠം പാടിയിട്ടില്ലെങ്കിലോ? ഉണ്ടായിരിക്കും; സംശയമില്ല. ജയന്തിയെപ്പററി അയാഠം പറഞ്ഞതെല്ലാം സൂക്ഷ്മവിവരങ്ങളാണു്." ഈ സന്ദർഭത്തിൽ എൻെറ മനസ്സാക്ഷി എന്നോട്ടു് ഒരു ചോദ്യം ചോദിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ആ ചോദ്യം ഇതാണു്: "കൈലാസ്‌ അയോഗ്യനും നിങ്ങഠം യോഗ്യനുമാണെന്നാണോ നിങ്ങളുടെ വിചാരം?" തുടന്നു ഞാൻ മറെറാരു കാര്യം സ്മരിച്ചു. സെസിൽഹോട്ടലിൽവച്ചു ഞാൻ ഇന്ദിരയോട്ടു് നിമ്മര്യാദം പെരുമാറി. കൈലാസാകട്ടെ മര്യാദയോട്ടുകൂടിയും. അതെ, അയാളുടെ ആ ഗുണമാണു് ഉൽകൃഷ്ടകുടുംബങ്ങളിലുള്ള സ്ത്രീകളുമായി പരിചയപ്പെടാനും അവരുടെ വിവരങ്ങഠം അറിയാനും അയാഠംക്കു സൗകര്യമുണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തതു്. ഈ സ്ഥിതിയ്ക്കു് ജയന്തി അയാളെ യോഗ്യനായും എന്നെ ആഭാസനായും കരുതുന്നതാവാം. കഷ്ടം! ഞാൻ എങ്ങനെ ജയന്തിയുടെ മുഖത്തു നോക്കും?

ആഗ്രായിൽവച്ചു് ആദ്യമായി ജയന്തിയെ കണ്ടതുമുതൽ ഉണ്ടായ ഓരോന്നും ഞാൻ സ്മരിച്ചുതുടങ്ങി. ഞാൻ വിരജൂവിൻെറ കൈയിൽ രണ്ടു നോട്ടുകൊടുത്തു. ജയന്തി വിലക്കുകയാൽ അവൻ അതു മടക്കിത്തന്നു; ദുരഭിമാനം മൂലം ഞാൻ അതു വാങ്ങി കീറിയെറിഞ്ഞു. ഇതെല്ലാം യോഗ്യന്മാർ ചെയ്യുന്ന പ്രവൃത്തികളാണോ!

ജ്യേഷ്ഠത്തി വിളക്കുകത്തിക്കാനായി എൻെറ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു; ഞാൻ കട്ടിലിൽ കിടക്കുന്നതുകണ്ടു് സൗഖ്യം ചോദിച്ചു:—

"അല്ലാ, ഇവിടെ കിടക്കുകയാണേ? എപ്പോഠം വന്നു? വിളക്കുകത്തിക്കാതെ ഇരുട്ടത്തു കിടന്നതെന്തു്? അസുഖമൊന്നും ഇല്ലല്ലോ."

"ഒന്നുമില്ല. കുറേ നടന്നിട്ടുവന്നു. അല്പം കിടക്കാൻ തോന്നി."

"പാട്ടുകേട്ടോ?"

"ഉം"

"ജയന്തി എത്ര ഭംഗിയായി പാട്ടും!"

"ഉം"

എന്റെ അശ്രദ്ധകണ്ടു ജ്യേഷ്ഠത്തി അത്ഭുതപ്പെട്ടു. അല്പംകഴിഞ്ഞു് എന്നോടു ചോദിച്ചു:—

"എല്ലാവരുടേയുംകൂടെ വന്നിരുന്നു് ഉണ്ണുന്നുമോ? അതോ......"

"ഞാൻ ഉണ്ടു; ഇനിയുമൊന്നും വേണ്ട."

"നല്ല നേരമ്പോക്കു്! ഉണ്ടുപോലും! എവിടെനിന്നു്? എന്തിനു വെറുതെ കള്ളം പറയുന്നു?"

"കള്ളമല്ല; ഞാൻ ഉണ്ടു. ഒരു ഹോട്ടലിൽനിന്നു്. ഇപ്പോഠം തീരെ വിശപ്പില്ല."

ജ്യേഷ്ഠത്തി അല്പനേരം എന്നെ വ്യാകുലഭാവത്തിൽ നോക്കിനിന്നശേഷം പോയി. പോകുന്നതിനുമുൻപു് എന്റെ ആവശ്യപ്രകാരം വിളക്കുകത്തിച്ചു. ഞാനാകട്ടെ, വീണ്ടും കഥയില്ലാത്ത വിചാരങ്ങഠക്കു് അധീനനായി കിടന്നു.

അദ്ധ്യായം അറുപത്തിനാല്

മൂന്നുനാലുദിവസത്തിനുശേഷം, ഉച്ചതിരിഞ്ഞു് ഞാൻ ഒരു നോവൽ വായിച്ചുകൊണ്ടു് എന്റെ മുറിയിൽ കിടക്കുമ്പോൾ, ഒരാൾ എന്നെ കാണാൻ വന്നിരിക്കുന്നെന്നു് ഭൃത്യൻവന്നു പറയുകയും ഒരു വിസിററിംഗ്കാർഡ് എന്റെ മുമ്പിൽ വയ്ക്കുകയുംചെയ്തു. സിംലായിൽ എന്നെ അന്വേഷിച്ചു വരാൻ കൈലാസ് അല്ലാതെ മററാരുമില്ലെന്നു കാർഡു നോക്കാതെ എനിയ്ക്കു നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ ആഗതനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ ഭൃത്യനോടു പറഞ്ഞു.

കൈലാസ് ഇന്നു ധരിച്ചിട്ടുള്ള ഉടുപ്പുകൾ! വസ്ത്രധാരണത്തരീതി! എല്ലാം ഒന്നു വേറെതന്നെ. ഒന്നാംതരം ഇംഗ്ലീഷ് സർജുകൊണ്ടു തച്ച സൂട്ട്. തയ്യലും തുണിയ്ക്കു യോജിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇന്നു് അയാളുടെ മുഖത്തു് ഒരൊററ ചുളുക്കുപോലും കാണാനില്ല. നോർത്താംപ്ടൺ കമ്പനിക്കാരുടെ മേന്മയേറിയ ചെരിപ്പുകൾ കാലിൽ; ഇടതുകൈയിൽ ഒരു റിസ്റ്റ്‌വാച്ചു്; രത്നഖചിതമായ മോതിരം. ദർശനമാത്രയിൽ എന്റെ ഹൃദയം നീറിയെങ്കിലും ശാന്തഭാവത്തിൽ അയാളോടു് ഇരിയ്ക്കാൻ പറഞ്ഞു.

"ഉറക്കമായിരുന്നോ?"

കൈലാസ് ചോദിച്ചു.

"ഹെയ്, ഒരു നോവൽ വായിച്ചുകൊണ്ടു കിടക്കുകയായിരുന്നു."

"ഏതു നോവൽ? ഒന്നുകാണട്ടെ."

ഞാൻ പുസ്തകം അയാളുടെ കൈയിൽ കൊടുത്തിട്ടു പറഞ്ഞു:—

"ഒരു സാധാരണക്കാരൻ എഴുതിയതാണു്."

9

"നിങ്ങൾക്ക് ഏതെല്ലാം ഇംഗ്ലീഷുനോവൽകാരന്മാരെയാണു് ഇഷ്ടം?"

നോവൽവായനയിൽ എനിയ്ക്കു തീരെ അഭിരുചിയില്ല. ജീവിതത്തിൽ ആദ്യമായിട്ടാണു് ഒരു നോവൽ വായിക്കുന്നതു്. എങ്കിലും ചില ഇംഗ്ലീഷുനോവൽകാരന്മാരുടെ പേരുകൾ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. അതെല്ലാം ഞാൻ തട്ടിവിട്ടു.

കൈലാസ്:—റെയിനോൾഡ്സും എഡ്ഗർവാലസ്സുമാണു് എനിയ്ക്കു് ഇഷ്ടമുള്ളവർ. റെയിനോൾഡ്സിൻെറ പ്രേമകഥകളും വാലസ്സിൻെറ ഡിറെക്ടീവ് കഥകളും ഒന്നിനൊന്നു മെച്ചമാണു്.

ഞാൻ ഇവരുടെ രണ്ടുപേരുടേയും പുസ്തകങ്ങൾ വായിച്ചിട്ടില്ല. തന്മൂലം ഒരു അഭിപ്രായം പറയാൻ തുനിഞ്ഞുമില്ല.

കൈലാസ്:—അതെല്ലാം ഇരിയ്ക്കട്ടെ; പോളിസി എടുക്കുന്ന കാര്യം എന്തു തീരുമാനിച്ചു? എന്നുവച്ചാൽ, എത്രായിരത്തിനു് എന്നു പറയണം.

"പോളിസി എടുക്കുകയോ? എത്രായിരത്തിനെന്നോ? എന്തൊക്കെയാണു പറയുന്നതു്?"

"നിങ്ങളുടെ ലൈഫ് ഇൻഷുർചെയ്യുന്ന കാര്യത്തെപ്പററി ഞാൻ ഹോട്ടലിൽവച്ചു ദീർഘമായി പ്രസംഗിച്ചില്ലേ? എന്നിട്ടും ഒന്നും അറിയാത്തവനെപ്പോലെ സംസാരിക്കുന്നല്ലോ!"

"ഓഹോ! ലൈഫ് ഇൻഷുർചെയ്യുന്ന കാര്യമോ? ഞാൻ വിവാഹംചെയ്യുന്ന സ്ത്രീ അനാഥയും നിസ്സഹായയും ആകാതിരിക്കാൻ—അങ്ങനെയല്ലേ നിങ്ങൾ അന്നു പറഞ്ഞതു്?"

കൈലാസ് എന്റെ ചോദ്യംകേട്ടു ദുഃഖിതനെന്ന വണ്ണം പറഞ്ഞു:—

"നിങ്ങൾ എന്താണു് ഇങ്ങനെ പറയുന്നതു? ഞാൻ അങ്ങനെയൊന്നും പറഞ്ഞില്ലല്ലോ. അഥവാ പറഞ്ഞെങ്കിൽതന്നെയും അപ്പോഴത്തെ എന്റെ "മൂഡ്" എന്തായിരുന്നെന്നു് നിങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ലേ? ഒരാൾ വേഗം മരിയ്ക്കണമെന്നും അനന്തരാവകാശിക്കു് സമ്പത്തുണ്ടാകണമെന്നും കരുതിയല്ല ആരും ഇൻഷ്വർചെയ്യുന്നതു്; വാർദ്ധക്യകാലത്തു ക്ലേശംകൂടാതെ ജീവിക്കുന്നതിനാണു്."

"അതെല്ലാം വെറുതെ; മരണശേഷം അവകാശിക്കു ധനമുണ്ടാക്കാൻവേണ്ടിയാണു് സാധാരണ ആളുകൾ ഇൻഷ്വർ ചെയ്യുന്നതു്. അല്ലെങ്കിൽ ഇൻഷ്വറൻസുകമ്പനികളെ ആരു തിരിഞ്ഞുനോക്കും? പണം സൂക്ഷിക്കാൻ എത്രയെത്ര ഒന്നാംതരം ബാങ്കുകൾ ഉണ്ടു്. ഏതായാലും ഇതേപ്പററി വാദപ്രതിവാദംനടത്താൻ ഞാൻ തുനിയുന്നില്ല. ഞാൻ ഒരിക്കലും വിവാഹംചെയ്യുകയില്ലെന്നു നിങ്ങൾ വിശ്വസിക്കണം. എന്റെ ഭാര്യ അനാഥയാകുമോ, കുട്ടികൾ അനാഥരാകുമോ എന്നു് ആലോചിക്കുകയേവേണ്ട."

"മിസ്റ്റർ നന്ദകിശോർ, നിങ്ങളോടു് ഇൻഷ്വറൻസിനെപ്പററി പറഞ്ഞതിൽ ഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നു. നിങ്ങൾക്കു് അശുഭമുണ്ടാകണമെന്നു് സ്വപ്നത്തിൽപോലും ഞാൻ വിചാരിച്ചിട്ടില്ല; വിചാരിക്കുകയുമില്ല. ഞാൻ ഇൻഷ്വറൻസിനെപ്പററി പറഞ്ഞതുകേട്ടു് വിവാഹംചെയ്യുകയില്ലെന്നു നിങ്ങൾ തീർച്ചയാക്കിയതാണെങ്കിൽ ആയിരംപ്രാവശ്യം മാപ്പുചോദിക്കുന്നു. എന്റെ വാക്കുകേട്ടു മുഷിഞ്ഞല്ല, അതിനുമുമ്പുതന്നെ തീർച്ചയാക്കിയതാണെങ്കിൽ ആ തീർച്ച ഭേദപ്പെടുത്തണമെന്നാണു് എന്റെ അപേക്ഷ. നേരമ്പോക്കിനുവേണ്ടിപ്പോലും ആ നിശ്ചയം നിലനിർത്തരുതു്. നിങ്ങളുടെ സ്വഭാവം ഏറക്കുറെ എനിക്കു് അറിയാമല്ലോ.

നിങ്ങളുടെ സ്വഭാവത്തിനു് ഒരു സ്ഥിരത ഉണ്ടാകണമെങ്കിൽ, ജീവിതത്തിനു് ഒരു ചിട്ട വേണമെങ്കിൽ നിങ്ങൾ വിവാഹം ചെയ്യണം. എത്രവേഗം വിവാഹംചെയ്യുന്നോ അത്രയും നന്നു്. താമസിക്കുന്തോറും നിങ്ങളുടെ ജീവിതം അധഃപതിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും."

കൈലാസിനെപ്പോലെ സുഖലോലുപരായി കഴിയുന്ന രസികന്മാക്കു് ജീവിതത്തെപ്പററി ചിന്ത! എനിക്കു ചിരി വന്നു. ക്രമേണ അതു് ആശ്ചയ്യമായി മാറി. അയാളുടെ മുഖത്തു് ഗഹനചിന്തയുടെ ലക്ഷണം നിഴലിച്ചു. ഹോട്ടലിൽവച്ചുതന്നെ നിരുത്തരവാദിയായ ഒരു രസികനുമായിട്ടു മാത്രമാണു് അയാളെ ഞാൻ ദശിച്ചതു്. ഏതെങ്കിലും ഒരു കായ്യത്തെക്കുറിച്ചു് ഗാഢമായി ചിന്തിക്കാൻ അയാൾക്കു കഴിയുമെന്നു് ഞാൻ സംശയിച്ചുപോലുമില്ല. എന്നാൽ, ഇന്നു് നില മാറിയിരിക്കുന്നു. ഏതു കായ്യത്തെപ്പററിയും ചിന്തിക്കാനും, പറയാനും അയാൾക്കു് കഴിവുണ്ടെന്നു ബോദ്ധ്യമായി. സ്ത്രീകളെ അയാൾ ആകഷിക്കുന്നതു് എങ്ങനെയാണെന്നു് അനുമാനിക്കാനും കഴിഞ്ഞു. അല്പനേരത്തെ മൌനത്തിനുശേഷം അയാൾ തുടന്നു:—

"സ്വന്തം അനുഭവത്തെ മുൻനിത്തിയാണു് ഞാൻ പറയുന്നതു്. നിങ്ങൾക്കും ഇത്രയുംകാലത്തെ ജീവിതത്തിൽ പല അനുഭവങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കാം. എങ്കിലും അനിശ്ചിതവും അസ്ഥിരവും ആയ ജീവിതയാത്രയുടെ ഫലം എന്നെപ്പോലെ നിങ്ങൾ അനുഭവിച്ചിട്ടില്ല. എന്റെ ജീവിതം ഇങ്ങനെയാകാനുള്ള കാരണം എന്താണെന്നു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നു? ഒരു സ്നേഹിതൻ എന്ന നിലയിൽ എനിക്കു നിങ്ങളോടുള്ള അപേക്ഷ ഇതൊന്നുമാത്രമാണു്? നിങ്ങളുടെ ജ്യേഷ്ഠന്റേയും ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടേയും ആഗ്രഹവും ആലോചനയും അനുസരിച്ചു് നിങ്ങൾ വിവാഹം ചെയ്യണം. അവസരം പാഴാക്കരുതു്; ജീവിതകാലം മുഴുവൻ പശ്ചാത്തപിക്കാൻ ഇടയാക്കരുതു്."

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ഭൃത്യൻ ഒരു ട്രേയിൽ ചായയും പലഹാരങ്ങളും കൊണ്ടുവന്നു.

"അതിനെക്കുറിച്ചു പിന്നീടു് ആലോചിക്കാം; തല്ക്കാലം ചായ കുടിക്കുക."

"എന്റെ അപേക്ഷ നിങ്ങൾ ചിരിച്ചു തള്ളിക്കളയരുതു്. അതിരിക്കട്ടേ! പ്രൊഫസറദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ ഇവിടെയുണ്ടോ? എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തെ ഒന്നു കണ്ടാൽ കൊള്ളാം."

"ഇവിടെ കാണുമെന്നാണു് എന്റെ വിശ്വാസം! ചായ കുടിച്ചുശേഷം നമുക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകാം."

ഞാൻ എഴുന്നേററു് കപ്പുകളിൽ ചായ പകന്നു.

അദ്ധ്യായം അറുപത്തിയഞ്ചു്

ചായകുടിച്ചുശേഷം ഞാൻ കൈലാസിനെ പ്രൊഫസറുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു് കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. അദ്ദേഹം ഒരു സോഫയിൽ ഇരുന്നു പത്രംവായിക്കുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യ ഒരു വലിയ പെട്ടിയിൽ വസ്ത്രങ്ങൾ അടുക്കിവയ്ക്കുകയും ചെയ്യുകയായിരുന്നു. ജയന്തി വാതിലിനുവെളിയിൽ പുറത്തേയ്ക്കു നോക്കിനില്ക്കുന്നു. ഒരുപക്ഷേ, മുൻവശമുള്ള പച്ചത്തങ്ങളെ നോക്കി പ്രകൃതിസൗന്ദര്യം ആസ്വദിക്കുകയായിരിക്കാം. കുട്ടികൾ വരാന്തയിൽ കളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

ഞങ്ങൾ ചെല്ലുന്നതുകണ്ടു് പ്രൊഫസർ കൈലാസിനെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. ആൾ തിരിച്ചറിഞ്ഞശേഷം കൈലാസ്സിന്റെ അഭിവാദനത്തിനു പ്രത്യഭിവാദനംചെയ്തുകൊണ്ടു് എഴുന്നേററു് അയാളുടെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചു് ഒരു കസേരയിലിരുത്തി. അനന്തരം കുശലപ്രശ്നം ആരംഭിച്ചു.

“എപ്പോൾ വന്നു; എവിടെ താമസിക്കുന്നു? ആകപ്പാടെ ആൾ മാറിയിരിക്കുന്നല്ലോ! ഏതു ധാരയാണു വരുന്ന തെന്നല്ലേ ഞാൻ ശങ്കിച്ചതു്? എന്റെ കണ്ണടയെടുത്തു മാററിയിട്ടു് സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയശേഷമെ ആളിനെ മന സ്സിലായുള്ളൂ.”

മിശ്രുജി എല്ലാകാൎയ്യങ്ങളിലും അശ്രദ്ധകാണിക്കാറുണ്ടെന്നു് അറിയാമായിരുന്നെങ്കിലും കൈലാസിനെ പിടിച്ചിരുത്തുകയും എന്നോടു് ഇരിക്കാൻ പറയുകപോലുംചെയ്യാതെ അയാളോടു സംഭാഷണംതുടങ്ങുകയും ചെയ്തതിൽ എനിക്കു വല്ലായ്മതോന്നി. മിശ്രുജിയുടെ ഭാൎയ്യയും കൈലാസിനെക്കണ്ടു് താൻ ഏൎപ്പെട്ടിരുന്ന ജോലി നിൎത്തിവച്ചിട്ടു് എഴുന്നേററു. കൈലാസ് അവരെയും വന്ദിച്ചു. പക്ഷേ, അയാളുടെ ദൎശനത്തിൽ മിശ്രുജിക്കുണ്ടായ സന്തോഷം മിസ്സസ്സ് മിശ്രായ്ക്കു കണ്ടില്ല.

“മിസ്റ്റർ കൈലാസ്, എപ്പോൾ വന്നു?”

അവർ ചോദിച്ചു.

മിശ്രു:—അതുതന്നെയാണു ഞാനും ചോദിച്ചതു്.

മിസ്സസ്സ്:—എന്തെങ്കിലും ആരോടെങ്കിലും ചോദിച്ചാൽ മറുപടിപറയാൻ അവൎക്കു സൗകൎയ്യംനല്കാതെ അങ്ങു വിഷമിപ്പിക്കുമല്ലോ. കുറെ എന്തെങ്കിലും ചോദിക്കണമെന്നല്ലാതെ മറുപടി കിട്ടണമെന്നു് അങ്ങേയ്ക്കു വിചാരമില്ല. പറയണം മിസ്റ്റർ കൈലാസ് എന്നു വന്നു?

കൈലാസ്:—ഞാൻ വന്നിട്ടു് ഒരാഴ്ചയിലധികമായി.

മിശ്രു:—ഒരാഴ്ചയോ?—എന്നിട്ടു് ഇത്രയുംദിവസം ഞങ്ങളെ കാണാതെ......

മിസ്സസ് മിശ്രായ്ക്കു വീണ്ടും കോപംജനിച്ചു.

മിസ്സസ്സ്:—എവിടെ താമസിക്കുന്നു?

കൈലാസ്:—സെസിൽഹോട്ടലിൽ.

മിസ്സസ്സ്:—ലല്ലാ നില്ക്കുന്നതെന്തു്? ഇരിക്കൂ.

മിസ്സസ്സ് മിശ്രായുടെ മുഖത്തു സ്ഫുരിച്ച ഗൌരവം കണ്ടു് ഞാൻ പെട്ടെന്നു് ഇരുന്നു. ഞാൻ ജയന്തിയെ കണ്ടതുമുതൽ അവളെ പ്രത്യേകം വീക്ഷിക്കുകയായിരുന്നു. കൈലാസിനെ കണ്ടതോടുകൂടി അവളുടെ മുഖത്തു് അത്ഭുതജനകമായ ഒരു മാററം ഉണ്ടായി. ആ മുഖം വിളറി. അസ്വസ്ഥവും വ്യാകുലവുമായ ഒരു ഭാവം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. അവളുടെ കേശാദിപാദം വിറയ്ക്കുന്നതായി എനിയ്ക്കു തോന്നി. ഒരുപക്ഷേ, അതുകൊണ്ടായിരിക്കാം അവൾ ചുവരിൽ ചാരി നിന്നതു്. കൈലാസ് ഇടയ്ക്കിടെ പ്രശ്നംനിറഞ്ഞ നോട്ടങ്ങൾ അവളുടെനേക്കു് അയച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതും ഞാൻ കണ്ടു.

കൈലാസിനെക്കണ്ടു് ജയന്തി ഇത്രമാത്രം പരിഭ്രമിക്കുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടു്? മിസ്സസ്സ് മിശ്രായുടെ മുഖത്തു് ഈർഷ്യ സ്ഫുരിച്ചതു് എന്തുകൊണ്ടു്? ഒരുകാര്യം തീർച്ചയാണു്. കൈലാസിനെ കണ്ടിട്ടു് ജയന്തിയ്ക്കു് ഉത്സാഹമോ, സന്തോഷമോ അല്ല ഉണ്ടായതു്. ഏതായാലും, എനിക്കതിൽ സന്തോഷമേയുള്ളു. പക്ഷേ, ജയന്തിയുടെ ഭാവഭേദത്തിനു ഹേതുവെന്തെന്നറിയാൻ ജിജ്ഞാസയുമുണ്ടു്.

മിശ്രജിയ്ക്കു് കൈലാസിൻെറ ദർശനത്തിൽ ഉണ്ടായ സന്തോഷം ഭാര്യയുടെ പരുഷഭാഷണംമൂലം തെല്ലും കുറഞ്ഞില്ല.

മിശ്ര:—ഹോട്ടലിൽ എന്തിനു താമസിച്ചു? ഞങ്ങളോടൊന്നിച്ചു് ഇവിടെ താമസിക്കാമായിരുന്നല്ലോ. വിരജുവിൻെറ അമ്മയുടെ അഭിപ്രായം എന്താണു്?

മിസ്സസ്സ്:—ഹോട്ടലിലെ സുഖവും സ്വാതന്ത്ര്യവും ഉപേക്ഷിച്ചു് ഇങ്ങോട്ടു വരാൻ കൈലാസ് അത്ര മഠയനല്ല.

കൈലാസ് ഇവിടെവന്നു് ഞങ്ങളോടുകൂടി താമസിക്കുന്നതു്, എന്തുകാരണത്താലോ മിസ്സസ്സ് മിശ്രായ്ക്കു് ഇഷ്ടമല്ലെന്നു സ്പഷ്ടമായി.

മിശ്രു:—ഹോട്ടലിൽ എന്താണു വാടക?

കൈലാസ്:—ദിവസം പതിനഞ്ചുറുപ്പിക.

മിശ്രു:—മാസം പതിനഞ്ചുറുപ്പികയോ? അതു് നിശ്ചയമായും അധികമല്ല. വിരജൂവിന്റെ അമ്മ എന്തുപറയുന്നു?

മിസ്സസ്സ്:—പറയുന്നതല്ലല്ലോ കേൾക്കുക! ദിവസം പതിനഞ്ചുറുപ്പികയെന്നാണു് കൈലാസ് പറഞ്ഞതും ഞങ്ങളെല്ലാം മനസ്സിലാക്കിയതും.

മിശ്രു:—ദിവസം പതിനഞ്ചുറുപ്പികയോ? കൈലാസ്! നിങ്ങൾ ഇത്രയും വാടകകൊടുക്കുന്നോ? എന്നാൽ ആ ഹോട്ടലുടമസ്ഥൻ നിശ്ചയമായും ദുഷ്ടനും കൊള്ളക്കാരനുമാണു്.

കൈലാസ്:—അല്ല, അയാൾ വളരെ യോഗ്യനാണു്. എല്ലാവരോടും ഈ നിരക്കിലാണു് വാടക വസൂൽചെയ്യുന്നതു്. അവിടെ താമസിക്കുന്നവരെല്ലാം വലിയ ആളുകളാണു്.

മിശ്രു:—നിങ്ങൾ ഇത്രവലിയ വാടകകൊടുത്തു് എന്തിനു് അവിടെ താമസിക്കുന്നു?

മിസ്സസ്സ്:—ഇത്രയധികം വാടകകൊടുക്കാൻ കഴിവും വലിയ ആളുകളുടെയിടയിൽ താമസിക്കാൻ ആഗ്രഹവും ഉള്ളവർക്കു് അവിടെ താമസിക്കരുതോ? അങ്ങ

സ്സു് ഈ വാടക ദുസ്സഹമെന്നു തോന്നുന്നു. അവിടെ താമസിക്കുന്നവക്കു് അങ്ങനെ തോന്നുന്നില്ലെങ്കിലോ? അഥവാ മററുവല്ല ഉദ്ദേശവുംകൊണ്ടു കൊടുക്കുകയാണെങ്കിലോ?

കൈലാസിനോടുള്ള ദ്വേഷമോ, അയാളുടെ പ്രവൃത്തിയിലുള്ള നീരസമോ മിസ്സസ്സ് മിശ്രായുടെ വാക്കുകൾ വെളിവാക്കുന്നതെന്നു് എനിക്കു നിശ്ചയമില്ല. എന്തോ ഒന്നുണ്ടെന്നു തീച്ച. കൈലാസിൻെറ മുഖവൈവണ്ണ്യം അതിനു തെളിവുമാണു്. തൻെറ അസ്വാസ്ഥ്യം മറയ്ക്കാൻ അയാൾ പണിപ്പെട്ടെങ്കിലും ഫലിച്ചില്ല.

ജയന്തിയുടെ പരിഭ്രമം ക്രമേണ വദ്ധിക്കുന്നതായി എനിയ്ക്കു തോന്നി. അവൾ അപ്പഴപ്പോൾ ചിററമ്മയേയും അപ്പനേയും കൈലാസിനേയും എന്നേയും നോക്കുന്നു. പരിഭ്രമംമൂലം അവളുടെ സൌന്ദയ്യം വദ്ധിക്കുന്നതായും എനിയ്ക്കു തോന്നി. അതുകണ്ടു് എൻെറ ഹൃദയം ഹഷംപൂണ്ടു. ഈ ഹഷോന്മാദത്താൽ ഞാൻ സ്വയം മറന്നുപോയി. ജയന്തിയുടെ വ്യാകുലഭാവം കണ്ടിട്ടു്, എന്തുകൊണ്ടോ, എനിയ്ക്കു് തെല്ലും അനുകമ്പ തോന്നിയില്ല.

താൻ ഒരു അശുഭമുഹൂത്തത്തിലാണു് ഇങ്ങോട്ടു പുറപ്പെട്ടതെന്നു കൈലാസിനു തോന്നിയിരിക്കണം. മിസ്സസ്സ് മിശ്രായുടെ സാന്നിദ്ധ്യം അയാളെ അത്രമാത്രം അസ്വസ്ഥനാക്കി. അല്പനേരം സകലരും മൌനംവരിച്ചു. അനന്തരം കൈലാസ് എഴുന്നേററു് മിശ്രായുടെനേരെ തിരിഞ്ഞു കൈക്കൂപ്പി.

"ഞാൻ പോകട്ടെ; സൌകയ്യപ്പെട്ടെന്നെങ്കിൽ ഒരിക്കൽക്കൂടി ഞാൻ വരാം."

മിശ്ര:—അല്ലാ! ഇത്രക്ഷണം പോവുകയോ! കുറേക്കൂടി ഇരിക്കൂ. ചായകഴിച്ചിട്ടു പോകാം. മകളേ, അകത്തു ചെന്നു് ആരോടെങ്കിലും ചായകൊണ്ടുവരാൻ പറയൂ.

കൈലാസ്:—ഞാൻ മിസ്റ്റർ നന്ദകിശോറിനോടൊന്നിച്ചു ചായകുടിച്ചിട്ടാണു് ഇങ്ങോട്ടു വന്നതു്. ക്ഷമിക്കണം; ഇപ്പോൾ പോകട്ടെ.

മിശ്രായുടെ മറുപടിക്കു കാത്തുനില്ക്കാതെ അദ്ദേഹത്തിനേയും ഭാര്യയേയും തൊഴുതുകൊണ്ടു് കൈലാസ് പുറപ്പെട്ടു. ഞാനും ഗേററുവരെ അയാളെ അനുഗമിച്ചു.

അദ്ധ്യായം അറുപത്തിയാറു്

ഗേററിൽനിന്നു ഞാൻ യാത്രപറഞ്ഞെങ്കിലും കൈലാസ് സമ്മതിച്ചില്ല. അയാൾ എന്റെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചു വലിച്ചുകൊണ്ടു് റോഡിലേയ്ക്കിറങ്ങി. ഞാൻ വീട്ടിൽനിന്ന വേഷത്തിലായിരുന്നു. സിംലായിൽ ആരും അങ്ങനെ റോഡിൽക്കൂടി നടക്കാറില്ല. വിശേഷിച്ചു് തനി യൂറോപ്യൻ രീതിയിൽ കൈലാസും, സാധാരണവേഷത്തിൽ അയാളോടുകൂടി ഞാനും. ഞങ്ങൾക്കു് അഭിമുഖമായി വന്ന രണ്ടു് ആംഗ്ലേയവനിതകൾ, എന്റെ വേഷംകണ്ടായിരിക്കും പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു.

"മിസ്റ്റർ നന്ദകിശോർ! ഈ സന്ദർഭം നിങ്ങൾ പാഴാക്കരുതു്. ഇത്ര നല്ല ഒരു പെൺകുട്ടിയെ നിങ്ങൾക്കു കിട്ടുകയില്ല. പിന്നീടു് വ്യസനിക്കാൻ ഇടയാക്കരുതു്."

"ഏതു പെൺകുട്ടി?"

"ഏതു പെൺകുട്ടിയെന്നോ? ജയന്തി. അല്ലാതെ ആരു്? എല്ലാവിധത്തിലും അവൾ നിങ്ങൾക്കു് അനുരൂപയാണു്. അവളെക്കാൾ നല്ല ഒരു കുട്ടിയെ നിങ്ങൾക്കു കിട്ടുകയില്ല. അതുകൊണ്ടാണു ഞാൻ നിർബന്ധിക്കുന്നതു്. നിങ്ങളുടെ രണ്ടുപേരുടേയും സുഖത്തിനും സംതൃപ്തിക്കും വേണ്ടി നിങ്ങൾ അവളെ വിവാഹംചെയ്യണം."

"ഇതു പറയാനാണോ എന്നെ ഇത്രദൂരം വലിച്ചുകൊണ്ടുവന്നതു്?"

"അതെ; എന്തു്? ഞാൻ പറഞ്ഞതു് ഇഷ്ടമായില്ലേ? ഇല്ലെങ്കിൽ മാപ്പുചോദിക്കുന്നു."

"നിങ്ങൾ തെററിദ്ധരിക്കുന്നു; നിങ്ങൾപറഞ്ഞ കാര്യത്തെപ്പററി കുറേ ദിവസമായി ഞാൻ ആലോചിക്കുകയാണു്. പക്ഷേ......"

"ഇക്കാര്യത്തിൽ പക്ഷേയും കിക്ഷേയും ഒന്നും ആവശ്യമില്ല. അവളെ വിവാഹംചെയ്താൽ നിങ്ങളുടേയും അവളുടേയും ജീവിതം ആനന്ദമയമായിത്തീരും; സംശയിക്കേണ്ട. സധൈര്യം അതു നടത്തണം."

കൈലാസിൻെറ വാഗ്വിലാസം എന്നെ ആകർഷിച്ചു. അയാളെപ്പോലെ എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്ന മറെറാരു വ്യക്തിയില്ലെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. എൻെറ മനശ്ചാഞ്ചല്യം നീക്കി ശാശ്വതസുഖം ജനിപ്പിക്കാനല്ലേ അയാളുടെ ശ്രമം?

"നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു ശരിയാണു്, കൈലാസ്. എന്നാൽ കുറേക്കാലമായി ഞാൻ വിധി എന്നു പറയുന്നതിൽ വിശ്വാസിയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. വിധി അനുകൂലമാണെങ്കിൽ ഞങ്ങൾതമ്മിലുള്ള വിവാഹം നടക്കുകതന്നെ ചെയ്യും. ലോകത്തിലുള്ള യാതൊരു ശക്തിയ്ക്കും അതു തടുക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. പക്ഷേ, വിധി അനുകൂലമല്ലെങ്കിൽ........."

"ഈ ഇരുപതാംനൂററാണ്ടിലും നിങ്ങൾ ഭാഗ്യമെന്നും വിധിയെന്നും പറയുന്നതിൽ വിശ്വസിക്കുന്നോ? ഛീ! മോശം! മനശ്ചാഞ്ചല്യം കൈവെടിയണം. ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യാൻ ഉറയ്ക്കണം. നിങ്ങൾതന്നെയാണു് നിങ്ങളുടെ ഭാഗ്യം!"

ഞാൻ മൌനംഭീക്ഷിച്ചു. കയററം കയറുമ്പോഠം ആവേശത്തോടുകൂടി സംസാരിച്ചതിനാൽ കൈലാസിന്നു ശ്വാസംമുട്ടി; അയാഠം ഒരു ദേവതരുവിൻെറ ചുവട്ടിൽ അല്പം നിന്നു. അനന്തരം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"കേഠംക്കൂ, സ്നേഹിതാ! ഞാൻ വളരെ ആലോചിച്ച ശേഷമാണു് ഇക്കാൎയ്യം നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞതു്. ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യാതെ, ഒരു സ്ത്രീയെ സ്ത്രീ എന്നു കരുതിമാത്രം നിങ്ങഠം വിവാഹംചെയ്യുന്നു വിചാരിക്കുക. ഞാൻ പറയുന്നതിൻെറ സാരം മനസ്സിലാകുന്നുണ്ടല്ലോ. എന്തായിരിക്കും ഫലം? ഒരു സ്ത്രീയുടെ സൌകുമാൎയ്യത്തിനും സൌശീല്യത്തിനും യോജിച്ച പുരുഷനുമായി ചേൎന്നാൽ ആ സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ സ്വർഗ്ഗം സൃഷ്ടിക്കുകയാണു് ചെയ്യുന്നതു്. എനിക്കു് നിങ്ങളേയും ജയന്തിയേയും നല്ലതുപോലെ അറിയാം."

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം അയാഠം സിഗ്രററു് എടുത്തു കത്തിച്ചുവലിക്കാൻ തുടങ്ങി. സിഗ്രററു് പകുതി ഉപയോഗിച്ചശേഷം സംഭാഷണം തുടൎന്നു:—

"ഞാൻ പറഞ്ഞതിനെപ്പററി നിങ്ങഠം എന്തുറച്ചു?"

"ഇതുവരെ ഞാൻ ആലോചിച്ചില്ല. എൻെറ മനസ്സിന്നു തീരെ സുഖമില്ലാതെ കഴിയുകയാണു്. ഈ വല്ലായ്മ നീങ്ങിയശേഷം ഞാൻ ആലോചിക്കാം. നിങ്ങളുടെ ഉപദേശത്തിന്നു നന്ദിപറയുന്നു. ഞാൻ പോകട്ടെ. നമസ്കാരം."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് ഞാൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. ഞാൻ ആലോചനതുടങ്ങി:

"റെയിനോഠംഡിൻേറയും എഡ്ഗർവാലസ്സിൻെറയും നോവലുകളിൽ പ്രതിപത്തിയുള്ള ഒരാഠംക്കു് സ്ത്രീഹൃദയത്തെക്കുറിച്ചു് ഈവിധം ഒരു അഭിപ്രായം എങ്ങനെ ഉണ്ടായി? ഏതായാലും, അയാളുടെ ഓരോ വാക്കും മാസ്മരവിദ്യയാലെന്നവണ്ണം എൻെറ ഹൃദയത്തെ സ്പൎശിച്ചിരി

ക്കുന്നു. ജയന്തിയുടെ സ്വഭാവഗതി അയാൾ എങ്ങനെ മനസ്സിലാക്കി? അവളുടെ കാര്യത്തിൽ അയാൾക്കു് ഇത്ര താല്പര്യം ജനിക്കാൻ കാരണമെന്തു്? ഞാൻ അവൾക്കു് യോജിച്ച ഭർത്താവായിരിക്കുമെന്നു് അയാൾ എങ്ങനെ നിശ്ചയിച്ചു?"

ഇങ്ങനെ ആലോചനതുടങ്ങിയപ്പോൾ എനിക്കു് ജയന്തിയുടെ കാര്യം ഓർമ്മവന്നു. കൈലാസിനെ കണ്ടപ്പോൾ അവളുടെ മുഖം വിളറിയതു് എന്തുകൊണ്ടു്? അവളുടെ മുഖത്തു പ്രത്യക്ഷമായതുപോലെ മററൊരാളുടെ മുഖത്തും ദുഃഖം നിഴലിച്ചു് ഇതിനുമുമ്പു ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. ബലദേവനോടുള്ള ശാന്തിയുടെ പെരുമാററത്തെക്കുറിച്ചു് ഞാൻ നിർദ്ദയം സംസാരിച്ചപ്പോൾ അവളുടെ മുഖം ഇതുപോലെയായി. ശാന്തിയുടെ സ്മരണ ഉദിച്ചതോടുകൂടി അത്യഗാധമായ സമുദ്രത്തിൽ കിടന്നുഴലുന്നവൻെറ സ്ഥിതിയിലായി. ഞാൻ ആ സ്മരണ ഉപേക്ഷിക്കാൻ ഉററുശ്രമിച്ചു.

കൈലാസിൻെറ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ ജയന്തിക്കു് വെറുപ്പുണ്ടായെങ്കിൽ എന്തുകൊണ്ടു് അവൾ അവിടെനിന്നു പോയില്ല? കൈലാസു് പോകുമ്പോൾ ജയന്തി അയാളേയോ, അയാൾ അവളേയോ അഭിവാദ്യം ചെയ്തില്ല. അയാളുടെ പ്രശ്നസൂചകമായ നോട്ടങ്ങൾക്കു് അവൾ ഏതെങ്കിലും രൂപത്തിൽ മറുപടി നല്കിയോ എന്നു് കൈലാസിനുമാത്രമേ നിശ്ചയമുള്ളു. മിസ്സിസ്സ് മിശ്രാ അയാളോടു സംസാരിച്ചതു മുഴുവൻ നീരസത്തോടുകൂടിയാണു്. ആകപ്പാടെ നോക്കിയാൽ ഇന്നത്തെ സംഭാഷണങ്ങളും അനുഭവങ്ങളും എല്ലാം മായാമയമായിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്താൽ ജയന്തിയുടെയും എൻെറയും ജീവിതം ആനന്ദമയമായിത്തീരുമെന്നു് അയാൾ ഉറപ്പിച്ചുപറഞ്ഞു. ഇക്കാര്യത്തിൽ യാഥാർത്ഥ്യം മനസ്സിലാക്കാനുള്ള ശക്തി ഇപ്പോൾ എനിക്കില്ല. അയാൾ പറഞ്ഞതു് പരമാർത്ഥമാ

ണെന്നു വിശ്വസിക്കാൻ ഞാൻ ശ്രമിച്ചു. കുറെ ദിവസങ്ങളായി മനസ്സിൽ ഉദിച്ചുയൎന്നുവന്ന ആശയ്ക്കു് അനുകൂലമായി കൈലാസ് സംസാരിച്ചതുകൊണ്ടായിരിക്കാം എനിക്കു് അങ്ങനെ തോന്നിയതു്. ഞാൻ വീട്ടിൽ മടങ്ങിയെത്തിയിട്ടും കൈലാസിൻെറ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽകണ്ട ജയന്തിയുടെ അകൃത്രിമസൌന്ദൎയ്യം വിസ്മരിക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല.

അദ്ധ്യായം അറുപത്തിയേഴ്

ഞാൻ എൻെറ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു; അല്പം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ജ്യേഷ്ഠത്തിയും അവിടെ എത്തി.

"സ്നേഹിതൻ പോയോ?"

"പോയി; ഉം, എന്താണു വിശേഷം?"

ജ്യേഷ്ഠത്തി പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു.

"ലാലാ, എന്തു വിശേഷം; ഇത്തരം "ലോഫർ"മാരോടു് എനിക്കെന്തു കാൎയ്യം? ഒരു സംഗതി ഞാൻ പറഞ്ഞേക്കാം. (ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖഭാവം പെട്ടെന്നു മാറി. ഗൌരവസ്വരത്തിൽ തുടൎന്നു) അയാൾ നല്ലവനല്ല."

"ജ്യേഷ്ഠത്തി അയാളെ അറിയുമോ?"

"എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. എങ്കിലും അയാളെക്കുറിച്ചു് ഞാൻ കേട്ടതെല്ലാം..........."

വാചകം മുഴുവനാക്കുന്നതിനുമുമ്പു് ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"ഇതിനിടയിൽ അയാളെപ്പററി കേട്ടുകഴിഞ്ഞോ? ആരാണു പറഞ്ഞതു്?"

"മിസ്സസ്സ് മിശ്രാ നിന്നോട് മുഷിഞ്ഞിരിക്കുകയാണ്."

"എന്നോട മുഷിഞ്ഞോ? എന്തിന്?"

മുൻകൂട്ടി അറിയിക്കാതെ കൂട്ടുകാരനെ അവരുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു നീ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുചെന്നതിന് "

"അതാണോ കാര്യം? പക്ഷേ, കൈലാസ് അവരുടെ സ്വന്തം ആളാണല്ലോ. മിസ്സസ്സ് മിശ്രാ അയാളുടെ കൊച്ചമ്മയാണ്."

"എന്തെല്ലാം അബദ്ധങ്ങൾ ധരിച്ചുവച്ചിരിക്കുന്നു. അവരുടെ മാതൃഗൃഹത്തിനടുത്താണ് അയാളുടെ മുത്തച്ഛൻെറ വീട്. ഈ അടുപ്പംകൊണ്ട് അയാൾ അവരെ കൊച്ചമ്മ എന്നു വിളിക്കാറുണ്ടെന്നും അവർ പറഞ്ഞു."

"എന്തെല്ലാം? ഏതായാലും മിശ്രജി അയാളെക്കണ്ടിട്ട സന്തോഷാധിക്യത്താൽ മതിമറന്നുപോയെന്നു തോന്നിയല്ലോ. പിന്നെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭാര്യയ്ക്ക് അയാളുടെപേരിൽ വെറുപ്പുതോന്നാൻ കാരണം?"

"മിശ്രജി ശുദ്ധനാണ്. ഏതു കള്ളനും തെണ്ടിക്കും നല്ലവാക്കുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തെ കബളിപ്പിക്കാം. തൻെറ കൈയിലുള്ളതു മുഴുവൻ ചതിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്നവരേയും അദ്ദേഹം സൽക്കരിക്കും; വീട്ടിൽകൂടെ താമസിപ്പിക്കും. അത്ര ശുദ്ധനാണ്."

"ജ്യേഷ്ഠത്തി ആരുടെ കാര്യമാണ് പറയുന്നതു്? ആരെങ്കിലും, എപ്പോഴെങ്കിലും, മിശ്രജിയെ ചതിച്ചിട്ടുണ്ടോ?"

"ഒരാളോ? നിൻെറ ഈ സ്നേഹിതൻതന്നെ ഒരിക്കൽ ഒരു കള്ളക്കമ്പനിയുടെ പേരുംപറഞ്ഞു് അഞ്ഞൂറുരൂപ്പിക വീതം വിലയുള്ള മൂന്ന് ഓഹരി അദ്ദേഹത്തിനെക്കൊണ്ടെ

ടുപ്പിച്ച് 1500 ക. തട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. അയാൾ കള്ളനാണെന്നു പലരും പറഞ്ഞിട്ടും വിശ്വസിച്ചില്ല; കമ്പനി പ്രവർത്തനം ആരംഭിച്ചോ, ഇല്ലെങ്കിൽ എന്നു തുടങ്ങും എന്നൊന്നും അദ്ദേഹത്തിനു് അന്വേഷണവും ഇല്ല. 1500 ക-യിൽ ഒററപ്പൈപോലും ഇതുവരെ തിരിച്ചുകിട്ടിയിട്ടില്ലെന്നുമാത്രം അറിയാം. നിന്റെ ഈ കൈലാസ് ഇതുപോലെ പലരേയും കളിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്; ചതിവിനു് ഒരിക്കൽ ജയിലിലും പോയിട്ടുണ്ടു്. ഒരൊന്നാന്തരം കുടിയനാണെന്നും പിന്നെ.........പിന്നെ.........പല ചീത്ത തൊഴിലുകളും ചീത്ത ക്കൂട്ടുകാരും ഉള്ളവനാണെന്നും അറിയാം. അതാണു് മിശ്രജിയുടെ ഭാര്യ അയാളെ വെറുക്കുന്നതു്."

"അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഒരു വലിയ തെററുതന്നെയാണു് ഞാൻ ചെയ്തതു്. അവരോടു് മാപ്പുചോദിക്കണം. അവർ എവിടെ?"

"നീ പോകേണ്ട; നിനക്കുവേണ്ടി ഞാൻ മാപ്പുചോദിക്കുകയും നിനക്കുപററിയ അമളിയുടെ വിവരം അവരെ മനസ്സിലാക്കുകയും ചെയ്യാം."

ജ്യേഷ്ഠത്തി പോയി.

അദ്ധ്യായം അറുപത്തിയെട്ടു്

ജയന്തി എന്റെ മുമ്പിൽവച്ചു് ഒന്നും സംസാരിക്കാറില്ല; ഈ മൌനം എന്നെ വേദനിപ്പിക്കുന്നു. എങ്കിലും അവളോടു് എനിയ്ക്കുള്ള സ്നേഹം വർദ്ധിക്കുന്നതേയുള്ളു. അവളുടെ മനസ്സിൽ എന്തോ ഒളിഞ്ഞുകിടപ്പുണ്ടു്. അതെന്താണെന്നു ഗ്രഹിക്കാൻ എനിയ്ക്കു് അതിയായ ആശയുമുണ്ടു്.

ആഗ്രായിൽവച്ച്, എൻെറ മുമ്പിൽവച്ചെന്നല്ല, എന്നോടുതന്നെ അവൾ സംസാരിച്ചിട്ടുണ്ട്. സിംലായിൽ വന്നശേഷം എന്നോടെന്നല്ല, എൻെറ മുമ്പിൽവച്ചുപോലും, സംസാരിക്കാൻവയ്യാത്തവണ്ണം അവൾക്കു സങ്കോചം ജനിച്ചതിൽ ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. ഒരുപക്ഷേ, ആഗ്രായിൽവച്ച് അവൾ സംസാരിച്ചത് ഗത്യന്തരമില്ലാതെയാകാം. മിശ്രജി അന്നു വീട്ടിൽ ഇല്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭാര്യയ്ക്ക് അതിഥികളുടെ സകല കാര്യങ്ങളിലും ശ്രദ്ധിക്കുക സാദ്ധ്യമായിരുന്നില്ല. അങ്ങനെ, എന്നോടു സംസാരിക്കേണ്ടതു് ജയന്തിയുടെ ചുമതലയായിത്തീർന്നു. ഇല്ലെങ്കിൽ അവളുടെ സങ്കോചം അവിടെവച്ചുതന്നെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുമായിരുന്നു. ഏതായാലും മൌനവും ഒരു കലയാണെന്നും ആസ്വാദ്യമായ കലയാണെന്നും ജയന്തി എന്നെ പഠിപ്പിച്ചു. ജയന്തിയുടെ നോക്കിലും വാക്കിലും, നില്പിലും നടപ്പിലും, ചിരിയിലും, വേഷത്തിലും എല്ലാം അവളുടെ കലാബോധം കളിയാടുന്നു. ഒരു സാധാരണ സാരി അവൾ ധരിച്ചാലും അതിലും ഭംഗിയുള്ള സാരി ഇല്ലെന്നു തോന്നിപ്പോകും. സാരികൊണ്ടു ശിരസ്സ് ആച്ഛാദനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതുകണ്ടാൽ സ്ത്രീയെ ദേവിയായി കല്പിക്കുന്നതു് നിരർത്ഥകമല്ലെന്നു് ഏതു കലാകാരനും സമ്മതിക്കും. സാരി ശിരസ്സിൽനിന്നു മാറിപ്പോയാൽ, അവളുടെ അളകാവലിയുടെ ഭംഗി പ്രത്യക്ഷമാകും. ആർക്കും അപ്പോൾ അനിർവ്വചനീയമായ ഒരു വികാരം ഉണ്ടാകാതിരിക്കുകയില്ല.

ജയന്തിയുടെ മുഖത്തു സ്ഫുരിക്കുന്ന ഗാംഭീര്യം അസാധാരണമാണു്. അതിനുള്ള വശ്യത അനുഭവിച്ചുതന്നെ അറിയണം. അവളുടെ ആ നീണ്ട കണ്ണുകൾക്കുള്ള ഭംഗിയും തേജസ്സും ഒന്നു വേറെതന്നെ. ഏതെങ്കിലും ഒരു വ്യക്തിയുടെ നേക്കു് ആ കണ്ണുകൾ പതിഞ്ഞാൽ എക്സ്റേയിൽക്കൂടി എന്നവണ്ണം അയാളുടെ ഉള്ളിലുള്ള പരമാണുക്കളെപ്പോലും കാണത്തക്ക ശക്തി അവയ്ക്കുണ്ടു്. അവളുടെ മന്ദഹാ

സം! (അതു തുലോം അപൂൎവ്വമാണു്.) അതിനുള്ള ആകൎഷ ണം അസാധാരണമാണു്. തന്റെ നിലയെപ്പററി തെല്ലു ഗൎവ്വം സാധാരണക്കാരോടു വെറുപ്പും അവൾക്കുള്ളതായി എനിക്കു തോന്നാറുണ്ടു്. മൌനപ്രിയയായ ഈ നാഗകന്യ കയ്ക്കു് എങ്ങനെ ഗൎവ്വമുണ്ടായി? സുഖദുഃഖസമ്മിശ്രമായ ജീ വിതത്തിൽ പീഡ അനുഭവിക്കുന്നവരെ അവൾ വെറുക്കുന്ന തു് എന്തുകൊണ്ടു്? സുഖദുഃഖങ്ങളെപ്പററിയുള്ള അവളുടെ വീക്ഷണഗതി നമ്മുടേതിൽനിന്നു ഭിന്നമാണോ? പ്രേമപീ ഡ അവൾ അനുഭവിച്ചിട്ടില്ലേ? ഇത്ര കഠിനമായ ആ ഹൃദ യം ഏതൊരു ലോഹംകൊണ്ടു നിൎമ്മിച്ചതാണു്?

ജയന്തിക്കു യോജിച്ച വരൻ ഞാനാണു്, അഥവാ ഞാൻമാത്രമാണു്, എന്നു കൈലാസ് എന്നെ മനസ്സിലാ ക്കിയ നിമിഷംമുതൽ മുൻപറഞ്ഞ പല പ്രശ്നങ്ങളും എന്റെ മനസ്സിൽ ഉദിക്കുകയും എന്നെ വിഷമിപ്പിക്കുക യും ചെയ്തുതുടങ്ങി. ജയന്തി എനിക്കു യോജിച്ചവളായിരി ക്കാം. ഞാൻ അവൾക്കു യോജിച്ച വരനാണെന്നു് അവൾ കരുതുന്നുണ്ടോ? അതാണു് അറിയേണ്ട പ്രശ്നം. കൈലാ സുമായി കൂട്ടിമുട്ടുന്നതിനുമുമ്പു് ഈ പ്രശ്നം എന്റെ മന സ്സിൽ ഉദിച്ചില്ല. എന്നാൽ, കൈലാസ് എന്റെ യോഗ്യ തയ്ക്കു സാക്ഷ്യംവഹിച്ചതോടുകൂടി, ഞാൻ യോഗ്യനല്ലെന്നും ആ വിവരം ജയന്തിക്കു് അറിയാമെന്നും എങ്ങനെയോ ഒരു ശങ്ക എന്നിൽ ജനിച്ചു. ഞാൻ ജയന്തിയെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നപക്ഷം അതു് തന്റെ പരമഭാഗ്യമായി അവൾ കരുതുമെന്നു ഞാൻ മുമ്പു വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. ആ വിശ്വാസം എങ്ങനെ ഉണ്ടായി എന്നു ചോദിച്ചാൽ ഉത്തരമില്ല. പക്ഷേ, കൈലാസിന്റെ സംഭാഷണം ശ്രവിച്ചശേഷം ആ വിശ്വാസം നശിച്ചു; എന്നുമാത്രമല്ല, ഞാൻ ഇതുവരെ അതു വച്ചുപുലൎത്തിയതിൽ വിസ്മയിക്കുകയുംചെയ്തു. ജയന്തി യെ ആദ്യമായി കണ്ട നിമിഷംമുതൽ ഇന്നുവരെയുള്ള അവ ളുടെ വാക്കും, നോക്കും, ചിരിയും എല്ലാം സൂക്ഷ്മമായി പരി

ശോധിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ അവൾ എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നു വിചാരിക്കത്തക്കവണ്ണം യാതൊന്നും കണ്ടുകിട്ടിയില്ല. എപ്പോഴെങ്കിലും അവൾ എന്റെനേർക്ക് ഒരു പുഞ്ചിരി പൊഴിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ, അപ്പോഴും അവളുടെ കണ്ണുകളിൽ വെറുപ്പല്ലേ കളിയാടിയിരുന്നതെന്ന് എനിക്ക് സംശയം തോന്നുന്നു.

ജയന്തിയുടെ ഈവക സ്വഭാവവിശേഷങ്ങൾമൂലം അവളിൽ എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന മോഹം വർദ്ധിക്കുകയാണു ചെയ്തതെന്നു മുമ്പുതന്നെ ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നെ വിവാഹത്തിനു പ്രേരിപ്പിച്ച കൈലാസ് അസാധാരണമായ അസ്വാസ്ഥ്യത്തിന്റേയും ആശങ്കയുടേയും ബീജം എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ വിതച്ചു. അയാളുടെ പ്രേരണമൂലം "വിവാഹം, വിവാഹം" എന്നു എന്റെ മനസ്സ് ഉരുവിടാൻ തുടങ്ങി. ഈ കിറുക്കു മാററാൻ എങ്ങനെ സാധിക്കുമെന്ന് എനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ.

വിവാഹം! ഒരേവീട്ടിൽ താമസിച്ചിട്ടും എന്നിൽനിന്ന് അകന്നുകഴിയുന്ന ജയന്തിയെ ഞാൻ വിവാഹംചെയ്ത് എന്റെ ദാസിയാക്കുക! അവളുടെ ആ ഗർവ്വും വെറുപ്പും ചവിട്ടിത്തേക്കുക; മററു രക്ഷാമാർഗ്ഗം കാണാതെ അവൾ എന്റെ പാദങ്ങളിൽ ചുററിപ്പിണഞ്ഞുകിടക്കുക. കഷ്ടം! എന്തൊരു സുഖമാണ് അതിൽനിന്നു ലഭിക്കുന്നതു്? ചൂരൽപോലെ വളയുകയും നിവരുകയും ചെയ്യുന്ന ഒരു ലതയെ, സാമുദായികബന്ധനംമൂലം വളയാനോ, നിവരാനോ അനുവദിക്കാതിരിക്കുക!

ഞാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നതുകൊണ്ടുമാത്രം ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യാൻ സാധിക്കുമെന്ന് എന്തു നിശ്ചയം? ജ്യേഷ്ഠത്തി അവ്യക്തമായി ചില സൂചനകൾ നല്കിയിട്ടുള്ളതല്ലാതെ മിശ്രജിയോ, ഭാര്യയോ ഒന്നും പറഞ്ഞിട്ടില്ല. പക്ഷേ, ഈ ആശങ്ക അസ്ഥാനത്തിലാണെന്ന് ആശാപൂ

ണ്ണമായ എന്റെ മനസ്സ് വിധിച്ചു. എങ്ങനെ പരമാത്മം മനസ്സിലാക്കാമെന്നായി പിന്നീട് എന്റെ ആലോചന. ഒരുദിവസം നേരമ്പോക്കെന്നു ഭാവിച്ചുകൊണ്ടു ജ്യേഷ്ഠത്തി വിവാഹക്കാര്യത്തെക്കുറിച്ചു പറയാൻ തുടങ്ങി; എങ്കിലും എന്റെ ഭാവം പെട്ടെന്നു മാറുകയാൽ അവർ മതിയാക്കി. ഇന്നാകട്ടെ, എന്റെ മനസ്സു പാടേ മാറിയിരിക്കുന്നു; വിവാഹകാര്യത്തെപ്പറ്റി സംസാരിക്കാൻ വെമ്പുന്നു.

അദ്ധ്യായം അറുപത്തിയൊൻപത്

ഒരുദിവസം ലജ്ജയും അഭിമാനവും ത്യജിച്ച് വിവാഹകാര്യത്തെപ്പറ്റി ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു സംസാരിക്കാൻ ഞാൻ തീർച്ചയാക്കി. ജ്യേഷ്ഠത്തി തനിച്ചിരിയ്ക്കുന്ന സന്ദർഭംനോക്കി ഞാൻ അടുത്തുകൂടി. കഥയില്ലാത്ത ചില കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു സംസാരിച്ചശേഷം ഞാൻ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:—

"ജയന്തിയുടെ വിവാഹക്കാര്യത്തിൽ എന്താണ് മിശ്രജിയുടെ അഭിപ്രായം?"

ജ്യേഷ്ഠത്തി സഹജമായ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി പറഞ്ഞു:—

"യോഗ്യനായ ഒരു വരനെ അന്വേഷിക്കുകയാണ് അദ്ദേഹം"

"യോഗ്യനായ വരനു് അദ്ദേഹം ഉദ്ദേശിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾ എന്തെല്ലാമാണ്?"

"യുവാവായിരിക്കണം, സുന്ദരനായിരിക്കണം, പഠിപ്പുള്ളവനായിരിക്കണം, വരവുള്ളവനായിരിക്കണം."

യുവാവും സുന്ദരനുമാണു് ഞാൻ എന്നാണ് എന്റെ അഭിമാനം. പക്ഷെ, ഒടുവിൽ നിർദ്ദേശിച്ച യോഗ്യത

എന്റെ സകല ആശകളേയും തകൎത്തു. ഞാൻ കസേരയിൽ നല്ലതുപോലെ ചാരിയിരുന്നശേഷം ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ പാദങ്ങളിൽ നോക്കിക്കൊണ്ടു ചോദിച്ചു:—

"വരനു നല്ല വരവുണ്ടായിരിക്കണമെന്നു നിർബ്ബന്ധം ഉണ്ടോ?"

ജ്യേഷ്ഠത്തി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് എന്റെമുഖത്തു നോക്കി.

"വരവില്ലാതെ ഭാര്യയെ എങ്ങനെ തീററിപ്പോററും? അവൾക്കു വസ്ത്രംധരിക്കേണ്ടേ? വേറെ ആവശ്യങ്ങൾ ഇല്ലേ?"

അസാമാന്യമായ ക്രോധവും ദുഃഖവും എന്നെ ബാധിച്ചു. ക്രോധം ആരോടായിരുന്നെന്നോ, എന്തിനായിരുന്നെന്നോ നിശ്ചയമില്ല.

"എന്തു്? അദ്ദേഹം അവൾക്കു് വീടും വസ്തുക്കളും കൊടുക്കുകയില്ലേ? അദ്ദേഹത്തിനു ധാരാളം ഇടവകകൾ ഉണ്ടല്ലോ. പോരെങ്കിൽ ഉദ്യോഗത്തിൽനിന്നു നല്ലവരവും."

ജ്യേഷ്ഠത്തി ഞാൻ ചെന്നപ്പോൾ തച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന തുലും തുണിയും മേശപ്പുറത്തു വച്ചു.

"ഉണ്ടായിരിക്കാം. എനിയ്ക്കു് അതിനെപ്പററി അറിവില്ല. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യ കുഴപ്പങ്ങളിലൊന്നും ചെന്നുചാടാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ല. അവൎക്കു സ്വന്തം കുട്ടികളും ഉണ്ടല്ലോ."

ജ്യേഷ്ഠത്തി കാൎയ്യം തുറന്നുപറയുകയാണു ചെയ്തതു്. ജയന്തിയുടെ വിവാഹകാൎയ്യം പറയുമ്പോൾ എന്റെ വിവാഹത്തെക്കുറിച്ചു ജ്യേഷ്ഠത്തി പറയുമെന്നും അങ്ങനെ എന്റെ ഉദ്ദേശം സ്പഷ്ടമാക്കാൻ സൌകൎയ്യം ലഭിക്കുമെന്നും കരുതിയതു് വ്യൎത്ഥമായി. അതിനാൽ സങ്കോചം വെടിഞ്ഞു് കസേരയുടെ ചൂരലിൽ നഖംകൊണ്ടു് ചുരണ്ടിക്കൊണ്ടു് ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"ജ്യേഷ്ഠത്തി ഒരുദിവസം സന്ദർഭവശാൽ പറഞ്ഞതിൻെറ സാരം ഇതുവരെ എനിക്കു മനസ്സിലായിട്ടില്ല. "ഇന്നല്ലെങ്കിൽ എന്നെങ്കിലും ലല്ലായ്ക്കുവേണ്ടി തുന്നേണ്ടിവന്നേക്കും" എന്നു ജയന്തിയോടു് ഒരിക്കൽ പറഞ്ഞതു് ഓർക്കുന്നുണ്ടോ? എന്താണു് അതിൻെറ സാരം?"

ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖത്തു് അത്ഭുതം സ്ഫുരിച്ചു് എൻെറ ഉള്ളിലുള്ളതു് എന്താണെന്നു് അറിയാൻ അവർ ശ്രമിക്കുന്നതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി.

അവർ പറഞ്ഞു:—

"സത്യം പറയട്ടേ?—അന്നുവരെ ഞാൻ വിശ്വസിച്ചിരുന്നതു് ജയന്തിയും നീയുമായുള്ള വിവാഹം നടക്കുമെന്നായിരുന്നു."

എൻെറ ഹൃദയസ്പന്ദനം നിന്നുപോയെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. പരിഭ്രമം അടക്കാൻ ഞാൻ ഉറക്കുശ്രമിച്ചു.

"അന്നത്തെ വിശ്വാസത്തിനു് പിന്നീടു് എന്തുപററി?"

ജയന്തിയെ മററാരെയെങ്കിലും കൊണ്ടു വിവാഹം ചെയ്യിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതായി ജ്യേഷ്ഠത്തി പറയുമോ എന്നു ഞാൻ ഭയന്നു.

"അന്നത്തെ ആശ തകർന്നതു് നിൻെറ നിർബ്ബന്ധം കൊണ്ടു മാത്രമാണു്. വേറെ കാരണമൊന്നുമില്ല. നീ വിവാഹം ചെയ്യുകയില്ലെന്നു് ഉറച്ചിരിക്കുമ്പോൾ........."

"ഞാൻ വിവാഹം ചെയ്യുകയില്ലെന്നു് ഉറച്ചിരിക്കുന്നതായി ജ്യേഷ്ഠത്തി എങ്ങനെ മനസ്സിലാക്കി? അന്നു് മനസ്സിനു തീരെ സുഖമില്ലായിരുന്നു. എന്നെ സംബന്ധിച്ചു് ആരും ഒന്നും പറയുന്നതു് എനിക്കിഷ്ടമല്ലായിരുന്നു."

ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖത്തു് സന്തോഷവും തജ്ജന്യമായ ഉത്സാഹവും കളിയാടി.

"അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ, ഇപ്പോഠം മനസ്സിനു് യാതൊരു സുഖക്കേടും ഇല്ലല്ലോ. ഇനിയും നിന്റെ വിവാഹകാൎയ്യം ആലോചിക്കാം; അല്ലേ?"

ഞാൻ ലജ്ജിച്ചു തല കുനിച്ചു.

"ഇപ്പോഠം ഒരു സുഖക്കേടുമില്ല."

ജ്യേഷ്ഠത്തി വാത്സല്യപൂൎവ്വം മറുപടിപറഞ്ഞു:—

"ലല്ലാ, എത്രദിവസമായി മിശ്രജീയുടെ ഭാൎയ്യ ഇക്കാൎയ്യം എന്നോടു പറയുന്നെന്നു നിനക്കറിയാമോ? നിവൃത്തിയുണ്ടെങ്കിൽ നിന്നെക്കൊണ്ടു ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യിക്കണമെന്നാണു് അവരുടെ ആഗ്രഹം. നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠനും എനിക്കും വളരെനാളായുള്ള ആഗ്രഹവുമാണു് അതു്. നീ ജയന്തിയെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നപക്ഷം സ്വന്തം വിവാഹകാലത്തുണ്ടായിരുന്നതിൽ അധികം സന്തോഷം ഉണ്ടാകുമെന്നു് നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ കൂടക്കൂടെ പറയാറുണ്ടു്."

ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ ഒടുവിലത്തെ വാചകംകേട്ടു് ഞാൻ തലയുയൎത്തി അവരെ നോക്കി മന്ദഹസിച്ചു. എന്റെ മന്ദഹാസത്തിന്റെ ഹേതു മനസ്സിലാക്കി അവരും പുഞ്ചിരിതൂകി; അവരുടെ കണ്ണുകളിൽ ആനന്ദാശ്രു പൊടിച്ചു. ഈ ഭാവഭേദത്തിനു രണ്ടു കാരണങ്ങഠം ഉണ്ടായിരിക്കാം. ഒന്നാമതു് അവരുടെ വിവാഹകാലത്തെ മധുരസ്മരണകഠം; രണ്ടാമതു് എന്റെ വിവാഹകാൎയ്യത്തിൽ അവൎക്കുള്ള താല്പൎയ്യം.

"ലല്ലാ, നീ ഈ വിവാഹത്തിനു സമ്മതിക്കുന്നപക്ഷം നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠനും എനിക്കും എത്രമാത്രം ആനന്ദവും സംതൃപ്തിയും ഉണ്ടാകുമെന്നു് ഊഹിക്കാൻകൂടി നിനക്കു സാദ്ധ്യമല്ല. മിശ്രജീയും ഭാൎയ്യയും........."

ജ്യേഷ്ഠത്തി പറഞ്ഞു.

എന്റെ സങ്കോചമെല്ലാം പമ്പകടന്നു.

"അതെ; എല്ലാവൎക്കും സന്തോഷമാകും; വിവാഹം ചെയ്യുന്ന കുട്ടിയ്ക്കൊഴിച്ച്."

"എന്താണു ലല്ലാ നീ അങ്ങനെ പറയുന്നതു്? നീ വിവാഹം ചെയ്യുന്നതു് പരമഭാഗ്യമായി അവർ കരുതും. നമ്മുടെ സമുദായത്തിൽനിന്നു് നിന്നെപ്പോലെ ഒരു വരനെ കിട്ടാൻ എത്ര പ്രയാസമാണെന്നു് നിനക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. നിനക്കു് എന്താണു് ഒരു കുറവു്? യുവാവല്ലേ, സൗന്ദൎയ്യമില്ലേ; പഠിപ്പില്ലേ?"

"എല്ലാം ഉണ്ടെങ്കിലും യാതൊരു വരവും ഇല്ലല്ലോ?"

"നിനക്കു വരവെന്തിനു്? ഭഗവാന്റെ കാരുണ്യം കൊണ്ടു് നിനക്കും ഭാൎയ്യയ്ക്കും സുഖമായി ജീവിയ്ക്കാൻവേണ്ട മുതൽ ഉണ്ടു്. നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ കൊല്ലന്തോറും വസ്തുക്കൾ വാങ്ങിക്കൂട്ടുന്നു. അന്വേഷിക്കാൻ ആളില്ലാതെ ഇടവകകൾ നശിക്കുന്നു. നിന്റെ ഒരമ്മാവന്റെ ബന്ധുവാണു് ഇപ്പോൾ കാൎയ്യങ്ങൾ നോക്കുന്നതു്. കഴിഞ്ഞകൊല്ലംകണ്ട നാശങ്ങൾക്കു് നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ അയാളെ വളരെ ശാസിച്ചു. നീ സ്വസ്ഥമായിരുന്നു് ഇടവകകളുടെ കാൎയ്യംഅന്വേഷിക്കുകമാത്രം ചെയ്താൽ ജീവിതകാലം മുഴുവൻ സുഖമായി കഴിയാം. നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ ഇങ്ങനെ സമ്പാദിക്കുന്നതു് നിനക്കുവേണ്ടി മാത്രമാണു്. മൂന്നു പെൺകുട്ടികൾ ഉണ്ടു്. പ്രായമാകുമ്പോൾ അവരെ വിവാഹംനടത്തി അയയ്ക്കും. പിന്നെ ഞങ്ങൾക്കു് എന്താണു് ഒരു ചുമതലയുള്ളതു്? ഒന്നുമില്ല. ഒരു പുത്രാനനംകണ്ടു് ആനന്ദിക്കാനുള്ള ഭാഗ്യമില്ലാത്ത ഞങ്ങൾക്കു് (ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖം പെട്ടെന്നു വാടി) ആരുടെ കാൎയ്യം അന്വേഷിക്കാനുണ്ടു്? ഒരു ആൺകുട്ടിയെ കാംക്ഷിച്ചു് ചെയ്യാവുന്നതെല്ലാം ചെയ്തു. ജപം, തപം, പൂജ ഇതിനൊന്നും ഇതുവരെ വിഘ്നം വരുത്തിയിട്ടില്ല. നേൎച്ചകളാണെങ്കിൽ ധാരാളം നേൎന്നു. വ്രതങ്ങൾ പലതും അനുഷ്ഠിച്ചു, അനുഷ്ഠിക്കുന്നു. ഇനിയും എന്താണു് ഞാൻ

ചെയ്യേണ്ടതു്? (ജ്യേഷ്ഠത്തി സാരിയുടെ തുമ്പുകൊണ്ടു് കണ്ണിൽനിറഞ്ഞ ജലം തുടച്ചു) ഏതായാലും ഈയിടെ ആ ചിന്തയെ ഞാൻ ഉപേക്ഷിച്ചു. എനിക്കു് ആശയുമില്ല, ദുഃഖവുമില്ല. നീ വിവാഹംചെയ്തു നിനക്കു് ഈശ്വരകൃപയാൽ ഒരു പുത്രൻ ഉണ്ടായാൽ എനിക്കു് സംതൃപ്തിയായി. ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യാൻ സമ്മതമാണെന്നുമാത്രം നീ പറഞ്ഞാൽ പിന്നീടു വേണ്ടതെല്ലാം ഞാൻ ചെയ്തുകൊള്ളാം. സമ്മതമാണോ എന്നു പറയൂ."

സമ്മതമാണോ എന്ന ചോദ്യത്തിനു് എന്നിൽനിന്നും ലഭിക്കുന്ന മറുപടിയിലാണു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ ജീവിതസാഫല്യം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതെന്നു തോന്നും അവർ എന്നെ നോക്കിയ നോട്ടം കണ്ടാൽ.

"ഞാൻ ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യുന്നതു് അവൾക്കിഷ്ടമാണോ എന്നു് ജ്യേഷ്ഠത്തി അന്വേഷിച്ചിട്ടുണ്ടോ?"

"ലാലാ, നേരമ്പോക്കു മതിയാക്കൂ; എന്നിട്ടു് ഞാൻ ചോദിച്ചതിനു മറുപടി പറയൂ."

ഞാൻ ലജ്ജകൊണ്ടു തലതാഴ്ത്തി.

"അല്ല ജ്യേഷ്ഠത്തീ; നേരമ്പോക്കു പറയുകയല്ല. ഇക്കാലത്തു് പെൺകുട്ടിയുടെ സമ്മതം അറിയാതെ ആരും വിവാഹംചെയ്യാറില്ല. ഇക്കാര്യം ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കും അറിയാവുന്നതല്ലേ? ജയന്തിക്കു് സമ്മതമാണെന്നു് അറിയാതെ ഞാൻ വിവാഹത്തിനു് തുനിയുകയില്ല."

"ലല്ലാ, നീ എന്താണു പറയുന്നതു്? ജയന്തി നിന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നോ ഇല്ലയോ എന്നു് നീ അന്വേഷിക്കേണ്ട. നിന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരാളെ അവൾ ഇഷ്ടപ്പെടാതിരിക്കുമോ? ഗുണദോഷജ്ഞാനമില്ലാത്ത ഒരു പൈതൽ അല്ല ജയന്തി. നീ അവളെ വിവാഹംചെയ്യണമെന്നു് അവൾ ഈശ്വരനോടു് പ്രാർത്ഥിക്കുന്നുണ്ടാവും."

ഞാൻ മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. പല ചിന്തകളും എന്നിൽ കടന്നുകൂടി. എൻെറ മൌനം കണ്ടു് ജ്യേഷ്ഠത്തി വീണ്ടും പറഞ്ഞു:—

"പറയൂ; നിനക്കു സമ്മതമാണല്ലോ. ഇന്നുതന്നെ അവളുടെ ചിററമ്മയോടു് ഞാൻ പറയാം."

"ആലോചിച്ചു് നാളെ ഞാൻ പറയാം"

ഞാൻ എഴുന്നേററു് സ്വന്തം മുറിയിലേയ്ക്കും അവിടെ ചെന്നു് വസ്ത്രം മാറിയശേഷം ഒരു സായാഹ്നസവാരിക്കും പുറപ്പെട്ടു.

അദ്ധ്യായം എഴുപത്

"നീ അവളെ വിവാഹംചെയ്യണമേ എന്നു് അവൾ ഈശ്വരനോടു് പ്രാർത്ഥിക്കുന്നുണ്ടാവും"........ജ്യേഷ്ഠത്തി പറഞ്ഞ വാക്കുകൾ! ഞാൻ ആ വാക്കുകളെ മുറുകെപ്പിടിച്ചു, ആവർത്തിച്ചാവർത്തിച്ചു് ഉച്ചരിച്ചു. ചവച്ചുചവച്ചു് രസം മുഴുവൻ ആസ്വദിച്ചു; അതുകൊണ്ടും തൃപ്തിപ്പെടാതെ ബാക്കിയും വിഴുങ്ങിത്തുടങ്ങി. ഇങ്ങനെയെല്ലാമാണെങ്കിലും ജയന്തി, ജ്യേഷ്ഠത്തി സൂചിപ്പിച്ചപോലെ, എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നു് വിശ്വസിക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. ജയന്തിയുടെ മുഖത്തു് പല ഭാവഭേദങ്ങളും ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. എങ്കിലും, ഇപ്പോൾ ഒരു പ്രത്യേകരൂപത്തിലാണു് ഞാൻ അവളെ ദർശിക്കുന്നതു്. ഈ രൂപത്തിൽ മുമ്പും ഞാൻ പലപ്പോഴും അവളെ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. വില്ലുപോലെ വളഞ്ഞ പുരികങ്ങൾ, ചടുലകടാക്ഷങ്ങളുടെ കലവറകളായ നയനങ്ങൾ, നേർത്ത അരുണാധരങ്ങൾ, ആ അധരങ്ങൾ പൊഴിക്കുന്ന മന്ദഹാസങ്ങൾ, അവയിൽ അന്തർല്ലീനമായിരിക്കുന്ന രഹസ്യങ്ങൾ, ഇതെല്ലാം

എന്റെ മനോദൎപ്പണത്തിൽ പ്രതിഫലിച്ചു. ഓരോന്നും മറക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്തോറും മനസ്സിൽ ഉറയ്ക്കുകയാണു് ചെയ്തതു്. ജയന്തിയെ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കാണുമ്പോഠ, തൽക്ഷണം ഭയവും ഭ്രാന്തിയും ഉളവാക്കുന്ന ആ ഭാവം—ജയന്തിയുടെ പുഞ്ചിരിയിൽ ഒളിച്ചിരിക്കുന്നതു് —ഓടിമറയുന്നു. എന്തൊരാശ്ചൎയ്യം! എന്തായാലും, ആ അലൌകികസൌന്ദൎയ്യത്തിന്റെ ലഹരിയിൽ മുഴുകി, അവളെ നിൎന്നിമേഷം നോക്കി, അങ്ങനെ പാവകണക്കെ നിന്നുപോകും; ആ ദേവാംഗനയുടെ മുഖത്തു് കളിയാടുന്ന പ്രശാന്തവും ദിവ്യവുമായ ഭാവംകണ്ടു് എന്നിൽ കൃപാവൎഷം പൊഴിക്കുകയാണെന്നു് ഞാൻ കരുതും. അവഠ എന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നു മറയുമ്പോഠ ഞാൻ അനുഭവിക്കുന്ന വ്യഥയും നിരാശയും! അവളുടെ അന്തൎഗ്ഗതം മനസ്സിലാക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. അതായിരിക്കാം അതിനു കാരണം.

ഈ പ്രാവശ്യം ജയന്തി സിംലായിൽ വന്ന ദിവസം അവഠ മീരയോടുകൂടി എന്റെ മുറിയുടെ വാതിൽവരെ വന്നു. സങ്കോചംകൊണ്ടായിരിക്കാം അവഠ പുറത്തുതന്നെ നിന്നു. അപ്പോഠ മീര പറഞ്ഞു: "നീ പറഞ്ഞല്ലോ ജ്യേഷ്ഠനെ നീ അറിയും" എന്നു്. അപ്പോഠ മുതൽ ഞാൻ ചിന്തിക്കാൻ തുടങ്ങി ജയന്തി എന്നെ ഏതുരൂപത്തിലാണു് അറിയുന്നതെന്നു്. എങ്ങനെ അവളുടെ അന്തൎഗ്ഗതം ഞാൻ അറിയും? അതുകൊണ്ടു് കേവലം ഒരു സങ്കല്പംമാത്രമാണു് എനിക്കുള്ളതു്. ആ സങ്കല്പം തെററായിരിക്കാം. മനുഷ്യന്റെ ബുദ്ധിശക്തി ഓൎമ്മിച്ചാൽ അവന്റെ ഉള്ളിലുള്ള വിചാരങ്ങളുടെ തുച്ഛമായ ഒരു അംശംമാത്രമേ പുറമേ കാണുകയുള്ളു എന്നു വരാം.

ഈദൃശചിന്തകളിൽ മുഴുകി, "ആനൻഡേൽ"കടന്നു് ഏകദേശം ഒരു മൈൽ മുന്നോട്ടുപോയി. അല്പനേരം ഒരിടത്തിരുന്നു വിശ്രമിച്ചശേഷം വീട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. വീട്ടിൽ എത്തി ഊണു കഴിച്ചിട്ടു കിടന്നു് ഒന്നു മയങ്ങി. ആ മയക്ക

ത്തിൽ എന്റെ അന്തഃചക്ഷുക്കൾ തുറന്നതായി എനിക്ക് അനുഭവപ്പെട്ടു. ഞാൻ ഉച്ചതിരിഞ്ഞു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയോട് എന്തെല്ലാമാണു പറഞ്ഞതു്? ലജ്ജാകരം! ആകപ്പാടെ മനസ്സിനു തീരെ സുഖമില്ല. അതിന്റെ ഫലമായി സകലതിനോടും ഒരു വെറുപ്പ്. ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയോട് പുലമ്പിയ വിഡ്ഢിത്തങ്ങൾ സ്മരിക്കാൻകൂടി വയ്യ. കുറേ മുമ്പുതന്നെ ഇതെല്ലാം തോന്നിത്തുടങ്ങിയെങ്കിലും ഞാൻ അതിലൊന്നും ശ്രദ്ധിക്കാതെ കഴിയുകയായിരുന്നു.

രാത്രി മുഴുവൻ മനഃക്ലേശം വർദ്ധിപ്പിക്കുന്ന സ്വപ്നങ്ങൾ! അടുത്തദിവസം സൌകര്യംനോക്കി ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ സമീപിച്ചു. അപ്പോഴം അവർ മേശവിരിപ്പ് തുന്നുകയായിരുന്നു. ഞാൻ ഒരു കസേര നീക്കിയിട്ടു് ഇരുന്നു.

"ജ്യേഷ്ഠത്തിയോട് ഇന്നലെ ഞാൻ പറഞ്ഞതു മുഴുവൻ നേരമ്പോക്കിനുവേണ്ടി പറഞ്ഞതാണു്. അതൊന്നും കാര്യമായി ഗണിക്കരുതെന്നു പറയാനാണു് ഞാൻ ഇപ്പോൾ വന്നതു്."

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം കുനിഞ്ഞിരുന്നു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ കടക്കണ്ണുകൊണ്ടു നോക്കി. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖം ആകപ്പാടെ വാടി. താൻ കെട്ടിയുയർത്തിയ ആശാസൌധം ഇത്രപെട്ടെന്നു തകരുമെന്നു് അവർ സ്വപ്നേപി ശങ്കിച്ചിരുന്നില്ല. ക്ഷണനേരം വജ്രപാതം ഏററതുപോലെ സ്തബ്ധയായിരുന്നശേഷം പറഞ്ഞു:—

"ലാലാ, നിന്റെ വിവാഹകാര്യത്തിൽ എനിക്ക് കഠിനമായ നിരാശയാണു് കുറേദിവസങ്ങളായി ഉണ്ടായിരുന്നതു്. എന്നാൽ ഇന്നലെ അതു നീങ്ങി. സന്തോഷാധിക്യത്താൽ ഞാൻ രാത്രിയിൽ ഉറങ്ങിയില്ല. നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠനോടും ഞാൻ വിവരമെല്ലാം പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായ സന്തോഷത്തെപ്പററി ഞാൻ എന്തുപറയട്ടെ. ആശാഭരിതരായി, സന്തോഷനിമഗ്നരായി, ഞങ്ങൾ

വളരെനേരം അതിനെപ്പററി സംസാരിച്ചു. വിവാഹത്തിനു് എന്തെല്ലാം ഒരുക്കങ്ങൾ വേണം, സിംലായിൽവച്ചോ വീട്ടിൽവച്ചോ നടത്തേണ്ടതു്, എത്രകാലത്തെ അവധി എടുക്കണം, എന്നിങ്ങനെ പലതും ഞങ്ങൾ ആലോചിച്ചു. ഇന്നു നീ വീണ്ടും നിൻെറ നിർബ്ബന്ധബുദ്ധി കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു എന്നറിഞ്ഞാൽ എത്ര സങ്കടമായിരിക്കും അദ്ദേഹത്തിനു് ഉണ്ടാവുക? അക്കാൎയ്യം നീ അല്പമെങ്കിലും ആലോചിക്കുന്നുണ്ടോ?"

ഞാൻ തലയുയൎത്തി, കസേരയിൽ, ഒന്നു ഞെളിഞ്ഞിരുന്നു. അല്പം മനഃകാഠിന്യത്തോടുകൂടി ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"നിങ്ങളെല്ലാം എൻെറ വിവാഹകാൎയ്യത്തിൽ ഇത്ര താല്പൎയ്യം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടാണെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. എനിക്കു് ഇഷ്ടമുണ്ടെങ്കിൽ വിവാഹം ചെയ്യും; ഇല്ലെങ്കിൽ വിവാഹം ചെയ്യുകയില്ല. എൻെറ സുഖദുഃഖങ്ങളെ ബാധിക്കുന്ന കാൎയ്യങ്ങൾ നിങ്ങളെയെല്ലാം ബാധിക്കുന്നതായി കരുതുന്നതെന്തിനു്?"

എൻെറ അഭിപ്രായം ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ അത്യധികം വേദനപ്പെടുത്തി. ദുഃഖംതുളുമ്പുന്ന കണ്ണുകളാൽ എന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടു സംഭാഷണം തുടൎന്നു:—

"ലാലാ, നിൻെറ ചോദ്യങ്ങൾക്കു മറുപടിപറയാൻ എനിയ്ക്കു കഴിവില്ല. നീ പറയുന്നതു ശരിയാണു്. നിൻെറ മനസ്സിൽ ശരിയെന്നു തോന്നുന്നതു നീ ചെയ്യും. അതെ; അതിനു നിനക്കു് പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ടു്."

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം തികഞ്ഞ അഭിമാനത്തോടുകൂടി അവർ തുന്നൽപണിയിൽ ഏൎപ്പെട്ടു. എൻെറ സംഭാഷണം ഈവിധത്തിൽ കലാശിക്കുമെന്നു് ഞാൻ സ്വപ്നേപി ശങ്കിച്ചിരുന്നില്ല. ഞാൻ പശ്ചാത്തപിച്ചു. എൻെറ ആഗ്രഹം എൻെറ മനസ്സു് ശരിക്കു് അറിഞ്ഞില്ല. അതാണു പരമാൎത്ഥം. വിവാഹാലോചന പൊട്ടുന്നനെ മതിയാ

ക്കണമെന്നു കരുതിയല്ല ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ സമീപിച്ചതു്. ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യണമെന്നുള്ള ആശ ഞാൻ കൈവെടിഞ്ഞിട്ടില്ല. അക്കാര്യം എന്റെ അഭിപ്രായപ്രകാരം നടക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. എന്നിട്ടും എന്തുകൊണ്ടു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു് ഇങ്ങനെയെല്ലാം സംസാരിച്ചു? എന്റെ അഭിമാനമോ, ഔദ്ധത്യമോ, മൂർഖസ്വഭാവമോ കൊണ്ടു്. എന്റെ ആ സാഹസത്തിൽ ഞാൻ എന്നോടു തന്നെ കോപിച്ചു; അതോടൊപ്പം അഭിമാനപൂർവ്വം സംഭാഷണം അവസാനിപ്പിച്ച ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടും; അത്രമാത്രമോ? ജ്യേഷ്ഠൻ, കൈലാസ്, ജയന്തി, മിശ്രജി, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യ ഇവരോടും. എന്തുകൊണ്ടു്? എനിക്കു നിശ്ചയമില്ല.

ശ്യാമ കിതച്ചുകൊണ്ടു് മുറിയിൽ കടന്നു; ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു പറഞ്ഞു: "മമ്മീ, ബിരജു ഉഷയുടെ പാവ തട്ടിപ്പറിച്ചു."

എന്റെ കോപംമുഴുവൻ നിരപരാധിനിയായ ശ്യാമയുടെ നേക്കായി. ഞാൻ അവളുടെ കൈയ്യുംപിടിച്ചു് അവളെ എന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു ചേർത്തിട്ടു് ചെവിക്കുപിടിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു:—

"നിനക്കു് അമ്മയേ "മമ്മീ"എന്നു വിളിക്കാൻ ലജ്ജയില്ലേ? അവളൊരു മമ്മീവിളിക്കാരി. ജ്യേഷ്ഠത്തീ, ജ്യേഷ്ഠത്തിയും ജ്യേഷ്ഠനുംകൂടി കുട്ടികളെ വഷളാക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ യൂറോപ്യൻരീതിയിൽ അവരെ വളർത്തുന്നതിന്റെ ഫലം എന്തായിരിക്കും?"

ലജ്ജകൊണ്ടും അപമാനംകൊണ്ടും ശ്യാമയുടെ മുഖം വാടി. "മമ്മീ" എന്നു വിളിക്കുന്നതു് അത്രവലിയ തെററാണെന്നോ, അതിനു ചെവിക്കുപിടിച്ചു വേദനിപ്പിക്കുമെന്നോ, അവാം അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. എന്റെ കാര്യമാണെങ്കിൽ, ഇന്നുവരെ ഞാൻ വീട്ടിലുള്ള കുട്ടികളോടു് ഒരിക്കൽ

പോലും സ്നേഹപൂർവ്വം പെരുമാറിയിട്ടില്ല; സംസാരിച്ചിട്ടുമില്ല. ഇന്നു് ഈ രൂപത്തിൽ സംഭവിക്കുകയുംചെയ്തു. എന്റെ പ്രവൃത്തി അനുചിതവും അന്യായ്യവുമായിപ്പോയെന്നു് എന്നെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തുമാറു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയൊന്നു നോക്കി. കുട്ടികളുടെ ചെവികൂപിടിക്കുന്നതു് അക്ഷന്തവ്യമായ ഒരു അപരാധമാണെന്നു് ആ നോട്ടത്തിൽനിന്നു് ഞാൻ ഊഹിച്ചു. ശ്യാമ കരഞ്ഞില്ല. ഞാൻ അവളെ വിട്ടപ്പോൾ അപരാധം സമ്മതിക്കുന്ന ഭാവത്തിൽ അധോമുഖിയായി അവൾ പൊയ്ക്കളഞ്ഞു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയും ഒന്നും പറയാതെ തയ്യൽജോലി തുടന്നു. ഞാൻ എന്റെ ക്രോധം അടക്കിക്കൊണ്ടു് എഴുനേറ്റു് പുറത്തേയ്ക്കു പോയി.

അദ്ധ്യായം എഴുപത്തിരണ്ടു്

കഴിഞ്ഞ അദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിച്ച സംഭവങ്ങൾ നടന്നശേഷം നാലഞ്ചുദിവസത്തേയ്ക്കു ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്റെ മുറിയിൽ വരികയോ ഞാൻ അവരുടെ മുറിയിൽ പോവുകയോ ചെയ്തില്ല. എവിടെവച്ചെങ്കിലും പരസ്പരം അടുത്താൽ എന്നെ കണ്ടില്ലെന്നുഭാവിച്ചു് അവരും, അവരെ കണ്ടില്ലെന്നനടിച്ചു് ഞാനും പൊയ്ക്കളയും. ഭാവിജീവിതത്തെ സംബന്ധിച്ചു് ഞാൻ കെട്ടിയുയർത്തിവന്ന ആശാസൌധം തകർന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. കുററം എന്റെ പേരിലാണെന്നും ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ ആത്മാർത്ഥമായ സ്നേഹത്തെ അവഗണിച്ചു് ഞാൻ അവരോടു് അന്യായമായി സംസാരിച്ചതിലുണ്ടായ ദുഃഖം എന്നെ വല്ലാതെ പീഡിപ്പിച്ചു. അവർ എന്നോടു പിണങ്ങിയതിൽ തെററില്ല. അതിനാൽ അവരെ എങ്ങനെ സന്തോഷിപ്പിക്കാമെന്നായി എന്റെ ആലോചന. അവരെ ചെന്നുകണ്ടു് എന്റെ സാഹസത്തിനു് മാപ്പുചോദിക്കുകയാണു വേണ്ടതെന്നു്

അറിയാം; എങ്കിലും അഭിമാനം അതിന്നു സമ്മതിച്ചില്ല. ഒടുവിൽ എന്റെ കുററം സമ്മതിച്ചും അതിന്നു ക്ഷമായാചനംചെയ്തും ഒരു കത്തെഴുതാൻ നിശ്ചയിച്ചു. രാത്രിയിൽ മുറിയുടെ വാതലുകളെല്ലാം അടച്ചിട്ടു് എഴുതാൻതുടങ്ങി. രണ്ടു മൂന്നുവരികൾ എഴുതിയശേഷം അതു കീറി. അനന്തരം ധൈയ്യപ്പെട്ടു് ചുവടേചേക്കുന്ന വിധം എഴുതി:—

"ജ്യേഷ്ഠത്തീ, ഞാൻ അന്യായമായി ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു സംസാരിച്ചു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ ദുഃഖിപ്പിച്ചു. അതിന്നു ഞാൻ സവ്വാത്മനാ ക്ഷമായാചനംചെയ്യുന്നു. ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കു് എന്നോടു് എത്രമാത്രം സ്നേഹമുണ്ടെന്നു് എനിക്കറിയാം. ജ്യേഷ്ഠത്തി ഈ വീട്ടിൽ വന്ന നിമിഷംമുതൽ സ്വന്തം മാതാവായിട്ടാണു് ഞാൻ നിങ്ങളെ കരുതുന്നതു്. മാതൃമുഖം കാണാനുള്ള ഭാഗ്യം എനിയ്ക്കുണ്ടായിട്ടില്ലെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ. ഞാൻ ജനിച്ചു് നാലഞ്ചുമാസങ്ങൾ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അമ്മ മരിച്ചു. അമ്മയുടെ അഭാവം ജ്യേഷ്ഠത്തിയാണു പരിഹരിച്ചതു്. അതിന്റെ മഹത്വം നിങ്ങൾക്കു് അറിയാൻ കഴിവില്ലായിരിക്കും; എന്തെന്നാൽ, നിങ്ങളുടെ അമ്മ ഇന്നും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു.

ജ്യേഷ്ഠത്തീ, എന്റെ സ്വഭാവദൗഷ്ട്യവും കഥയില്ലാത്ത സംഭാഷണവും എന്നെന്നേയ്ക്കുമായി ക്ഷമിക്കണമെന്നു ഞാൻ പ്രാത്ഥിക്കുന്നു. ഞാൻ ദുഃഖിച്ചു കഴിയുന്നവനാണു്. നിങ്ങളുടെ അനുകമ്പയ്ക്കു പാത്രമാണു്. വിവാഹകാര്യത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ അഭിപ്രായം അക്ഷരംപ്രതി അനുസരിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു് ഞാൻ ഉറപ്പുപറയുന്നു. എന്റെ തെററിന്നു് വീണ്ടുംവീണ്ടും മാപ്പുചോദിക്കുന്നു.

എന്നു്, ഭാഗ്യഹീനനായ അനുജൻ"

എഴുത്തു പൂർത്തിയാക്കിയശേഷം രണ്ടുമൂന്നു് ആവർത്തി വായിച്ചു. മടിയോടുകൂടിയാണെങ്കിലും അതു് ഒരു കവറിലാക്കി ഒട്ടിച്ചു. എന്നാൽ, അതിന്നുശേഷവും അതിലെ

വാചകങ്ങൾ കുറേനേരം മനസാ ഉരുവിട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്റെ പ്രവൃത്തി അന്തസ്സില്ലാത്തതാണെന്നു് ഒരിക്കൽ, വളരെ കാര്യമുള്ളതാണെന്നു് ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ; ഇങ്ങനെ പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായ പല ചിന്തകളും എന്റെ മനസ്സിൽ ഉദിച്ചു. കത്തു കൊടുക്കണമോ, എങ്ങനെ കൊടുക്കണം, എന്നായി പിന്നീടുള്ള ആലോചന. ആകപ്പാടെ മനസ്സു പതറി. എഴുത്തു കീറിക്കളയാൻ ഒരിക്കൽ നിശ്ചയിച്ചെങ്കിലും എന്തുകൊണ്ടോ അതു ചെയ്തില്ല. ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്റെ മുറിയുടെ മുമ്പിൽക്കൂടി തനിച്ചു പോകുമ്പോൾ കൊടുക്കാമെന്നു കരുതി വാതലരികിൽ ഞാൻ നിലയായി. രണ്ടുമൂന്നു പ്രാവശ്യം അവർ അതിലെ പോയെങ്കിലും, ഒരിക്കൽ എന്നെ ഒന്നു നോക്കിയിട്ടു് പെട്ടെന്നു മുഖം തിരിച്ചതു ഞാൻ കണ്ടെങ്കിലും, കത്തു കൊടുക്കാൻ എനിക്കു ധൈര്യം ഉണ്ടായില്ല. നാലാമത്തെ പ്രാവശ്യം ജ്യേഷ്ഠത്തി അതുവഴി വന്നപ്പോൾ ഞാൻ മാർഗ്ഗതടസ്സംചെയ്തുകൊണ്ടു്, യാതൊന്നും പറയാതെ, കത്തു് അവരുടെ കൈയിൽ കൊടുത്തിട്ടു് ഓടി എന്റെ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു വാതലും അടച്ചു; മലമ്പനിപിടിച്ചവരെപ്പോലെ വിറച്ചുകൊണ്ടു് ഒരു കോച്ചിൽ കിടന്നു എന്തോ ഗൌരവമേറിയ കുററം ചെയ്തവരുടെ അനുഭവമാണു് അപ്പോൾ എനിക്കുണ്ടായതു്. ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ കൈയിൽ കത്തു കൊടുക്കുന്നതു് മററാരും കണ്ടില്ലെന്നു് എനിക്കു് ആശ്വാസമുണ്ടു്.

ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്റെ കത്തു വായിച്ചിട്ടു് എന്തായിരിക്കാം എന്നെപ്പററി വിചാരിക്കുക! ഒരു വിഡ്ഢിയോ, നീചനോ ആയി കരുതുമോ? ഇന്നുവരെ ബുദ്ധിമാനെന്നും സൽസ്വഭാവിയെന്നും അഭിമാനിച്ചിരുന്ന ഞാൻ ഇന്നു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുമ്പിൽ വഷളനും ബുദ്ധിഹീനനുമായിത്തീർന്നുവോ?

അധികനേരം ഞാൻ ചിന്തയിൽ മുഴുകിയിരുന്നു. ആരോ പെട്ടെന്നു വാതലിൽ ഉറക്കെ തട്ടുന്നതു കേട്ടു ഞാൻ

ഞെട്ടി. എന്നാൽ ആരെന്നു ചോദിക്കുകയോ, എഴുന്നേററു് വാതൽ തുറക്കുകയോ ചെയ്തില്ല. എന്തോ ഭയങ്കരവിപത്തിനെ നേരിടാൻ തയ്യാറാകുന്നതുപോലെ ഞാൻ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ജ്യേഷ്ഠത്തി വാത്സല്യപൂർവ്വം, എന്നാൽ ശാസനാരൂപത്തിൽ ചോദിച്ചു:—

"ലാലാ, വാതൽ തുറക്കാത്തതെന്തു്? ഇത്ര നേരത്തെ ഉറക്കമായോ?"

തുടിക്കുന്ന ഹൃദയത്തോടും വിറയ്ക്കുന്ന കാലുകളോടുംകൂടി ഞാൻ എഴുന്നേററു് വാതൽ തുറന്നു. ജ്യേഷ്ഠത്തി സ്വാതസ്സിദ്ധമായ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി ചോദിച്ചു:—

"ഇന്നെന്തു് വിശന്നുകൊണ്ടുതന്നെ ഉറങ്ങിക്കളയാമെന്നു വിചാരിച്ചോ?"

ലജ്ജമൂലം ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖത്തുനോക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. അധോമുഖനായി ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു:—

"ഇല്ല; വെറുതേ കിടന്നെന്നേയുള്ളു. എന്നുമാത്രമല്ല, തീരെ വിശപ്പുമില്ല. എനിക്കു് ഒന്നും വേണ്ട."

"ഒന്നും വേണ്ടേ? അതു നടപ്പില്ല. ഇന്നു ജയന്തി നിനക്കുവേണ്ടി പ്രത്യേകം കറികൾ തയ്യാറാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങൾ ഒരുദിവസം "ട്രഫ്ളീ"ഫലത്തെക്കുറിച്ചു സംസാരിച്ചപ്പോൾ ഞാൻ പറഞ്ഞു നിനക്കു് അതു വളരെ ഇഷ്ടമാണെന്നും ഇവിടുത്തെ വേലക്കാരനു് അതു പാകപ്പെടുത്താൻ അറിഞ്ഞുകൂടെന്നും. അതു് ജയന്തി മനസ്സിൽവച്ചിരുന്നു. ഇന്നലെമുതൽ അവൾ പറയുന്നു അതു വാങ്ങിപ്പിക്കാൻ. ഇന്നു വാങ്ങിപ്പിച്ചു; അവൾതന്നെ അതു പാകപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. വരൂ, അതൊന്നു രുചിച്ചുനോക്കേണ്ടേ?"

ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ ആ നിർദ്ദേശം നിരസിക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. ഭൃത്യൻ ഭക്ഷണം കൊണ്ടുവന്നു. ജയന്തി

തയ്യാറാക്കിയ വിഭവം ഞാൻ ഉപയോഗിക്കുന്നതുവരെ ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്റെ അടുത്തുതന്നെ നിന്നു. യഥാൎത്ഥത്തിൽ ആ വിഭവം നല്ല രുചിയുള്ളതായിരുന്നു. എങ്കിലും ജ്യേഷ്ഠത്തി ചോദിച്ചപ്പോൾ പ്രത്യേകം താല്പൎയ്യമൊന്നും കാണിക്കാതെ, "നന്നായിട്ടുണ്ടു്; പക്ഷേ, എനിക്കു പിടിച്ചതു മധുരക്കിഴങ്ങുകൊണ്ടുള്ള അച്ചാറാണു്. അതു് ആരാണു് ഉണ്ടാക്കിയതു്?" എന്നുമാത്രം ചോദിച്ചു.

ആ അച്ചാറു് ജ്യേഷ്ഠനു വളരെ ഇഷ്ടമാണെന്നും എപ്പോഴും അതു തയ്യാറാക്കുന്നതു ജ്യേഷ്ഠത്തിതന്നെയാണെന്നും എനിക്കു് അറിയാം. ആ വിവരം മനസ്സിലാക്കി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അവർ പറഞ്ഞു:—

"നിനക്കു് എപ്പോഴും നേരമ്പോക്കുതന്നെ."

"അല്ല ജ്യേഷ്ഠത്തീ, അച്ചാർ അത്ര നന്നായിട്ടുണ്ടു്."

"അതെല്ലാം പിന്നീടു പറയാം; വല്ലതും കഴിക്കൂ. ഇത്രയും നേരംകൊണ്ടു് രണ്ടു പിറോട്ടയല്ലേ തിന്നതു്? അച്ചാർ കുറേക്കൂടി കൊണ്ടുവരാം. ഇഞ്ചിനീയറദ്ദേഹത്തിന്റെ വീട്ടിൽനിന്നു് വേറൊരു അച്ചാർ കൊടുത്തയച്ചിട്ടുണ്ടു്. അതും കുറെ കൊണ്ടുവരാം."

ഊണുകഴിഞ്ഞു് ഉറങ്ങാൻ കിടന്നിട്ടും നിദ്രാദേവി എന്നെ കടാക്ഷിച്ചില്ല. "ജയന്തി നിനക്കുവേണ്ടി പ്രത്യേകം കറികൾ തയ്യാറാക്കിയിരിക്കുന്നു" എന്ന ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ വാക്കുകൾ എന്റെ ചെവിയിൽ മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

അദ്ധ്യായം എഴുപത്തിരണ്ട്

വിവാഹകാര്യത്തിൽ ഇനിയും പ്രതിബന്ധം ഒന്നുമില്ല. എന്റെ മനഃശ്ചാഞ്ചല്യം കുറേശ്ശയായി നീങ്ങി. വേറെ തടസ്സമൊന്നും ആദ്യമേ ഉണ്ടായിരുന്നുമില്ല. മാർകഴിമാസത്തിൽ വിവാഹം നടത്താൻ നിശ്ചയിച്ചു. മിശ്രജി ജൂലൈവരെ സകുടുംബം ഞങ്ങളോടുകൂടി സിംലായിൽ താമസിച്ചു. അതിനുശേഷം അവരെല്ലാം പോയി. ഞാനും ജ്യേഷ്ഠത്തിയും ജ്യേഷ്ഠനും കുട്ടികളും ഡൽഹിക്കു പുറപ്പെട്ടു. എന്റെ വിവാഹത്തിന് എത്തിക്കൊള്ളാമെന്നുള്ള കരാറിൽ മീര ശ്വശ്രൂഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോയി. എന്റെ വിവാഹം ഡൽഹിയിൽവെച്ചു നടത്തണമെന്നായിരുന്നു ജ്യേഷ്ഠന്റെ ഉദ്ദേശം; ജ്യേഷ്ഠത്തി സമ്മതിച്ചില്ല. ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽവച്ചു നടത്തണമെന്ന് അവർ വാദിച്ചു. അതിനാൽ, ഡൽഹിയിൽ എത്തിയ ഉടൻതന്നെ ജ്യേഷ്ഠൻ രണ്ടുമാസത്തെ അവധിയെടുത്തു ഞങ്ങളേയുംകൂട്ടികൊണ്ട് നാട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു.

അനേകം വർഷങ്ങൾക്കുശേഷം ഞാൻ സ്വന്തം ഗൃഹത്തിൽ എത്തി. എന്തൊരു മാററമാണ് ഞങ്ങളുടെ ഗ്രാമത്തിന് ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതു്. എവിടെയും ഒരു പുതുമ; അലൌകികഭാവം! ബാല്യകാലത്തു് എനിക്കു പരിചയമുണ്ടായിരുന്ന പലരെയും കാണാനില്ല. എന്റെ കൂട്ടുകാരായിരുന്ന ബാലന്മാരിൽ പലരും യൂണിവേഴ്സിററി വിദ്യാർത്ഥികളാണ്; ചിലർ ജോലിക്കായി അലയുന്നു. അന്നത്തെ വയസ്സന്മാരിൽ പലരും മരിച്ചു; ചിലർ രോഗശയ്യയിൽ കഴിയുന്നു. എന്നോടുകൂടി കളിച്ചിരുന്ന പെൺകുട്ടികൾ ഇന്നു ഗൃഹിണികളാണു്; പലരും മാതാക്കളാണ്. മൂന്നുനാലുപേർ വിധവകളായി മാതൃഗൃഹങ്ങളിലേയ്ക്കു മടങ്ങിയിട്ടുണ്ട്. അവർ സങ്കോചത്തോടുകൂടിയെങ്കിലും

എന്നെ അന്വേഷിച്ചു വന്നു. എനിക്കു് അവരെ കണ്ട തിൽ സങ്കടമാണു് ഉണ്ടായതു്. വീട്ടിൽ വന്നപ്പോൾ എനിക്കു് ഉണ്ടായ സന്തോഷവും ഉത്സാഹവും മന്ദീഭവിച്ചു. ദുഃഖവും നിരാശയും നിറഞ്ഞ പരിതഃസ്ഥിതിയാണു് ഞാൻ കണ്ടതു്.

വിവാഹകാര്യം തീർച്ചപ്പെട്ടശേഷം എന്റെ മനസ്സിൽ ദുഃഖത്തിനോ നിരാശയ്ക്കോ സ്ഥാനമുണ്ടാവുകയില്ലെന്നും എപ്പോഴും സന്തോഷത്തിലും ഉത്സാഹത്തിലും മുഴുകിക്കഴി യാമെന്നും എങ്ങനെയോ, ഒരു ധാരണ എന്നിലുദിച്ചു. പക്ഷേ, സ്വന്തം ഗ്രാമത്തിൽ എത്തിയതോടുകൂടി ആ ധാരണ ക്ഷയിച്ചുതുടങ്ങി. അതോടൊപ്പം അസ്വാസ്ഥ്യവും എന്നെ ബാധിച്ചു.

വിവാഹത്തിനുവേണ്ട ഒരുക്കങ്ങൾ ദ്രുതഗതിയിൽ നടക്കുന്നു. എന്റെ ഒരു അകന്ന അമ്മാവിയുടെ സഹോ ദരനെയാണു് ആവക ജോലികൾ, ജ്യേഷ്ഠൻ ഏല്പിച്ചിരി ക്കുന്നതു്. ശിവസേവകത്രിപാഠി എന്നാണു് അയാളുടെ പേരു്. ഇരുപത്താറോ, ഇരുപത്തിയേഴോ വയസ്സു് പ്രായം കാണും. വളരെ മര്യാദയും വിനയവും ഭാവിക്കുമെ ങ്കിലും അയാളുടെ അന്തർഗ്ഗതം ഈശ്വരനുമാത്രമേ അറി ഞ്ഞുകൂടൂ. സകല കാര്യങ്ങളിലും ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കു് വിശ്രമത്തിനു തീരെ സമയമില്ല. പ്രഭാതം മുതൽ അർദ്ധരാത്രിവരെ അവൾക്കു ജോലിയുണ്ടു്. പ്രകൃത്യാ നല്ല ആരോഗ്യമുള്ളതിനാൽ ഇപ്പോഴത്തെ ജോലിക്കൂടുതൽ മൂലം അവൾക്കു് പ്രത്യേകിച്ചു ക്ഷീണമൊന്നുമില്ല; ഒരുപ ക്ഷേ, വിവാഹത്തിലുള്ള സന്തോഷവും ഉത്സാഹവുംമൂലം അവരുടെ ആരോഗ്യം അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടിരിക്കാം. ഗ്രാമ വാസികൾ —സ്ത്രീപുരുഷഭേദമെന്യേ—കാലത്തു വീട്ടിൽ എത്തും. ചിലർ എന്തെങ്കിലും ജോലിചെയ്യും; ചിലർ വർത്തമാനം പറഞ്ഞും മററുചിലർ അന്യരെ കുററപ്പെട്ടു

ത്തിയും സമയം പോകും. ആകപ്പാടെ ഒരു ബഹളം തന്നെ. ജ്യേഷ്ഠൻെറ മുറിയിൽ ഗ്രാമവാസികൾ കൂടിയിരിക്കുന്നതു കണ്ടാൽ അതിപ്രധാനമായ ഒരു ഡർബാർ നടക്കുകയാണെന്നു തോന്നും. ഈ ബഹളങ്ങളൊന്നും എനിക്ക് തീരെ രുചിച്ചില്ല. എൻെറ വിവാഹം യാതൊരു ആർഭാടവും കൂടാതെ, പുരോഹിതൻെറമാത്രം സഹായത്തിൽ നടക്കണമെന്നായിരുന്നു എൻെറ വിചാരം. വിവാഹശേഷം ജയന്തിയോടുകൂടി എവിടെയെങ്കിലും ശല്യമൊന്നുംകൂടാതെ കുറേക്കാലം താമസിക്കണമെന്നും ആശിച്ചു. സാമുദായികവും ലൌകികവുമായ എന്തെല്ലാം ചടങ്ങുകൾ; ഒന്നിനും ഒരു അർത്ഥവുമില്ല. എൻെറ മനസ്സിലുള്ള വിചാരങ്ങൾ തുറന്നുപറയാൻ യാതൊരാളേയും ഞാൻ കണ്ടില്ല. ഗ്രാമീണരായ യുവാക്കന്മാർ എന്നെ കാണാനും പരിചയപ്പെടാനും ആശിച്ചെങ്കിലും ഞാൻ അവരിൽനിന്ന് ഒഴിഞ്ഞുനില്ക്കുകയാണ്. ചിലപ്പോൾ നദീതീരത്തുകൂടി ഏകാകിയായി നടക്കും; ചിലപ്പോൾ ഏതെങ്കിലും ഒരു വൃക്ഷത്തിൻെറ തണലിൽ ചെന്നിരിക്കും. അങ്ങനെ മനോരാജ്യസഞ്ചാരം ഞാൻ നിർവ്വഹിച്ചുവന്നു.

ഞാൻ എന്തുകൊണ്ട് വിവാഹത്തിനു സമ്മതിച്ചു? എൻെറ തല തിരിഞ്ഞുപോയോ? ഈ ചോദ്യങ്ങൾ ഉദിക്കുമ്പോൾ "ഈ വിവാഹബന്ധം നിൻെറ ജീവിതത്തെ ആനന്ദപ്രദമാക്കുകയില്ല" എന്ന് എൻെറ ആത്മാവു് പ്രവചിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നും; ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ "നീ മികച്ച ഭാഗ്യശാലിയാണ്: ജയന്തിയെപ്പോലെ ഒരു സ്ത്രീയെ ഭാര്യയായി ലഭിക്കുവാനുള്ള ഭാഗ്യം അത്ര ദുർല്ലഭമാകുന്നു" എന്ന് മറെറാരു പ്രവചനം കേൾക്കുന്നതായും.

"ഏതെങ്കിലും ഒരു കാര്യത്തിൽ മനുഷ്യനു സുഖമോ, ദുഃഖമോ ഉണ്ടാകുന്നതു് അവൻെറ പ്രകൃതത്തെ ആശ്രയിച്ചായിരിക്കും" എന്ന നിഗമനത്തിലാണ് ഒടുവിൽ

ഞാൻ എത്തിയതു്. ലോകത്തിലും, സമുദായത്തിലും എനിക്കുള്ള സ്ഥാനവും സൌന്ദൎയ്യവും ആലോചിച്ചാൽ ഞാൻ ഭാഗ്യവാനാണെന്നു് ആളുകൾ കരുതും; വിശേഷിച്ചു് ജയന്തിയുമായുള്ള വിവാഹം നടക്കുകകൂടിച്ചെയ്താൽ. പക്ഷേ, എന്റെ കാൎയ്യം ഒന്നു വേറെയാണു്. ജയന്തി ഒരു അസാധാരണ യുവതിയാണെങ്കിൽ ഞാൻ ഒരു അസാധാരണ യുവാവും ആണു്. "അസാധാരണ" എന്ന പദം ഉപയോഗിച്ചതുകൊണ്ടു്, സാമാന്യജനങ്ങളിൽനിന്നെല്ലാം ഉയൎന്നവനാണു് ഞാനെന്നു് അഹങ്കരിക്കുന്നതായി ആരും ധരിക്കരുതു്. ചില പ്രത്യേകകാൎയ്യങ്ങളിൽ എന്റെ ബുദ്ധിയും മനസ്സും ഉയൎന്ന നിലയിൽ ആയിരിക്കാം; എന്നാൽ അധികം കാൎയ്യങ്ങളിലും സാധാരണക്കാരിൽ നിന്നും തുലോം താഴെയാണു്. ഈ വസ്തുത മുമ്പും എനിക്കു് ബോദ്ധ്യമുണ്ടായിരുന്നു.

ഞാൻ ഗോമതീതീരത്തു് ഇരുന്നുകൊണ്ടു ചിന്തിക്കാൻ തുടങ്ങി:—

"എനിക്കു് യൌവ്വനം ആരംഭിച്ചതേയുള്ളു. ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ എന്നോടും ലോകത്തോടും ഒരു വെറുപ്പു് എങ്ങനെ എനിക്കുണ്ടായി? ഇത്ര കഠിനമായ അതൃപ്തിക്കും നൈരാശ്യത്തിനും ഹേതുവെന്തു്? ഭയങ്കരമായ കൊടുങ്കാററു വൃക്ഷങ്ങളെ എന്നപോലെ എന്റെ ഹൃദയത്തെ സദാ ചലിപ്പിക്കുന്നതു് എന്താണു്? ജീവിതസുഖത്തെപ്പററി പുസ്തകങ്ങളിൽ ധാരാളം വായിച്ചിട്ടുണ്ടു്. പക്ഷേ, അതൊന്നും എനിക്കു് അനുഭവപ്പെടുന്നില്ല. സദാ ദുഃഖം, നിരാശ—ഇതാണു് കുറേക്കാലമായുള്ള എന്റെ അനുഭവം! നാശചക്രം തിരിയുന്നതുമാത്രമേ ഞാൻ കാണുന്നുള്ളു. പുറത്തേയ്ക്കു പോകുന്നതിനു മാൎഗ്ഗംകിട്ടാതെ, എന്റെ മനസ്സിൽതന്നെ കിടന്നു തിങ്ങിവിങ്ങുന്ന വിചാരങ്ങളെ ഏതൊരു ശക്തിയാണു് നശിപ്പിക്കുന്നതു്? എന്റെ വ്യക്തി

ത്വത്തെ അതു നശിപ്പിക്കുന്നല്ലോ. അപൂർണ്ണമായ ജീവിതം പൂർണ്ണമാക്കുന്നതിനല്ലേ ജയന്തിയെ വിവാഹം ചെയ്യാൻ ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നതു്? അല്ല; അവളിൽ കാണുന്ന അകാരണവും അനിയന്ത്രിതവുമായ ആ ഗർവ്വ് തല്ലിത്തകർക്കണമെന്നുള്ള പ്രതികാരബുദ്ധികൊണ്ടു്. ഇങ്ങനെ ദുരുദ്ദേശത്താൽ പ്രേരിതനായി വിവാഹബന്ധത്തിൽ ഏർപ്പെടുന്ന ഒരുവന്ന് ദാമ്പത്യത്തിൽ സുഖമോ, സംതൃപ്തിയോ ഉണ്ടാകുന്നതെങ്ങനെ? ഇല്ല; ക്രമേണയായി സ്വയം നശിക്കുകയായിരിക്കും അതിൻെറ ഫലം!

ഞാൻ ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യാൻ നിശ്ചയിച്ചതു് പ്രതികാരബുദ്ധികൊണ്ടാണെന്നു പറഞ്ഞുവല്ലോ. വായനക്കാരിൽ പലരും അതു വിശ്വസിച്ചില്ലെന്നുവരാം; അസ്വാഭാവികവും എങ്ങും കാണാത്തതുമായ ഒരു പ്രവൃത്തിയായി കരുതിയേക്കാം. എന്നാൽ, ജീവിതത്തിൻെറ ഗൌരവം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുള്ളവരും ജീവിതത്തിൻെറ വിവിധസരണികളേയും പ്രശ്നങ്ങളേയുംകുറിച്ചു ഗാഢമായി ചിന്തിച്ചിട്ടുള്ളവരും ലോകപരിചയമുള്ളവരുമായ ചിലരെങ്കിലും എൻെറ നില തീരെ അസ്വാഭാവികമോ, അസാധാരണമോ ആയി കരുതുകയില്ലെന്നാണു് എൻെറ വിശ്വാസം. എന്നുമാത്രമല്ല, ഈ നിലയ്ക്കു് വേറൊരു കാരണംകൂടി ഉണ്ടു്. ബാല്യംമുതല്ക്കേ പല അഭിലാഷങ്ങളും എന്നിൽ അങ്കുരിച്ചു വളർന്നുവന്നു. മഹത്വം നേടണമെന്നുള്ള ആഗ്രഹം അവയിൽ ഒന്നാണു്. പക്ഷേ, പല കാരണങ്ങളാൽ എൻെറ ആഗ്രഹങ്ങളിൽ ഒന്നുപോലും നിറവേറുവാനുള്ള ഭാഗ്യം എനിക്കുണ്ടായില്ല.

പഴമയോടു് ആദ്യംമുതല്ക്കേ എനിക്കു് ഒരു ചായ്വു് ഉണ്ടു്. സംസ്കാരത്തിൻെറ ഉത്ഭവം എവിടെ? എങ്ങനെ? പുരാതനസംസ്കാരത്തിൻെറ ഗതിയും വളർച്ചയും എന്തായിരുന്നു? സംസ്കാരവും സാമുദായികനിയമങ്ങളും തമ്മിലുള്ള

ബന്ധമെന്തു്? മനുഷ്യർ സാമുദായികനീതികൾക്കു് അടിമകളായതെങ്ങനെ? ഒരുവശത്തു് മനുഷ്യനെ ഉയർത്തുന്നതിനു് ശ്രമം നടക്കുമ്പോൾ മറെറാരുവശത്തു് അനാചാരശൃംഖലകൾകൊണ്ടു് അവനെ വരിഞ്ഞുകെട്ടി താഴ്ത്തുന്നതെന്തു്? ഈവക കാൎയ്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു് ശരിക്കു ഗവേഷണം നടത്തണമെന്നു് വളരെ നാളുകളായി ഞാൻ ആശിക്കുന്നെങ്കിലും അതിനു കിട്ടിയ സൌകൎയ്യം (സൎവ്വകലാശാലയിൽ പഠിച്ചിരുന്ന കാലത്തു്) ഞാൻ ദുരുപയോഗംചെയ്യുകയാണു് ഉണ്ടായതു്. വിദ്യാലയം വെടിഞ്ഞതു മുതൽ ഞാൻ അങ്ങുമിങ്ങും ഒരു തെണ്ടിയെപ്പോലെ അലഞ്ഞുതിരിയുന്നു. ഞാൻ വിദ്യാഭ്യാസം ശരിക്കു് തുടൎന്നിരുന്നെങ്കിൽ ഇന്നു് ഒരു നല്ല നിലയിൽ എത്തുമായിരുന്നു. ഒരു പണ്ഡിതനായോ, ദേശോദ്ധാരകനായോ വിജയിക്കാമായിരുന്നു. എന്റെ ജീവിതത്തിനു് ഒരു സ്ഥിരതയും വിലയും ഉണ്ടാകുമായിരുന്നു. ഇന്നു് എന്റെ ഉള്ളം കത്തിയെരിയുകയാണു്. വിദ്യാഭ്യാസം ഉപേക്ഷിച്ചതു് നാശത്തിലേയ്ക്കുള്ള ആദ്യത്തെ കാൽവെയ്പായിരുന്നു. അതിനുശേഷം ശാന്തിയിൽ പ്രേമം ഉറപ്പിച്ചു; അവൾക്കുണ്ടായിരുന്ന ജോലി കളയിച്ചു; അവളുടെ ജീവിതം നശിപ്പിച്ചശേഷം അനാഥയായി, എക്കോട്ടെന്നില്ലാതെ അവളെപറഞ്ഞയച്ചു. ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യുന്നതു് ശാന്തിയോടു ചെയ്യുന്ന അതികഠിനമായ ദ്രോഹമല്ലേ എന്നു മനസ്സാക്ഷി എന്നോടു ചോദിക്കുന്നു. അതോടുകൂടി ഞാൻ ധൎമ്മസങ്കടത്തിൽ മുഴുകുന്നു ഇനിയും സമയം ഉണ്ടു്. ആരോടും ഒന്നും പറയാതെ എങ്ങോട്ടെങ്കിലും ഓടിക്കളയാം എന്നൊരു വിചാരം തുടൎന്നുണ്ടാകും. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ "അതു പാടില്ല, നീ ജയന്തിയെ വിവാഹം ചെയ്യണം" എന്നൊരു ശാസനം ചെവികളിൽ മുഴങ്ങുന്നതായി തോന്നും. ലോകത്തിൽ എത്രയെത്ര ആളുകൾ യഥാകാലം വിവാഹംചെയ്തു് ശാന്തമായും സുഖമായും ഗൃഹസ്ഥാശ്രമധൎമ്മം പാലിക്കുന്നു? എനിക്കും എന്തുകൊണ്ടു്

അങ്ങനെ ജീവിച്ചുകൂടാ? ജയന്തിക്കു്, മററുപല ഗുണങ്ങൾ ഉള്ളതിനു പുറമേ ഗൃഹഭരണത്തിലും നല്ല സാമൎത്ഥ്യമുണ്ടു്. അവളുടെ സാമൎത്ഥ്യംകൊണ്ടു് എന്റെ അസ്ഥിരതയും അസ്വാസ്ഥ്യവും നീക്കി ആനന്ദമയമായ ജീവിതത്തിനു മാൎഗ്ഗം തെളിക്കും. പക്ഷേ, എന്തുചെയ്യാം! എന്റെ മനസ്സു് സമ്മതിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ ഒന്നിനും കൊള്ളരുതാത്തവനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു. അങ്ങനെയുള്ള ഒരുവനു് വിവാഹബന്ധം—അതു് എത്രതന്നെ പവിത്രവും സ്വൎഗ്ഗീയവും ആയിരുന്നാലും—എങ്ങനെ ശ്രേയസ്കരമായിത്തീരും?

പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായ ചിന്തകളെല്ലാം ഉപേക്ഷിച്ചു് എനിക്കു് ജയന്തിയിൽ പ്രഥമാനുരാഗം ജനിച്ച ആ മുഹൂൎത്തത്തെ സങ്കല്പിച്ചു്, ആ മധുരസ്വപ്നത്തിൽ ലയിക്കാൻ ഞാൻ ഉററുശ്രമിച്ചു.

അദ്ധ്യായം എഴുപത്തിമൂന്നു്

പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്ന ആ "സുദിനം" വന്നുചേരുകതന്നെ ചെയ്തു. ഞാനും ജയന്തിയും തമ്മിലുള്ള വിവാഹം, അത്യന്തം മോടിയായി നടന്നു. വേദനനിറഞ്ഞ മുഹൂൎത്തം! ചടങ്ങുകൾ എല്ലാം നീരസജനകങ്ങൾ; മനസ്സമട്ടപ്പിക്കുന്നവ! എല്ലാം ഒരുവിധം കഴിഞ്ഞു. എനിക്കു തലവേദന തോന്നിത്തുടങ്ങി. മകളോടു യാത്രപറഞ്ഞുപിരിയുന്ന ഘട്ടത്തിൽ മിശ്രജിക്കു് കണ്ണുനീർ തടയാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ആരുമില്ലാത്ത ഒരു മുറിയിലേയ്ക്കു് എന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി, കണ്ണുകളിൽനിന്നു് അശ്രു ധാരയായി ഒഴുക്കിക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:—

"നിങ്ങൾക്കു പ്രായത്തിനു് അനുസരണമായ അറിവുണ്ടു്; എന്റെ മകളുടെ സ്വഭാവവും നിങ്ങൾക്കു് ഏതാണ്ടു്

അറിയാം. എങ്കിലും ഒരുകാര്യം പറയാതിരിക്കാൻ എന്റെ മനസ്സ് അനുവദിക്കുന്നില്ല. ജയന്തിക്ക് സങ്കോചം വളരെ കൂടുതലാണ്. ആരെങ്കിലും വിഷംകൊടുത്താൽപോലും ഒരു വാക്ക് അവളിൽനിന്നു കേൾക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല."

അദ്ദേഹം വാചകം പൂർത്തിയാക്കുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ ഞാൻ ബദ്ധപ്പെട്ടു മറുപടിപറയാൻ തുടങ്ങി:—

"ക്ഷമിക്കണം; എന്റെ വീട്ടിലുള്ളവരിൽ ആരും അവൾക്കു വിഷംകൊടുക്കാൻ തുനിയുകയില്ലെന്നു ഞാൻ ഉറപ്പുപറയുന്നു."

"ഹരേ! റാം! റാം! നിങ്ങൾ എന്താണു പറയുന്നത്? നിങ്ങളുടെ വീട്ടിലുള്ളവരിൽ ആരെങ്കിലും അവൾക്കു വിഷം ....കഷ്ടം! എന്തുസാഹസം! അയ്യോ!"

അദ്ദേഹം കൈകൾ ഇരുവശങ്ങളിലേക്കും നീട്ടി; പരിഭ്രമംകൊണ്ടു വിറച്ചു; അടുത്തുണ്ടായിരുന്ന കട്ടിലിൽ ഇരുന്നു. ഞാൻ എന്തു സാഹസമാണു കാണിച്ചത്! മകളോടു യാത്രപറയുന്ന ഘട്ടത്തിൽ സ്നേഹവും വിയോഗവ്യഥയുംകൊണ്ട് എന്നോടു ചിലതു പറഞ്ഞു് തന്റെ ഹൃദയഭാരം ലഘൂകരിക്കാമെന്ന് അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. ഞാനാകട്ടെ, സന്ദർഭമോ, ഉദ്ദേശമോ ചിന്തിക്കാതെ, അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതിനു ദുരർത്ഥം കല്പിച്ചു് മറുപടിപറഞ്ഞു. ആങ്ങനെ അദ്ദേഹത്തിനെ അധികം സങ്കടപ്പെടുത്തി. എന്റെ ആ സാഹസത്തിൽ ഞാൻ പശ്ചാത്തപിച്ചു.

"സത്യംപറയുകയാണ്, അങ്ങേയ്ക്കു വേദന ഉണ്ടാക്കണമെന്നു ഞാൻ കരുതിയില്ല; നേരമ്പോക്കു പറഞ്ഞതാണ്."

"അതു നിങ്ങളുടെ കുററമല്ല; എന്റെ ഭാഗ്യദോഷം! ബാല്യത്തിലേ അമ്മ മരിച്ച ഒരു കുട്ടിയുടെ അച്ഛനാകാനാണ് ദുർവ്വിധി വിധിച്ചത്. വിരജുവിന്റെ അമ്മ ജയന്തിയെ സ്വന്തം മകളെപ്പോലെ കരുതുന്നുവെന്നുള്ളതിൽ

സംശയമില്ല. പക്ഷേ, അതുകൊണ്ടു കാൎയ്യമായോ? ഇന്ന് അവളുടെ അമ്മ ജീവിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ, ഞാൻ നിങ്ങളോട്ട് ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ സംസാരിക്കേണ്ട ആവശ്യമേ നേരിടുക യില്ലായിരുന്നു. അവൾതന്നെ എല്ലാം പറയുമായിരുന്നു. അതെല്ലാം സ്വീകാൎയ്യമായി നിങ്ങൾക്കു തോന്നുകയും ചെയ്യു മായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഇനിയും അതൊന്നും ചിന്തിച്ചിട്ടും പറഞ്ഞിട്ടും ഫലമില്ലല്ലോ.''

മിശ്രജി കട്ടിലിൽനിന്നും എഴുന്നേററതു കണ്ടാൽ എന്തോ അംഗഭംഗം നേരിട്ടിട്ടുണ്ടെന്നു തോന്നും. അദ്ദേഹ ത്തിൻെറ മുഖം പ്രേതത്തിൻെറ മുഖംപോലെ ഭയാനകമാ യിരുന്നു. ഇരുപതു വൎഷത്തോളമായി തൻെറ സുഖദുഃഖങ്ങ ളിൽ പങ്കുകൊണ്ടുവന്ന പുത്രി തന്നെ പിരിഞ്ഞു് ഒരു അന്യൻെറ സുഖദുഃഖങ്ങളിൽ പങ്കുകൊള്ളാൻ പോകുന്ന അവസരത്തിൽ ദുഃഖം തോന്നുക സ്വാഭാവികമാണല്ലോ.

മിശ്രജി എഴുന്നേററ് ജയന്തിയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോയി. ജയന്തിയാകട്ടെ അദ്ദേഹത്തെ കെട്ടിപ്പിടിച്ചു കരഞ്ഞു. അദ്ദേഹം സ്വന്തം കണ്ണുനീർ തുടച്ചുകൊണ്ടു് മക ളോടു പറഞ്ഞു:—

''കരയാതിരിക്കു മകളേ; ഈശ്വരകൃപയാൽ നീ നല്ല ഒരു വീട്ടിലേയ്ക്കാണു പോകുന്നതു്. അവിടെ നിനക്കു സുഖ മായി കഴിയാം.''

ജയന്തി അടുത്തതായി മിസ്സസ് മിശ്രായെ കെട്ടിപ്പി ടിച്ചു; അവർ രണ്ടുപേരും കരഞ്ഞു. മിസ്സസ് മിശ്ര ഒന്നും പറയാതെ ജയന്തിയെ വാത്സല്യപൂൎവ്വം തലോടി.

'കുട്ടികൾ മാറിനിന്നു്, വ്യാകുലരായി അമ്മയേയും അച്ഛനേയും എന്നേയും ജയന്തിയേയും മാറിമാറി നോക്കി. അതിയായ ആഡംബരത്തോടും ഉത്സാഹത്തോടും കൊണ്ടാ ടിയ വിവാഹച്ചടങ്ങുകൾക്കുശേഷം ഈവിധം അച്ഛനും അമ്മയും സഹോദരിയും കരയുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടെന്നു്

അവൾക്ക് മനസ്സിലായില്ല. വിവാഹച്ചടങ്ങുകൾ കണ്ടുതന്നെ പരിഭ്രമിച്ചിരുന്ന എനിയ്ക്കാകട്ടെ, ഈ കരച്ചിലും പിഴിച്ചിലും കണ്ടു തോന്നി, മിശ്രജിയും ഭാര്യയും, ജ്യേഷ്ഠനും ഭാര്യയുംകൂടി ചെയ്ത ഏതോ മഹാപരാധത്തിൽ ഞാനും പങ്കാരനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നെന്നു്.

കണ്ടതും കേട്ടതും എല്ലാം മറന്നു് മനസ്സിനു ധൈര്യവും ആശ്വാസവും നല്കാൻ ഞാൻ ഉററു ശ്രമിച്ചു.

വിവാഹശേഷം ആദ്യമായി വരൻ ബന്ധുക്കളോടുകൂടി സ്വഗൃഹത്തിൽ എത്തി. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖം ആനന്ദത്താൽ വികസിച്ചു; ശോഭിച്ചു. കണ്ണുകളിൽ സ്നേഹവും സന്തോഷവും കളിയാടി. അവർ ജയന്തിയെ പിടിച്ചു് ആശ്ലേഷിച്ചു; അവളുടെ ശിരസ്സിലും മുതുകിലും വാത്സല്യപൂർവ്വം തലോടി. മനസാ അവൾക്കു മംഗളം ആശംസിക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കാം.

അന്നു പകൽ മുഴുവൻ വീട്ടിൽ ആൾക്കൂട്ടവും ബഹളവും ആയിരുന്നു. അതെല്ലാം നീങ്ങി എൻെറ പുതിയ ജീവിതത്തെക്കുറിച്ചു് ശാന്തമായും ഗാഢമായും ചിന്തിക്കാനുള്ള സന്ദർഭം പ്രതീക്ഷിച്ചു ഞാൻ കഴിച്ചുകൂട്ടി; അതോടൊപ്പം എൻെറ ജീവിതത്തിൽ എനിയ്ക്കു ലഭിച്ച പങ്കാരിയെ ഏകാകിനിയായി കാണാനുള്ള സന്ദർഭവും.

ആ മുഹൂർത്തം സംപ്രാപ്തമായി; എൻെറ മനസ്സിൽ ആനന്ദവും വിസ്മയവും ആശങ്കയും ചൊരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന ജയന്തി തനിച്ചു് എൻെറ മുറിയിൽവന്ന ആദ്യത്തെ രാത്രി! എന്തെല്ലാം അനുഭവങ്ങളും പരിവർത്തനങ്ങളും [illegible] ആ രാത്രി എന്നിൽ ഉണ്ടാക്കുക എന്നു് അതുവരെ ഞാൻ ചിന്തിച്ചിരുന്നു. പക്ഷേ, ആശകളും പ്രതീക്ഷകളും വ്യർത്ഥമായി! ജയന്തി വ്രീളാപരവശയായി മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു; എന്നോടു് അവൾ അധികം സംസാരിച്ചില്ല.

പക്ഷേ, അതുകൊണ്ടു് അവളിൽ എനിക്കു് താല്പര്യം വർദ്ധിച്ചതേയുള്ളു.

അടുത്തദിവസം കാലത്തു് ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്നെ കണ്ടപ്പോൾ അർത്ഥഗർഭമായ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി പറഞ്ഞു:—

"കണ്ണുകൾ കണ്ടിട്ടു് ഇന്നലെ തീരെ ഉറങ്ങിയില്ലെന്നു തോന്നുന്നല്ലോ."

"ജ്യേഷ്ഠത്തീ, ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ വിചാരം തെററാണു്. എന്റെ കണ്ണുകൾ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ വഞ്ചിച്ചു. സത്യത്തിൽ ഇന്നലത്തെപ്പോലെ ഞാൻ ഒരുദിവസവും ഉറങ്ങിയിട്ടില്ല."

ഞാൻ പറഞ്ഞതു നേരമ്പോക്കായി ജ്യേഷ്ഠത്തി കരുതിയെന്നു് തുടർന്നുള്ള അവരുടെ സംഭാഷണത്തിൽനിന്നു ഞാൻ ഊഹിച്ചു.

"ലാലാ, ഏതായാലും ഗാർഹസ്ഥ്യവലയിൽ അകപ്പെട്ടല്ലോ."

"എല്ലാം ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ ഇച്ഛകൊണ്ടു്; സ്നേഹംകൊണ്ടു്. ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കു് ഞാൻ സ്വതന്ത്രനായി നടക്കുന്നതു് ഇഷ്ടമല്ലായിരുന്നു."

"എന്റെ ഇച്ഛയോ? നിന്റെയും കുറേക്കാലമായി നിനക്കു വിശപ്പും ഉറക്കവുംപോലും ഇല്ലാതാക്കിയ ആ മോഹിനിയുടേയും പ്രേമപ്രഭാവംകൊണ്ടു്."

"പ്രേമവും കോമവും ഒന്നുമല്ല ജ്യേഷ്ഠത്തീ! വിധിയുടെ തിരിച്ചിൽ."

"വിധിയും കൊതിയുമല്ല; നിന്റെ ഭാഗ്യത്തിന്റെ ഫലം! ഏതായാലും നീ ആ പഴയ സമ്പ്രദായത്തിലേയ്ക്കു ചായുന്നതായി തോന്നുന്നു. അതിൽ ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു. ഇനിയും നീ പണ്ടത്തെ കളിപ്പിള്ളയല്ല, ഗൃഹസ്ഥാശ്രമത്തിൽ പ്രവേശിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഒരു ഗൃഹസ്ഥാശ്രമിയുടെ ഗൌരവത്തോടുകൂടി സംസാരിക്കണം."

ഇത്രയും പറഞ്ഞതിനുശേഷം ജ്യേഷ്ഠത്തി കാര്യാന്തരങ്ങൾക്കായി അവിടെനിന്നു പോയി.

മീര വിവാഹം പ്രമാണിച്ചു വന്നുചേർന്നതിനാൽ പകൽ മുഴുവൻ ജയന്തി അവളോടുകൂടി കഴിച്ചുകൂട്ടി. എനിയ്ക്കു് അവളെ കാണാനും അവളോടു സംസാരിക്കാനും ആഗ്രഹം തോന്നി. പക്ഷേ, എന്നിൽനിന്നു് കഴിയുന്നത്ര അകന്നുനില്ക്കണമെന്നുള്ള ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടി അടുത്തെങ്ങും എത്തിനോക്കുകപോലും അവൾ ചെയ്തില്ല. വിവാഹത്തിനു മുമ്പുമുതല്ക്കേ അവളോടു ഹൃദയംതുറന്നു സംസാരിക്കാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചുതുടങ്ങിയതാണു്. അവളെപ്പോലെ ലജ്ജാവതിയും മിതഭാഷിണിയും ആയി മറ്റൊരു സ്ത്രീയെ ഞാൻ ഇതുവരെ കണ്ടിട്ടില്ല.

മീര; അവൾ എത്ര ഭാഗ്യവതി! ജയന്തി എപ്പോഴും സഹവസിക്കുന്നതും, ആത്മാർത്ഥമായി സംസാരിക്കുന്നതും അവളുമായി മാത്രം. വിവാഹം കഴിഞ്ഞിട്ടും ജയന്തി എന്നോടു സംസാരിക്കുകയില്ലെങ്കിൽ, ഈ ദാമ്പത്യഭാരം തലയിൽ വലിച്ചുകയറ്റിയതെന്തിനു്? എന്റെ അസ്വാസ്ഥ്യം വർദ്ധിച്ചുതുടങ്ങി; അതോടൊപ്പം ദേഷ്യവും; പക്ഷേ, ആ ദേഷ്യം ആരോടു കാണിക്കാനാണു്?

അദ്ധ്യായം എഴുപത്തിനാല്

ഒരാഴ്ചയോളം ഇങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു, ജയന്തി എന്നിൽനിന്നും അകന്നും യാതൊരു കാര്യവും യാതൊരുവിധത്തിലും എന്നെ അറിയിക്കാതെയും. ഒരാഴ്ചയ്ക്കുശേഷം അവൾ കുറേശ്ശ അടുത്തുതുടങ്ങി. ഒരുദിവസം രാത്രിയിൽ ഭക്ഷണാനന്തരം അവൾ പ്രസന്നയായി എന്റെ അടുത്തിരിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ അവളോടു ചോദിച്ചു:—

"ജയന്തി, സത്യംപറയൂ; നിന്നെ ഞാൻ വിവാഹം ചെയ്തതിൽ നിനക്കു സന്തോഷമാണോ, ദുഃഖമാണോ ഉള്ളതു്?"

കട്ടിലിൽ ഇരുന്ന ജയന്തി, തന്റെ വലതുകാലിന്റെ പെരുവിരൽകൊണ്ടു്, തറയിൽ വിരിച്ചിരുന്ന കംബളം ചുരുട്ടിക്കൊണ്ടു് പറഞ്ഞു:—

"അതു കൊള്ളാം; ഇങ്ങനെയും ഒരു ചോദ്യമുണ്ടോ?"

ഇത്രയും ദിവസങ്ങളായി മറുപടിയറിയാൻ ഞാൻ വെമ്പൽകൊണ്ടിരുന്ന ഒരു പ്രശ്നത്തിനു്, ഒഴിഞ്ഞുമാറി അവൾ മറുപടിനല്കിയപ്പോൾ എന്റെ ക്ഷമ നശിച്ചു. ഞാൻ എഴുന്നേററു് അവളുടെ അടുത്തുചെന്നിരുന്നു. അപ്രതീക്ഷിതമായി അങ്ങനെ ചെയ്തപ്പോൾ അവൾ ഒന്നു പരുങ്ങി. അതുകണ്ടു് എനിയ്ക്കു് ശല്യംതോന്നി; എന്നെ അവൾ അപമാനിക്കുന്നതായും.

"ഉം, എന്താണു് ഇത്ര ഭയം. ഞാൻ പാമ്പോ, തേളോ ആണോ? നിന്നെ കടിച്ചുകളയാൻ!"

"എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞില്ലല്ലോ."

അവളുടെ മറുപടി എന്റെ കോപം വദ്ധിപ്പിച്ചു. എന്നാൽ, അതു സംയമനംചെയ്യാൻ ഞാൻ ശ്രമിച്ചു. കാരണം എന്റെ ആദ്യത്തെ പ്രശ്നത്തിനു്, കോപിച്ചാൽ മറുപടി കിട്ടുകയില്ലെന്നു് എനിയ്ക്കറിയാം. ആ രംഗംകഴിഞ്ഞു് ഞാൻ ശാന്തനായപ്പോൾ, എന്റെ ചോദ്യം എത്ര അപ്രകൃതമാണെന്നും അതിനു ഞാൻ മറുപടി പ്രതീക്ഷിച്ചതു് എത്ര അസ്വാഭാവികമാണെന്നും എനിയ്ക്കു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടു. ആദ്യം അതൊന്നും തോന്നിയില്ല. എന്നു മാത്രമല്ല, എന്റെ ഭാവിമുഴവൻ ആ ചോദ്യത്തിനു് അവൾ നല്കുന്ന മറുപടിയെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതായി ഞാൻ കരുതുകയുംചെയ്തു. അതിനാൽ ശാന്തഭാവത്തിൽ ഞാൻ അവളുടെ തോളിൽ കൈവച്ചു. അവൾ ഒന്നു ചുളിഞ്ഞു. അതു കണ്ടാൽതോന്നും

എന്തോ കീടം അവളുടെ ദേഹത്തു കയറിയിരുന്നു് ഇഴയു ന്നെന്നു്; ഒരു വൈദ്യൻ വിരലുകൾകൊണ്ടു് രോഗിയുടെ നാഡി പരിശോധിച്ചു് അറിയുന്നതുപോലെ അവളുടെ ഉള്ളിലുള്ള വികാരങ്ങൾ എന്റെ വിരലുകൾവഴി ഞാൻ ഗ്രഹിച്ചതായി എനിക്കു തോന്നി. ക്രോധവും ദുഃഖവുംകൊ ണ്ടു് ഞാൻ കുഴങ്ങി. മനസാ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ പഴിച്ചു: "എന്റെ ജ്യേഷ്ഠത്തീ, നിങ്ങൾ ഈ വിവാഹബന്ധത്തിൽ അകപ്പെടുത്തി എന്നെ വലച്ചുവല്ലോ! ഒന്നിനും ശക്തിയി ല്ലാത്തവനാക്കിയല്ലോ! ജയന്തിയെപ്പോലെയുള്ള ഒരു സ്ത്രീയുടെ സ്വഭാവഗതി അറിയാൻ അപ്രാപ്തനായ എന്നെ യാതൊന്നും ആലോചിക്കാതെ നിങ്ങൾ എന്തിനു് ഈ വല യിൽ ചാടിച്ചു? ഞാൻ നിപതിച്ചിരിക്കുന്ന ആപൽഗർത്ത ത്തിൽനിന്നു് കയറാൻ ശ്രമിക്കുന്തോറും കീഴോട്ടു വഴുതുക യാണു ചെയ്യുന്നതു്."

ജയന്തി എന്നെ വെറുക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നാ റുണ്ടെന്നു് മുമ്പുതന്നെ ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്റെ നിഴൽ കണ്ടാലുടൻ ഓടിമറയുകയും എന്റെ സ്പർശത്തിൽ ഞെട്ടിവിറയ്ക്കുകയും ചെയ്യത്തക്കവണ്ണം ആ വെറുപ്പു് അത്ര തീവ്രമാണെന്നു് ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. ജ്യേഷ്ഠത്തി ഒരുദിവസം പറഞ്ഞു: "ഇന്നു നിനക്കുവേണ്ടി ജയന്തിതന്നെ പ്രത്യേകം കറികൾ പാകംചെയ്തിരിക്കുന്നു" എന്നു്. സാധു സ്ത്രീ, അവരുടെ ശുദ്ധഗതിമൂലം കരുതി എന്നോടുള്ള സ്നേ ഹംകൊണ്ടു് ജയന്തി കറികൾതയാറാക്കിയതാണെന്നു്. എ ന്നെ കബളിപ്പിക്കാൻവേണ്ടി അവർ കള്ളം പറഞ്ഞതല്ല. എനിയ്ക്കു് ഇഷ്ടമുള്ള ഉപദംശം അന്വേഷിച്ചറിഞ്ഞു് ജയ ന്തി അതു പാകപ്പെടുത്താൻ തുനിഞ്ഞുവെന്നു ഞാനും വിശ്വ സിച്ചു. ഇന്നും വിശ്വസിക്കുന്നു. എന്തൊരത്ഭുതം! ജയന്തിയു ടെ സ്വഭാവത്തിലെ പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായ രണ്ടുഭാവങ്ങൾ! എന്നെ ആകർഷിക്കാനുള്ള ശ്രമം ഒരുവശത്തു്. അകററാ

ന്നുള്ള പ്രയത്നം മറുവശത്തു്. ഉപദേശം പാകപ്പെടുത്തിയതു് ആദ്യത്തേതിൽ ഉൾപ്പെടുന്നുവെങ്കിൽ, എപ്പോഴും എന്നിൽനിന്നു് അകന്നുകഴിയുന്നതും ഞാൻ അടുത്തുചെന്നാൽ ഭയംകാണിക്കുന്നതും രണ്ടാമത്തെ വിഭാഗത്തിൽ ഉൾപ്പെടുന്നു. തുലോം ശാന്തയും മിതഭാഷിണിയും നല്ല അടക്കമുള്ളവളുമായ ജയന്തിയുടെ സ്വഭാവത്തിലെ രണ്ടു വൈരുദ്ധ്യങ്ങൾ!

എനിക്കുവേണ്ടി ജയന്തി കറികൾ തയാറാക്കിയ വിവരം ഒന്നിലധികംതവണ പ്രസ്താവിച്ച ഞാൻ തീരെ കഥയില്ലാത്തവനാണെന്നു വായനക്കാർ വിധിച്ചേക്കാം. പക്ഷേ, മനുഷ്യന്റെ നിസ്സാരപ്രവൃത്തികളിൽനിന്നുപോലുംഅവന്റെ സ്വഭാവം മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയുമെന്നാണു് ഇതുവരെയുള്ള അനുഭവംമൂലം ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നതു്. വലിയ വലിയ കാര്യങ്ങളിൽനിന്നു് അത്ര സൂക്ഷ്മമായി മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെന്നുംവരാം. എന്തുമാകട്ടെ; ഞാൻ ജയന്തിയുടെ തോളിൽ കൈവച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു.

"നോക്കൂ, എന്റെ ചോദ്യത്തെ നീ നിസ്സാരമാക്കി തള്ളിക്കളഞ്ഞല്ലോ. എന്നാൽ അതിനു ശരിയായ മറുപടി കിട്ടാതെ ക്ഷണനേരത്തേയ്ക്കുപോലും എന്റെ മനസ്സിനു് സ്വാസ്ഥ്യം ഉണ്ടാകുകയില്ല. ഞാൻ നിന്നെ എത്രമാത്രം സ്നേഹിക്കുന്നെന്നു് നിനക്കു സങ്കല്പിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ലെന്നു് എനിക്കറിയാം. പക്ഷേ, നീ എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നോ? അക്കാര്യത്തിൽ എനിക്കു സംശയം ഉണ്ടെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. "ഞാൻ നിങ്ങളെ സ്നേഹിക്കുന്നു" എന്നോ, "ഞാൻ നിങ്ങളെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ല"എന്നോ തുറന്നു പറയൂ; മറുപടി അനുകൂലമായാലും പ്രതികൂലമായാലും എനിക്കു് ആശ്വാസം ലഭിക്കും; പറയൂ, എന്തെങ്കിലും ഒന്നു്."

"എന്തൊരു ചോദ്യമാണു്? കേട്ടിട്ടു് എനിക്കു ലജ്ജ തോന്നുന്നു! എന്തു മറുപടി പറയാൻ?"

എൻെറ ഹൃദയം നീറുകയാണെങ്കിലും അതു പുറത്തു കാണിക്കാതെ, മാതാപിതാക്കന്മാർ ശിശുക്കളോടെന്നവണ്ണം ലാളനാസ്വരത്തിൽ ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"നോക്കൂ, ജയന്തീ! ഇങ്ങനെ കട്ടപ്പം കാണിക്കരുതു്. എൻെറ ഔത്സുക്യത്തിനു നീ പരിഹാരം ഉണ്ടാക്കിയേ തീരൂ. നീ എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നെന്നു നിൻെറ നാക്കുകൊണ്ടു പറഞ്ഞുകേട്ടാൽ ഞാൻ സന്തോഷംകൊണ്ടു തുള്ളിച്ചാടും. എൻെറ സന്തോഷത്തിനു് അതിരുണ്ടായിരിക്കുകയില്ല. കുട്ടികളെപ്പോലെ ചാപല്യംകാണിക്കുന്നെന്നു നീ വിചാരിക്കും. എന്തുചെയ്യാം? എൻെറ മനസ്സു സമ്മതിക്കുന്നില്ല. എന്നെ സ്വീകരിച്ചതിൽ നീ സന്തുഷ്ടയല്ലെന്നറിഞ്ഞാൽ പിന്നെ.........പിന്നെ........."

വാചകം പൂർത്തിയാക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. ജയന്തി എൻെറനേക്കു തിരിഞ്ഞു് ജിജ്ഞാസനിറഞ്ഞ കണ്ണുകളാൽ എന്നെ നോക്കി. ഞാൻ വാചകം എങ്ങനെ പൂർത്തിയാക്കുമെന്നു് അറിയാൻ കാംക്ഷിച്ചു. എന്നാൽ എൻെറ മൌനം കണ്ടു് അവൾ മുഖംതിരിച്ചു.

"എങ്ങനെയുള്ള മറുപടി അങ്ങയെ സന്തോഷിപ്പിക്കുമോ, ആ മറുപടിതന്നെ ഞാൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വെറുതേ മനസ്സിനെ ക്ലേശിപ്പിക്കേണ്ട."

ഞാൻ തോററു; എഴുന്നേററുപോയി എൻെറ കട്ടിലിൽ കയറിക്കിടന്നു. പുതപ്പുകൊണ്ടു് കേശാദിപാദം മൂടിയശേഷം ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"നീ ഉറങ്ങാൻ കിടക്കുമ്പോൾ വിളക്കു് അണച്ചേക്കൂ; എനിക്കു് ഉറക്കം വരുന്നു."

അദ്ധ്യായം എഴുപത്തിയഞ്ച്

ജയന്തിയെ അവളുടെ പിതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടു പോകുന്ന കാര്യം അടുത്തദിവസം എല്ലാവരുടേയും ആലോചനാവിഷയമായി. ഞാൻ അവളെ സ്വകാര്യമായി വിളിച്ചു ചോദിച്ചു:—

"എന്തു്? അച്ഛന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകാൻ അത്ര ആഗ്രഹമോ?"

"പോകേണ്ടെങ്കിൽ വേണ്ട; അങ്ങയുടെ ഇഷ്ടം പോലെ."

ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ സമീപിച്ചു.

"ജ്യേഷ്ഠത്തീ, ജയന്തിയെ വീട്ടിൽ അയയ്ക്കേണ്ടതു് ഒരു ആവശ്യമാണോ?"

"അതൊരു ചടങ്ങാണു്; വധു ആദ്യമായി ഭർത്തൃഗൃഹത്തിൽ വന്നാൽ വേഗം മടക്കിഅയച്ചിട്ടു് നല്ല മുഹൂർത്തം നോക്കി വീണ്ടും വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരണം."

"ഒരാൾക്കു് ഈ ചടങ്ങു് അനുസരിക്കാൻ സമ്മതമില്ലെങ്കിലോ?"

ജ്യേഷ്ഠത്തി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു മറുപടി പറഞ്ഞു:—

"രണ്ടുദിവസം ഒരുമിച്ചു താമസിച്ചപ്പോഴേക്കു് പിരിയാൻവയ്യാത്തവണ്ണം സ്നേഹമായിപ്പോയോ?"

അതെ; അതെ. എന്റെ മനഃസ്ഥിതി ജ്യേഷ്ഠത്തി എങ്ങനെ അറിയും എന്നു മനസ്സിൽ കരുതിക്കൊണ്ടു ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"അതെ; ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ അനുജത്തിക്കു് അത്ര വശീകരണശക്തിയുണ്ടു്. ഞാൻ ഒളിക്കുന്നില്ല. ജയന്തി മന്ത്രം കൊണ്ടു് എന്നെ വശീകരിച്ചിരിക്കുകയാണു്. എന്നിട്ടു്

എന്നെ നിസ്സഹായനായി തള്ളിയിട്ട് അവൾ പിതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോയാലോ? വേണ്ട—അങ്ങനെ വിടുകയില്ല. വന്ന സ്ഥിതിക്ക് രണ്ടുമൂന്നുമാസം കഴിഞ്ഞു പോയാൽ മതി."

ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖത്തു തെല്ലു ഗൌരവം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു.

"നിന്റെ ഇഷ്ടം അതാണെങ്കിൽ അങ്ങനെതന്നെയാകട്ടെ; ജയന്തി താമസിക്കും. പോകണമെന്നുള്ളതു് ഒരു പഴഞ്ചൻ പടങ്ങാണ്. ഇന്നു് എല്ലാം പരിഷ്കരിക്കുന്ന കാലമല്ലേ? ജയന്തിയെ തല്ക്കാലം കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ സാധിക്കുകയില്ലെന്നു് മിസ്ട്രസ്സിക്ക് എഴുതാം. നീ വിഷമിക്കേണ്ട."

എന്നെപ്പോലെ സ്വാതന്ത്ര്യമായി വിഹരിച്ചുവന്ന ഒരു സാധുവിനെ കുരുക്കിലാക്കിയിട്ട് അതു മുറുക്കുന്നുള്ള ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ സാമർത്ഥ്യം! എങ്കിലും ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു് അതീവ കൃതജ്ഞനായി. ബദ്ധപ്പെട്ടു് ഞാൻ ജയന്തിയെ സമീപിച്ചു.

"നീ തല്ക്കാലം എങ്ങും പോകേണ്ടെന്നാണു് ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ ഉത്തരവു്."

ഞാൻ ജയന്തിയോടു പറഞ്ഞു. അവളുടെ മുഖം വാടി.

"അച്ഛനു് വളരെ നിരാശയുണ്ടാകും."

"നിന്നെ നിന്റെ അച്ഛൻ എന്നെ ഏല്പിച്ചുകഴിഞ്ഞതല്ലോ. ആ സ്ഥിതിയ്ക്കു നിന്നോടുള്ള വാത്സല്യം കുറെയൊക്കെ ഉപേക്ഷിക്കാതെയൊക്കുമോ?"

ജയന്തി വന്ദ്യാഞ്ചലംകൊണ്ടു കണ്ണുതുടച്ചു. പക്ഷെ, അതുകൊണ്ടു് എന്റെ മനസ്സ് അലിഞ്ഞില്ല.

അവധി തീരാറായപ്പോൾ ജ്യേഷ്ഠൻ ഡൽഹിക്കു പോകാൻ നിശ്ചയിച്ചു. ജയന്തിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ഞാനും ചെല്ലണമെന്നു ജ്യേഷ്ഠത്തി പറഞ്ഞെങ്കിലും ഞാൻ വീട്ടിൽ

തന്നെ താമസിക്കാമെന്നുപറഞ്ഞു് ഒഴിഞ്ഞുമാറി. കുറേക്കാലമെങ്കിലും സ്വൈരമായി ജയന്തിയോടുകൂടി കഴിഞ്ഞുകൂടാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. തന്മൂലം, ജ്യേഷ്ഠത്തി നിർബ്ബന്ധിച്ചിട്ടും ഞാൻ വഴിപ്പെട്ടില്ല

ജ്യേഷ്ഠനും ജ്യേഷ്ഠത്തിയും ഡൽഹിയിലേയ്ക്കു പോയശേഷം വീട്ടിൽ എന്റെ സ്വാതന്ത്ര്യഭരണം തുടങ്ങി. മീരയും അവളുടെഭർത്തൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കുപോയി. ഞാനും ജയന്തിയും അരിവെപ്പുകാരനുംകൂടെ മൂന്നുവേലക്കാരുമാണു് വീട്ടിൽ ശേഷിച്ചതു്. ജ്യേഷ്ഠത്തിയും മീരയും പോയശേഷം ജയന്തി മൂന്നുനാലുദിവസം നിരുത്സാഹയും മൌനിയും ഉദാസീനയുമായി കഴിച്ചുകൂട്ടി. എന്നാൽ പെട്ടെന്നു് ആ ഭാവം മാറി; എന്നോടുള്ള പെരുമാററത്തിലും ആശാസ്യമായ മാററം കണ്ടു. ഞാനും അവളെ പ്രീതിപ്പെടുത്താൻ ശ്രമംതുടങ്ങി. ചിലപ്പോഴെല്ലാം അവളുടെ സ്വഭാവത്തിൽ കാണാറുള്ള വൈചിത്ര്യം എന്നെ നീരസപ്പെടുത്തുമെങ്കിലും അതുതന്നെ എന്നെ അവളിലേയ്ക്കു് അധികം ആകർഷിക്കുകയുംചെയ്തു. അവളുടെ സൌന്ദര്യവും എന്നെ ഉത്തരോത്തരം വശീകരിച്ചു.

ഞാൻ ഒരു വള്ളം ചട്ടംകെട്ടി കൂടക്കൂടെ ജയന്തിയേയുംകൂട്ടിക്കൊണ്ടു് ഗോമതീനദിയിൽകൂടി വള്ളത്തിൽ സഞ്ചരിക്കാൻതുടങ്ങി. ഞങ്ങളുടെ വീട്ടുകാര്യങ്ങൾ അന്വേഷിക്കാൻ നിയോഗിച്ചിരുന്ന മാനേജർ പണ്ഡിത ശിവസേവകത്രിപാഠി എന്തോ ആവശ്യംപ്രമാണിച്ചു് ലക്നോവിലേയ്ക്കു പോകുന്നെന്നറിഞ്ഞു് ഹാർമ്മോണിയം, തബലാ, കാരംബോർഡും സാമഗ്രികളും, ചീട്ടു തുടങ്ങി വിനോദസാധനങ്ങൾ ചിലതെല്ലാം വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവരാൻ ഏർപ്പാടു ചെയ്തു. ഇതെല്ലാം കിട്ടിയശേഷം ചിലപ്പോൾ വള്ളത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ ഹാർമ്മോണിയം വായിച്ചുകൊണ്ടു് ജയന്തിയോടു പാടാൻ പറയും. എത്ര നിർബന്ധിച്ചിട്ടും ഒന്നുരണ്ടുദിവസത്തേയ്ക്കു് അവൾ കൂട്ടാക്കിയില്ല.

അതുകഴിഞ്ഞു് ഒരു പ്രഭാതത്തിൽ ഞങ്ങൾ വള്ളത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ, എന്തുകൊണ്ടോ, ജയന്തി ഹാർമ്മോണിയം നീക്കിവച്ചു വായിക്കാൻ തുടങ്ങി. അല്പം കഴിഞ്ഞു് ഭൈരവിരാഗത്തിൽ ഒരു ഗാനവും ആലപിച്ചു. ("തനിയേ പോകരുതേ, രാധേ യമുനാതീരേ............... എന്ന പാട്ടു്.)

പ്രഭാതത്തിലെ മന്ദമാരുതനിൽ അവളുടെ അളകങ്ങൾ തത്തിക്കളിച്ചു. ആ നീണ്ട കണ്ണുകൾ അതീവ ചഞ്ചലങ്ങളായി. അവൾ ആനന്ദലഹരിയിൽ മുഴുകിയിരിക്കുന്നതായി കണ്ടു് ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായി—ആ അപൂർവ്വ സൌന്ദര്യം നോക്കിനോക്കി ഇരുന്നുപോയി. ആ സൽഗ്ഗീയ സംഗീതം ആസ്വദിച്ചു് അതിൻെറ ലഹരിയാൽ മതിമറന്നിരുന്ന ഞാൻ അവളുടെ ഇരുപ്പും ഭാവവും സൌന്ദര്യവും എല്ലാംകൂടി കണ്ടപ്പോൾ ആനന്ദാധിക്യത്താൽ പരവശനായിത്തീൎന്നു; എനിക്കു് ജയന്തിയെപ്പററി ഉണ്ടായിരുന്ന തെററിദ്ധാരണകളെല്ലാം നിശ്ശേഷം നീങ്ങി.

പാട്ടു തീൎന്നു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ മൃദുവായ ഒരു ചിരി കേട്ടു. ഞാൻ ഒന്നു ഞെട്ടി. ജയന്തി എന്നെ നോക്കി ചിരിക്കുന്നു.

"ഉം, എന്താണു കാര്യം! എന്തിനാണു ചിരിച്ചതു്?"

സ്നേഹസംപൂർണ്ണമായ മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി അവൾ മറുപടി പറഞ്ഞു:—

"അങ്ങയെക്കണ്ടു ചിരിച്ചതാണു്; തലതാഴ്ത്തി ഇരുന്നു് ഉറങ്ങുകയായിരുന്നോ? ഇന്നലെ തീരെ ഉറങ്ങിയില്ലേ? നമുക്കു പോകാം. വീട്ടിൽചെന്നു വിശ്രമിക്കണം."

വളരെ ദിവസങ്ങൾകൂടിയാണു് ജയന്തി ഒന്നു ചിരിച്ചുകണ്ടതു്. അവൾ ചിരിക്കുന്നതു കാണാൻ ഞാൻ കൊതിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു. വിവാഹശേഷമുള്ള അവളുടെ

പെരുമാററം കണ്ടു് എന്റെ അനുഗ്രഹം വിഫലമെന്നു ഞാൻ തീച്ച്യാക്കി. ഇന്നു്, അപ്രതീക്ഷിതമായി അവഠം ചിരിച്ചപ്പോഠം, അതും ആത്മാൎത്ഥമായും മധുരമായും ചിരിച്ചപ്പോഠം, ഇതാണു് അവളുടെ യഥാൎത്ഥപ്രകൃതമെന്നും ഇതുവരെ ഞാൻ അവളെപ്പററി സങ്കല്പിച്ചതെല്ലാം മിഥ്യയാണെന്നും എനിക്കു തോന്നി.

അദ്ധ്യായം എഴുപത്താറു്

വീട്ടിൽ മടങ്ങിയെത്തിയശേഷം ഞാൻ ജയന്തിയോടു പറഞ്ഞു:—

"ജയന്തീ, നിന്റെ സ്വഭാവമാധുൎയ്യം മുമ്പുതന്നെ എനിക്കു് ബോദ്ധ്യമായിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ അതിൽ കവിത അന്തൎഭവിച്ചിരിക്കുന്നതായി ഞാൻ ധരിച്ചിരുന്നില്ല. നീ കാവ്യലോകത്തിലെ ഒരു ദേവതയാണെന്നാണു് ഇന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്."

ഞാൻ പറഞ്ഞതുകേട്ടു് അവഠം കിലുകിലാ ചിരിച്ചു. ചിരിച്ചുചിരിച്ചു്, കട്ടിലിൽ വീണുകിടന്നുരുണ്ടു. എന്റെ മനഃസ്ഥിതി ഇന്നു് സ്വാഭാവികമാണു്; എന്നാൽ, ജയന്തി അങ്ങനെയല്ല. ഹിസ്റ്റീറിയാ ബാധിച്ചവരെപ്പോലെയാണു് അവളുടെ പെരുമാററം. വള്ളത്തിൽവച്ചു പാടുന്നതിനു് അവഠം സ്വയം തയ്യാറായി; ഇപ്പോഴാകട്ടെ, ചിരി സഹിക്കവയ്യാതെ കട്ടിലിൽകിടന്നുരുളുന്നു. വിവാഹം മുതൽ, അഥവാ അതിനും ഏതാനും ദിവസംമുമ്പുമുതൽ അവളെ ബാധിച്ച അനാസ്ഥയുടേയും അശ്രദ്ധയുടേയും പരിണതഫലം—അഥവാ പ്രതികാരഭാവം ആയിരിക്കാം ഇന്നു കാണിക്കുന്ന ഉത്സാഹവും ചിരിയും. രണ്ടും സ്വാഭാവികമായി എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. കുറേ മുമ്പു് ഞാൻ കരുതി

യത്ത് അങ്ങനെയല്ല. ഏതായാലും ഞാൻ അവളുടെ കട്ടിലിൽ ചെന്നിരുന്നു; അവളെ എന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു നീക്കി ഇരുത്തി ഒരു കൈയ് അവളുടെ തോളിൽ വച്ചു. അവളുടെ പ്രസന്നഭാവം അത്ര ആകർഷണീയമായിരുന്നു.

"ജയന്തി, സത്യത്തിൽ നീ ഇന്ന് അതീവ സുന്ദരിയായിരിക്കുന്നു."

എന്റെ കൈയ് എടുത്തുമാററിട്ട്, ആരെയും വശീകരിക്കുന്ന ഹാവഭാവങ്ങളോടുകൂടി അവൾ മറുപടി പറഞ്ഞു:—

"ചുമ്മാതിരിക്കണം; എന്തെല്ലാമാണു പറയുന്നത്! വിചിത്രമായിരിക്കുന്നു. ഇന്നു ഞാൻ സുന്ദരിയാണുപോലും! എന്നുവച്ചാൽ ഇതിനുമുമ്പ് വിരൂപയായിരുന്നു എന്നല്ലേ? ഞാൻ വിരൂപയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊണ്ട് എന്നെ എന്തിനു വിവാഹംചെയ്തു?"

ജയന്തിയുടെ മുഖം ഗൌരവപൂർണ്ണമായി. അവളെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ എന്തെങ്കിലും പറയണമെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. എങ്കിലും അവളുടെ മനഃസ്ഥിതി എന്താണെന്നും വീണ്ടും എന്താണു പറയുകയെന്നും അറിയാനുള്ള താല്പര്യംമൂലം ഞാൻ അതിനുതുനിഞ്ഞില്ല. കുറേദിവസം കൂടി ആദ്യമായി ഇന്ന് അവൾ മൌനം ലംഘിക്കുകയും ഉത്സാഹം കാണിക്കുകയും ചെയ്തതാണല്ലോ. അവളുടെ ഉത്സാഹം ഞാൻ ഭഞ്ജിച്ചു എന്നു വരരുത്. ഇക്കാരണങ്ങളാൽ ഞാൻ യാതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. അവൾ തുടർന്നു:—

"അങ്ങ് പലപ്രാവശ്യം എന്നോട് ഒരു ചോദ്യം ചോദിച്ചു. മറുപടിപറയാൻ നിർബ്ബന്ധിച്ചു. ഇന്ന് എന്റെ ഒരു ചോദ്യത്തിന് അങ്ങ് ഉത്തരം പറയണം. അങ്ങ് എന്നെ വിവാഹംചെയ്തത് എന്നോടുള്ള സ്നേഹം കൊണ്ടാണോ? അതോ മനസ്സ് മററുവിധമായിരുന്നോ? ഏതായാലും സത്യംപറയണം."

ജയന്തിയുടെ കണ്ണുകളിൽ അസാധാരണമായ ചൈതന്യം കളിയാടി. ഞാൻ പരിഭ്രമിച്ചു. അല്പനേരത്തേക്കു സംസാരിക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. എന്റെ വായ് മൂടിക്കെട്ടിയിരിക്കുന്നതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി. അവളുടെ ചോദ്യം അത്ര അപ്രതീക്ഷിതമായിരുന്നു. ഇങ്ങനെ ഒരു ചോദ്യത്തിനു മറുപടി നല്കേണ്ടിവരുമെന്നു ഞാൻ ഉദ്ദേശിച്ചില്ല. തന്മൂലം എന്റെ ഉള്ളിൽ മങ്ങികിടന്ന ആശങ്കയും കോപവും എല്ലാം ഉജ്ജ്വലിച്ചു. അവളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു ദൃഢസ്വരത്തിൽ ഞാൻ മറുപടിപറഞ്ഞു:—

"നീ പരമാർത്ഥമല്ലേ കേൾക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതു്? പറയാം: കേട്ടുകൊള്ളൂ. നിന്റെ വിവാഹക്കാര്യം ആദ്യമായി ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്നോടു പറഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ നിന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അകാരണമായിട്ടാണെങ്കിലും, നീ എന്നെ ആത്മാർത്ഥമായി സ്നേഹിക്കുന്നെന്നും ഞാൻ ധരിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ നിന്റെ നടപടികൾ സൂക്ഷിച്ചു പരിശോധിച്ചപ്പോൾ നീ എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ലെന്നുമാത്രമല്ല വെറുക്കുന്നുണ്ടെന്നും ഒരു സന്ദേഹം ജനിച്ചു. അതിനും പ്രത്യേക കാരണമൊന്നുമില്ല. എന്നാൽ ഇന്നും ആ സന്ദേഹം നിലനില്ക്കുന്നു. സത്യം തുറന്നുപറയുന്ന പക്ഷം ഞാൻ നിന്നെ എങ്ങനെ വിവാഹംചെയ്തെന്നു് എനിക്കു നിശ്ചയമില്ല. നീ എന്നെ വെറുക്കുന്നെന്നു് ശങ്ക ജനിച്ചപ്പോൾ നിന്റെമേൽ എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹം ഞാൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതായിരുന്നു. ഞാൻ അതു ചെയ്തില്ല. ഇപ്പോഴും നിന്നെ ഞാൻ സ്നേഹിക്കുന്നെന്നാണു് എന്റെ വിശ്വാസം. പക്ഷേ, ആ പ്രേമം എനിക്കു ശാന്തി നല്കുന്നില്ല. പ്രത്യുത, എന്റെ ഹൃദയത്തെ നീറുകയാണു ചെയ്യുന്നതു്. വിവാഹത്തിനു മുമ്പുതന്നെ അതു തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. അതിനാൽ, സ്നേഹത്തിനുവേണ്ടി ഞാൻ നിന്നെ വിവാഹം ചെയ്തു എന്നു പറഞ്ഞാൽ അതു് അസത്യമായിരിക്കും.

കള്ളം പറഞ്ഞാൽ നീ വിശ്വസിക്കുകയുമില്ല. നിൻെറ കണ്ണുകൾക്ക് അത്രമാത്രം സൂക്ഷ്മതയുണ്ടെന്ന് എനിക്കറിയാം. ഞാൻ നിന്നെ വിവാഹംചെയ്തത് എന്തു കാരണത്താലുമാകട്ടെ, വിധിയുടെ നിശ്ചയം എന്നുതന്നെ സങ്കല്പിക്കാം. കുറേക്കാലമായി ഞാൻ വിധിയിൽ വിശ്വസിച്ചുവരികയാണ്. ഏതായാലും ഇപ്പോഴും ഞാൻ നിന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നെന്നു നിസ്സംശയം പറയാം. ആ സ്നേഹത്തോടൊപ്പം, എന്തെന്നു വിവരിക്കാൻ എനിക്കു കഴിയാത്ത മററൊരു വിചാരംകൂടി ഉണ്ട്. ആ വിചാരം എനിക്കു തെല്ലും ആശ്വാസം നല്കുന്നില്ല; നേരേമറിച്ച് എന്നെ അസ്വസ്ഥനാക്കുകയാണ്."

ജയന്തി ഒരു ഉന്മാദിനിയെപ്പോലെ എന്നെ തുറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട് എൻെറ പ്രസംഗം മുഴുവൻ ശ്രദ്ധിച്ചു. ഒരു ചെറിയ ചോദ്യത്തിനു ഇത്ര നീണ്ട ഒരു മറുപടി നിശ്ചയമായും അവൾ പ്രതീക്ഷിച്ചിരിക്കുകയില്ല. ഒരു ഗ്രാമത്തിലുള്ള വീട്ടിൽ നവവധുവിനെ അടുത്തിരുത്തിക്കൊണ്ടു ചെയ്ത ഭാവനാസമ്പൂർണ്ണമായ ആ പ്രസംഗം ഒരു സ്റ്റേജിൽ വച്ച് ഒരു നടൻ ഒരു നടിയോടു ചെയ്തിരുന്നെങ്കിൽ എത്ര കൊണ്ടാടപ്പെട്ടുമായിരുന്നു! മനസ്സു ക്ഷോഭിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ എന്തു പറഞ്ഞാലും എനിക്കു തൃപ്തിയാകാറില്ല. ഞാൻ പറയാനുദ്ദേശിക്കുന്നതല്ല പറയുക. ഞാനൊന്നു പറയാനുദ്ദേശിക്കുമ്പോൾ ഏതോ അജ്ഞാതശക്തി മററൊന്നായിരിക്കും പറയിക്കുക. ഇതെല്ലാം എന്നെ തുറിച്ചു നോക്കുന്ന എന്തോ ഭയങ്കരഭാവിയുടെ സൂചനയായിരിക്കാം. അതെ; ഞാൻ നാശഗർത്തത്തിലേക്കു പ്രയാണം ആരംഭിച്ചുകഴിഞ്ഞു. എൻെറ ഓരോ വാക്കും ജയന്തിയുടെ ഓരോ പ്രവൃത്തിയും ഞങ്ങളുടെ അങ്ങോട്ടുള്ള യാത്രയെ ത്വരിതപ്പെടുത്തി. സാഹചര്യങ്ങളും അതിനു അനുകൂലമായിരുന്നു.

ഭക്ഷണം തയ്യാറായിയെന്നു ഭൃത്യൻവന്നു പറഞ്ഞു. അതുകേട്ട് ഞാൻ എഴുന്നേററു. ജയന്തിയാകട്ടെ, വിശപ്പി ല്ലെന്നും ഒന്നും കഴിക്കുന്നില്ലെന്നും പറഞ്ഞു. അതുകേട്ട് ഞാൻ അവളെ പിടിച്ച് എഴുന്നേല്പിച്ചു.

"വരൂ; വല്ലതും കഴിക്കൂ; നീ ഭക്ഷണം കഴിയ്ക്കുന്നി ല്ലെങ്കിൽ ഞാനും ഒന്നും കഴിക്കുകയില്ല."

കുറേക്കാലം അവൾ കൈക്കൊണ്ടിരുന്ന മൗനവ്രതം വീണ്ടും സ്വീകരിക്കുമോ എന്ന് ഞാൻ ഭയന്നു. എന്റെ നീണ്ട മറുപടിയുടെ പ്രത്യാഘാതം എന്തായിരിക്കുമെന്നും എനിയ്ക്കു ശങ്കയുണ്ടായിരുന്നു. എങ്ങനെയെങ്കിലും ആ രംഗം നിസ്സാരമാക്കിത്തീർക്കാൻ ഞാൻ ആശിച്ചു.

ജയന്തി എന്നെ പിന്തുടർന്നു; മനസ്സോടുകൂടിയല്ലെങ്കി ലും ആഹാരം പേരിനു കഴിക്കുകയുംചെയ്തു. ഞാനും വേണ്ടും വണ്ണം ഭക്ഷിച്ചില്ല. ഭക്ഷണാനന്തരം ഞങ്ങൾ ശയനമുറിയി ലേയ്ക്കു മടങ്ങി അവളെ ഒന്നു ചിരിപ്പിക്കാൻ ഞാൻ പല തന്ത്രങ്ങളും പ്രയോഗിച്ചു. എന്റെ പ്രസംഗം കേവലം നേരമ്പോക്കിനുവേണ്ടി മാത്രമായിരുന്നെന്നും അതിന് യാതൊരു വിലയും അർത്ഥവും ഇല്ലെന്നും അവളെ ധരിപ്പി ക്കാൻ ശ്രമിച്ചു.

"എന്റെ വാക്‌സാമർത്ഥ്യം നിന്നെ ബോധ്യപ്പെടു ത്താനുള്ള ശ്രമമായിരുന്നു അതു്. ശ്രോതാക്കളെ ആകർഷി ക്കാൻ എനിക്കു കെല്പുണ്ടോ എന്നു പരീക്ഷിക്കാൻമാത്രം. പക്ഷേ, നീ അതെല്ലാം പരമാർത്ഥമെന്നു ധരിച്ചു. അതാ ണ് ഇങ്ങനെ മുഖം വീർപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്."

അല്പനേരത്തെ മൗനത്തിനുശേഷം അവൾ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"അങ്ങു പറഞ്ഞതു നേരമ്പോക്കാണോ, കാര്യമാണോ എന്ന് ഞാൻ ഇതുവരെ ആലോചിച്ചില്ല. സത്യം പറയു ന്നപക്ഷം പറഞ്ഞതൊന്നും എനിക്കു മനസ്സിലായുമില്ല."

ഞാൻ തെല്ലു് ആശ്വസിച്ചു; എൻെറ പ്രസംഗം അവളെ വേദനിപ്പിച്ചിരിക്കുമെന്നാണു് ഞാൻ കരുതിയതു്. അതാണു് അവളെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ തുനിഞ്ഞതു്. എന്നാൽ ഞാൻ പറഞ്ഞതൊന്നും മനസ്സിലായില്ലെന്നു് അവരു പറഞ്ഞപ്പോൾ എൻെറ ലാക്കു തെററിപ്പോയെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ജയന്തി ഭയപ്പെടത്തക്കവണ്ണം ഞാൻ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. എന്തിനു ചിരിച്ചെന്നു് എനിക്കു നിശ്ചയമില്ല. എങ്കിലും എൻെറ ചിരിയുടെ ഫലം ജയന്തിയുടെ മുഖത്തു പ്രത്യക്ഷമായി. ആ മുഖം ദുഃഖപൂർണ്ണമായി.

"എന്തൊരു കഥയില്ലായ്മയാണു് ഇതു്? ഞാൻ പറഞ്ഞതൊന്നും മനസ്സിലായില്ലെന്നു പറഞ്ഞിട്ടു മുഖം മ്ലാനമാക്കിയതെന്തിനു്? എല്ലാം മറക്കൂ ജയന്തി; കാര്യമല്ലാത്ത സംസാരം മതിയാക്കി ഒരു സെററു് 'കാരം' കളിക്കാം."

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം ഞാൻ കാരംബോർഡു് എടുത്തു മേശപ്പുറത്തുവെച്ചു.

"എനിക്കു് ഉറക്കം വരുന്നു. ഞാൻ ഉറങ്ങട്ടെ."

ജയന്തി മെല്ലെ പറഞ്ഞു.

"അതു സാദ്ധ്യമല്ല; ഇന്നു നമുക്കു രസിക്കാനുള്ള ദിവസമാണു്. ഇന്നു കാലത്തു് അപ്രതീക്ഷിതമായി നീ പാടി എൻെറ മനസ്സിനെ ഇളക്കി. അധികദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം ഇന്നാണു് എൻെറ മനസ്സിനു് ഉല്ലാസം ഉണ്ടാക്കിയതു്. അതിനെ നീ നശിപ്പിക്കരുതു്. മനുഷ്യജീവിതം ആകപ്പാടെ നാലുദിവസത്തേക്കേയുള്ളു. അതിനാൽ യുവത്വം രണ്ടു ദിവസത്തേക്കുമാത്രം. ഈ രണ്ടു ദിവസമെങ്കിലും ഉത്സാഹമായി, സന്തോഷിച്ചു്, കഴിയേണ്ടതിനുപകരം നിരാശയിലും ആലസ്യത്തിലും മുഴുകി കഴിയുകയോ? ഛെ! പാടില്ല. എഴുന്നേൽക്കൂ."

ജയന്തി ഒന്നു മന്ദഹസിച്ചു. അതു് ആത്മാർത്ഥമല്ലായിരിക്കാം; എങ്കിലും എന്നെ സന്തോഷിപ്പിച്ചു.

അദ്ധ്യായം എഴുപത്തിയേഴ്

ഞങ്ങൾ കാരംകളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, ത്രിപാഠിയുടെ വീട്ടിൽനിന്ന് "കൊച്ചമ്മ" വന്നിരിക്കുന്ന വിവരം ഭൃത്യൻ ഞങ്ങളെ അറിയിച്ചു. ജയന്തി ചാടിയെഴുന്നേററ് പുറത്തേയ്ക്കു പോയി; അല്പംകഴിഞ്ഞു് ഒരു സ്ത്രീയുടെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ തിരിച്ചുവന്നു. പുതുതായി വന്ന സ്ത്രീ പച്ചനിറത്തിലുള്ള സാരിയുടുത്തു് മീതെ ഒരു പട്ടുഷാലും പുതച്ചിരുന്നു. മൂക്കിൽ മൂക്കുത്തിയും കാലിൽ കൊലുസ്സും ധരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. മൂടുപടം ധരിച്ചിരുന്നെങ്കിലും അവരുടെ കണ്ണുകൾകൊണ്ടു് എന്നെ തീക്ഷ്ണമായി നോക്കുന്നെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലായി. പലകതറച്ചു തട്ടികൊണ്ടു വിഭജിച്ചിരുന്ന മുറികളിൽ ഒന്നിൽ കിടന്നുകൊണ്ടു് അടുത്ത മുറിയിൽ "കൊച്ചമ്മ"യും ജയന്തിയും തമ്മിൽ സംസാരിക്കുന്നതു ഞാൻ ശ്രദ്ധിച്ചു.

"വളരെ ദിവസങ്ങളായി ഇങ്ങോട്ടൊന്നു വരണമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു; പക്ഷേ, ഇതുവരെ തരപ്പെട്ടില്ല. നിങ്ങൾ പെട്ടെന്നു മാതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പൊയ്ക്കളയുമോ എന്നും ഞാൻ ഭയന്നു. ഇവിടെത്തന്നെ ഉണ്ടെന്നു കേട്ടപ്പോൾ ആശ്വാസമായി. എന്താണു് ഇതുവരെ പോകാതിരുന്നതു്? അദ്ദേഹം തടുത്തിരിക്കും."

"ഇല്ല ചേച്ചീ; അദ്ദേഹം തടുത്തില്ല. സ്വന്തം അഭിപ്രായമനുസരിച്ചു താമസിക്കുകയാണു്."

"ഇത്രവേഗം ഭർത്തൃഗൃഹത്തോടു് ഇത്ര സ്നേഹമായോ? എൻെറ വിവാഹം കഴിഞ്ഞിട്ടു് വളരെക്കാലമായെങ്കിലും മാതൃഗൃഹം എന്നു വിചാരിച്ചാൽമതി അങ്ങോട്ടു പോകാൻ എനിക്കു ധൃതിയാകും. പക്ഷേ, നിങ്ങൾക്കു് ഇവിടെ സർവ്വ സുഖങ്ങളും ഉണ്ടു്. ഈശ്വരൻ നിങ്ങൾക്കു് നല്ല ഒരു വീടും വരനേയും തന്നിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരുംകൂടി വള്ള

ത്തിൽ കയറി വിനോദയാത്ര പോകാറുണ്ടെന്നു ഞാൻ കേട്ടു. വാസ്തവമാണോ?"

"അതെ; വാസ്തവമാണു്."

"കൊള്ളാം; നിങ്ങൾ ആനന്ദമായി കഴിയുന്നു. നിങ്ങളുടെ ജന്മം സഫലമായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു."

"എന്താണു ചേച്ചി, അതിൽ ജന്മസാഫല്യംനല്കുന്നതു്? വള്ളത്തിൽകയറി സഞ്ചരിച്ചാൽ ജന്മസാഫല്യം ഉണ്ടാകുമെങ്കിൽ നിങ്ങളും ഒരുദിവസം വരണം. ചേച്ചി ദിവസവും വരുമെങ്കിലും ഞാൻ സന്തോഷപൂൎവ്വം കൊണ്ടുപോകാം."

"എൻെറ അനുജത്തീ, നിങ്ങൾമാത്രം പറഞ്ഞാൽ കാൎയ്യം നടക്കുമോ?"

"ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു പറഞ്ഞു സമ്മതിപ്പിക്കാം; അദ്ദേഹം ത്രിപാഠിജിയെക്കൊണ്ടും സമ്മതിപ്പിക്കും."

"അനുജത്തി ഇങ്ങനെ പറയുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിനെപ്പററി ഒന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാത്തതുകൊണ്ടാണു്— വീട്ടിനു പുറത്തേയ്ക്കു് ഒരു ചുവടുവെയ്ക്കാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ല. ശ്രീരാമചന്ദ്രൻ കാട്ടിൽ താമസിച്ചിരുന്ന കുടിലിൽനിന്നു പുറത്തേയ്ക്കു പോകുമ്പോൾ, കുടിലിൽനിന്നും അല്പം മാറി ഒരു വരവരച്ചിട്ടു് അതിനപ്പുറം പോകരുതെന്നു സീതാദേവിയോടു് ആജ്ഞാപിക്കുമായിരുന്നത്രേ! രാമചന്ദ്രൻ ആ വരവരെ പോകാനെങ്കിലും സീതയ്ക്കു് അനുമതി നല്കിയിരുന്നു; നമ്മുടെ ആൾ പുറത്തേയ്ക്കുപോകുമ്പോൾ എന്നെ മുറിയിലാക്കി, മുറി പൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോവുകയാണു പതിവു്. എത്രദിവസം കാലുപിടിച്ചിട്ടാണു് ഇന്നു് ഇത്രടം വരാൻ അനുവദിച്ചതു്."

"ചേച്ചി! എന്താണു പറയുന്നതു്? എനിക്കൊന്നും മനസ്സിലാകുന്നില്ല. ചേച്ചിയെ മുറിക്കകത്തിട്ടു പൂട്ടുമെന്നോ?"

"അതെ, അനുജത്തി! ദീർഘകാലമുള്ള എന്റെ അനുഭവമാണ് ഇതു്. മുജ്ജന്മസുകൃതംകൊണ്ടു നിങ്ങൾക്കു ദേവതുല്യനായ ഒരു ഭർത്താവിനെ ലഭിച്ചു. അല്ലെങ്കിൽ കാണാമായിരുന്നു അനുഭവിക്കുന്നതു്! രണ്ടുവർഷത്തിനുമുമ്പു് ഉണ്ടായ ഒരു സംഭവം ഞാൻ പറയാം. ഈ ഗ്രാമത്തിലുള്ള സ്കൂളിൽ ജോലിക്കായി ഒരു പുതിയ മാസ്റ്റർ വന്നു. കുറേക്കാലം തനിച്ചു താമസിച്ചു; പിന്നീടു് വീട്ടുകാരിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. നല്ല ആളുകളിൽ ആരോ അവർക്കു് താമസിക്കാൻ ഒരു വീടു് വെറുതേകൊടുത്തു. അവർ രണ്ടു പേരും മാത്രമാണു താമസിച്ചതു്. അമ്മാവിയോ നാത്തൂനോ ആരുമില്ലായിരുന്നു. ഞാൻ ഒരിക്കലേ ആ സ്ത്രീയെ കണ്ടിട്ടുള്ളു. പതിനാറോ, പതിനേഴോ വയസ്സു കാണും. വളരെ നല്ല സ്വഭാവം. എന്നിട്ടും മാസ്റ്റർ സ്കൂളിലേക്കോ മറ്റോ പോകുമ്പോൾ അവളെ മുറിക്കുള്ളിലാക്കി മുറി പൂട്ടും. അല്പദിവസത്തേയ്ക്കു പാത്രം തേക്കാനും മററും ഒരു പയ്യൻ ഉണ്ടായിരുന്നു. നല്ല ഒരു പയ്യൻ; എന്നിട്ടു് മാസ്റ്റർക്കു് അവനിൽ സംശയം. അതുകൊണ്ടു് അവനെ പറഞ്ഞയച്ചു. ശമ്പളംപോലും കൊടുത്തില്ല. ചിരിച്ചു കളിച്ചു് ഉത്സാഹമായി കഴിയേണ്ട പ്രായത്തിലുള്ള ഒരു പെൺകുട്ടിക്കു് ഏകാന്തതടവു് എത്ര ദുസ്സഹമായിരിക്കും? എന്റെ കാര്യം പറയാമല്ലോ. എനിക്കു പകൽപോലും തനിച്ചിരിക്കാൻ ഭയമാണു്. ഭൂതവും പ്രേതവും എല്ലാം വെറും സങ്കല്പമാണെന്നു് എനിക്കറിയാം. എങ്കിലും എപ്പോഴും ഭയം. ഞാൻ വിചാരിക്കും ആ കുട്ടി എങ്ങനെ മനുഷ്യരെക്കാണാതെ തനിച്ചു് ആ വീട്ടിൽ ജയിൽവാസം അനുഭവിക്കുന്നെന്നു്. ഒരുദിവസം മാസ്റ്റർ സ്കൂളിൽനിന്നു വീട്ടിലേയ്ക്കു വരുമ്പോൾ വീട്ടിൽനിന്നു ധാരാളം പുക പുറപ്പെടുന്നതു കണ്ടു. ഭാര്യ എന്തെങ്കിലും പാകപ്പെടുത്തുകയായിരിക്കുമെന്നു് അയാൾ വിചാരിച്ചു. മുറിയുടെ വാതിൽ തുറന്നപ്പോൾ അകത്തുനിന്നു ഘുംഘും എന്നു പുക. എന്നിട്ടും

അയാാം അകത്തു കടന്നുനോക്കി. എന്തുകഷ്ടം! അയാാം തലയിൽ രണ്ടു കൈകൾകൊണ്ടും ഉറക്കെ തല്ലിക്കൊണ്ടു് നിലത്തിരുന്നുപോയി.

"എന്തു്? എന്തുപററി?"

ജയന്തി സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

"എന്തുപറയട്ടെ! ആ പെൺകുട്ടി ധരിച്ചിരുന്ന വസ്ത്രങ്ങളിലും തലയിലും മണ്ണെണ്ണ ഒഴിച്ചിട്ടു് അടുപ്പിന്റെ മീതെ കയറിയിരുന്നു. മാസ്റ്റർ വന്നപ്പോഴേയ്ക്കു് അവൾ വെന്തു മരിച്ചുകഴിഞ്ഞു. മാസ്റ്ററുടെ കരച്ചിൽകേട്ടു് അയൽക്കാർ ഓടിയെത്തി. ഞാനും വളരെക്കാലംകൂടി അദ്ദേഹത്തിനോടൊന്നിച്ചു് (ഭർത്താവിനോടു്) ആ വീട്ടുവരെപ്പോയി. വേറെയും ധാരാളം സ്ത്രീകൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. കഷ്ടം! എന്റെ അനുജത്തീ, വെന്തുകരിഞ്ഞ ആ മുഖത്തു്. ഒന്നേ ഞാൻ നോക്കിയൊള്ളു. തലമുടിയും തലയുടെ പുറത്തുള്ള തൊലിയും കരിഞ്ഞുപോയി. തല പൊട്ടി തലച്ചോറു് പുറത്തുവന്നിരുന്നു............ഭയങ്കരം! ഭയങ്കരം!"

ജയന്തി ഒന്നു ഞെട്ടി; ഹൃദയം തകർന്നമാറു് അവൾ ഏങ്ങി; ചെറിയ കുട്ടികൾ ഭയങ്കരജന്തുക്കളെക്കണ്ടു ഭയന്നു വിറയ്ക്കുന്നതുപോലെ വിറച്ചു.

"മതി ചേച്ചീ, മതി; എനിക്കു് ഒന്നും കേൾക്കേണ്ട."

അവൾ പറഞ്ഞു. ജയന്തിയുടെ പരിഭ്രമവും ദുഃഖവും പാരവശ്യവുംകണ്ടു് മിസ്സസ്സ് ത്രിപാഠി ഭയന്നുപോയി. അവരുടെ വിളികേട്ടു് ഞാൻ ഓടിയെത്തി. ഞാൻ അവിടെ കണ്ട കാഴ്ച! ജയന്തി നിലത്തു നീണ്ടുനിവന്നു കിടക്കുന്നു; കൈകാലുകൾകൊണ്ടു് അടിക്കുന്നു; അവളുടെ വായിൽനിന്നു പത പുറപ്പെടുന്നു; കണ്ണുകൾ പുറത്തേയ്ക്കു തള്ളിയിരിക്കുന്നു; അവൾക്കു ചുഴലി പിടിപെട്ടിരിക്കുന്നതായി ഞാൻ ഊഹിച്ചു. ഈ രോഗം ആർക്കെങ്കിലും ബാധിക്കുന്നതു ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു് ജയന്തിയുടെ

സ്ഥിതികണ്ടു് ഞാൻ പരിഭ്രമിച്ചു. എങ്കിലും വിപദി ധൈര്യം കൈവെടിഞ്ഞില്ല. ഞാൻ മിസ്സസ്സ് ത്രിപാഠിയോടു പറഞ്ഞു:—

"വേലക്കാരിൽ ആരോടെങ്കിലും കുറേ വെള്ളംകൊണ്ടുവരാൻ പറയണം."

അവർ പോയി; ഞാൻ ജയന്തിയുടെ ശിരസ്സ് മെല്ലെ ഉയർത്തി എന്റെ മടിയിൽ വച്ചു. അവളുടെ കൈകളും കാലുകളും തടവി. അവളുടെ വായിൽനിന്നു് "ഗേ, ഗേ" എന്നൊരു ശബ്ദവും തുടൎന്നു ധാരാളം പതയും പുറത്തേയ്ക്കു പാഞ്ഞു. ഭൃത്യൻ കൊണ്ടുവന്ന വെള്ളം വാങ്ങി ജയന്തിയുടെ തലയിലും മുഖത്തും അല്പാല്പമായി കുടഞ്ഞു. അനന്തരം ഓടിപ്പോയി ഒരു ഡാക്ടരേയോ, വൈദ്യനേയോ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ ഭൃത്യനോടു പറഞ്ഞു.

വളരെനേരം കഴിഞ്ഞു് ജയന്തി കണ്ണുകൾ തുറന്നു; പരിഭ്രമവും സ്നേഹവുംനിറഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ ഞാൻ അവളെ വിളിച്ചു. അവൾ തലതിരിച്ചു് എന്നെ ഒന്നു നോക്കി. എന്റെ കണ്ണുകളിൽ ഞാൻ അറിയാതെ അശ്രു നിറഞ്ഞു—അതുകണ്ടു്, എന്റെ മടിയിൽ കിടന്നുകൊണ്ടു തന്നെ, മെല്ലെ തന്റെ സാരിയുടെ തുമ്പു് ഉയർത്തി എന്റെ കണ്ണുകൾ തുടച്ചു.

"ഛെ! കരയുന്നോ? ഒന്നുമില്ല. സാരമില്ല."

അവൾ സ്നേഹപൂർവ്വം പറഞ്ഞു. അതുകേട്ടു് എന്റെ കണ്ണുകളിൽനിന്നു് അശ്രു പ്രവഹിച്ചുതുടങ്ങി. ത്രിപാഠിയുടെ ഭാര്യ, അവരുടെകൂടെ വന്ന പരിചാരിക, എന്റെ വേലക്കാരി, അരിവെയ്പുകാരൻ എന്നിവർ മുറിയുടെ വാതുക്കൽ കൂടിനില്ക്കുന്നു. എങ്കിലും ജയന്തിയെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ എനിക്കു മടി തോന്നിയില്ല. ജയന്തിക്കും ആ സന്ദർഭത്തിൽ സങ്കോചം ഉണ്ടായില്ല.

ജയന്തിക്കു് വളരെ ക്ഷീണം ഉണ്ടു്; ഒരിക്കൽ അവരം കണ്ണുകരം അടച്ചുകൊണ്ടു് ഉറങ്ങാനെന്നവണ്ണം തിരിഞ്ഞു കിടന്നു. അതുകണ്ടു് ഞാൻ എഴുന്നേററു് വേലക്കാരിയുടെ സഹായത്തോടുകൂടി അവളെ എടുത്തു് അവളുടെ മുറിയിൽ കൊണ്ടുപോയി കട്ടിലിൽ കിടത്തി. എല്ലാവരും വീണ്ടും വാതുക്കൽ കൂടിനില്ക്കുന്നതുകണ്ടു് ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"എല്ലാവരും ഒന്നു മാറിനില്ക്കണം; കാററുകൊണ്ടു് ക്ഷീണം തീരട്ടെ. നിങ്ങളിൽ ആരുടെയെങ്കിലും സഹായം ആവശ്യപ്പെട്ടുമ്പോരം ഞാൻ വിളിക്കാം."

എനിക്കു മിസ്സസ്സ് ത്രിപാഠിയോടു് കഠിനമായ വെറുപ്പുതോന്നി. കാരണം, അവരുടെ സംഭാഷണംകേട്ടു ഭയന്നല്ലേ ജയന്തിക്കു പെട്ടെന്നു് സുഖക്കേടു പിടിപെട്ടതു്? ഏതായാലും അവരും മററുള്ളവരോടൊപ്പം വാതിലരികിൽ നിന്നു പോയി. ഏകദേശം രണ്ടു മണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞു് ഭൃത്യൻ ഒരു വൈദ്യനേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. എനിക്കു് കോപം ഉണ്ടായി.

"എന്തു്? ഒരു ഡാക്ടറെ കിട്ടിയില്ലേ?"

ഞാൻ ചോദിച്ചു.

"യജമാനനേ, ഇവിടെ ഒരൊററ ഡാക്ടറേ ഉള്ളു; അദ്ദേഹം ഏതോ രോഗിയെ നോക്കാൻ പോയിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് ഈ വൈദ്യനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നതു്. ഇദ്ദേഹം പ്രസിദ്ധനായ ഒരു വൈദ്യനാണു്. മരിക്കാറായ പലരേയും········ . "

"കഴുത! മിണ്ടാതിരിക്കൂ; ഇതെല്ലാം തന്നോടു് ആരു പറഞ്ഞു? പോയി എന്തെങ്കിലും ജോലിനോക്കൂ."

എൻെറ കോപം കണ്ടു് വൈദ്യൻ പരിഭ്രമിച്ചു; മുറിയ്ക്കകത്തു പ്രവേശിക്കാൻ ധൈര്യപ്പെട്ടില്ല. ഞാൻ അയാളുടെ മുഖത്തു നോക്കാതെ അകത്തേയ്ക്കു വരാൻ പറഞ്ഞു.

എൻെറ ക്രോധം അടക്കിയിട്ട് വൈദ്യനോട്ട് ജയന്തിയുടെ രോഗവിവരം പറഞ്ഞു. എല്ലാം ശ്രദ്ധിച്ചു കേട്ടശേഷം വൈദ്യൻ പറഞ്ഞു:—

"ഞാൻ രോഗിയുടെ നാഡി ഒന്നു നോക്കട്ടെ."

"നോക്കണം."

ജയന്തിയുടെ കൈയ് പിടിച്ച് വൈദ്യൻെറ കൈയിൽ കൊടുത്തു. വൈദ്യൻ തെല്ലുനേരം പരിശോധിച്ചശേഷം പറഞ്ഞു:—

"പനിയുണ്ട്; പക്ഷേ, വിഷമിക്കാനില്ല. വേഗം സുഖപ്പെടുത്താം."

വൈദ്യൻ തൻെറ പോക്കററിൽനിന്നു മൂന്നു പൊതികൾ എടുത്ത് എൻെറനേക്കു നീട്ടി. "ആൾ കേമൻതന്നെ! രോഗിയെ കാണാതേയും, രോഗവിവരം അറിയാതേയും മരുന്നു തയ്യാറാക്കികൊണ്ടുവന്നല്ലോ!" എന്ന് എനിയ്ക്കു തോന്നി; പക്ഷേ ഞാൻ പറഞ്ഞില്ല. ഞാൻ പൊതി വാങ്ങി. വൈദ്യൻ അതു കഴിക്കേണ്ട രീതി പറഞ്ഞു:—

"ഒരു പൊതി ചൂടുവെള്ളത്തിൽ കലക്കി ഇപ്പോൾ കൊടുക്കണം. പിന്നീട് രാത്രിയിലും നാളെ കാലത്തും ഓരോ പൊതി കൊടുക്കണം. രോഗിയെ കാണാതേയും രോഗവിവരം മനസ്സിലാക്കാതേയും മരുന്നു തയ്യാറാക്കിക്കൊണ്ടുവന്നല്ലോ എന്നു വിചാരിക്കരുത്. ഭൃത്യൻ പറഞ്ഞതു കേട്ടപ്പോൾ ഇവക്കു ചുഴലി ആണെന്നു ഞാൻ ഊഹിച്ചു. ചുഴലിക്കു പലരേയും ഞാൻ ചികിത്സിച്ചിട്ടുണ്ട്."

ഞാൻ വൈദ്യനു ഫീസുകൊടുക്കാൻ തുനിഞ്ഞു. എന്നാൽ രോഗിക്കു പൂർണ്ണസുഖംകിട്ടാതെ താൻ പ്രതിഫലം വാങ്ങുകയില്ലെന്നുപറഞ്ഞു അയാൾ നിരസിക്കുകയാണു ചെയ്തതു്. അയാളുടെ ഈ പ്രവൃത്തിയിൽ ഞാൻ സന്തോഷിച്ചു.

വൈദ്യൻ പോയി; കുറേക്കഴിഞ്ഞു ജയന്തി കണ്ണുതുറന്നു; അല്പം വിഷമിച്ചെങ്കിലും ഞാൻ അവൾക്കു മരുന്നു കൊടുത്തു. ഒരു മണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ വളരെ സുഖമുള്ളതായി കാണപ്പെട്ടു. മരുന്നിന്റെ ഗുണംകൊണ്ടോ, രോഗത്തിന്റെ സ്വഭാവംമൂലമോ എന്നു നിശ്ചയമില്ല. ജയന്തി എഴുന്നേററിരിക്കാൻ ആശിച്ചെങ്കിലും ഞാൻ സമ്മതിച്ചില്ല. അന്നു വൈകിട്ടും അടുത്തദിവസം കാലത്തും അവൾക്കു മരുന്നു കൊടുത്തു. അടുത്തദിവസം അവൾക്ക് പൂർണ്ണസുഖം ലഭിക്കുകയും ചെയ്തു. എനിയ്ക്കു സമാധാനമായി.

അദ്ധ്യായം എഴുപത്തിയെട്ട്

വിഷമം നീങ്ങി; എന്റെ കണ്ണുകൾ തുറന്നു. ജയന്തിയെ ഞാൻ ഇത്രമാത്രം സ്നേഹിക്കുന്നെന്ന് ഇതുവരെ വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. അവൾക്കു രോഗം പിടിപെട്ടപ്പോൾ എന്റെ ജീവന്റെ ഒരു ഘടകമാണ് അവളെന്നു എനിയ്ക്ക് തോന്നിപ്പോയി. എന്റെ സങ്കടാവസ്ഥ കണ്ട് ജയന്തിക്കും അങ്ങനെ തോന്നിയിരിക്കാം. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാവാം അപ്പോഴത്തെ അവളുടെ പെരുമാററത്തിൽ വലിയ പരിവർത്തനമുണ്ടായത്; അതുവരെ അവളിൽ കണ്ട ശുഷ്കവും വിരസവുമായ ഭാവംമാറി, തൽസ്ഥാനത്ത് ആത്മാർത്ഥമായ സ്നേഹം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടത്.

ഒരുദിവസം ഞാനും ജയന്തിയുംകൂടി വള്ളത്തിൽ സവാരിചെയ്യുമ്പോൾ അവൾ പറഞ്ഞു:—

"അന്ന് ആ ചുഴലികൊണ്ടു ഞാൻ മരിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ അങ്ങേയ്ക്കു വളരെ ദുഃഖമുണ്ടാകുമായിരുന്നു, ഇല്ലേ?"

ജയന്തിയുടെ ചോദ്യംകേട്ട് എന്റെ ഭാവം അല്പം ഗംഭീരമായി.

"എൻെറ ഹൃദയം കഠിനമാണെന്നു ഞാൻ അഭിമാനിച്ചിരുന്നു; എനിയ്ക്കോ, എൻെറ ബന്ധുക്കളിൽ ആർക്കെങ്കിലുമോ എന്തു് ആപത്തു നേരിട്ടാലും ഞാൻ ചഞ്ചലനാവുകയില്ലെന്നു വിശ്വസിച്ചു. എന്നാൽ, ആദ്യത്തെ പരീക്ഷയിൽ തോൽവിയാണു് എനിയ്ക്കു പററിയതു്."

ജയന്തിയുടെ മർമ്മം തുളയ്ക്കുന്ന ആ നോട്ടം എന്നിൽ പതിച്ചു.

"ഇത്രയും ദിവസം അടുത്തു കഴിച്ചുകൂട്ടിയശേഷം ഞാൻ അങ്ങയെപ്പററി മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുള്ളതു്........."

"എന്താണു പറയൂ; മുഴുവനും കേൾക്കട്ടെ."

"വേണ്ട; അങ്ങേ മുഷിയും."

"ഇല്ല; മുഷിയുകയില്ല. സംശയിക്കാതെ പറയൂ. എന്നെപ്പററി നിനക്കുള്ള വിചാരം എന്താണെന്നറിയാൻ ഞാൻ എത്രദിവസങ്ങളായി കൊതിക്കുന്നു? നിന്നെ ആഗ്രായിൽവച്ചു കണ്ടതുമുതല്ക്കുള്ള ആഗ്രഹമാണു്. അതുകൊണ്ടു് പറയാൻ മടിക്കരുതു്. മടിച്ചാൽ ഞാൻ പിണങ്ങിയെന്നുംവരും."

"എന്നാൽ പറയാം; അങ്ങേയ്ക്കു പല നല്ല ഗുണങ്ങളും ഉണ്ടു്. അതോടൊപ്പം ചില അസാധാരണവിശേഷങ്ങളും. മനസ്സു് അതികഠിനമാണെന്നു് അധികംപേർക്കും തോന്നിയേക്കാം; എന്നാൽ അടുത്തുനോക്കിയാൽ വളരെ മൃദുലമാണു്. കർത്തവ്യകർമ്മബോധം അങ്ങേയ്ക്കു വേണ്ടുവോളം ഉണ്ടു്. ഇതെല്ലാമാണെങ്കിലും ഒരു ദൂഷ്യം......"

"അതെന്താണു്?"

"അതും പറയാം; അങ്ങു് അഹങ്കാരിയാണു്; ഇപ്പോൾ ആ അഹങ്കാരം പരമകാഷ്ഠയിൽ എത്തിയിരിക്കുന്നു. തന്മൂലം മററു ഗുണങ്ങളെല്ലാം ചിലപ്പോൾ നിഷ്ഫലമാകുന്നു. അത്രയുമല്ല, പലപ്പോഴും അങ്ങയുടെ ജീവിതത്തിൽ

അശാന്തിയും അസ്വാസ്ഥ്യവും ഉണ്ടാവുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇതാണ് എന്റെ വിശ്വാസം."

അല്പനേരം ചിന്താമഗ്നനായി, അവളുടെ ഹൃദയത്തിന്റെ ആഴവും കണ്ണുകളുടെ ചാപല്യവും ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ട് ഞാൻ ഇരുന്നുപോയി.

"ശരിയാണ്, നീ പറഞ്ഞതു ശരിതന്നെയാണ്. യഥാർത്ഥത്തിൽ എനിക്കുള്ള ഒരു ദോഷമാണ് നീ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചതു്. പക്ഷേ, ഒരു നേരമ്പോക്കു നോക്കൂ. എന്നെപ്പററി നീ പറഞ്ഞ അഭിപ്രായംതന്നെയാണ് എനിക്കു നിന്നെപ്പററിയും ഉള്ളതു്. നാം തമ്മിൽ ചിലപ്പോൾ ഉണ്ടാകാറുള്ള നീരസത്തിനും നമ്മുടെ അതൃപ്തിക്കും കാരണം ഇതുതന്നെയല്ലേ? ഭാര്യാഭർത്താക്കന്മാർ തുല്യസ്വഭാവമുള്ളവരായിരിക്കണമെന്നു ജനങ്ങൾ പറയാറുണ്ട്. പക്ഷേ, ഈ തുല്യഗുണം ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തത്തിനു വിപരീതമാണ്. സമാനഗുണമുള്ള രണ്ടു വസ്തുക്കൾ തമ്മിൽ ആകർഷിക്കുന്നില്ല. പ്രത്യുത, ഭിന്നഗുണങ്ങളുള്ളവ തമ്മിൽ ആകർഷണം ഉണ്ടാവുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇതാണല്ലോ കാന്തശക്തിയെപ്പററിയുള്ള നിയമം. ഈ സ്ഥിതിക്ക് നിന്നെ കുററപ്പെടുത്താൻ എനിക്കു നിവ്വാഹമില്ല. ലോകപ്രസിദ്ധമായ ഒരു തത്വം അനുസരിക്കുന്നതു തെററല്ലല്ലോ."

വളരെ ശാന്തമായും അനുനയസ്വരത്തിലും ആണ് ഞാൻ ഇത്രയും പറഞ്ഞതു്. എങ്കിലും എന്റെ അഭിമാനം ക്ഷതപ്പെട്ടിരുന്നതിനാൽ, എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും എന്റെ വേദന പ്രകടമാവുകതന്നെ ചെയ്തു. അതിന്റെ പ്രത്യാഘാതം ജയന്തിയിലും പ്രത്യക്ഷമായി. ശാന്തമായി, എന്നാൽ ദൃഢസ്വരത്തിൽ അവൾ പറഞ്ഞു:—

"അങ്ങയുടെ അഭിപ്രായത്തെ എതിക്കാൻ എനിക്കിഷ്ടമില്ല. എങ്കിലും ഒരു കാര്യം പറയട്ടെ; അഭിമാനവും അഹങ്കാരവും ഒന്നല്ല; രണ്ടാണ്. അങ്ങേയ്ക്കു് അഭിമാന

വും ഉണ്ടെന്നു സമ്മതിക്കുന്നു. എന്നാൽ അഹങ്കാരം പരമ കാഷ്ഠയിൽ എത്തിയിട്ടുണ്ടു്. ഈ അഹങ്കാരത്തിന്റെ ഫലമായി അങ്ങുമായി ബന്ധപ്പെട്ട സ്ത്രീ അങ്ങയുടെ അടിമയായിരിക്കണമെന്നും വ്യക്തിസ്വാതന്ത്ര്യം അവൾക്കു പാടില്ലെന്നും അങ്ങു വിചാരിക്കുന്നു. അവളുടെ ശരീരം മനസ്സ്, ഇച്ഛ, വാസന എല്ലാം അങ്ങയുടെ ഹിതത്തിനു വേണ്ടി അവൾ ബലികഴിക്കണം. സകലതും തെല്ലും മടിക്കാതെ തന്റെ പാദങ്ങളിൽ അവൾ സമർപ്പിക്കണം. സീത ജീവിച്ചിരുന്നതായി പറയുന്ന കാലത്തു്, ആ പഴയ യുഗത്തിൽ, അങ്ങനെ നടന്നിരിക്കാം. എന്നാൽ ഇക്കാലത്തു്, മനുഷ്യന്റെ പ്രായോഗികബുദ്ധി വളർച്ചയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ഇക്കാലത്തു്, അതു സാദ്ധ്യമല്ല."

തെല്ലുപോലും ഒളിക്കാതെ അവൾ സ്വാഭിപ്രായം തുറന്നുപറഞ്ഞു. ഞാൻ അത്ഭുതവിവശനായി അവളെത്തന്നെ നോക്കിയിരുന്നുപോയി. അവളുടെ കണ്ണുകളിൽ വെറുപ്പും ക്രോധവും കാരുണ്യവും എല്ലാംകൂടി കലർന്നുള്ള ഒരു ഭാവം പ്രത്യക്ഷമായി. അവൾ തുടർന്നു പറഞ്ഞു:—

"സീതയുടെ ചരിത്രം സത്യമോ അസത്യമോ ആകട്ടെ; സ്ത്രീ അതിൽനിന്നും ഒരു പാഠം പഠിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ആ പാഠം ഇതാണു്. തന്റെ സർവ്വസ്വവും പുരുഷനു സമർപ്പിച്ചുകഴിഞ്ഞാലും അയാളുടെ അഹംഭാവത്തെ തൃപ്തിപ്പെടുത്താൻ അവൾക്കു സാധിക്കുകയില്ല. പിന്നെയും അയാൾ അവളിൽനിന്നു് എന്തോ ആശിക്കുന്നതായി കാണാം. അങ്ങനെ അവന്റെ അഹങ്കാരജന്യമായ ആശ നീണ്ടുപോകും. ഈ പരമാർത്ഥം സീതയ്ക്കു മനസ്സിലായതു് ഒടുവിലാണു്. മനസ്സിലായപ്പോൾ സ്ത്രീത്വത്തിൽ അവൾക്കുണ്ടായിരുന്ന അഭിമാനം ഉജ്ജ്വലിച്ചു. തന്മൂലം വീണ്ടും രാമനെ തൃപ്തിപ്പെടുത്താൻ ശ്രമിക്കാതെ അവൾ ഭൂമിയുടെ പിളർപ്പിലേക്കു ചാടുകയാണു ചെയ്തതു്. അങ്ങേയും ശീരാ

മനോണ്ടായിരുന്ന ദൃഷ്യങ്ങൾ എല്ലാം ഉച്ചകോടിയിൽ ഉണ്ട്. അതിൽ പ്രധാനം അഹങ്കാരമാണ്. തന്റെ അഹങ്കാരം ശമിപ്പിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി പ്രകൃതിയിലുള്ള സകലതിനേയും, സ്ത്രീ ഉൾപ്പെടെയുള്ളതെല്ലാം, ഹോമിക്കാൻ അങ്ങ വെമ്പുന്നു. ഇക്കാര്യത്തിൽ അങ്ങയുടെ ആഗ്രഹം ഒരിക്കലും പൂർണ്ണമായി നിറവേറുകയില്ല. തന്മൂലം എപ്പോഴും നൈരാശ്യത്തിനും കുണ്ഠിതത്തിനും അങ്ങ് ഇരയാകുന്നു. അത്രയുമല്ല, ആതുരമായി അങ്ങ് അധികസമയവുംകഴിച്ചുകൂട്ടുന്നുവോ അവരേയും അസ്വസ്ഥരും അശാന്തരും ആക്കിത്തീർക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.''

ഒരുദിവസം ഞാൻ അല്പം നീണ്ട ഒരു പ്രസംഗംചെയ്തു. ഇന്നാകട്ടെ, തീരെ അപ്രതീക്ഷിതമായി എന്റെനേക്ക് ചെയ്ത പ്രസംഗം കേട്ട് ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടുന്നു. സിംലായിൽ വച്ച് ജയന്തി തനിച്ചിരുന്നു പുസ്തകം വായിക്കുന്നതു പലപ്പോഴും ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ട്. പുരാതനകഥകളോ, പാചകവിധികളോ, ഗൃഹഭരണശാസ്ത്രമോ വായിക്കുകയാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. എന്നാൽ ഗൃഹജോലികൾക്കിടയിൽ, ഗഹനങ്ങളായ ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങളാണു പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതെന്ന് ഞാൻ തീരെ ശങ്കിച്ചില്ല. അവളുടെ അച്ഛൻ ഫിലോസഫിപ്രൊഫസറാണല്ലോ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിരുചി മകളിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കാം.

എന്റെ സ്വഭാവം ഇത്ര സൂക്ഷ്മമായി ജയന്തി മനസ്സിലാക്കിയതെങ്ങനെ? ദർപ്പണത്തിൽക്കൂടിയെന്നവണ്ണം എന്നെ അതു കാണിച്ചു ശല്യപ്പെടുത്തുവാൻ അവൾ ആഗ്രഹിക്കുന്നുവോ? തന്റെ പ്രസംഗത്തിലെ വാഗ്ധാരയിൽ അവൾ ലജ്ജിക്കുന്നുണ്ടോ? എന്റെനേക്ക് നോക്കാതെ നദീതരംഗങ്ങളെത്തന്നെ അവൾ നോക്കിത്തുടങ്ങി. ഞാനോ? എന്റെ

ചിന്ത മുഴുവനും അവളുടെ പ്രസംഗത്തെക്കുറിച്ചായിരുന്നു. അതിലെ ഓരോ വാക്കും മൂർത്തിമത്തായി എന്റെ മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി; ഓരോ വാക്കും എന്റെ ചെവിയിൽ മുഴങ്ങുന്നതുപോലെയും.

അദ്ധ്യായം എഴുപത്തിരൺ്ടു

ഞാനും ജയന്തിയും വളരെനേരം മൗനമായിരുന്നു; വള്ളം തുഴയുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന, "ഛപ്,ഛപ്" ശബ്ദം എന്റെ മനസ്സിൽ ഉദിച്ചുയൎന്ന വിചാരങ്ങളെ മർദ്ദിച്ചു. ജയന്തി വെള്ളത്തിൽക്കൂടി ഒഴുകിപ്പോയ ഒരു ചൂരൽക്കഷണം എടുത്തു് അതിന്റെ അററം വെള്ളത്തിൽ മുക്കിയിട്ടു് അങ്ങനെയുണ്ടാകുന്ന ശബ്ദം ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒരുപക്ഷേ, തന്റെ ചിന്താസരണിയെ അവൾ നതിനു് അനുകൂലമായി നിയന്ത്രിക്കുകയായിരുന്നിരിക്കാം. ഒടുവിൽ ഞാൻതന്നെ മൌനംഭഞ്ജിച്ചു.

"ജയന്തീ, ഇന്നു നിന്റെ വാക്കുകൾമൂലം എന്റെ കണ്ണുകൾ തുറന്നിരിക്കുന്നു. നിന്റെ കണ്ണുകൾക്കു മൎമ്മം തുളയ്ക്കാനുള്ള ശക്തിയിൽ ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. നീ ഒടുവിൽ ഉപയോഗിച്ച വാക്കുകളാണു് എന്നെ അധികം ദുഃഖിപ്പിക്കുന്നതു്. ഞാൻ ആരുമായി സംസൎഗ്ഗംചെയ്യുന്നുവോ അവരേയും അസ്വസ്ഥരാക്കുമെന്നു നീ നിസ്സംശയം പറഞ്ഞു. അതു കേട്ടപ്പോൾ, കുറേക്കാലമായി എന്റെ ഉള്ളിൽ മങ്ങിക്കിടന്ന ഒരു സ്മരണ—ഒരു വ്യക്തിയെപ്പററിയുള്ള സ്മരണ—ഉജ്ജ്വലമാകുന്നു. ഞാൻ ആ ആളിനെ ഇതുവരെ മറന്നുപോയിട്ടില്ല. നാം തമ്മിൽ സഹവസിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ആ വ്യക്തിയെപ്പററി ചിന്തിക്കാതെയായെന്നുമാത്രമേയുള്ളു."

ജയന്തി അവളുടെ കണ്ണുകരം മുഴുവൻ തുറന്നു് എന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് എന്റെ സംഭാഷണം ശ്രദ്ധിച്ചു. ഞാൻ തുടൎന്നു:—

"ഇതുവരെ ഞാൻ ആ വ്യക്തിയെപ്പററി നിന്നോടു സംസാരിച്ചിട്ടില്ല; പേരുപോലും നിന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടില്ല. എന്നാൽ ഇന്നു് നീ എന്റെ മനസ്സുമുഴുവൻ ഇളക്കിമറിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ഇനിയും മറച്ചുവയ്ക്കാൻ ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ അവളെ സ്നേഹിച്ചു; അവരംക്കുവേണ്ടി ജീവൻ ഉപേക്ഷിക്കാൻപോലും തയ്യാറാണെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിച്ചു. തന്റെ സ്നേഹിതന്റെ ആത്മാൎത്ഥതയിൽ അവളും വിശ്വസിച്ചു. തന്റെ കുലം, മാനം, അവസ്ഥ ഇവയെല്ലാം മറന്നു്, ഭാവിയെപ്പററി യാതൊരു ചിന്തയും കൂടാതെ എനിക്കുവേണ്ടി ആത്മസമൎപ്പണംചെയ്തുകൊണ്ടു് അവരം എന്നെ അനുഗമിച്ചു."

ജയന്തി എന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു നീങ്ങിയിരുന്നു. ഞാൻ അവളുടെ മുഖത്തുണ്ടാകുന്ന ഭാവഭേദങ്ങരം ശ്രദ്ധിച്ചു. അപ്രതീക്ഷിതമായി എന്റെ രഹസ്യം അവളെ അറിയിക്കുമ്പോരം അവളിൽ ഉണ്ടാകുന്ന പ്രത്യാഘാതം മനസ്സിലാക്കാൻ തല്പരനായി. ജയന്തി അധീരയായി, അക്ഷമയായി എന്നോടു ചോദിച്ചു:—

"എന്നിട്ടു്, എന്തു സംഭവിച്ചു?"

"ഞങ്ങരം ഏതാനും മാസം ഒരുമിച്ചു താമസിച്ചു്, പരസ്പരം ആത്മാൎത്ഥമായി സ്നേഹിച്ചുവന്നെങ്കിലും രണ്ടുപേൎക്കും മനസ്സിനു സൈപരമില്ലായിരുന്നു. ആ സൈപരക്കേടു്, ഇന്നു നീ അഹങ്കാരം എന്നു നാമകരണംചെയ്ത (എന്റെ) ആ ദുൎഗ്ഗുണമാണു് ഉണ്ടാക്കിയതെന്നു് ഇപ്പോരം എനിക്കു ബോദ്ധ്യമായി. അന്നു ഞാൻ അതു മനസ്സിലാക്കിയില്ല. ഞാൻ ഉദ്ദേശിച്ചതു് ശാന്തി (അതാണു് അവളുടെ പേരു്) സ്ത്രീസ്വഭാവത്തിന്റെ പരിധിവിട്ടു പുറത്തുവരാൻ കഴിയാ

ല്ലയാൽ എന്റെ സ്നേഹത്തിന്റെ ദാർഢ്യം മനസ്സിലാക്കിയില്ലെന്നും തന്മൂലം എനിക്കും സൈ്വരം നല്കാതിരുന്നുവെന്നാ ആണു്."

"പിന്നെ?" എന്നു തുടൎന്നു ചോദിച്ച ജയന്തിയുടെ ഔത്സുക്യവും വിസ്മയവും നിറഞ്ഞ കണ്ണുകളിൽ അനുകമ്പയും കാരുണ്യവുംകൂടി കലൎന്നിരുന്നു.

"എന്തുണ്ടാകാനാണു്? വരാനുള്ളതു വന്നു. എന്റെ മൂഢകൃത്യത്തിനു തക്ക ശിക്ഷ ലഭിക്കുകതന്നെചെയ്തു. പക്ഷേ, എന്നിട്ടും ഞാൻ പഠിച്ചില്ല. എനിക്കു ലഭിച്ച ശിക്ഷ എന്റെ കൎത്തവ്യബോധത്തെ ഉണൎത്തിയില്ല. അതിന്റെ ഫലമായി ഇന്നു്..........."

"എന്തുണ്ടായി? പറയണം."

"ഞാൻ ഓരോ കാൎയ്യത്തിലും അവളെ സംശയിച്ചു; വിഷമിപ്പിച്ചു. അവളുടെ ആത്മശുദ്ധി, വേണ്ടപ്പോൾ ഞാൻ മനസ്സിലാക്കിയില്ല. മനസ്സിലാക്കിയപ്പോൾ സമയം കഴിഞ്ഞുപോയി!.........തന്തു പൊട്ടിപ്പോയി. പൊട്ടിയ കമ്പി മാററി പുതിയതു ഞാൻ ചേൎത്തിണക്കുമായിരുന്നു. വിധി സമ്മതിച്ചില്ല ....യാദൃച്ഛികമായി ജ്യേഷ്ഠൻ ഞങ്ങളുടെതാമസസ്ഥലത്തെത്തി. അദ്ദേഹം അവരെ ഇഷ്ടംപോലെ കുററപ്പെടുത്തി. അതിന്റെ ഫലമായി എനിക്കു് ഒരു സൂചനപോലും നല്കാതെ പെട്ടെന്നു് അവൾ എങ്ങോട്ടോ പോയി. ആകാശം ഭേദിച്ചോ, ഭൂമി പിളൎന്നോ അവളെ അന്വേഷിക്കണമെന്നും കണ്ടുപിടിച്ചു് "ഒരിക്കലേയ്ക്കു ക്ഷമിക്കൂ, ഞാൻ നിന്നെ നല്ലതുപോലെ മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കുന്നു, ഇനിയും ഒരിക്കലും എനിക്കു പിശകുപററുകയില്ല" എന്നു പറയണമെന്നും ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. എങ്കിലും എന്റെ മനസ്സും ശരീരവും ഒന്നുപോലെ സ്തംഭിച്ചുപോയ

തിനാൽ എനിക്കു് ഒന്നും ചെയ്യാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ജ്യേഷ്ഠൻ എന്റെ താമസസ്ഥലത്തു് എത്തിയപ്പോൾ ശാന്തി നിലത്തുകിടന്നു ഹൃദയംപൊട്ടി കരയുകയായിരുന്നു; ഹാ! അവളുടെ ആ രോദനം—ഹൃദയം തകൎക്കുന്ന ആ രോദനം—ഇപ്പോഴും എന്റെ ചെവികളിൽ മുഴങ്ങുന്നു!"

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം അല്പനേരം ചിന്താഗ്രസ്തനായി ഞാൻ ഇരുന്നുപോയി. അല്പംകഴിഞ്ഞു നോക്കിയപ്പോൾ ജയന്തി, മാസ്മരശക്തിയാൽ എന്നവണ്ണം എന്നെ നോക്കി ചിരിക്കുന്നതാണു ഞാൻ കണ്ടതു്. അവളെ വേദനപ്പെടുത്താനല്ല ഞാൻ ശാന്തിയുടെ കാൎയ്യം പറഞ്ഞതു്. പറഞ്ഞതു് എന്തുദ്ദേശത്തോടുകൂടിയായാലും, പറഞ്ഞുതുടങ്ങിയതോടുകൂടി മറ്റെല്ലാം ഞാൻ മറന്നു; ജയന്തിയെപ്പറ്റി സ്മരണപോലും ഇല്ലാതായി; പരിതഃസ്ഥിതികളും മറന്നു. എന്റെ ഈ ഏകാഗ്രഭാവം ജയന്തിയിൽ വലുതായ മാററം ഉണ്ടാക്കി. അവൾ ഗദ്ഗദത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു:—

"എനിക്കു് അവരെപ്പററി യാതൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാ. എങ്കിലും അങ്ങു് അവരെപ്പററി പറഞ്ഞതെല്ലാം കേട്ടപ്പോൾ എനിക്കു തോന്നുന്നു അവരെ എവിടെവച്ചെങ്കിലും കണ്ടാൽ അവരുടെ പാദങ്ങളിൽ നമിച്ചു് ആ പാദധൂളി ശിരസ്സിൽ ഏല്ക്കണമെന്നു്. അവരുടെ വിവരങ്ങൾ അറിയാൻ എന്തെങ്കിലും മാൎഗ്ഗമുണ്ടോ? പറയണം."

"ഒരു മാൎഗ്ഗവും ഇല്ല; യാതൊരു വഴിയും ഞാൻ കാണുന്നില്ല. ഒരു മാൎഗ്ഗം കണ്ടുകിട്ടിയാൽതന്നെയും അതു ഫലപ്പെടുകയുമില്ല. അവൾ എന്നെ സമീപിക്കുകയോ, എനിക്കു് അവളെ സമീപിക്കാൻ സാധിക്കുകയോ ഇല്ല. മേലിൽ അവളെക്കാണാൻപോലും എന്നെ അനുവദിക്കാതിരിക്കത്തക്ക കഠിനകൃത്യമാണു ഞാൻ ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്."

ജയന്തി പരിഭ്രാന്തയായി എന്നെ നോക്കി. എൻെറ ദുഃഖം എത്ര കഠിനമാണെന്ന് അവഠ ഇതിനുമുമ്പു ധരിച്ചിരുന്നില്ല. ഇപ്പോഠ ഞാൻ അവളെ കേഠപ്പിച്ച കഥ എന്നെപ്പററിയുള്ള അവളുടെ ചിന്താഗതി പാടേ മാററിയിരിക്കാം.

അദ്ധ്യായം എൺപത്

അന്നുമുതൽ ശാന്തിയെക്കുറിച്ച് ജയന്തി എന്നോട് ഓരോന്നു ചോദിക്കാൻതുടങ്ങി. അവളുടെ ഈ ജിജ്ഞാസ അസൂയാജന്യമായിരുന്നില്ല. അതിൽ എനിക്ക് അത്ഭുതം തോന്നി. യാതൊരു സ്ത്രീയും തൻെറ ഭർത്താവു മറെറാരു സ്ത്രീയെ സ്നേഹിക്കുന്നെന്നറിഞ്ഞാൽ ദുഃഖിക്കുകയല്ലാതെ അവളെപ്പററി അറിയാൻ കൗതുകം കാണിക്കാറില്ലല്ലോ. ഞാൻ ശാന്തിയെപ്പററി പറയുന്ന ഓരോ വാക്കും അവഠ സശ്രദ്ധം ശ്രവിക്കും. ഒരേ കാര്യംതന്നെ എത്ര ദീർഘനേരം ആവർത്തിച്ചുപറഞ്ഞാലും അവഠക്കു മുഷിച്ചിൽ ഉണ്ടാകാറില്ല. ഏതായാലും ശാന്തിയുടെ കാര്യത്തിൽ എൻെറ മനസ്സിൽ തിങ്ങിവിങ്ങിയിരുന്ന വിചാരങ്ങഠ പറഞ്ഞു് ഹൃദയഭാരം ലഘൂകരിക്കാൻ എനിക്കു സൌകര്യം ലഭിച്ചു. ഞാൻ ആദ്യമായി ശാന്തിയെകണ്ടതുമുതൽ ഞങ്ങഠതമ്മിൽ പിരിഞ്ഞതുവരെയുള്ള കാര്യങ്ങഠ പലതവണയും പലരൂപത്തിലും ഞാൻ ജയന്തിയെ ധരിപ്പിച്ചു. ഞാനും ശാന്തിയുമായി നടന്നിട്ടുള്ള സംഭാഷണങ്ങഠപോലും ഓർമ്മയുള്ളിടത്തോളം ഞാൻ ഉദ്ധരിച്ചു. ഞാനും ശാന്തിയുമായി കൂട്ടിമുട്ടിയതുവരെയുള്ള അവളുടെ ജീവിതത്തേയും അവളുടെ ബന്ധുക്കളേയുംകുറിച്ച് അവഠ എന്നെ ധരിപ്പിച്ചിരുന്നതു മുഴുവൻ ജയന്തിയോടു ഞാൻ പറഞ്ഞു. എന്നിട്ടും ജയ

ന്തിക്ക തൃപ്തിയായില്ല. പിന്നെയും അവൾ ഓരോന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

ശാന്തിയുടെ കാൎയ്യങ്ങൾ ഗ്രഹിച്ചതു മുതൽ ജയന്തിയിൽ ഒരു സമൂലപരിവൎത്തനം ദൃശ്യമായി. പൊട്ടിത്തകൎന്ന ഞങ്ങളുടെ ഹൃദയദർപ്പണങ്ങൾ, ഏതോ അജ്ഞാതമാകുന്ന കദനാഗ്നിയിൽ ഉരുകി ഒന്നാകാൻ തുടങ്ങുന്നതായി എനിക്ക തോന്നി. ഒരുദിവസം മദ്ധ്യാഹ്നഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞു് ഞങ്ങൾ കാരംകളിക്കാൻ ബോർഡു് എടുത്തുവച്ചിട്ടു് കരുക്കൾ നിരത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"ശാന്തിയുടെ കാൎയ്യം കേൾക്കുമ്പോൾ നിനക്കു് അസൂയ തോന്നുമെന്നാണു് ഞാൻ വിചാരിച്ചതു്."

"അസൂയയോ? അങ്ങു് എൻെറ സ്വഭാവം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുണ്ടെന്നാണല്ലോ ഞാൻ വിചാരിച്ചതു്. എനിക്കു് ആരോടും അസൂയ തോന്നാറില്ല. വെറുപ്പുണ്ടായേക്കാം. അസൂയയല്ല. തുല്യസ്ഥിതിയിലുള്ളവരോടല്ലേ അസൂയ തോന്നുന്നതു്. തന്നെക്കാൾ നീചസ്ഥിതിയിലോ, ഉന്നതനിലയിലോ ഉള്ളവരോടു് അസൂയ ഉണ്ടാവുന്നതെങ്ങനെ? ശാന്തിദേവി എന്നെക്കാൾ തുലോം ഉയൎന്നപടിയിലാണു്. അവരുടെ പാദങ്ങൾക്കടിയിൽപെട്ടു് എൻെറ അഭിമാനം മുഴുവൻ തകൎന്നുപോകുമെന്നു് എനിക്ക വിശ്വാസമുണ്ടു്. ഇതുവരെ ഞാൻ അവരെ കണ്ടിട്ടില്ല. ഇനിയും കാണണമെന്നു് ആശയുമില്ല. എങ്കിലും മറെറാരു വ്യക്തിക്കും എൻെറ ആത്മാവുമായി ഇത്ര അടുപ്പം ഉണ്ടായിട്ടില്ല. അങ്ങു്, ഒരു പുരുഷനായിരുന്നിട്ടും അവരുടെ വ്യക്തിമാഹാത്മ്യം മനസ്സിലാക്കാത്തതിൽ ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. ഒരുപക്ഷേ, എനിക്ക തെററുപററിയതാണെന്നുംവരാം. പുരുഷനായതുകൊണ്ടായിരിക്കാം അങ്ങേയ്ക്കു് അവരുടെ മഹത്വം മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയാതെവന്നതു്. എന്തെന്നാൽ, യാതൊരു പുരുഷനും ഒരു സ്ത്രീയ്ക്കു തന്നെക്കാൾ

ജയന്തി പരിഭ്രാന്തയായി എന്നെ നോക്കി. എന്റെ ദുഃഖം എത്ര കഠിനമാണെന്നു് അവൾ ഇതിനുമുമ്പു ധരിച്ചിരുന്നില്ല. ഇപ്പോൾ ഞാൻ അവളെ കേൾപ്പിച്ച കഥ എന്നെപ്പററിയുള്ള അവളുടെ ചിന്താഗതി പാടേ മാററിയിരിക്കാം.

അദ്ധ്യായം എൺപതു്

അന്നുമുതൽ ശാന്തിയെക്കുറിച്ചു് ജയന്തി എന്നോടു് ഓരോന്നു ചോദിക്കാൻതുടങ്ങി. അവളുടെ ഈ ജിജ്ഞാസ അസൂയാജന്യമായിരുന്നില്ല. അതിൽ എനിക്കു് അത്ഭുതം തോന്നി. യാതൊരു സ്ത്രീയും തന്റെ ഭർത്താവു മററൊരു സ്ത്രീയെ സ്നേഹിക്കുന്നെന്നറിഞ്ഞാൽ ദുഃഖിക്കുകയല്ലാതെ അവളെപ്പററി അറിയാൻ കൗതുകം കാണിക്കാറില്ലല്ലോ. ഞാൻ ശാന്തിയെപ്പററി പറയുന്ന ഓരോ വാക്കും അവൾ സശ്രദ്ധം ശ്രവിക്കും. ഒരേ കാര്യംതന്നെ എത്ര ദീർഘനേരം ആവർത്തിച്ചുപറഞ്ഞാലും അവൾക്കു മുഷിച്ചിൽ ഉണ്ടാകാറില്ല. ഏതായാലും ശാന്തിയുടെ കാര്യത്തിൽ എന്റെ മനസ്സിൽ തിങ്ങിവിങ്ങിയിരുന്ന വിചാരങ്ങൾ പറഞ്ഞു് ഹൃദയഭാരം ലഘൂകരിക്കാൻ എനിക്കു സൌകര്യം ലഭിച്ചു. ഞാൻ ആദ്യമായി ശാന്തിയെകണ്ടതുമുതൽ ഞങ്ങൾതമ്മിൽ പിരിഞ്ഞതുവരെയുള്ള കാര്യങ്ങൾ പലതവണയും പല രൂപത്തിലും ഞാൻ ജയന്തിയെ ധരിപ്പിച്ചു. ഞാനും ശാന്തിയുമായി നടന്നിട്ടുള്ള സംഭാഷണങ്ങൾപോലും ഓർമ്മയുള്ളിടത്തോളം ഞാൻ ഉദ്ധരിച്ചു. ഞാനും ശാന്തിയുമായി കൂട്ടിമുട്ടിയതുവരെയുള്ള അവളുടെ ജീവിതത്തേയും അവളുടെ ബന്ധുക്കളേയുംകുറിച്ചു് അവൾ എന്നെ ധരിപ്പിച്ചിരുന്നതു മുഴുവൻ ജയന്തിയോടു ഞാൻ പറഞ്ഞു. എന്നിട്ടും ജയ

ന്തിക്ക തൃപ്തിയായില്ല. പിന്നെയും അവൾ ഓരോന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

ശാന്തിയുടെ കാര്യങ്ങൾ ഗ്രഹിച്ചതു മുതൽ ജയന്തിയിൽ ഒരു സമൂലപരിവർത്തനം ദൃശ്യമായി. പൊട്ടിത്തകർന്ന ഞങ്ങളുടെ ഹൃദയദർപ്പണങ്ങൾ, ഏതോ അജ്ഞാതമാകുന്ന കദനാഗ്നിയിൽ ഉരുകി ഒന്നാകാൻ തുടങ്ങുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ഒരുദിവസം മദ്ധ്യാഹ്നഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞു് ഞങ്ങൾ കാരംകളിക്കാൻ ബോർഡു് എടുത്തുവച്ചിട്ടു് കരുക്കൾ നിരത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"ശാന്തിയുടെ കാര്യം കേൾക്കുമ്പോൾ നിനക്കു് അസൂയ തോന്നുമെന്നാണു് ഞാൻ വിചാരിച്ചതു്."

"അസൂയയോ? അങ്ങു് എന്റെ സ്വഭാവം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുണ്ടെന്നാണല്ലോ ഞാൻ വിചാരിച്ചതു്. എനിക്കു് ആരോടും അസൂയ തോന്നാറില്ല. വെറുപ്പുണ്ടായേക്കാം. അസൂയയല്ല. തുല്യസ്ഥിതിയിലുള്ളവരോടല്ലേ അസൂയ തോന്നുന്നതു്. തന്നെക്കാൾ നീചസ്ഥിതിയിലോ, ഉന്നതനിലയിലോ ഉള്ളവരോടു് അസൂയ ഉണ്ടാവുന്നതെങ്ങനെ? ശാന്തിദേവി എന്നെക്കാൾ തുലോം ഉയന്നപടിയിലാണു്. അവരുടെ പാദങ്ങൾക്കടിയിൽപെട്ടു് എന്റെ അഭിമാനം മുഴുവൻ തകർന്നുപോകുമെന്നു് എനിക്കു വിശ്വാസമുണ്ടു്. ഇതുവരെ ഞാൻ അവരെ കണ്ടിട്ടില്ല. ഇനിയും കാണണമെന്നു് ആശയുമില്ല. എങ്കിലും മറ്റൊരു വ്യക്തിക്കും എന്റെ ആത്മാവുമായി ഇത്ര അടുപ്പം ഉണ്ടായിട്ടില്ല. അങ്ങു്, ഒരു പുരുഷനായിരുന്നിട്ടും അവരുടെ വ്യക്തിമാഹാത്മ്യം മനസ്സിലാക്കാത്തതിൽ ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. ഒരുപക്ഷേ, എനിക്കു തെററുപററിയതാണെന്നുംവരാം. പുരുഷനായതുകൊണ്ടായിരിക്കാം അങ്ങേയ്ക്കു് അവരുടെ മഹത്വം മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയാതെവന്നതു്. എന്തെന്നാൽ, യാതൊരു പുരുഷനും ഒരു സ്ത്രീയ്ക്കു തന്നെക്കാൾ

മഹത്വമുണ്ടെന്നു സമ്മതിക്കാനോ, അവളെ ബഹുമാനിക്കാനോ തയ്യാറാവുന്നില്ല. അങ്ങയുടെ ഡംഭ്............ ഞാൻ എന്തെല്ലാമോ, കാര്യമില്ലാതെ, അർത്ഥമില്ലാതെ, പറയുന്നു. മററു പലരിലും കാണാത്ത പല നല്ല ഗുണങ്ങൾ അങ്ങേയ്ക്കുണ്ട്. ഇക്കാര്യം ഇതിനുമുമ്പും ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതാണ്. എങ്കിലും.........”

“ഒരു അങ്ങുന്ന് പുറത്തുവന്നു നില്ക്കുന്നു.”

ഭൃത്യൻവന്നു പറഞ്ഞു.

ഞാനും ജയന്തിയും അതുകേട്ട് ഒന്നു ഞെട്ടി.

“അങ്ങുന്നോ? പുറത്തുനില്ക്കുന്നോ? ആരാണ്; എവിടെനിന്നാണ്?”

“അതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഞാൻ പേരു ചോദിച്ചു. യജമാനനെ വിളിക്കൂ എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞു. സൂട്ടും ബൂട്ടുമെല്ലാം ഇട്ടിട്ടുണ്ട്. റെയിൽവേസ്റ്റേഷനിൽനിന്ന് നേരെ വരികയാണെന്നു തോന്നുന്നു. സാമാനങ്ങൾ ഉണ്ട്; കിടക്കയും ഒന്നുരണ്ടു പെട്ടികളും.”

എന്റെ ഹൃദയം ഒന്നു തുടിച്ചു. ആരായിരിക്കുമെന്നുള്ള ചോദ്യത്തിന് പല പേരുകളും സ്മരണയിൽ ഉദിച്ചു. എങ്കിലും അവരിൽ ആരും ആയിരിക്കയില്ലെന്നു തോന്നി. ഒരാളെ പെട്ടെന്നു ഞാൻ ഓർമ്മിച്ചു. മനുഷ്യർ ചിലപ്പോഴെല്ലാം ഉദ്ദേശിക്കുന്നതുപോലെ സംഭവിക്കാറുണ്ടല്ലോ. കാരംകളിക്കാൻ നിരത്തിയിരുന്ന കരുക്കൾ ചിതറിയിട്ടിട്ട് ഞാൻ പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. ഞാൻ സങ്കല്പിച്ചതുപോലെ തന്നെ സംഭവിച്ചു. ഞാൻ ഒടുവിൽ ഉദ്ദേശിച്ച ആൾതന്നെ; കൈലാസ്. അല്ലാതെ വേറെ ആരു് അപ്രതീക്ഷിതമായി, എന്റെ ശാന്തിയെപ്പററി—അഥവാ അശാന്തിയെപ്പററി—ഉള്ള ചിന്തയ്ക്കും ചർച്ചയ്ക്കും പ്രതിബന്ധം ഉണ്ടാക്കും? എന്നെ കണ്ടയുടൻ കൈലാസ് തലയിൽനിന്നും ഹാററെടുത്തു.

"നമസ്കാരം. എന്താ മിസ്റ്റർ? എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു? നിങ്ങൾ എന്നെ തീരെ മറന്നുകളഞ്ഞല്ലോ. വിവാഹ കാര്യം ഒരു കാർഡുമുഖേനയെങ്കിലും എന്നെ അറിയിച്ചില്ലല്ലോ. ഏതായാലും ഞാൻ ഇതാ വന്നിരിക്കുന്നു. ഒന്നാന്തരം ഒരു സദ്യ തരാതെ പോവുകയില്ല."

കൈലാസ് പറഞ്ഞു.

കോപംകൊണ്ടു് എന്റെ കേശാദിപാദം വിറച്ചു. അവന്റെ നാണമില്ലാത്ത വിഡ്ഢിച്ചിരിയും അത്ഥംവെച്ചുള്ള സംസാരവും! എവിടെക്കിടന്ന മൂർഖൻപാമ്പു്! കോപവും താപവും വെറുപ്പും ഭയവും എല്ലാം എന്നിൽ ഉദിച്ചു. രോഗം മാറാൻ ഡാക്ടരുടെ പ്രിസ്ക്രിപ്ഷൻപ്രകാരം കൈപ്പേറിയ മരുന്നു കുടിക്കുന്നതുപോലെ എല്ലാം ഞാൻ സഹിച്ചു. സന്തോഷം നടിച്ചു് ഞാൻ അയാളുടെ ദേഹത്തു സ്പർശിച്ചു. എന്റെ ശരീരത്തിലുള്ള രോമങ്ങൾ കോപവും വെറുപ്പുംകൊണ്ടു് നിവന്നു. ഇങ്ങനെയൊരു അനുഭവം ഇതിനുമുമ്പു് എനിക്കുണ്ടായിട്ടില്ല.

ഞാൻ സൌഹാർദ്ദം ഭാവിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"സഹോദരാ, ദയവുചെയ്തു ക്ഷമിക്കു; തെറ്റുപറ്റിപ്പോയി. നിങ്ങൾക്കുള്ള ക്ഷണക്കത്തയയ്ക്കാൻ സാധിച്ചില്ല. വരൂ, അകത്തുപോകാം."

ഞങ്ങൾ മുകളിലേയ്ക്കു പോകുമ്പോൾ ജയന്തി കൈലാസിനെ വിശേഷരീതിയിൽ ഒന്നു നോക്കി; ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അടുത്തുള്ള ഒരു മുറിയിലേയ്ക്കു പോവുകയുംചെയ്തു. അവൾ കൈലാസിനെക്കണ്ടു് പർദ്ദാധരിച്ചതാണോ എന്നു നിശ്ചയമില്ല. ഏതായാലും വസ്ത്രം അവൾ തലയിൽനിന്നു് അല്പം നീക്കി.

"ജയന്തി എന്നെക്കണ്ടു പൊയ്ക്കളഞ്ഞോ? എന്റെ മുമ്പിലും അവൾ പർദ്ദാ ധരിക്കുന്നോ? അത്ഭുതംതന്നെ. കുട്ടിക്കാലം മുതൽ എനിക്കു് അവളെ അറിയാം. മിത്രജി

യുടെ വീട്ടുകാരുമായി സ്വന്തം വീട്ടുകാർ എന്ന നിലയിലാണ് ഞാൻ കഴിയുന്നത്. ആ കുടുംബത്തിലെ അംഗം; ഞാൻ ഇംഗ്ലീഷും പാട്ടും പഠിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു കുട്ടി, എന്റെ മുമ്പിൽ പർദ്ദാധരിക്കുക! അത്ഭുതം! വിശേഷം!"

കൈലാസ് ഇത്രയും പറഞ്ഞതു് അല്പം ഉറക്കെയാണ്; ഒരുപക്ഷേ, ജയന്തിയും കേൾക്കണമെന്നു കരുതിയായിരിക്കാം അങ്ങനെ ചെയ്തതു്.

ജയന്തിയെ ബാല്യംമുതല്ക്കേ അറിയാമെന്നോ, താൻ അവളെ പഠിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നോ, സിംലായിൽവച്ചു കണ്ടപ്പോൾ കൈലാസ് എന്നോടു പറഞ്ഞില്ല. എന്തുകൊണ്ട് അയാൾ ഈ വിവരം എന്നിൽനിന്നു മറച്ചു? കൈലാസിന്റെമേൽ എനിക്ക്, എന്തുകൊണ്ടോ, സംശയം ജനിച്ചിരുന്നെങ്കിലും, അവർ തമ്മിലുള്ള പരിചയം ഇത്ര ദീർഘവും ഗൂഢവുമാണെന്നു ഞാൻ ധരിച്ചിരുന്നില്ല. സിംലായിൽ ഞങ്ങൾ താമസിച്ചിരുന്ന വീട്ടിൽ, മിശ്രജിയെക്കാണാൻ കൈലാസ് വന്നപ്പോൾ ജയന്തിയെ കണ്ടെങ്കിലും അവളോടു് അയാൾ സംസാരിച്ചില്ല. ജയന്തിയുടെ മുഖത്തു് അന്ന് അയാളെ കണ്ടപ്പോൾ, പെട്ടെന്ന് ഒരു ഭാവഭേദം ഉണ്ടായി. അയാൾ കൂടെക്കൂടെ ജയന്തിയെ കൌതുകപൂർവ്വം നോക്കുന്നതു ഞാൻ കണ്ടു. സുന്ദരിയായ ഒരു യുവതിയെ കണ്ടാൽ ആരാണ് നോക്കാത്തതു്? അതിനാൽ അയാളുടെ നോട്ടത്തിന് പ്രത്യേക അർത്ഥമോ, ഉദ്ദേശമോ ഉണ്ടെന്നു ഞാൻ ശങ്കിച്ചില്ല. എന്നാൽ കൈലാസ് എങ്ങനെ ജയന്തിയുമായി പരിചയപ്പെട്ടെന്നറിയാൻ എനിക്കു കൌതുകം ഉണ്ടായിരുന്നു? ഇന്നാകട്ടെ, അയാൾ പറയുന്നു, അവളെ ബാല്യംമുതല്ക്കേ അറിയാമെന്നും അയാൾ അവളെ പഠിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും. അതു കേട്ടപ്പോൾ വാസ്തവം അറിയാനുള്ള ആഗ്രഹം വർദ്ധിച്ചു. ഞാൻ ജയന്തി നിന്ന മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി; അവളുടെ വിസമ്മതം ഗണ്യമാക്കാതെ അവളെ

പിടിച്ചു് എന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നു. സംശയാലുവായ ഒരു ഭർത്താവോ, പർദ്ദായുടെ ആരാധകനോ അല്ലെന്നു കൈലാസിനെ മനസ്സിലാക്കണമെന്നു ഞാൻ ഉദ്ദേശിച്ചു. ജയന്തി ഭയന്നും ലജ്ജിച്ചും അധോമുഖിയായി ഒരു കസേരയിൽ ഇരുന്നു.

"കൈലാസ് പറയുന്നു, അയാൾക്കു് നിന്നെ ബാല്യം മുതല്ക്കേ അറിയാമെന്നു്; നിന്നെ അയാൾ പഠിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു്; ആ സ്ഥിതിക്കു് അയാളുടെ മുമ്പിൽ നീ സങ്കോചം കാണിക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ല."

ഞാൻ ജയന്തിയോടു പറഞ്ഞു. ജയന്തി തലയുയർത്തി കൈലാസിനെ രൂക്ഷമായി ഒന്നു നോക്കി. കൈലാസാകട്ടെ, ബുദ്ധിപൂർവ്വം ഒന്നു ചിരിച്ചിട്ടു് പറഞ്ഞു:—

"ഇന്നും ഇവളുടെ ബാല്യം നീങ്ങിയിട്ടില്ല. അതല്ലേ ഇത്ര സങ്കോചം?"

"ഗുരുവിന്റെ മുമ്പിൽ ശിഷ്യയ്ക്കു സങ്കോചം! ആശ്ചര്യംതന്നെ. എങ്ങും കാണുകയോ, കേൾക്കുകയോ ചെയ്തിട്ടില്ലാത്ത വിശേഷം!"

സാധാരണസ്വരത്തിലോ, ആക്ഷേപസ്വരത്തിലോ ഇത്രയും ഞാൻ പറഞ്ഞതെന്നു് എനിക്കിപ്പോൾ നിശ്ചയമില്ല. എന്നാൽ അതിന്റെ പ്രത്യാഘാതം ജയന്തിയിൽ നല്ലതുപോലെ പ്രത്യക്ഷമായി. അവളുടെ സങ്കോചം ഓടിയൊളിച്ചു. അവൾ തലയുയർത്തി, നിവർന്നിരുന്നു.

"ലജ്ജിക്കേണ്ട യാതൊരു കാര്യവും ഇല്ല. പക്ഷേ, എല്ലാവരോടും എപ്പോഴും സംസാരിക്കണമെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് ജയന്തി കൈലാസിനെ ഒന്നു നോക്കി. പുതുതായി ചാണയ്ക്കുവെച്ചു മിനുക്കിയ ഒരു കത്തിയുടെ മൂർച്ച ആ നോട്ടത്തിനുണ്ടായിരുന്നു. കൈലാ

സിൻെറ മുഖം പെട്ടെന്നു വാടി. എന്നാൽ, തനിക്കു നേരിട്ട പാരവശ്യം പെട്ടെന്നു മറച്ചു; സംഭാഷണവിഷയം മാററാൻ അയാഠം ശ്രമിച്ചു.

“എൻെറ സഹോദരാ! നിങ്ങഠം എന്തിനാണു് ജയന്തിയെ ഇങ്ങനെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുവന്നതു്? അവഠം പറഞ്ഞതു ശരിയല്ലേ? മനുഷ്യൻെറ മനസ്സ് എപ്പോഴും ഒന്നുപോലെ ഇരിക്കുമോ?”

“എന്നെ ആരും പിടിച്ചുകൊണ്ടുവന്നതല്ല; സ്വന്തം ഇഷ്ടപ്രകാരമാണു് ഞാൻ വന്നതു്. ഞാൻ പറഞ്ഞതു് നിങ്ങഠം തെററിദ്ധരിച്ചു. എങ്കിലും.........”

സംഭാഷണം അവഠം പൂർത്തിയാക്കിയില്ല. എങ്കിലും നിസ്സങ്കോചം കൈലാസിൻെറ മുഖത്തു നോക്കിക്കൊണ്ടാണു് അവഠം ഇത്രയും പറഞ്ഞതു്. അസാമാന്യമായ ഗാംഭീര്യം അവളുടെ സ്വരത്തിലും ഭാവത്തിലും കലർന്നിരുന്നു. പക്ഷേ, പെട്ടെന്നു് പരിഭ്രമം അവളെ ബാധിച്ചെന്നു തോന്നുന്നു; കൈകഠം വിറയ്ക്കുകയും കണ്ണുകഠം സദാ ചലിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതെല്ലാം കണ്ടു് അസ്വസ്ഥനായി സംഭാഷണവിഷയം പാടെ മാററാൻ ഞാൻ തീർച്ചയാക്കി.

“നിങ്ങഠം ഇന്നു് എവിടെനിന്നാണു വരുന്നതു്? ഇതുവരെ അക്കാര്യംപോലും ഞാൻ ചോദിച്ചില്ലല്ലോ.”

“ഞാൻ ചില ‘ബിസ്സിനസ്സ്’കഠംക്കുവേണ്ടി ആഗ്രായിൽ പോയിരുന്നു. ഇപ്പോഠം അവിടെനിന്നു വരികയാണു്.”

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അയാഠം ജയന്തിയെ ഒന്നു നോക്കി. ആഗ്രായെന്നു കേഠംക്കുമ്പോഠം ജയന്തിക്കു താല്പര്യം വദ്ധിക്കുമെന്നു് അയാഠംക്കറിയാം. എന്നാൽ, അവഠം കൈലാസിനെ ഒന്നു നോക്കിയിട്ടു് മുഖം തിരിച്ചുകളയുകയാണു ചെയ്തതു്; തൻെറ പിതാവിനെ കണ്ടോ എന്നുപോ

ല്യം അവൾ ചോദിച്ചില്ല. എങ്കിലും അക്കാര്യം ചോദിക്കാതിരിക്കാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല.

"ആഗ്രായിൽവച്ചു നിങ്ങൾ തീർച്ചയായും മിശ്രജിയെ കണ്ടിരിക്കുമല്ലോ."

"കണ്ടു; ജയന്തിയെ ഇതുവരെ അങ്ങോട്ടയയ്ക്കാത്തതിൽ അദ്ദേഹത്തിനു കുണ്ഠിതമുണ്ടു്."

കൈലാസ് വീണ്ടും ജയന്തിയെ നോക്കി. ജയന്തി പെട്ടെന്നു് എഴുന്നേററു.

"ഞാൻ ചായയ്ക്കു് ഏർപ്പാടുചെയ്യട്ടെ" എന്നുപറഞ്ഞു് അവൾ പുറത്തേയ്ക്കു പോരുകയുംചെയ്തു.

കൈലാസിൻെറ പ്രസ്താവംമൂലം അവൾക്കുണ്ടായിരുന്ന ദുഃഖവും നിരാശയും വർദ്ധിച്ചിരിക്കണം. പിതൃഗൃഹത്തിലേക്കു പോകാൻ അവൾക്കു് അത്ര താല്പര്യം ഉണ്ടായിരുന്നു; പക്ഷേ, അതു് അവൾ പ്രകടിപ്പിച്ചിട്ടില്ലെന്നേയുള്ളു. ഞാൻ അയയ്ക്കുകയില്ലെന്നു് അറിഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ടു് അവൾ പറയാതിരുന്നതാവാം. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ കൈലാസ് പിതാവിൻെറ കാര്യം പറഞ്ഞപ്പോൾ അവളുടെ കുണ്ഠിതം വർദ്ധിച്ചതിൽ അത്ഭുതപ്പെടാനില്ലല്ലോ.

കൈലാസിനു മിശ്രജിയുടെ വീട്ടുകാരുമായി ഇത്ര അടുപ്പം ഉണ്ടായതെങ്ങനെ? ഒരു തുമ്പും കിട്ടാത്ത ഒരു പ്രശ്നം! സിംലായിൽവച്ചു് മിശ്രജിയുടെ ഭാര്യ കൈലാസിനോടു് പെരുമാറിയതു് വളരെ വെറുപ്പോടുകൂടിയായിരുന്നു. അവർ ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു പറഞ്ഞതു കൈലാസ് പണസംബന്ധമായ കാര്യങ്ങളിൽ ഒരു വഞ്ചകനും ധൂർത്തനും ആണെന്നാണു്. ചുരുക്കത്തിൽ, അവൎക്കു് അയാളെപ്പററി ദുരഭിപ്രായമേയുള്ളു. എന്നിട്ടും അയാൾ ലജ്ജയില്ലാതെ അവരെപ്പോയി കാണുന്നു! അഭിമാനമില്ലായ്മയെന്നല്ലാതെ എന്തുപറയട്ടെ!

ജയന്തിയും കൈലാസിനോടു നീരസമാണു കാണിക്കുന്നതു്. പക്ഷേ, അവളുടെ വാക്കിലോ, പ്രവൃത്തിയിലോ വെറുപ്പു കാണുന്നില്ല. അയാളെപ്പോലെ ആദർശശൂന്യനും വഞ്ചകനുമായ ഒരാളെ വെറുക്കാത്തതു്, യഥാർത്ഥത്തിൽ, ഒരു അത്ഭുതമല്ലേ? ജയന്തിക്കു് കൈലാസിനെ കാണുമ്പോൾ ഒരു പരിഭ്രമം ഉണ്ടാകുന്നു? അതു് എന്തുകൊണ്ടാണു്? ഒരു കാരണവും ഞാൻ കാണുന്നില്ല. ഞാനും അവളുമായി പരിചയപ്പെട്ടതുമുതൽ അവളുടെ സ്വഭാവം വിശകലനംചെയ്തു മനസ്സിലാക്കാൻ ഞാൻ ശ്രമിച്ചുവരുന്നു.

ജയന്തി ഞങ്ങളുടെ അടുത്തുനിന്നു പോയിട്ടു് കാൽമണിക്കൂറിലധികം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഭൃത്യൻ വന്നു് കൈലാസിനോടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"ആദ്യം കുളിയ്ക്കുന്നോ, ചായ കുടിക്കുന്നോ എന്നു കൊച്ചമ്മ ചോദിക്കുന്നു."

യാത്രാക്ഷീണംകൊണ്ടു വാടിയിരുന്ന കൈലാസിൻെറ മുഖം അത്യന്തം പ്രസന്നമായി. അതിൻെറ കാരണവും ഞാൻ മനസ്സിലാക്കാതിരുന്നില്ല. "കൊച്ചമ്മ ചോദിക്കുന്നു" എന്ന ഭൃത്യൻെറ വാക്കുകളാണു് അയാളെ സന്തുഷ്ടനോ, കൃതാർത്ഥനോ ആക്കിയതു്; സംശയമില്ല. "കൊച്ചമ്മ"യുടെ ആ ചോദ്യം സ്വാഭാവികം മാത്രമായിരിക്കാം. എങ്കിലും, എനിക്കും അതു കേട്ടപ്പോൾ അത്ഭുതം തോന്നി. കൈലാസ് മാധുര്യവും സന്തോഷവും കലർന്ന സ്വരത്തിലും ചിരിച്ചുകൊണ്ടും ഭൃത്യനോടു മറുപടി പറഞ്ഞു:—

"കൊച്ചമ്മയോടു പറയൂ, ഞാൻ ആദ്യമായി ചായ കുടിയ്ക്കാമെന്നു്. കുളി പിന്നീടു മതി."

അല്പംകഴിഞ്ഞു ഭൃത്യൻ ചായ കൊണ്ടുവന്നു; അതോടുകൂടി അണ്ടിപ്പരിപ്പു്, കിസ്സ്മിസ്സ്, ബദാം, അക്രോട്ടു് തുടങ്ങിയ സാധനങ്ങളും. പെട്ടെന്നു ഞാൻ ഓർമ്മിച്ചു, ആദ്യമായി ഞാൻ ചില സ്നേഹിതന്മാരോടുകൂടി ആഗ്രായിൽ

ചെന്നപ്പോൾ ഇതെല്ലാമാണു് ജയന്തി ഞങ്ങൾക്കു കൊടുത്തയച്ചതെന്നു്! പൂർവ്വസ്മരണ ഉദിച്ചതോടുകൂടി പല ചിന്തകളും ഉണ്ടായി. അനുഭവജ്ഞാനം തീരെയില്ലാത്ത എന്റെ മനസ്സിൽ എന്തൊരു കോളിളക്കമാണു് ജയന്തിയെ കണ്ടയുടൻ ഉണ്ടായതു്. ഒരു പുതിയ ജീവിതത്തിന്റെ മാദകത ഞാൻ സ്വപ്നംകണ്ടു. പക്ഷേ, ഞാൻ കാംക്ഷിച്ച പുതിയ ജീവിതം അനുഭവത്തിലായപ്പോഴോ? ശാന്തിയോ, തൃപ്തിയോ, സുഖമോ എനിക്കു ലഭിച്ചില്ല. കഷ്ടം! ബനാറീസ്സിൽ നയിച്ച വിദ്യാർത്ഥിജീവിതം! എത്ര ആനന്ദമയമായിരുന്നു അതു്. ആ സ്വർഗ്ഗീയജീവിതം വീണ്ടും നയിക്കാൻ എന്നെങ്കിലും, എങ്ങനെയെങ്കിലും, എനിക്കു സാധിക്കുമോ! ഹാ! ജയന്തീ, നീ അറിയാതെയായിരിക്കാമെങ്കിലും എന്റെ ജീവിതനദിയെ രണ്ടായി പിരിച്ചുവല്ലോ! ദിനരാത്രങ്ങൾ പോലെ തുല്യം വ്യത്യസ്തമായ രണ്ടു വിഭാഗങ്ങൾ! പക്ഷേ, ദിനരാത്രങ്ങളുടെ കാര്യത്തിൽ ഒരു അനുഭവമുണ്ടു്. രാത്രി കഴിഞ്ഞാൽ പകലും, പകൽ കഴിഞ്ഞാൽ രാത്രിയും ഉണ്ടാകുമെന്നു തീർച്ചയാണു്. പക്ഷേ, മനുഷ്യജീവിതത്തിൽ കഴിഞ്ഞുപോയ നല്ലകാലം വീണ്ടും ആവിർഭവിക്കുന്നില്ല!

എന്റെ മനസ്സിൽ വേരുറച്ചിട്ടുള്ള ചില ധാരണകളെ ഇളക്കിമറിക്കാൻ ചിന്താതരംഗങ്ങൾ കുറേക്കാലമായി ശ്രമിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ആ ശ്രമം ഇതുവരെ സഫലമായിട്ടില്ല. കൈലാസിനു് ജയന്തി ചായയോടുകൂടി കൊടുത്തയച്ച സാധനങ്ങൾ കണ്ടപ്പോൾ മറ്റൊരു വിചാരം എനിക്കുണ്ടായി. വിവാഹശേഷം എന്നോടുകൂടി താമസം തുടങ്ങുകയും വീട്ടുകാര്യങ്ങളുടെ ചുമതല ഏറ്റെടുക്കുകയും ചെയ്തശേഷം ഇതിനകം ഒരൊററ ദിവസംമാത്രമേ ഈവക സാധനങ്ങൾ എനിക്കു് അവൾ തന്നിട്ടുള്ളു. ലക്ക്നോവിൽനിന്നു് പല പഴങ്ങളും പരിപ്പുകളും അവൾ വരുത്തിവച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് ഞാൻ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നു. അങ്ങനെ പുറത്തെടുക്കാതെ

അവൾ സൂക്ഷിച്ചിരുന്ന സാധനങ്ങളെല്ലാം കൈലാസിനെ കണ്ടപ്പോൾ പുറത്തുവന്നിരിക്കുന്നു. എന്താണ് ഇതിന്റെ ഉദ്ദേശം. എപ്പോഴെങ്കിലും ആരോടെങ്കിലും ഒരു പ്രത്യേകത തോന്നിയാൽ ജയന്തി. ഈവക സാധനങ്ങൾകൊണ്ടു് ആ ആളിനെ സല്ക്കരിക്കുക സാധാരണമാണു്. ആഗ്രായിൽ വച്ചു് എനിക്കു തിന്നാൻ മേവ (ഉണക്കിയ പഴവർഗ്ഗങ്ങൾ, ചിലപ്പോൾ മധുരദ്രവ്യങ്ങളുമായി കലർത്തിയിരിക്കും) തന്നതു് എന്നോടു തോന്നിയ പ്രത്യേകസ്നേഹത്തിന്റെയോ, ബഹുമാനത്തിന്റെയോ ഫലമായിട്ടായിരിക്കണം. ഇവിടെ വന്നശേഷവും ഒരുദിവസം അവൾ എനിക്കു "മേവ" തന്നു. അതെ, വിവാഹശേഷം അവൾ കൈക്കൊണ്ട മൌനവും അലസതയും ഉപേക്ഷിച്ചു് ആദ്യമായി ഉന്മേഷവും പ്രസന്നതയും പ്രകടിപ്പിച്ച ദിവസം. വള്ളത്തിൽവച്ചു സ്വയം പാടിയ ദിവസം. അന്നും ഒരു പ്രത്യേകതയുടെ ലക്ഷണമായിട്ടാണു് എനിക്കു മേവ തന്നതു്. ഇങ്ങനെ മേവയ്ക്കു ജയന്തി നല്കിയിട്ടുള്ള പ്രാധാന്യം സ്മരിച്ചതോടുകൂടി ഞാൻ ശങ്കാകുലനായിത്തീൎന്നു. ഈ ഘട്ടത്തിൽ കൈലാസ് തുലോം സംതൃപ്തനായി പറഞ്ഞു:—

"ജയന്തിക്കറിയാം മേവ എനിക്കു വളരെ ഇഷ്ടമാണെന്നു്. അക്കാൎയ്യം അവൾ ഇപ്പോഴും മറന്നിട്ടില്ല. കുറേക്കാലമായി മിശ്രജിയുടെ വീട്ടിൽ ചെന്നാൽ ചായയ്ക്കു മേവ ഇല്ലാതിരിക്കുകയില്ല. എപ്പോഴോ ഒരിക്കൽ ഞാൻ മേവയുടെ ഗുണങ്ങളെപ്പററി പറഞ്ഞു. അതുമുതൽ ഏതവസരത്തിലും അവിടെ അതുണ്ടായിരിക്കും."

ഞാൻ മനസ്സിൽ ശങ്കിച്ചതുതന്നെ കൈലാസ് വെളിപ്പെടുത്തി. ചിലപ്പോൾ ഒരേകാൎയ്യംതന്നെ രണ്ടുപേരുടെ മനസ്സിൽ ഉദിക്കും. യാദൃച്ഛികമാണെങ്കിലും ഇങ്ങനെ ഒരു വിചാരൈക്യം ഉണ്ടാകാറുണ്ടല്ലോ.

ജയന്തിയുടെ ഓരോ വാക്കും അവളുടെ ഓരോ പെരുമാററവും ആദ്യംമുതല്ക്കേ ഗഹനമായ ഒരു പ്രശ്നമാണു്. വാക്കുകൾക്കോ, പ്രവൃത്തികൾക്കോ തമ്മിൽ ഒരിക്കലും പൊരുത്തം കാണാറില്ല. അവളുടെ നടപ്പിലും, ഇരുപ്പിലും, നില്പിലും, കരച്ചിലിലും, ചിരിയിലും, ഉറക്കത്തിലും എല്ലാം എന്തോ ഒരു രഹസ്യം ഉണ്ടു്. എത്രകാലം അവളോടുകൂടി കഴിച്ചുകൂട്ടിയാലും ആ രഹസ്യം മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിക്കുമെന്നു് എനിക്കു വിചാരമില്ല. ഒരു കുരുക്കു് അഴിക്കുമ്പോൾ മറെറാന്നു പെട്ടെന്നു് ഉണ്ടാകുന്നു. അതിനാൽ, ആത്മരക്ഷയിലുള്ള സ്വാഭാവികമായ ആകാംക്ഷയായിരിക്കാം എന്നെ ഈവക കാര്യങ്ങളിലെല്ലാം ദത്തദൃഷ്ടിയാക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്നതു്.

അദ്ധ്യായം എൺപത്തിയൊന്നു്

കൈലാസിനോടുള്ള ജയന്തിയുടെ പെരുമാററത്തിൽ ആദ്യത്തെ ദിവസംകണ്ട അസ്വാഭാവികത, ഒന്നോ രണ്ടോ ദിവസം കഴിഞ്ഞതോടുകൂടി നിശ്ശേഷം നീങ്ങി; അവൾ അധികം സംസാരിക്കാറില്ലെങ്കിലും ചോദ്യങ്ങൾക്കുത്തരംപറയുന്നതു് അവൾക്കു സഹജമായ രീതിയിലാണു്. കൈലാസ് ചിലപ്പോൾ തന്റെ ദിക്സഞ്ചാരം വർണ്ണിക്കും; മററുചില സന്ദർഭങ്ങളിൽ തന്റെ പരിചയക്കാരിൽ ചിലരെ വിമർശിക്കും; ചിലപ്പോൾ ചില പ്രസിദ്ധനേതാക്കന്മാരുടെ ജീവിതത്തെ പരാമർശിച്ചു പല നേരമ്പോക്കുകളും പറയും. ഇതെല്ലാം അതിയായ താല്പര്യത്തോടുകൂടി ജയന്തി ശ്രദ്ധിക്കാറുണ്ടു്. അവൾ എന്തെങ്കിലും ജോലി ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നാലും കൈലാസ് സംസാരിക്കാൻ തുടങ്ങിയാൽ അവളുടെ നോട്ടവും ശ്രദ്ധയും അയാളിൽ ആയി

ത്തീരും. ഈ പരമാൎത്ഥം മനസ്സിലാക്കിത്തന്നെയായിരിക്ക ണം കൈലാസ് വളരെ തന്മയത്വത്തോടുകൂടി സംസാരി ക്കാൻ പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധിക്കുന്നതു്.

രണ്ടുദിവസങ്ങളായി ഇരുളടഞ്ഞുകിടന്ന ആകാ ശം തെളിഞ്ഞിരിക്കുന്നു; തണുത്ത കാററു് വീശുന്നുണ്ടു്. ടെറസ്സിൽ പോയിരുന്നു് വെയിൽ ഏല്ക്കാമെന്നു കൈലാ സ് അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ടെറസ്സിൽ ജമുക്കാളവും അതിന്മീ തെ വിരിപ്പും വിരിച്ചു തയ്യാറാക്കിയശേഷം ഞങ്ങൾ അവി ടെ ഇരുന്നു. ജയന്തിക്കു പ്രത്യേകിച്ചു ജോലിയൊന്നുമില്ലാതി രുന്നതിനാൽ അവളും ടെറസ്സിൽ എത്തി ഞങ്ങൾക്കു പിൻതിരിഞ്ഞിരുന്നുകൊണ്ടു് തയ്യൽജോലിയിൽ ഏൎപ്പെട്ടു. അപ്പഴപ്പോൾ വീശുന്ന തണുത്ത കാററു് ദുസ്സഹമായിരു ന്നെങ്കിലും വെയിൽ ഏല്ക്കുവാൻ എല്ലാവൎക്കും താല്പൎയ്യം ഉണ്ടായിരുന്നു.

കൈലാസ്:—ഈ കാററു് തട്ടുമ്പോൾ ഞാൻ കാശ്മീരിലെ ക്കാൎയ്യം ഓൎമ്മിക്കുന്നു. മേയ് ഒടുവിൽ ഞാൻ രണ്ടു സ്നേഹിതന്മാരോടുകൂടി ശ്രീനഗരിൽനിന്നു ഖിലൻമ ൎഗ്ഗിൽ എത്തി. മഞ്ഞിൽക്കൂടി കുതിരപ്പുറത്തു സഞ്ച രിച്ചു ഞങ്ങൾ സൂൎയ്യരശ്മി ഏററു വല്ലാതെ വിയൎത്തു. എന്നാൽ പെട്ടെന്നു് ആകാശം ഇരുളടഞ്ഞു. അത്യന്തം ദുസ്സഹമാംവണ്ണം കാററു വീശിത്തുടങ്ങി. തുടൎന്നു് ഹിമവൎഷവും. ദേവസ്ത്രീകൾ സ്വൎഗ്ഗത്തുനിന്നു പുഷ്പവൃഷ്ടിചെയ്യുന്നെന്നു തോന്നുമാറു് ചെറിയ മഞ്ഞുകട്ടകൾ ഞങ്ങളുടെ ദേഹത്തു വീണുതുടങ്ങി. പള്ളികളുള്ള വിരിപ്പിൽ കുട്ടികൾ എന്നപോലെ, ഞങ്ങൾ വളരെനേരം തറയിൽ വിതറിക്കിടന്ന മഞ്ഞിൽ ചാടുകയും ഓടുകയും ചെയ്തു. ഞങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഒരു കവി ഉണ്ടായിരുന്നു. അയാൾ വള രെനേരം നല്ല പാട്ടുകൾ പാടി. അയാൾ പാടിയ

ഒരു പാട്ടു് എനിക്കു വളരെ പിടിച്ചു. അതു് ടാഗോറിന്റെ ഒരു കവിതയായിരുന്നു. ഭൈരവിരാഗത്തിൽ അതു് അയാരം പാടി. അതിന്റെ അർത്ഥവും അയാരം പറഞ്ഞു."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അയാരം മൂളിത്തുടങ്ങി—

"ഓഗോ കാഢാൽ! ആമാരേ കാഢാൽ
കോരേച്ചോ,
ആരോ കി തോമാര ചാ ഈ!
ഓഗോ ഭിഖാരീ! ആമാർ ഭിഖാരി! ചോലേച്ചോ
കി കാതർ ഗാൻ ഗാഹി?"

എനിക്കു ബങ്കാളിഭാഷ അറിഞ്ഞുകൂടെങ്കിലും ഗാനത്തിന്റെ ആശയം ഏതാണ്ടു മനസ്സിലായി. എന്നാൽ ഗാനത്തെക്കാരം എന്നെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തിയതു് കൈലാസിന്റെ ശബ്ദമാധുര്യവും ലാളിത്യവുമാണു്. യാതൊരാരംക്കും ആ ശബ്ദമാധുര്യം ആസ്വാദ്യമായി തോന്നാതിരിക്കുകയില്ല. കൈലാസിനു് ഇത്ര ഭംഗിയായി പാടാൻ കഴിയുമെന്നു് ഞാൻ ധരിച്ചിരുന്നില്ല. കുട്ടിക്കാലത്തു് ചില സംഗീതോപകരണങ്ങരം വായിക്കാൻ അയാരംക്കു താല്പര്യം ഉണ്ടായിരുന്നു. എങ്കിലും സംഗീതകലയിൽ കൈലാസു് ഇത്ര വിദഗ്ദ്ധനാണെന്നു സങ്കല്പിക്കാൻപോലും എനിക്കു കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല.

കൈലാസ്സു് കുറേനേരം പാടി; അനന്തരം ഹാർമ്മോണിയവും തബലയും കൊണ്ടുവരാൻ പറഞ്ഞു.

ഞാൻ:—ഹാർമ്മോണിയം കൊണ്ടുവരാൻ പറയാം. പക്ഷേ തബല എന്തിനാണു്; അതു വായിക്കാൻ ആളില്ലല്ലോ.

കൈലാസു്:—എന്തു്? നിങ്ങരംക്കു തബലവായിക്കാൻ അറിഞ്ഞുകൂടെ?

ഞാൻ:—ഓഹോ! എന്നാണോ വിചാരം! ഞാൻ ചില പ്പോൾ തബല എട്ടുമുത്തുവച്ച ശബ്ദം ഉണ്ടാക്കും; എന്നല്ലാതെ ശരിക്കു വായിയ്ക്കാൻ അറിഞ്ഞുകൂടാ.

കൈലാസ്:—അതിനെന്തു്? ജയന്തി ഭംഗിയായി വായിക്കു മല്ലോ. എന്താ ജയന്തീ?

ജയന്തി കൈലാസിനെ ഒന്നു നോക്കി; എങ്കിലും ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ മുഖം തിരിച്ചുകളഞ്ഞു. വീണ്ടും തുന്നൽ തുടങ്ങിയശേഷം അവൾ മെല്ലെ, അലക്ഷ്യമായി, പറ ഞ്ഞു:—

"എനിക്കു് തബലയും അബലയും ഒന്നും വായിക്കാൻ കഴിയുകയില്ല."

ജയന്തിയെ നിർബ്ബന്ധിക്കാൻ കൈലാസ് ധൈര്യ പ്പെട്ടില്ല.

കൈലാസ്:—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ തബല വേണ്ട; ഹാ ർമ്മോണിയം കൊണ്ടുവരാൻ പറയു.

ഞാൻ ഭൃത്യനെക്കൊണ്ടു് ഹാർമ്മോണിയം കൊണ്ടു വരുവിച്ചു. കൈലാസ്സിൻെറ നീണ്ടുമെലിഞ്ഞ വിരലുകൾ കുറേനേരം ഹാർമ്മോണിയത്തിൻെറ കട്ടകളിൽ വിഹരി ച്ചു. അനന്തരം ഭൈരവിരാഗം വായിച്ചുകൊണ്ടു്, കണ്ഠം ശുദ്ധിയാക്കിയശേഷം പാടാൻതുടങ്ങി:

"അകേലീ ന ജായിയോ രാധേ
ജമുനാ കേതീർ"

ഹാ! ജയന്തി അന്നു വള്ളത്തിലിരുന്നു പാടിയ പാട്ടു്! അതേ രാഗം! അതേ ഈണം! കൈലാസ് കണ്ണുകൾ അട ച്ചു് സംഗീതത്തിൽ ലയിച്ചു. എന്തൊരു മാററമാണു് അയാളുടെ മുഖത്തു പെട്ടെന്നു പ്രത്യക്ഷമായതു്! എപ്പോ ഴും കാണാറുള്ള അശ്രദ്ധ നിശ്ശേഷം മാറിയിരിക്കുന്നു. അതി നു പകരം ഒരു പ്രത്യേക വശ്യത കളിയാടുന്നു. സ്ത്രീകളെ

വശീകരിക്കാൻ താൻ സമർത്ഥനാണെന്നു കൈലാസ് പറയാറുള്ളതു വെറുതേയല്ലെന്നു് എനിക്കു തോന്നി.

ജയന്തി തയ്യൽ നിർത്തി; കൈലാസ്സിനെ അവൾ തെല്ലു സംഭ്രമത്തോടുകൂടി നോക്കി. അവളുടെ നനഞ്ഞ കണ്ണുകളിൽ എന്തെല്ലാമോ വികാരങ്ങൾ നിഴലിച്ചു. എന്നെ നോക്കിയശേഷം അവൾ എഴുന്നേററുനിന്നു. അപ്പോഴും അവളുടെ ശരീരം ആസകലം വിറയ്ക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. അവൾ വീണുപോകുമെന്നു ഞാൻ ഭയന്നു. പെട്ടെന്നു ഞാൻ അവളുടെ അടുത്തെത്തി കൈയ്ക്കു പിടിച്ചുകൊണ്ടു് ചോദിച്ചു:—

"ഉം, സുഖമില്ലേ?"

എൻെറ കൈയ് മാററിയിട്ടു് അവൾ മറുപടി പറഞ്ഞു:—

"ഒന്നുമില്ല; അങ്ങു പോയിരിക്കണം. എനിക്കൊന്നുമില്ല. ഞാൻ ചില കാര്യങ്ങൾക്കായി താഴത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു."

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം ചുവരിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു് മെല്ലെ നടന്നു് അവൾ താഴത്തേയ്ക്കു പോയി.

എൻെറ സമാധാനം നശിച്ചു; ഞാനും ഒന്നും പറയാതെ അവളെ അനുഗമിച്ചു. ജയന്തി ഒരു കട്ടിലിൽ കിടക്കുകയായിരുന്നു.

"ജയന്തീ, എന്താണെന്നു പറയൂ; തല ചുററുന്നോ!"

അവൾ പിടഞ്ഞെഴുന്നേററു.

"അങ്ങും ഇങ്ങോട്ടു പോന്നോ? എനിക്കൊന്നുമില്ല. മുകളിലേയ്ക്കു പോകണം. അയാൾ തനിച്ചിരിക്കുകയല്ലേ?" ജയന്തി പറഞ്ഞു.

"നിന്നെ ഈ നിലയിൽ തനിച്ചു വിട്ടിട്ടുപോകാൻ എനിക്കു ധൈര്യമില്ല."

"ഞാൻ അവിടത്തെ കാലുപിടിച്ചു് അപേക്ഷിക്കുന്നു, അല്പനേരത്തേയ്ക്കു് എന്നെ തനിയേ വിടണമെന്നു്."

"അത്ര നിർബ്ബന്ധമോ" എന്നു മനസ്സിൽ കരുതിക്കൊണ്ടു് ഞാൻ മുകളിലേയ്ക്കു പോയി. വള്ളത്തിലിരുന്നു് അവൾ ആ പാട്ടുപാടിയ ദിവസം ഞാൻ ഓർമ്മിച്ചു. അന്നും അസാധാരണമായ ഒരു ഉത്സാഹം അവളിൽ കണ്ടു. ആ ഉത്സാഹലഹരി മൂത്തു് സന്നിയും ഉണ്ടായി. മറ്റൊരു കാര്യം. ജയന്തിയെ താൻ പാട്ടുപഠിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് കൈലാസ് പറയുന്നു. ആ സ്ഥിതിക്കു് അവൾ വള്ളത്തിൽ വച്ചു പാടിയതും ഇന്നു കൈലാസ്സ് പാടിയതുമായ പാട്ടു് അയാൾ അവളെ പഠിപ്പിച്ചതായിരിക്കണം. ജയന്തിയുടെ ജീവിതവുമായി അവിസ്മരണീയമായ എന്തോ ഒരു ബന്ധം ആ പാട്ടിനു് ഉണ്ടായിരിക്കുമെന്നും എനിക്കു തോന്നാതിരുന്നില്ല. ഞാൻ മുകളിൽ എത്തിയപ്പോൾ കൈലാസ്സ് പാട്ടു നിർത്തി ഒരു രാഗം വിസ്തരിക്കുകയായിരുന്നു.

അദ്ധ്യായം എൺപത്തിരണ്ടു്

ഏകദേശം രണ്ടുമണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞു് ജയന്തിയുടെ അസ്വാസ്ഥ്യം നീങ്ങി, അവൾ എഴുന്നേററിരുന്നു. ഊണുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ കൈലാസ് കാരംബോർഡ് എടുത്തു മേശപ്പുറത്തു വച്ചിട്ടു് എന്നെ കളിക്കാൻ ക്ഷണിച്ചു. എനിക്കു തീരെ ഇഷ്ടമില്ലായിരുന്നു. രാവിലെമുതൽ മനസ്സിനു തീരെ സ്വാസ്ഥ്യമില്ല. കുറേനേരം എവിടെയെങ്കിലും ഏകാന്തമായിരുന്നു് മനസ്സിൻെറ ഭാരം ലഘൂകരിക്കണമെന്നായിരുന്നു എൻെറ വിചാരം. കൈലാസ് വന്നതുമുതൽ നിഴൽപോലെ അയാൾ എപ്പോഴും എന്നോടുകൂടി ഉണ്ടായിരിക്കും. ഒരു നീചഗ്രഹം ബാധിച്ച അനുഭവമാണു് എപ്പോഴും

എനിക്കുള്ളതു്. ക്ഷണനേരമെങ്കിലും അയാളെ പിരിഞ്ഞിരിക്കാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ല മനസ്സിൽ ശല്യവും വെറുപ്പും വർദ്ധിച്ചുവന്നെങ്കിലും അതൊന്നും പുറത്തുകാട്ടാതെ അയാളുടെ ഹിതങ്ങൾ അനുസരിക്കുന്നേയുള്ളൂ. മനസ്സു കലങ്ങിമറിഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ വിനോദത്തിൽ ഏർപ്പെടാൻ ആർക്കു തോന്നും? എങ്കിലും കാരംകളിക്കണമെന്നുള്ള അയാളുടെ നിർബ്ബന്ധത്തിനും ഞാൻ വഴിപ്പെട്ടു. ജയന്തി തയ്യൽസാധനങ്ങൾ എടുത്തുകൊണ്ടു് അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി.

അഞ്ചുമണിക്കു ചായകുടിച്ചുശേഷം കൈലാസ് വള്ളംകളിക്കാൻ പോകാമെന്നു് അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. നല്ല കാററും തണുപ്പും ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും അയാൾ കൂട്ടാക്കിയില്ല. അതിനാൽ "ഇഷ്ടംപോലെ"എന്നു ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

"എന്താ ജയന്തി വരില്ലേ?"

"എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. അവളോടു ചോദിക്കണം." എന്നു് നീരസസൂചകമായി ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു. കൈലാസ്സ് നിസ്സങ്കോചം ജയന്തിയെ സമീപിച്ചു.

"ഞങ്ങൾ ബോട്ടിങ്ങിനു പോകുന്നു. നീ വരുന്നില്ലേ?"

കൈലാസ് ജയന്തിയോടു ചോദിച്ചു.

"എനിക്കു സുഖമില്ല; നിങ്ങളെല്ലാവരും പോകണം."

ജയന്തിയെ നിർബ്ബന്ധിക്കാൻ അയാൾക്കു മോഹം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും, എന്തുകൊണ്ടോ, അതിനു ധൈര്യപ്പെട്ടില്ല. ഞാനും കൈലാസ്സും പുറപ്പെട്ടു. എന്റെ വിചാരങ്ങളേയും വികാരങ്ങളേയുംപററി എന്തുപറയട്ടെ! എന്റെ സർവ്വസ്വവും കൊടുത്താൽ കൈലാസിനെ പറഞ്ഞയയ്ക്കാമെന്നു് ആരെങ്കിലും ഏററാൽ ഉടൻ സമ്മതിക്കത്തക്ക മനഃസ്ഥിതിയാണു് എനിക്കുള്ളതു്. അയാളിൽനിന്നും രക്ഷപ്പെടാൻ ഞാൻ അത്ര വെമ്പുകയാണു്. അത്രമാത്രം മനഃശല്യം അയാൾ ഉണ്ടാക്കുന്നുണ്ടു്. സകല അസ്വാസ്ഥ്യങ്ങൾക്കും

കാരണം അയാളാണു്. നാലഞ്ചുനിമിഷം സൈ്വരമായി ഒരിടത്തിരിക്കാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ല. എന്തൊരുനാശം!

കൈലാസാകട്ടെ, എന്റെ മനഃക്ലേശം മനസ്സിലാക്കുന്നില്ല. അയാൾ സന്തുഷ്ടനായി, ഉല്ലാസമായി കഴിയുകയാണു്. ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ വന്നശേഷം അയാളുടെ ആരോഗ്യവും അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. വള്ളത്തിൽ കയറിയ ശേഷം അയാൾ പറഞ്ഞു:—

"എന്തൊരു കഷ്ടം! ഒരുകുപ്പി ബ്രാൻഡി ഇല്ലല്ലോ. എന്റെ പെട്ടിയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഇവിടെ വന്നശേഷം ഇതുവരെ ഒരു കവിൾ കുടിച്ചിട്ടില്ല. നിങ്ങൾ സമ്മതിക്കുമെങ്കിൽ ഞാൻ ഓടിപ്പോയി എടുത്തുകൊണ്ടുവരാം."

വെറുപ്പും കോപവുംകൊണ്ടു ഞാൻ വിറച്ചു. ഞാൻ അയാളെ ദഹിപ്പിക്കുമാറു് ഒന്നു നോക്കി. എന്റെ ഉദ്ദേശം അയാൾ ധരിച്ചിരിക്കും. എന്തെന്നാൽ പിന്നീടു് അയാൾ ബ്രാൻഡിയെപ്പററി ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. സിംലായിലെ സെസ്സിൽഹോട്ടലിൽവച്ചു് അയാൾ കുടിക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടും എനിക്കു് വിശേഷിച്ചു് ഒന്നും തോന്നിയില്ല. എന്നാൽ, ഇന്നു ഞാൻ വിവാഹിതനാണു്; പത്നീസമേതം താമസിക്കുകയാണു്. എന്റെകൂടെ താമസിക്കുന്ന ഒരാൾ മദ്യപാനം ചെയ്യാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നതു് ക്ഷന്തവ്യമല്ല. അയാൾ വള്ളത്തിലിരുന്നു കുടിക്കാനാണു് ഇച്ഛിക്കുന്നതു്. എങ്കിലും ഞങ്ങൾ വീട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങേണ്ടവരല്ലേ? ഒരു മദ്യപാനിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് ഞാൻ എങ്ങനെ എന്റെ ഭാര്യയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകും! ചിന്തിക്കുന്തോറും എന്റെ കോപം വർദ്ധിക്കുന്നു. ഈ സന്ദർഭത്തിൽ കൈലാസിന്റെ കൈയിൽ ബ്രാൻറിക്കുപ്പി ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ പിടിച്ചുവാങ്ങി അയാളുടെ തലയിൽ ഞാൻ അടിക്കുമായിരുന്നു. ഈ വിചാരം മനസ്സിൽ ഉദിച്ചതോടുകൂടി എന്റെ തലയിൽ ആരോ ഘനമുള്ള സാധനംകൊണ്ടു് അടിച്ചതുപോലെ എനിക്കു

തോന്നി. ഇന്നു ജയന്തി എൻെറ ഭാൎയ്യയാണു്. ആ നില യിൽ അവളെ സ്നേഹിക്കുകയും ബഹുമാനിക്കുകയും ചെ യ്യുന്നു. ഒരു മദ്യപാനിയെ അവളുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു കൂട്ടി ക്കൊണ്ടു പോകാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നില്ല. പക്ഷേ,............ പക്ഷേ, കൈലാസ് അവളെ പാട്ടുപഠിപ്പിച്ചപ്പോൾ എത്രദിവസം കുടിച്ചുകൊണ്ടു് അവളുടെ അടുത്തു ചെന്നിരി ക്കും? പിന്നെ........ പിന്നെ......

എൻെറ തല കറങ്ങിത്തുടങ്ങി. അതാ, എന്താണു കേൾക്കുന്നതു്! കൈലാസ് ഖമാശ്രാഗം വിസ്തരിച്ചശേഷം പാടുകയാണു്.

"പൻഘട്ട് മുരളിയാ ബാജേ, സഖി!
സ്തിമിത യുവതി ഗൺ,
ഠാഡീ അചേതൻ,
പുളകിത് സബ്ത്തൻ
പൻഘട്ട് മുരളിയാ ബാജേ!"

സംഗീതം വായുമണ്ഡലത്തെ ഭേദിച്ചുകൊണ്ടു പാ യുന്നു; അതോടൊപ്പം എൻെറ ഹൃദയത്തേയും തകൎക്കുന്നു. കൈലാസ്സിൻെറ കഴുത്തിൽപിടിച്ചു ഞെരിച്ചു് അയാളുടെ കഥകഴിച്ചാൽ എന്തെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. നീചൻ! ദുഷ്ടൻ! പാപി! ജയന്തിയെ വിവാഹംചെയ്യാൻ നീ നിർബ്ബ ന്ധിച്ചതു് ഇതിനുവേണ്ടിയാണോ! നിൻെറ സംഗീതനൈപു ണ്യം നീ എന്നിൽനിന്നും മറച്ചു; നീ ജയന്തിയെ സംഗീതം അഭ്യസിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള വിവരവും ഒളിച്ചു. ഹാ!...... എനിക്കു തലവേദന പിടിപെട്ടു. വള്ളത്തിൽ കയറിയ ശേഷം വീട്ടിൽ എത്തുന്നതുവരെ ഞാൻ അയാളോടു സംസാ രിച്ചില്ല. ചോദ്യങ്ങൾക്കെല്ലാം മറുപടി ഒരു മൂളൽമാത്രമാ യിരുന്നു. അതിനാൽ ആയാൾ മൂളിപ്പാട്ടും വള്ളക്കാരനുമായു ള്ള സംഭാഷണവുംകൊണ്ടു് അധികസമയവും കഴിച്ചുകൂട്ടി.

"ഉം, പോക്കു."

"പക്ഷേ, പക്ഷേ, നിങ്ങൾ തെററിദ്ധരിച്ചിരിക്കുകയാണു്.........ഞാൻ......ഞാൻ........."

കൈലാസ് വിക്കിവിക്കി പറഞ്ഞു.

"ഉം, പോക്കു."

ഞാൻ വീണ്ടും ഗൎജ്ജിച്ചു. കോപാധിക്യത്താൽ ഞാൻ ഇരുകരങ്ങളുംകൊണ്ടു് അയാളെ വാതലിൻെറനേൎക്കു തള്ളി; അയാൾ കമിഴ്ന്നുവീണു; ആ വീഴ്ചയിൽ ചെറുതായെങ്കിലും മുറിവുപററിയിരിക്കണം. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ 'ഓ' എന്നു നിലവിളിച്ചുകൊണ്ടു് ജയന്തിയും നിലംപതിച്ചു. അവളുടെ കൃഷ്ണമണികൾ മുകളിലേക്കു് ഉയൎന്നു. കൈകാലുകൾകൊണ്ടു് തറയിൽ അടിക്കാൻ തുടങ്ങി. വായിൽനിന്നു് "ഗാ, ഗാ" എന്ന ശബ്ദം പുറപ്പെട്ടു. അവൾക്കു സന്നി ബാധിച്ചിരിക്കുന്നെന്നു സ്പഷ്ടമായി. കൈലാസ് എഴുന്നേററു. അയാളുടെ പരിഭ്രമം മിക്കവാറും നീങ്ങി. അയാൾ എന്നെ തുറിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു് ദൃഢസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു:—

"നന്ദകിശോർ, തൻെറ ഈ പ്രവൃത്തിക്കു താൻ ജീവിതകാലം മുഴുവൻ പശ്ചാത്തപിക്കും. നോക്കിക്കൊള്ളൂ."

ഇത്രയും പറഞ്ഞശേഷം കൈലാസ് പോയി. ഞാൻ ജയന്തിയെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ തുടങ്ങി; ഭൃത്യനെ ഉറക്കെ വിളിച്ചു. ഒരു വിശറി എടുത്തു് അവളെ വീശുകയും മുഖത്തും ശിരസ്സിലും വെള്ളം കുടയുകയും ചെയ്തു.

ഏകദേശം ഇരുപതു മിനിട്ടിനുശേഷമാണു് അവൾക്കു പ്രജ്ഞ ഉണ്ടായതു്. ഓൎമ്മയുണ്ടായ ഉടൻ അവൾ എൻെറ നേൎക്കുനിന്നു മുഖം തിരിച്ചുകളഞ്ഞു. എൻെറ മടിയിൽനിന്നു നീങ്ങി തറയിൽ കിടന്നു. ഞാൻ അവളോടു് എഴുന്നേററു കട്ടിലിൽ കിടക്കാൻ പറഞ്ഞു. അവൾ മറുപടി

പറഞ്ഞില്ല. ആ സന്ദർഭത്തിൽ നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ലെന്നു തോന്നിയതിനാൽ ഭൃത്യനോടു് അവളെ ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊള്ളാൻ പറഞ്ഞശേഷം ഞാൻ മുറിക്കുള്ളിൽ കടന്നു വാതൽ അടച്ചിട്ടു് കട്ടിലിൽ കയറിക്കിടന്നു. അല്പം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ എനിക്കു തോന്നി ഒരു ഡാക്ടറേയോ, വൈദ്യനേയോ വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരണമെന്നു്; ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അതിലേയ്ക്കു ഭൃത്യനെ അയയ്ക്കാമെന്നും. എന്നാൽ ഇതു രണ്ടും ചെയ്തില്ല. അങ്ങനെ ഞാൻ സുമാർ അഞ്ചുമണിക്കൂർ കിടന്നു. ഭൃത്യൻ ഇതിനകം രണ്ടുമൂന്നു പ്രാവശ്യം വാതലിൽ തട്ടുകയും ഭക്ഷണം കഴിക്കാൻ വിളിക്കുകയും ചെയ്തു. അപ്പോഴെല്ലാം ഞാൻ അവനെശാസിക്കുകയാണുണ്ടായതു്. ചിന്താധിക്യത്താൽ ഉറങ്ങാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. എന്റെ ശിരസ്സിലെ രക്തം മുഴുവൻ ഉണങ്ങി കട്ടിപിടിച്ചുപോയെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ഒന്നരമണിയ്ക്കുശേഷം ഞാൻ എഴുന്നേറ്റു് വാതൽതുറന്നു പുറത്തുവന്നു് അടുത്തമുറിയിലേയ്ക്കു നോക്കി. ജയന്തി തറയിൽനിന്നും എഴുന്നേറ്റു് കട്ടിലിൽ കയറിക്കിടക്കുന്നു. അനന്തരം ഞാൻ ഏണിപ്പടികൾ ഇറങ്ങി താഴത്തേയ്ക്കു പോയി. കൈലാസ് പെട്ടിയും സാമാനങ്ങളും എടുത്തുകൊണ്ടു പോയെന്നു് ഭൃത്യൻ പറഞ്ഞു. ഞാൻ റോഡിൽ ഇറങ്ങി നടക്കാൻ തുടങ്ങി. നടന്നുനടന്നു് നദീതീരത്തു് എത്തി. പിന്നെയും കരയിൽക്കൂടി നടന്നു. കേശാദിപാദം തീ പിടിച്ചു നീറുന്നതുപോലെയുള്ള ഒരു അനുഭവമാണു് എനിക്കുണ്ടായതു്. ഒരു കത്തികൊണ്ടു ശിരശ്ഛേദം ചെയ്തു് രക്തപ്രവാഹത്തോടൊപ്പം സകല ഹൃദയവേദനകളും ഒഴുക്കിക്കളയുകയോ, നദിയിൽ ചാടി മനസ്സിന്റെയും ശരീരത്തിന്റെയും ചുകച്ചിൽ തീർക്കുകയോ ചെയ്താലെന്തെന്നു ഞാൻ സംശയിച്ചു. എങ്കിലും പിന്നെയും യാത്രതുടരുകയാണു ചെയ്തതു്. എത്രനേരം നടക്കണമെന്നോ എവിടെവരെ നടക്കണമെന്നോ ഒരു വിചാരവുമില്ല. കുറേക്കൂടി നടന്നശേഷം അടുത്തുകണ്ട വയലിലെ പച്ചപ്പുല്ലിൽ

നീണ്ടുനിവൎന്നു കിടന്നു. മാഘമാസം പകുതി കഴിഞ്ഞതി നാൽ വയലുകളിൽ കടുക പൂത്തുകിടക്കുന്നു. ബനാറീസ്സിൽ പഠിച്ചിരുന്ന കാലത്തു് ഇങ്ങനെ കടുക പൂത്തുകിടക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. അപ്പോഴെല്ലാം വസന്തകാലസ്മരണയിൽ ഞാൻ ആനന്ദിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. ഇന്നാകട്ടെ, ഇതു കണ്ടിട്ടു് വേദ നയാണു് എനിക്കുണ്ടായതു്.

പല കാൎയ്യങ്ങളെപ്പറ്റിയും ആലോചിക്കാൻ ഞാൻ ആശിച്ചു; പക്ഷെ, സാധിച്ചില്ല. മനസ്സു് അത്രമാത്രം കല ങ്ങിമറിഞ്ഞിരുന്നു. നേരം ഇരുട്ടിത്തുടങ്ങിയിട്ടും ഞാൻ എഴു നേററില്ല. നക്ഷത്രങ്ങൾ ഓരോന്നായി പ്രകാശിച്ചുതുടങ്ങി. ബനാറീസ്സിൽവച്ചു് ശാന്തിയുടെ പാവനാശ്രുക്കൾ കണ്ടു കൊണ്ടു് പോയി ഗംഗാതീരത്തു് മണൽപ്പുറത്തു് നക്ഷത്ര ങ്ങളെ നോക്കിക്കൊണ്ടു കിടന്നതു് ഞാൻ സ്മരിച്ചു. അന്ന ത്തേയും, ഇന്നത്തേയും അനുഭവങ്ങൾ തമ്മിൽ എന്തൊരു വ്യത്യാസം' എന്തായാലും പൂൎവ്വകാലസ്മരണകൾ ഉപേക്ഷി ക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചു.

ഊളന്മാർ കൂട്ടത്തോടെ, അടുത്തെവിടെയോ നിന്നു കൂകുന്നതു കേട്ടു. "ശാന്തിയുടെ കാൎയ്യങ്ങൾ മറക്കാൻ എത്ര കാലം നീ ഇങ്ങനെ ശ്രമിക്കും? സാദ്ധ്യമല്ല; മരണംവരെ നിനക്കു മറക്കാൻ കഴിയുകയില്ല. നീ അവളെ മറക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്തോറും അവളെപ്പററിയുള്ള സ്മരണ ഉറയ്ക്കുകയേ ഉള്ളു. അവളുടെ ഹൃദയംചുട്ടുള്ള ശാപം നിന്നെ കരയിച്ചു കരയിച്ചു കൊല്ലുകയോ, ഭ്രാന്തനാക്കിത്തീൎക്കുകയോ ചെയ്യാ തിരിക്കുകയില്ല. ശാന്തിയെ ഉപേക്ഷിച്ചു് സ്വസഹോദര ൻെറ ഗൂഢാലോചനയ്ക്കു വഴിപ്പെട്ടു്, കുലവും ധനവുംനോ ക്കി സുന്ദരിയായ ഒരു യുവതിയെ വിവാഹംചെയ്തശേഷം അവളെ തൻെറ ചൊല്പടിയിൽ നിൎത്താൻ ശ്രമിക്കുന്നു! പരാധീനയായ ഒരു പെൺകുട്ടിയുടെ വ്യക്തിത്വത്തെ തക ൎത്തു് സ്വന്തം ഗൌരവത്തെ വിജയിപ്പിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കു

ന്നു! വൃഥാശ്രമം! അവളുടെ വ്യക്തിത്വത്തിന്റെ ലേശം പോലും നശിപ്പിക്കാൻ നിനക്കു സാധിച്ചിട്ടില്ല. പ്രത്യുത, ഈ മത്സരത്തിൽ അവളാണു വിജയിച്ചിരിക്കുന്നതു്. രാത്രിയാകുന്ന വസ്ത്രത്തിന്റെ പുറ്റംകൊണ്ടു മുഖംമറച്ചു് ആശ്വാസംനേടാൻ നീ മുതിരുന്നു! ഭീരു! നീ ഒരുകൈ വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിമരിക്കാത്തതെന്തു്? എന്നിങ്ങനെ ആ ഊളന്മാർ എന്നെ പരിഹസിക്കുന്നതായി, എന്റെ ചിന്താഗതികൊണ്ടായിരിക്കാം, എനിക്കു തോന്നി.

ആകപ്പാടെ സർവ്വത്ര ഭയാനകമായി! നദീപ്രവാഹം മൂലം ഉണ്ടാകുന്ന കളകളശബ്ദം ഒന്നുമാത്രമേ അല്ലാതുള്ളൂ. എന്റെ ഹൃദയം തകരുന്നു. എന്റെ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു. ഗോമതീനദി മാത്രം എന്നിൽ അനുകമ്പ കാണിക്കുന്നുണ്ടു്. “ഹാ! ഗോമതീ, ആകൃതികൊണ്ടും കളകളനാദംകൊണ്ടും നീ ശൈശവത്തിലും ബാല്യത്തിലും എന്നെ പ്രീണിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്. യൌവ്വനത്തിന്റെ മാദകലഹരിയിൽ നിന്നെ മറന്നിരുന്നെങ്കിലും ഇന്നു പലവിധ ദുഃഖങ്ങളിൽ ആമഗ്നനായി, ആശ്വാസം കൊതിച്ചു നിന്നെ സമീപിച്ചിരിക്കുകയാണു്! മറ്റൊന്നും എനിക്കതു ലഭിക്കുകയില്ല. നീ എന്നെ നിന്റെ ഹൃദയാഗാരത്തിൽ സ്വീകരിച്ചു് എനിക്കു മുക്തി നല്കുകയില്ലേ?”

ഞാൻ പെട്ടെന്നു് എഴുന്നേററു. ഗോമതീനദിയിലെ ശീതളജലത്തിൽ ചാടി നിത്യാശ്വാസം നേടാമെന്നായിരുന്നു എന്റെ ആഗ്രഹം. പക്ഷേ, അതു ചെയ്തില്ല. ഞാൻ അനുഭവിക്കേണ്ട ദൈവശിക്ഷകൾ മുഴുവൻ അനുഭവിക്കേണ്ടേ? അതുകൊണ്ടായിരിക്കാം ആററിൽ ചാടി മരണം വരിക്കാൻ എനിക്കു ധൈര്യം ഉണ്ടാകാഞ്ഞതു്.

നീണ്ടുനിവന്നു കിടന്നു. മാഘമാസം പകുതി കഴിഞ്ഞതിനാൽ വയലുകളിൽ കടുകു പൂത്തുകിടക്കുന്നു. ബനാറീസ്സിൽ പഠിച്ചിരുന്ന കാലത്തു് ഇങ്ങനെ കടുകു പൂത്തുകിടക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. അപ്പോഴെല്ലാം വസന്തകാലസ്മരണയിൽ ഞാൻ ആനന്ദിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. ഇന്നാകട്ടെ, ഇതു കണ്ടിട്ടു് വേദനയാണു് എനിക്കുണ്ടായതു്.

പല കാര്യങ്ങളെപ്പററിയും ആലോചിക്കാൻ ഞാൻ ആശിച്ചു; പക്ഷേ, സാധിച്ചില്ല. മനസ്സു് അത്രമാത്രം കലങ്ങിമറിഞ്ഞിരുന്നു. നേരം ഇരുട്ടിത്തുടങ്ങിയിട്ടും ഞാൻ എഴുന്നേററില്ല. നക്ഷത്രങ്ങൾ ഓരോന്നായി പ്രകാശിച്ചുതുടങ്ങി. ബനാറീസ്സിൽവച്ചു് ശാന്തിയുടെ പാവനാശ്രുക്കൾ കണ്ടുകൊണ്ടു് പോയി ഗംഗാതീരത്തു് മണൽപ്പുറത്തു് നക്ഷത്രങ്ങളെ നോക്കിക്കൊണ്ടു കിടന്നതു് ഞാൻ സ്മരിച്ചു. അന്നത്തേയും, ഇന്നത്തേയും അനുഭവങ്ങൾ തമ്മിൽ എന്തൊരു വ്യത്യാസം' എന്തായാലും പൂർവ്വകാലസ്മരണകൾ ഉപേക്ഷിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചു.

ഊളന്മാർ കൂട്ടത്തോടെ, അടുത്തെവിടെയോ നിന്നു കൂകുന്നതു കേട്ടു. "ശാന്തിയുടെ കാര്യങ്ങൾ മറക്കാൻ എത്രകാലം നീ ഇങ്ങനെ ശ്രമിക്കും? സാദ്ധ്യമല്ല; മരണംവരെ നിനക്കു മറക്കാൻ കഴിയുകയില്ല. നീ അവളെ മറക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്തോറും അവളെപ്പററിയുള്ള സ്മരണ ഉറയ്ക്കുകയേ ഉള്ളു. അവളുടെ ഹൃദയംചുട്ടുള്ള ശാപം നിന്നെ കരയിച്ചു കരയിച്ചു കൊല്ലുകയോ, ഭ്രാന്തനാക്കിത്തീർക്കുകയോ ചെയ്യാതിരിക്കുകയില്ല. ശാന്തിയെ ഉപേക്ഷിച്ചു് സ്വസഹോദരന്റെ ഗൂഢാലോചനയ്ക്കു വഴിപ്പെട്ടു്, കുലവും ധനവുംനോക്കി സുന്ദരിയായ ഒരു യുവതിയെ വിവാഹംചെയ്തുശേഷം അവളെ തന്റെ ചൊല്പടിയിൽ നിത്താൻ ശ്രമിക്കുന്നു! പരാധീനയായ ഒരു പെൺകുട്ടിയുടെ വ്യക്തിത്വത്തെ തകർത്തു് സ്വന്തം ഗൌരവത്തെ വിജയിപ്പിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കു

ന്നു! വൃഥാശ്രമം! അവളുടെ വ്യക്തിത്വത്തിന്റെ ലേശം പോലും നശിപ്പിക്കാൻ നിനക്കു സാധിച്ചിട്ടില്ല. പ്രത്യുത, ഈ മത്സരത്തിൽ അവളാണു വിജയിച്ചിരിക്കുന്നതു്. രാത്രിയാകുന്ന വസ്ത്രത്തിന്റെ പുച്ഛംകൊണ്ടു മുഖംമറച്ചു് ആശ്വാസംനേടാൻ നീ മുതിരുന്നു! ഭീരു! നീ ഒരുകൈ വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിമരിക്കാത്തതെന്തു്? എന്നിങ്ങനെ ആ ഊളന്മാർ എന്നെ പരിഹസിക്കുന്നതായി, എന്റെ ചിന്താഗതികൊണ്ടായിരിക്കാം, എനിക്കു തോന്നി.

ആകപ്പാടെ സർവ്വത്ര ഭയാനകമായി! നദീപ്രവാഹംമൂലം ഉണ്ടാകുന്ന കളകളശബ്ദം ഒന്നുമാത്രമേ അല്പാതുള്ളൂ. എന്റെ ഹൃദയം തകരുന്നു. എന്റെ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു. ഗോമതീനദി മാത്രം എന്നിൽ അനുകമ്പ കാണിക്കുന്നുണ്ടു്. “ഹാ! ഗോമതീ, ആകൃതികൊണ്ടും കളകളനാദംകൊണ്ടും നീ ശൈശവത്തിലും ബാല്യത്തിലും എന്നെ പ്രീണിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്. യൌവ്വനത്തിന്റെ മാദകലഹരിയിൽ നിന്നെ മറന്നിരുന്നെങ്കിലും ഇന്നു പലവിധ ദുഃഖങ്ങളിൽ ആമഗ്നനായി, ആശ്വാസം കൊതിച്ചു നിന്നെ സമീപിച്ചിരിക്കുകയാണു്! മറെറങ്ങും എനിക്കതു ലഭിക്കുകയില്ല. നീ എന്നെ നിന്റെ ഹൃദയഗഹ്വരത്തിൽ സ്വീകരിച്ചു് എനിക്കു മുക്തി നല്കുകയില്ലേ?”

ഞാൻ പെട്ടെന്നു് എഴുന്നേററു. ഗോമതീനദിയിലെ ശീതളജലത്തിൽ ചാടി നിത്യാശ്വാസം നേടാമെന്നായിരുന്നു എന്റെ ആഗ്രഹം. പക്ഷേ, അതു ചെയ്തില്ല. ഞാൻ അനുഭവിക്കേണ്ട ദൈവശിക്ഷകൾ മുഴുവൻ അനുഭവിക്കേണ്ടേ? അതുകൊണ്ടായിരിക്കാം ആററിൽ ചാടി മരണം വരിക്കാൻ എനിക്കു ധൈര്യം ഉണ്ടാകാഞ്ഞതു്.

അദ്ധ്യായം എൺപത്തിനാല്

വീട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങണമെന്ന് എനിക്കു വിചാരമില്ലായിരുന്നു. എങ്കിലും ജയന്തിക്കു ബാധിച്ചിരുന്ന സന്നിയെപ്പററി സ്മരിച്ചപ്പോഠം, രാത്രിയിൽ സഹായത്തിന്ന് ആരുമില്ലാതെ അവഠം കഷ്ടപ്പെട്ടുമെന്ന് ഓർത്തപ്പോഠം, തപ്പിത്തടഞ്ഞു ഞാൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു.

ജയന്തി മുറിയിൽ വിളക്കു കത്തിച്ചിട്ടുണ്ട്. കമ്പിളി കൊണ്ടു മുഖം മൂടി അവഠം കിടക്കുകയാണു്. ഞാൻ മനഃപൂർവ്വം ഒന്നു ചുമച്ചു. അവഠം ഒന്നു തിരിഞ്ഞുകിടന്നുവെങ്കിലും മുഖത്തുനിന്നു പുതപ്പു മാററിയില്ല.

ഞാൻ അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. അവിടെ നേരത്തേതന്നെ ഒരു കട്ടിലിൽ കിടക്ക വിരിച്ചിട്ടിരുന്നു. ഞാൻ ആ കട്ടിലിൽ കയറിക്കിടന്നു. ചുമ വന്നില്ലെങ്കിലും ഇടയ്ക്കിടെ കുറേശ്ശ ചുമയ്ക്കാതിരുന്നില്ല. താൻ തനിച്ചേയുള്ളുവെന്ന ഭീതി ജയന്തിക്കു വേണ്ടെന്നുകരുതി ഇങ്ങനെ ചെയ്തതാണു്. വളരെനേരം അങ്ങനെ ഞാൻ കിടന്നു. പിന്നീട് ഒന്നു മയങ്ങിയെങ്കിലും പെട്ടെന്ന് ഉണർന്നുപോയി.

മൂന്നുനാലുദിവസം ജയന്തിയോടു യാതൊന്നും സംസാരിക്കാതെ ഞാൻ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ഞാൻ അടുത്തുചെല്ലുമ്പോഴൊക്കെ അവഠം മനഃപൂർവ്വം ഒഴിഞ്ഞുമാറും. അവഠം എന്റെ അടുത്തുകൂടി നടന്നാൽമതി ഞാനും മാറിക്കളയും, അധികസമയവും ഞാൻ വീട്ടിനുവെളിയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടും; ചിന്താഭാരവും തജ്ജന്യമായ ദുഃഖവുംമൂലം ഗ്രാമത്തിനു പുറത്തുതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടും. നാലാംദിവസം അമാവാസ്യ ആയിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽനിന്നും രണ്ടുമൈൽ അകലെ മാഘമാസത്തിലെ അമാവാസ്യദിവസം ഒരു മേള നടത്താറുണ്ടു്. ഭൃത്യജനങ്ങളെല്ലാം അന്നു കാലത്തുതന്നെ മേളയ്ക്കു പോയി—ഞാനും ജയന്തിയും മാത്രം വീട്ടിൽ ശേഷിച്ചു.

അങ്ങനെ കഴിയാൻ ഞാൻ ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. തന്മൂലം ഞാനും പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. കാലത്തു് ഏഴുമണിക്കു വീട്ടിൽനിന്നും ഇറങ്ങിയിട്ടു് ഉച്ചതിരിഞ്ഞു് ഒരുമണിക്കാണു തിരിച്ചെത്തിയതു്. അടുക്കളയിലെ പുകക്കുഴലിൽക്കൂടി ക്രമത്തിലധികം പുക വമിക്കുന്നതാണു് ആദ്യമായി ഞാൻ കണ്ടതു്. എന്നാൽ അതൊരു സാധാരണസംഭവംപോലെ മാത്രമേ എനിക്കു തോന്നിയുള്ളു. അഞ്ചാറുമണിക്കൂർ അങ്ങുമിങ്ങും അലഞ്ഞുനടന്നു് അത്യന്തം ക്ഷീണിച്ചിരുന്നതിനാൽ എവിടെയെങ്കിലും ഒന്നു നീണ്ടുനിവന്നു കിടക്കണമെന്നായിരുന്നു എന്റെ ഏക ആശ. ഞാൻ മുകളിലത്തെ നിലയിൽ കയറി ഞാനും ജയന്തിയും ഒരുമിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടിവന്ന മുറിയിൽ നോക്കിയപ്പോൾ അവിടെ ആരും ഇല്ല. താഴെ ഉണ്ടായിരിക്കുമെന്നു സമാധാനിച്ചു് അടുത്ത മുറിയിൽപോയി ഞാൻ സുഖമായി കിടന്നു. കഴിഞ്ഞ മൂന്നുനാലു ദിവസങ്ങളായി ഈ മുറിയിലാണു ഞാൻ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതു്. നാലഞ്ചുമിനിട്ടു കിടന്നിട്ടും ഉറക്കം വന്നില്ല. എങ്കിലും എഴുന്നേൽക്കാൻ ഇഷ്ടമില്ലായിരുന്നു. എന്തോ, അജ്ഞാതമായ കാരണത്താൽ, ഒരു ഭീതി എന്നിൽ ഉദിച്ചു. ഞാൻ പെട്ടെന്നു് എഴുന്നേററു താഴത്തേയ്ക്കു പോയി. പുക വമിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന മുറിയുടെനേക്കു നടന്നു. മുറി അകത്തുനിന്നും അടച്ചിരിക്കുന്നു. മുറി അടച്ചിട്ടുകൊണ്ടു് ആരും ഭക്ഷണം പാകംചെയ്യാറില്ല. എന്റെ ഭീതി വദ്ധിച്ചു. കതകു തള്ളിത്തുറക്കാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടു സാധിച്ചില്ല. ജയന്തിയേയും അരിവെയ്പുകാരനേയും മാറിമാറി വിളിച്ചു. യാതൊരു മറുപടിയും ഇല്ല. ഒരു ഭ്രാന്തനെപ്പോലെ ശക്തിമുഴുവൻ കതകിന്റെനേക്കു വീണ്ടും പ്രയോഗിക്കാൻ തുടങ്ങി. കതകു തുറന്നു.

ഹാ! എത്ര ഭയങ്കരമായ കാഴ്ച! അതു വണ്ണിക്കാൻ എനിക്കു ശക്തിയില്ല! ജയന്തി തീകത്തുന്ന അടുപ്പിന്റെ മീതേ

ഇരിക്കുന്നു. ശരീരം മുഴുവൻ തീ ആളിക്കത്തുന്നു! അപ്പഴപ്പോഠം മാംസവും എല്ലും പൊട്ടിത്തെറിക്കുന്ന ശബ്ദവും കേഠക്കാനുണ്ട്! എന്റെ തല കറങ്ങി, ശരീരം തളൎന്നു. ഞാൻ വീണുപോകുമെന്ന നിലയിൽ ആയി. എന്റെ ജീവിതത്തിൽ ഇതുവരെ മൃതദേഹം ദഹിപ്പിക്കുന്നതുപോലും ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല. കാശിയിലെ മണികൎണ്ണികാഘട്ടത്തിൽ കൂടി നടന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അപ്പോഴും മുഖംതിരിച്ചു നടന്നിട്ടേയുള്ളൂ. സ്വന്തം ഗൃഹത്തിൽ ഒരാഠ ജീവനോടെ ദഹിക്കുന്നതു കാണേണ്ടതായി വരുമെന്നു് അന്നു് ആരു വിചാരിച്ചു? ത്രിപാഠിയുടെ ഭാൎയ്യ ഒരുദിവസം ജയന്തിയോടു് ഒരു സ്ത്രീ വസ്ത്രത്തിൽ തീകൊളുത്തി മരിച്ച കഥ പറഞ്ഞതു് ഞാൻ ഓൎമ്മിച്ചു. തീ കെടുത്താനോ, ആരെയെങ്കിലും സഹായത്തിനു വിളിക്കാനോ എനിക്കു തോന്നിയില്ല. അതിനൊന്നും എനിക്കു ശക്തിയില്ലായിരുന്നു. അല്പനേരം ഇതികൎത്തവ്യതാമൂഢനായി നിന്നശേഷം പുറത്തിറങ്ങി ചില അയൽവാസികളെ വിവരം അറിയിച്ചു. അവർ ഓടിവന്നു തീകെടുത്തി.

തുടൎന്നു പല നടപടികളും വേണ്ടിവന്നു. പോലീസ്സുകാരെ വിവരം അറിയിച്ചു് അവരെക്കൊണ്ടു റിപ്പോൎട്ടു് എഴുതിക്കണം; പലതരക്കാരുടെ പലതരത്തിലുള്ള വിമൎശനങ്ങഠ കേഠക്കണം; അവരുടെ ആക്ഷേപശരങ്ങഠ മൎമ്മം പിളൎക്കുന്നവയായിരുന്നു. ഒടുവിൽ ജയന്തിയുടെ ശേഷിച്ച ശരീരം ശ്മശാനത്തു കൊണ്ടുപോയി ദഹിപ്പിച്ചു.

അടുത്തദിവസം ഭൃത്യൻ ജയന്തിയുടെ കട്ടിലിൽനിന്നും കിടക്ക എടുത്തു മാററിയപ്പോഠ അവളുടെ കൈയക്ഷരത്തിലുള്ള ഒരു എഴുത്തു കണ്ടുകിട്ടി. അതിൽ ഇപ്രകാരം എഴുതിയിരുന്നു:—

“എന്റെ അവസാനത്തെ നമസ്കാരം! സംഭവിക്കാനുള്ളതു് ഇതാ സംഭവിക്കാൻ പോകുന്നു. ത്രിപാഠിജിയുടെ

മായ്ത്ത ഒരു പെടൻകുട്ടി വെന്തുമരിച്ച കഥ എന്നെ കേൾപ്പിച്ചതുമുതൽ എൻെറ മനസ്സിൽ ഭാവിയെപ്പററി ഒരു ഉൽക്കണ്ഠ ജനിച്ചു. എൻെറ ഭാവനയിൽനിന്നു് ആ കഥ വിട്ടു മാറാതെയായി. എനിക്കു് സന്നിവാതം ഉണ്ടാവാൻ ഹേതു ആ കഥയാണു്. ആ സംഭവം മറക്കാൻ ഞാൻ എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും സാധിച്ചിട്ടില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, ആ സ്മരണ ദൃഢപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

അങ്ങു് "വിധി"യിൽ വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടെന്നു് ഒരിക്കൽ പറയുകയുണ്ടായി. ഞാൻ പതിമൂന്നാമത്തെ വയസ്സിൽ വിധിക്കു് സ്വയം അടിപെട്ടു. അതുകൊണ്ടു് ഇപ്പോൾ ഞാൻ ചെയ്യാൻതുനിയുന്ന ഭയങ്കരകൃത്യം എന്നെ അണുപോലും ചലിപ്പിക്കുന്നില്ല. പ്രത്യുത, അസാമാന്യമായ ഉല്ലാസവും അലൌകികമായ ആശയവും എന്നെ ബാധിച്ചിരിക്കുന്നു. മുക്തി! മോചനം! ജീവിതത്തിൽ ആദ്യമായി ഇന്നു ഞാൻ അതിനെപ്പററി ചിന്തിക്കുന്നു! ആ ചിന്ത എന്നെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നു! എത്രയെത്ര കുരുക്കുകൾ എന്നെ ബാധിച്ചിരുന്നു! വിവാഹാനന്തരം എത്ര കഠിനമായ കെട്ടുപാടുകൾ എൻെറ ആത്മാവിനെ പീഡിപ്പിച്ചുവന്നു! എന്നാൽ ഇപ്പോഴോ? എനിക്കു ഭയമില്ല; ഞാൻ അവയിൽനിന്നെല്ലാം മുക്തിനേടാൻ തുനിയുകയാണു്. ഈ ലോകത്തുള്ള യാതൊരു ശക്തിക്കും എന്നെ ബന്ധിച്ചു വീഴ്പ്പുമുട്ടിക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. ആ ദിവസം കൈലാസനാഥജി (ഇവിടെ സഹോദരൻ എന്ന അർത്ഥത്തിൽ കൈലാസ് എന്ന പേരിനോടു ചേർത്തു "ഭൈയ്യാ" എന്നു് എഴുതിയശേഷം അതു വെട്ടി നാഥജി എന്നു ചേർക്കുകയാണു് ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്) മൂന്നുനാലു് നിമിഷം ഏകാന്തതയിൽ എന്നോടു് സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു നിന്നതുകണ്ടു് അങ്ങയുടെ മനസ്സിൽ സംശയം ജനിച്ചു; ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ എന്തോ രഹസ്യവേഴ്ച ഉണ്ടെന്നു സംശയിച്ചു. സംശയിക്കയല്ല, വിശ്വസിക്കുകതന്നെ ചെയ്തുവെന്നു് പിന്നീടുള്ള അങ്ങയുടെ

പെരുമാററം വ്യക്തമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ പ്രേമബന്ധം പുലർത്തിവന്നതായി അങ്ങു് വിശ്വസിച്ചു. അതെ; ആ വിശ്വാസം തികച്ചും ശരിയായിരുന്നു. ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ പ്രേമബന്ധം ഉണ്ടായിരുന്നെന്നു് നിസ്സങ്കോചം ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. പരിതഃസ്ഥിതികളുടെ പ്രാതികൂല്യമോ, എന്റെ സ്വഭാവദൌർബ്ബല്യമോ കൊണ്ടു് ഞാൻ ഒഴിഞ്ഞുമാറിയില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനെ വരിച്ചു ധന്യയായി കഴിയുമായിരുന്നു. (ഈ വാചകം വായിച്ചപ്പോൾ ചുട്ടുപഴുപ്പിച്ച അനേകം ചുററികകൾകൊണ്ടു് ഒന്നിച്ചു് പ്രഹരിച്ചതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി.) അദ്ദേഹവുമായി എനിക്കു ലൌകികബന്ധം ഉണ്ടായിരുന്നോ എന്ന ചിന്ത ഈ സന്ദർഭത്തിൽ വ്യർത്ഥമാണു്. കാരണം, അങ്ങു് തികച്ചും വിശ്വസിക്കുന്ന ഒരു കാര്യമാണു് അതു്. എനിക്കു് അദ്ദേഹവുമായി ആദ്ധ്യാത്മികബന്ധം മാത്രമാണു് ഉണ്ടായിരുന്നതെന്നു പറഞ്ഞാൽ അങ്ങു വിശ്വസിക്കുകയില്ല. അതുകൊണ്ടു് ഇക്കാര്യത്തിൽ എന്റെ നിരപരാധിത്വം സ്ഥാപിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നതു് വെറുതെയാണെന്നു് എനിക്കറിയാം. ഏതായാലും, ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ സ്നേഹിക്കുന്നു എന്നു് ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ലോകസമക്ഷം വെളിപ്പെടുത്താൻ ലേശവും ലജ്ജിക്കുന്നില്ല.

നാം തമ്മിലുള്ള വിവാഹം നടന്നതോടുകൂടി അങ്ങയുടെ ജീവിതസഖിയാകാൻ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു. ഈ നിശ്ചയം പാലിക്കുന്നതിൽ എനിക്കു് യാതൊരുവിധമായ തെററും പററുകയില്ലായിരുന്നു. അങ്ങയുടെ സുഖദുഃഖങ്ങളിൽ യഥാർത്ഥമായി പങ്കുകൊള്ളുകയും ഭാര്യാധർമ്മം ഞാൻ ശരിക്കു് അനുഷ്ഠിക്കുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. പക്ഷെ, അങ്ങയുടെ ഉള്ളിൽ എന്നെപ്പററി ആദ്യംമുതല്ക്കേ ഉണ്ടായിരുന്ന തെററിദ്ധാരണകൾ എനിക്കു മനസ്സിലായി. ദാമ്പത്യജീവിതം ധന്യമാക്കണമെന്നോ, ശാന്തിയും തുഷ്ടിയും

അനുഭവിക്കണമെന്നോ കരുതിയല്ല അങ്ങു് എന്നെ വിവാഹംചെയ്തതു്. സാമുദായികാചാരമനുസരിച്ചു് ഭർത്താവെന്ന നിലയിൽ ലഭിച്ച അധികാരം എൻെറമേൽ ദുർവ്വിനിയോഗം ചെയ്തു് എന്നെ സങ്കടപ്പെടുത്തുകയും അടിമയാക്കി വെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയും ചെയ്യണമെന്നു മാത്രമേ ആദ്യംമുതൽ അങ്ങു് ആഗ്രഹിച്ചുള്ളു. വിവാഹത്തിനു മുമ്പുതന്നെ എന്നെപ്പററി അങ്ങേയ്ക്കു തെററിദ്ധാരണ ഉണ്ടായി; അതോടൊപ്പം ഈർഷ്യയും. ഇതെല്ലാം എൻെറ തെററിദ്ധാരണകൾ ആണെന്നും വരാം. എങ്കിലും മനസ്സിലുള്ളതു തുറന്നു പറയേണ്ടതു് എൻെറ കർത്തവ്യമാണെന്നു ഞാൻ കരുതുന്നു. അതോടൊപ്പം, എൻെറ ധാരണ ശരിയായിരുന്നെങ്കിൽ അങ്ങു് എന്നെ തെററിദ്ധരിക്കാനും വെറുക്കാനും കാരണം എന്താണെന്നു ചോദിക്കേണ്ടതായുംവരുന്നു. നമ്മുടെ വിവാഹത്തിനുമുമ്പു് എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന പ്രേമബന്ധത്തെക്കുറിച്ചു് അങ്ങു് മുൻകൂട്ടി മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നെന്നുതന്നെ ഇരിക്കട്ടെ, അതുകൊണ്ടെന്തു്! അങ്ങേയ്ക്കു് മറെറാരു സ്ത്രീയുമായി പ്രേമബന്ധം ഉണ്ടായിരുന്നില്ലേ?

ഈവക കാര്യങ്ങൾ സ്മരിക്കുകയോ, ചർച്ചചെയ്യുകയോ ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ആവശ്യമില്ല. ഞാൻ ഇപ്പോൾ സന്തുഷ്ടയാണു്; എനിക്കു് അതേപ്പററി തെററിദ്ധാരണയില്ല; യാതൊരുതരത്തിലും വിരോധമില്ല. ജഗദീശ്വരൻ അങ്ങേയ്ക്കു ശാന്തിയും ധൈര്യവും നൽകട്ടെ എന്നു് ഞാൻ അകമഴിഞ്ഞു പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു; ഒരു ഭാര്യയുടെ ധർമ്മം ഈ അന്ത്യനിമിഷത്തിലും ഞാൻ നിർവ്വഹിക്കുന്നു.

ഒരു കാര്യംകൂടി; അങ്ങു്, ഈ ജീവിതത്തിൽ, എപ്പോഴെങ്കിലും ശാന്തിദേവിയെ കാണുമെങ്കിൽ ആ ദേവിയുടെ ചരണങ്ങളിൽ ഞാൻ നമിക്കുന്നതായി അറിയിക്കണേ!

ഇതു് എൻെറ അന്തിമാഭിലാഷമാണു്; പ്രാർത്ഥനയാണു്. ശാന്തി! ശാന്തി!"

* * * *

കത്തു വായിച്ചുതീൎന്നു! എന്നാൽ പിന്നെയും വളരെ നേരത്തേയ്ക്കു് അതിലെ ഓരോ വാക്കും എൻെറ ശിരസ്സിലും, ഹൃദയത്തിലും, എന്നുവേണ്ട, സൎവ്വാംഗം ഓരോ ക്രൂരന്യപോലെ തറച്ചിരിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ചൈതന്യരഹിതമായ മൌനത്തിൽ ഞാൻ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ജയന്തിയോടു് എനിക്കു് തെല്ലും നീരസം തോന്നിയില്ല. അവളുടെ വാക്കുകൾ ഞാൻ വിശ്വസിച്ചു. അതോടൊപ്പം, "മരണംകൊണ്ടാണെങ്കിലും ജയന്തി ലൌകികക്ലേശങ്ങളിൽനിന്നും മുക്തിനേടി" എന്നു ഞാൻ ആശ്വസിച്ചു. അന്ത്യനിമിഷത്തിലും അവൾ എനിക്കു ശാന്തി നേൎന്നു. ആ വിചാരം എന്നെ വേദനിപ്പിച്ചു. ജയന്തി അവളോടൊപ്പം, എൻെറ സകല തെററുകളേയും ഭ്രാന്തുകളേയും ദഹിപ്പിച്ചുകളഞ്ഞു. ഞാൻ മനസാ പ്രാർത്ഥിച്ചു:—

"ജയന്തീ, നീ എവിടെയായിരുന്നാലും യഥാർത്ഥ ആനന്ദവും യഥാർത്ഥമുക്തിയും ആസ്വദിച്ചുകഴിയുക."

അദ്ധ്യായം എൺപത്തിയഞ്ചു്

ഹൃദയഭേദിയായ ആ സംഭവത്തിനുശേഷം, കുറേക്കാലത്തേയ്ക്കു് എൻെറ അവസ്ഥ എന്തായിരുന്നെന്നു വിവരിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. അതിനു തുനിയുന്നതു വിഫലശ്രമമാണു്. അങ്ങനെയുള്ള ഒരു ശ്രമംകൊണ്ടു വായനക്കാരെ മുഷിപ്പിക്കുക ഉചിതമല്ലല്ലോ. ഇത്രമാത്രം പറയാം. വീടു മുഴുവൻ, ഗ്രാമംമുഴുവൻ, ലോകം ഒട്ടാകെ ഒരു ശ്മശാനമായി എനിക്കു തോന്നി; ഭൂമി മുഴുവൻ ആളിക്കത്തി, ആ തീജ്വാലമൂലം

ആകാശം മൂടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതായി; മനുഷ്യരെല്ലാം എന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ യമദൂതന്മാരായി. എന്റെ ശരീരത്തേയും ആത്മാവിനേയും വാററിയെടുത്തു് ആ രസം ഉണക്കിയെടുക്കാനുള്ള യന്ത്രജാലം എന്റെ ചുററും ഘടിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതായി എനിയ്ക്കു തോന്നി.

എന്നെ ആശ്വസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് ജ്യേഷ്ഠന്റെ ഒരു കമ്പി കിട്ടി. അതിൽ ഞാൻ ഉടൻ ഡൽഹിയിൽ ചെല്ലുണമെന്നാവശ്യപ്പെട്ടിരുന്നു. പക്ഷേ, ജ്യേഷ്ഠനേയും ജ്യേഷ്ഠത്തിയേയും കാണാൻ എനിക്കു ധൈര്യമില്ല. അതിനീചമായ ഒരു ദുഷ്കർമ്മത്തിനു് ഉത്തരവാദിയാണു ഞാൻ; ജയന്തിയുടെ ആത്മഹത്യയ്ക്കു് ഞാനാണു കാരണക്കാരൻ എന്നുള്ള വിചാരമാണു് അതിനു കാരണം. പക്ഷേ, ഈവക സമാധാനങ്ങളൊന്നും ജ്യേഷ്ഠനു സ്വീകാര്യമല്ല. അതിനാൽ, കമ്പി അനുസരിച്ചു ഞാൻ ചെല്ലുകയില്ലെന്നു ബോദ്ധ്യമായപ്പോൾ അദ്ദേഹംതന്നെ വന്നു് എന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി.

നടന്ന സംഭവം മുഴുവൻ ചുരുക്കത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ ധരിപ്പിച്ചു. എല്ലാം കേട്ടശേഷം എനിക്കു് ആശ്വാസം നല്കുന്ന ഒരു വാക്കുപോലും ഉച്ചരിക്കാൻ അവൾക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. അവർ സ്തംഭിച്ചു നിന്നുപോയി.

ഗ്രാമത്തിൽ താമസിക്കുമ്പോൾ യാതൊന്നും ചിന്തിക്കാനോ, മനസ്സിലാക്കാനോ കഴിയാത്തവണ്ണം എനിക്കു ഭ്രാന്തുപിടിച്ചിരുന്നു. ഡൽഹിയിൽ എത്തിയതുമുതൽ ചിന്താഭാരം എന്റെ ഹൃദയത്തെ തകർക്കാൻ തുടങ്ങി. ഒരു സാധുയുവതിയുടെ മരണത്തിനു ഞാൻ ഹേതുഭൂതനായല്ലോ എന്നുള്ള വിചാരം എന്നെ അനുനിമിഷം പീഡിപ്പിച്ചു. താരുണ്യത്തിളപ്പിൽ പരിപുഷ്ടമായിവന്ന ഒരു യുവതി, ഉണങ്ങിയ വിറകുപോലെ ദഹിക്കാൻ ഞാൻ ഇടയാക്കി. അവളുടെ പ്രേമം എന്നെന്നേയ്ക്കുമായി നഷ്ടപ്പെട്ടു. ഇതെഴു

തുമ്പോൾ എന്റെ ദുഃഖം വളരെ കുറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എങ്കിലും അന്നെങ്ങും എനിക്കു സഹിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ജയന്തിയെ ഞാൻ വിവാഹംചെയ്തില്ലെങ്കിൽ അവളുടെ ജീവിതം ഇങ്ങനെ ദുഃഖപര്യവസായി ആയിത്തീരുമായിരുന്നില്ല; എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും ഈ വിശ്വാസം എന്നെ വിട്ടുമാറിയില്ല.

"ഞാൻ ദുഷ്ടനാണു്! കൊലപാതകിയാണു്." ഈ വിചാരമാണു് സദാ എനിക്കുണ്ടായിരുന്നതു്. രാത്രിയിൽ ഇരുകരങ്ങളാലും തലമുടിയിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു് വളരെനേരം കമിഴ്ന്നു കിടക്കും. എത്രനേരം എങ്ങനെ കിടന്നാലും ഉറക്കമില്ല. വീട്ടിനുള്ളിൽ ഏകാന്തമായി, സദാ ചിന്തയിലാണു്. ഇങ്ങനെ കഴിഞ്ഞാൽ ഞാൻ ഭ്രാന്തനായിപ്പോകുമെന്നു തീർച്ചയാണു്. അതുകൊണ്ടു് ഒരു ദിക്സഞ്ചാരം നടത്താൻ നിശ്ചയിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടു കുറേ പണം വാങ്ങിക്കൊണ്ടു് ഒരുദിവസം ഞാൻ പുറപ്പെട്ടു. തീർത്ഥയാത്രക്കാരെയുംകൊണ്ടു് ഒരു തീവണ്ടി പല സ്ഥലങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കുന്നതിനായി പോകുന്നുണ്ടായിരുന്നു. എനിക്കു് ഇന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കു പോകണമെന്നു് ഉദ്ദേശമില്ലാതിരുന്നതിനാൽ മുഴുവൻ യാത്രയ്ക്കുമുള്ള ചാർജ്ജുകൊടുത്തു് ടിക്കററു വാങ്ങി ഒരു മൂന്നാംക്ലാസ്സ് വണ്ടിയിൽ കയറി. പല സ്ഥലങ്ങളും സന്ദർശിച്ചശേഷം പുരിയിൽ എത്തിയപ്പോൾ അവിടെ ഇറങ്ങി കുറേദിവസം താമസിക്കണമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി.

രണ്ടുമാസം ഞാൻ അവിടെ താമസിച്ചു. സമുദ്രത്തിൽ തിരമാലകൾ ഗർജ്ജിച്ചുകൊണ്ടു തള്ളിക്കയറുന്നതു കണ്ടു് മനസ്സിന്റെ അസ്വാസ്ഥ്യം പോക്കി. സമുദ്രത്തിൽ സ്നാനംചെയ്യുമ്പോൾ എനിക്കു തോന്നും എന്റെ മനസ്സിലുള്ള വ്യഥ മുഴുവൻ സാഗരമാതാവു് സ്വീകരിച്ചു്, തന്നിൽ ലയിപ്പിക്കുന്നതായി. രണ്ടുമാസത്തെ താമസത്തിൽ എനിക്കു കുറേ ആശ്വാസം ലഭിച്ചു; പക്ഷേ, നിശ്ശേഷം നീങ്ങ്

യില്ല. ചൂടുകാലം ആരംഭിച്ചതിനാൽ പുരിയിൽനിന്നുകാശ്മീരിലേക്കു പോകാൻ നിശ്ചയിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ കാരുണ്യം മൂലം പണത്തിനു ബുദ്ധിമുട്ടുണ്ടായില്ല. ആവശ്യം നേരിട്ടപ്പോൾ ഞാൻ എഴുതും; ഉടനെ പണം അയയ്ക്കുകയും ചെയ്യും.

കുറേദിവസം ഞാൻ ശ്രീനഗറിൽ താമസിച്ചു. അനന്തരം അവിടെനിന്നു തിരിച്ചു് പഹൽഗാമിൽ എത്തി. മേയ്മാസം പകുതിപോലും കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. സീസൺ ആരംഭിച്ചിട്ടില്ല. തണുപ്പു നല്ലവണ്ണം ഉണ്ടു്. ഞാൻ താമസിച്ചിരുന്ന ഹോട്ടലിൽനിന്നുകൊണ്ടു് ചുററുപാടുമുള്ള പർവ്വതങ്ങളെ നോക്കി ആനന്ദിക്കുക പതിവായിരുന്നു. അവിടെല്ലാം മഞ്ഞു വീണുകിടക്കുന്നതു കാണാം. ആ മനോഹരകാഴ്ച—ശീതളവും ധവളവും പവിത്രവുമായ മഞ്ഞുകട്ടികൾ കാണുന്നതു്—എൻെറ ഉള്ളിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന കാളിമ നീക്കുന്നതിനു് ഉപകരിക്കുമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ഒരു നദി പർവ്വതത്തിൽനിന്നുത്ഭവിച്ചു് അങ്ങുമിങ്ങും ഉയർന്നിരിക്കുന്ന പാറകളിൽ തല്ലി നുരയും പതയുമായി പായുന്നു.

പഹൽഗാമിൽ ഞാൻ രണ്ടുമാസത്തോളം താമസിച്ചു. അനന്തരം ഹരിദ്വാരത്തിലേയ്ക്കു പോയി. അവിടെ തപോവനത്തിനടുത്തു് ഒരു കുടിലിൽ താമസമാക്കി. അവിടത്തെ ശാന്തവും പാവനവുമായ അന്തരീക്ഷം എന്നെ അത്യന്തം ആകർഷിക്കുകയാൽ പത്തുമാസം അവിടെ പാർത്തു. അവിടെവെച്ചു് ഒരു ബുദ്ധസന്യാസിയുടെ പരിചയം ഞാൻ നേടി. സ്വതന്ത്രസ്വഭാവിയും എപ്പോഴും ആനന്ദമായും ഉല്ലാസമായും കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നവനുമായിരുന്നു അദ്ദേഹം. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചെലവിലും അദ്ദേഹത്തോടൊന്നിച്ചുമാണു് ഞാൻ അവിടെനിന്നു പാണ്ടിച്ചേരിക്കു പുറപ്പെട്ടതു്. പാണ്ടിച്ചേരിയിൽനിന്നും മദ്രാസിലും അവിടെനിന്നും രാമേശ്വരത്തും അവിടെനിന്നും സിംഹളത്തിലും ഞങ്ങൾ ഒരുമിച്ചുതന്നെ

പോയി. അദ്ദേഹത്തോട്ടുകൂടി താമസിച്ചു് ബുദ്ധമതതത്വങ്ങൾ പഠിച്ചു് മുക്തിനേടാൻ അദ്ദേഹം ഉപദേശിച്ചു. എന്നാൽ, ഭാരതത്തിൽ, എനിക്കപരിചയമുള്ള സ്ഥലങ്ങൾ എന്നെ ആകർഷിക്കുകയാൽ, അദ്ദേഹത്തെ പിരിഞ്ഞു ഞാൻ മദ്ധ്യപ്രാന്തത്തിലേക്കു തിരിച്ചു: അവിടെ നർമ്മദാതീരത്തുള്ള ഒരു കുടിലിൽ എട്ടുപത്തുദിവസം താമസിച്ചിട്ടു് വിന്ധ്യാപർവ്വതസാനുക്കളിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. അവിടത്തെ പ്രകൃതിവിലാസം എന്നെ അത്യന്തം ആകർഷിക്കുകയാൽ ഒരുവർഷം അവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞാൽ, അഞ്ചുകൊല്ലം എന്റെ സഞ്ചാരം തുടൎന്നു. ഇക്കാലംകൊണ്ടു് എന്റെ മനസ്സിനു മിക്കവാറും സ്വാസ്ഥ്യം ലഭിച്ചു. എങ്കിലും ഒരു കൊലപാതകി എന്നുള്ള അപരാധബോധം എന്നെ വിട്ടുമാറിയില്ല.

* * * *

ഒരുദിവസം ഞാൻ ലക്ക്നോവിൽ എത്തി. എന്തിനു പോയെന്നു് എനിക്കുതന്നെ നിശ്ചയമില്ല. അവിടെ അമീനാബാദിനടുത്തുള്ള ഒരു ഹോട്ടലാണു ഞാൻ താമസത്തിനു തിരഞ്ഞെടുത്തതു്. ഒരാഴ്ച അവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. അവിടത്തെ താമസം എനിക്കു തീരെ പിടിച്ചില്ല. എങ്കിലും ദീർഘകാലത്തെ സഞ്ചാരംമൂലം മനസ്സും ശരീരവും വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നതിനാൽ, എങ്ങോട്ടെങ്കിലും പോകാൻ തോന്നിയുമില്ല. അഥവാ, ഇനിയും എങ്ങോട്ടു പോകാനാണു്!

അന്നു ഞായറാഴ്ചയായിരുന്നു. ഉച്ചയ്ക്കുശേഷം, ചിന്താധീനനായി, ഒരു കുതിരവണ്ടിയിൽ കയറി ബനാറസീബാഗിലേയ്ക്കു വണ്ടിവിടാൻ പറഞ്ഞു. അവിടേയ്ക്കു തിരിച്ചതു് യാതൊരുദ്ദേശത്തോടുംകൂടിയല്ല. എങ്ങോട്ടെങ്കിലും പോകണമെന്നല്ലാതെ, എവിടെപ്പോകണമെന്നു ചിന്തിച്ചതേയില്ല. ഒരു സ്ഥലത്തിന്റെ പേരു് ഓൎമ്മിച്ചതു വണ്ടിക്കാര

നോട്ട പറഞ്ഞുവെന്നുമാത്രം. അവിടെച്ചെന്നു്, ഒന്നിലും താല്പൎയ്യമില്ലാതെ വിവിധമൃഗങ്ങളെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് ചുററിനടന്നു. ഇങ്ങനെ നടക്കുമ്പോൾ, അല്പം അകലെ ഒരാൾ നില്ക്കുന്നതുകണ്ടു. സാധാരണ ആരെ എവിടെ വച്ചു കണ്ടാലും ഉടനെ ഞാൻ തിരിച്ചറിയാറുണ്ടു്; എങ്കിലും ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ അതിനു സാധിച്ചില്ല. ബലദേവന്റെ ആകൃതി; എന്നാൽ, അയാൾ ആകപ്പാടെ മാറിയിരിക്കുന്നു. ശുഷ്കിച്ച മുഖം, കുഴിഞ്ഞ കണ്ണുകൾ, ഒട്ടിയ കവിൾ, നീണ്ടുകൂൎത്ത താടിയെല്ലു് ഇതെല്ലാം അയാളുടെ പ്രത്യേകതകളായിരുന്നു. ഇന്നാകട്ടെ, അതെല്ലാം മാറിയിരിക്കുന്നു. രക്തവും മാംസവും ധാരാളം വൎദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

എന്നെക്കണ്ടു് ബലദേവനും കുറേനേരം അത്ഭുതപ്പെട്ടു നോക്കിനിന്നു. അനന്തരം സങ്കോചപുരസ്സരം മെല്ലെ എന്നെ സമീപിച്ചു. ഞാനാകട്ടെ, തെല്ലും സങ്കോചം കൂടാതെ അയാളെ അഭിവാദനംചെയ്തശേഷം സംഭാഷണം തുടങ്ങി:—

"ഇവിടെ എന്നു വന്നു?"

"ഒന്നരക്കൊല്ലമായി ഞാൻ ഇവിടെത്തന്നെയുണ്ടു്."

"എന്തുചെയ്യുന്നു?"

"ഒരു ഇംഗ്ലീഷുപത്രത്തിന്റെ ആധിപത്യം വഹിക്കുന്നു."

"പുതിയ പത്രമോ?"

"അതെ; ഇവിടത്തെ ചില സോഷ്യലിസ്ററുകൾ "The future world" എന്ന പേരിൽ ഒരു പത്രം തുടങ്ങിയിട്ടുണ്ടു്."

"നിങ്ങൾക്കു നല്ല ശമ്പളം തരുന്നോ?"

"ഇപ്പോൾ 150 ക. തരുന്നു. ജനുവരിമുതൽ 200 തരാമെന്നാണു കരാറു്."

"സന്തോഷകരമായ വാർത്ത; എവിടെയാണ് താമസം?"

ഗോലാഗംജിൽ. നിങ്ങൾ എന്നു വന്നു? എവിടെ താമസിക്കുന്നു?"

"വന്നിട്ട് ഒരാഴ്ചയായി. താമസം ഒരു ഹോട്ടലിലാണ്."

നമുക്ക് ഹോട്ടലിൽ പോയി താങ്കളുടെ സാമാനങ്ങൾ എടുത്തുകൊണ്ട് എന്റെ വസതിയിലേയ്ക്കു പോകാം."

സഹജമായ സ്വരത്തിലും രീതിയിലുമാണ് ബലദേവൻ പറഞ്ഞത്.

"നിങ്ങളുടെ താമസസ്ഥലത്തു വരാൻ സന്തോഷം ഉണ്ട്; എന്റെ സാമാനങ്ങൾ എടുക്കാൻ തിടുക്കപ്പെടേണ്ട."

ഞങ്ങൾ ഒരു വണ്ടിയിൽ ഗോലാഗംജിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. വഴിയിൽവച്ചു ബലദേവൻ ചോദിച്ചു:—

"നാം തമ്മിൽ പിരിഞ്ഞശേഷം ഇത്രയും നാൾ എവിടെയായിരുന്നു? എന്തു ചെയ്യുകയായിരുന്നു?"

അലഹബാദിൽവച്ച് ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ പിരിഞ്ഞപ്പോഴത്തെ ബലദേവന്റെ ഭാവവും പെരുമാററവും അല്ല ഇന്നു കാണുന്നത്. ഇന്ന് അയാൾ സംസാരിക്കുന്നത് സ്നേഹപൂർവ്വകമാണ്. ഈ മാററത്തിനുള്ള ഹേതു എനിക്കു മനസ്സിലായില്ല. ഒരുപക്ഷേ, അയാളുടെ ധനസ്ഥിതി മുമ്പിലത്തേതിൽനിന്നു വളരെ ഭേദപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതായിരിക്കാം കാരണം. ബലദേവന്റെ ചോദ്യത്തിൽനിന്ന് ഒഴിയുവാൻ വേണ്ടി ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"നിങ്ങളുടെ പത്രം എങ്ങനെ നടക്കുന്നു?"

"സാമാന്യം നല്ല നിലയിൽ നടക്കുന്നു; വിദ്യാർത്ഥികളുടെ ഇടയിൽ അതിനു നല്ല പ്രചാരമുണ്ട്. ഇവിടെയുള്ള

വർ മാത്രമല്ല, അന്യസ്ഥലങ്ങളിലുള്ള യുവാക്കന്മാരും അതിനെ ആദരിക്കുന്നുണ്ടു്. താത്വികമോ, ആദർശപരമോ ആയ വാദമല്ല, ഈ പത്രം നടത്തുന്നതു്. ജീവിതയാഥാർത്ഥ്യങ്ങൾ വെളിപ്പെടുത്തുകയും മനുഷ്യന്റെ ജീവിതാവശ്യങ്ങൾക്കുവേണ്ടി വാദിക്കുകയും ചെയ്യുകയാണു് അതിന്റെ ഉദ്ദേശം. ഇതു് വിപ്ലവപരമായ ഒരു ആദർശമായിരിക്കാം. എന്നാൽ ഇത്രയും കാലംകൊണ്ടു കെട്ടിപ്പടുത്തിട്ടുള്ള സംസ്കാരത്തെ തകർക്കാതെ ആവശ്യാനുസരണം പരിഷ്ക്കരിക്കാനാണു് ഉദ്ദേശിക്കുന്നതു്."

"മുഖം വീർപ്പിക്കുക; അതോടൊപ്പം ഉറക്കെ ചിരിക്കുക; രണ്ടുംകൂടി എങ്ങനെ സാധിക്കും?"

"അങ്ങു് ഉദ്ധരിച്ച പഴമൊഴി ഞാൻ പറഞ്ഞ കാര്യത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം തീരെ സംഗതമല്ല; ഒരുപക്ഷേ അങ്ങു പറയാൻ ഉദ്ദേശിച്ചതു് "റാഡിക്കലിസ"വും മുതലാളിത്തം പുലർത്തുന്ന സംസ്കാരവുമായുള്ള ബന്ധത്തെക്കുറിച്ചായിരിക്കാം. എന്നാൽ, റാഡിക്കലിസത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം ഞാൻ ധരിച്ചിട്ടുള്ളതു് മറ്റൊരുവിധത്തിലാണു്. മുതലാളിത്തത്തെ താലോലിക്കുന്ന സംസ്കാരവുമായി ഞാൻ അതിനു യാതൊരു ബന്ധവും കാണുന്നില്ല. മുതലാളിത്തത്തെ പുലർത്തുന്ന ആചാരാനുഷ്ഠാനങ്ങളെ ഒന്നോടെ നശിപ്പിക്കുകതന്നെവേണം. ട്രാൻസ്‌വാല്യുവേഷൻ ഓഫ് ആൾ വാല്യൂസ്സ് (Transvaluation of all values) എന്നാണു് റാഡിക്കലിസത്തിനു ഞാൻ നല്കുന്ന അർത്ഥം. സംസ്കാരത്തിനും ചിരകാലവ്യവഹാരത്തിൽ ചില ലക്ഷണങ്ങൾ കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. ആ ലക്ഷണങ്ങൾക്കെല്ലാം ഒരു സമൂലപരിവർത്തനം അത്യാവശ്യമാണു്. അതിനുശേഷം പരിഷ്കൃതരൂപത്തിലുള്ള സംസ്കാരത്തെ പൊതുജനസമക്ഷം സമർപ്പിക്കണം. നവംനവങ്ങളായ ആദർശങ്ങൾക്കു് അധീനരായി അതിവേഗം മുന്നോട്ടു പായുന്ന സാമാന്യജന

തയുടെ മനോവൃത്തിയുമായി, രാസയോഗത്താൽ എന്നവ ണ്ണം ആ സംസ്കാരത്തെ കൂട്ടിയിണക്കണം. ഈ സന്ദർഭത്തിൽ സംസ്കാരത്തിൻെറ ഗുണവിശേഷങ്ങൾ നഷ്ടപ്പെടാതെ പ്രത്യേകം സൂക്ഷിക്കേണ്ടതാണു്."

ബലദേവൻെറ പ്രസംഗത്തിനു് ആധാരമായ, അഥവാ അതിൽ അടങ്ങിയിരുന്ന, തത്വങ്ങൾ എനിക്കു തീരെ മനസ്സിലായില്ല. എന്നാൽ, അയാളുടെ വാദം ആത്മാർത്ഥമായിരുന്നതിനാൽ എൻെറ മനസ്സിൽ അതു് ഗാഢമായി പതിഞ്ഞു. പക്ഷേ, പുരോഗമനവാദത്തെ കണ്ണടച്ചു് ആരാധിക്കുന്ന യുവജനങ്ങൾ, വിശിഷ്യ വിദ്യാർത്ഥികൾ, ബലദേവൻെറ ഉദ്ദേശത്തെ എത്രമാത്രം ആദരിക്കുമെന്നു് ഞാൻ സംശയിച്ചു. എൻെറ സംശയം അറിയിച്ചപ്പോൾ ബലദേവൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"നിങ്ങളുടെ സംശയം അടിസ്ഥാനരഹിതമല്ല; നമ്മുടെ യുവാക്കന്മാർ ഞങ്ങളുടെ ആദർശം അപ്പാടെ സ്വീകരിക്കുകയില്ല. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് ഞാൻ സൂചിപ്പിച്ച നയം ഞങ്ങൾ കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതു്. അവരെ ദൂഷിപ്പിച്ചാൽ ഞങ്ങൾ കുഴങ്ങും; അതായതു്, പത്രത്തിനു് അവരുടെ ഇടയിൽ പ്രചാരം ഇല്ലാതെയാകും. പത്രത്തിൻെറ പ്രചാരം വർദ്ധിക്കണമെന്നാണല്ലോ പ്രവർത്തകന്മാരുടെ ആശ. അതുകൊണ്ടു് കാലക്രമേണ ഞങ്ങളുടെ ആദർശത്തിലേയ്ക്കു് അവരെ ആകർഷിക്കാനായിരിക്കും ഞങ്ങളുടെ ശ്രമം. അവർ പ്രയോഗിക്കുന്ന യുക്തികൾതന്നെ അതിനു നമുക്കു വിനിയോഗിക്കാം. വേദങ്ങളിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്ന ചില തത്വങ്ങൾകൊണ്ടു് അതിൽതന്നെയുള്ള ചില ദൂഷിച്ച സിദ്ധാന്തങ്ങളെ പണ്ഡിതന്മാർ എതിർക്കാറില്ലേ?"

ബലദേവൻെറ യുക്തിയുക്തമായസംഭാഷണം എന്നെ വളരെ ആകർഷിച്ചു. എന്നാൽ, അതേ അവസരത്തിൽ

എനിക്കു ചിരിയും വന്നു. കാരണം, അലഹബാദിൽവച്ച് അയാളുടെ സംഭാഷണത്തിലും പെരുമാററത്തിലും കണ്ട തീവ്രത ഇന്നു കാണുന്നില്ല. ആറുവർഷംകൊണ്ട് അയാളുടെ സ്വഭാവത്തിനുണ്ടായിരിക്കുന്ന മാററം!

അദ്ധ്യായം എൺപത്തിയാറ്

സ്വവസതിയിൽ എത്തിയ ഉടൻ ബലദേവൻ തൻെറ ഭൃത്യനെ വിളിച്ച് രണ്ടുപേർക്കു ചായകൊണ്ടുവരാൻ പറഞ്ഞു. അനന്തരം ഒരുടിൻ സിഗററും ഒരു തീപ്പെട്ടിയും എടുത്തു മേശപ്പുറത്തുവച്ചു. "ഇതാ, എടുക്കണം"—ബലദേവൻ പറഞ്ഞു. അയാൾ ഒന്നെടുത്തു കത്തിച്ചു വലിച്ചുതുടങ്ങി. ഞാൻ സിഗററ് ഉപയോഗിക്കുന്ന പതിവില്ലെങ്കിലും സന്ദർഭത്തിൻെറ പ്രേരണയാലോ എന്തോ, ഒന്നെടുത്തു കത്തിച്ചു. ബലദേവനും മുമ്പെങ്ങും സിഗററ് ഉപയോഗിക്കുന്നതു ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ട്, "നിങ്ങൾ എന്നുമുതലാണ് ഇതു ശീലിച്ചതു്?" ഞാൻ ചോദിച്ചു.

"എൻെറ ഏകാന്തജീവിതത്തിൻെറ കാഠിന്യം കുറയ്ക്കുന്ന ഒരു മിത്രമായി ഞാൻ സിഗററിനെ കരുതുന്നു. സുഖത്തിലും ദുഃഖത്തിലും, രാത്രിയിലും പകലും എല്ലാം അതു് എൻെറ സഖാവും സഹായിയുമാണ്. ചുരുക്കത്തിൽ, ആവശ്യംകൊണ്ടു ശീലിച്ചതാണ്."

"നിങ്ങളുടെ കൊച്ചമ്മയും സഹോദരിയും ഇവിടെയല്ലേ താമസം?"

"കൊച്ചമ്മ മരിച്ചു; സഹോദരി ആത്മഹത്യചെയ്തു. ഞാൻ ഇങ്ങനെ ഏകാകിയായി."

അത്ഭുതജനകമായ ധൈര്യത്തോടുകൂടിയാണ് ബലദേവൻ ഇത്രയും പറഞ്ഞത്. എന്നാൽ, ഞാൻ അതുകേട്ടു ഞെട്ടിപ്പോയി.

"സഹോദരി ആത്മഹത്യചെയ്തോ? സത്യമാണോ? എന്തിന്, എങ്ങനെ?"

"എനിക്കൊന്നും വ്യക്തമായി അറിഞ്ഞുകൂടാ. ഒരു ദിവസം മററാരും വീട്ടിൽ ഇല്ലാതിരുന്നപ്പോൾ വസ്ത്രത്തിൽ മണ്ണെണ്ണയൊഴിച്ചു തീകൊളുത്തി അവൾ മരിച്ചു."

"വസ്ത്രത്തിൽ മണ്ണെണ്ണയൊഴിച്ചു! വെന്തുമരിച്ചു."

ബലദേവൻെറ വാക്കുകൾ ഞാൻ ആവർത്തിച്ചു. അശനിപാതം ഏററതുപോലെ ഞാൻ സ്തംഭിച്ചുപോയി. പക്ഷേ, ആ അവസ്ഥ അല്പനേരത്തേയ്ക്കേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ബലദേവനു നേരിട്ട ദുസ്സഹദുഃഖത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളേണ്ടതിനുപകരം എനിക്കു ഒരുവിധം ആശ്വാസമാണു് പിന്നീടു തോന്നിയതു്. ഞാൻ ഇപ്രകാരം ചിന്തിച്ചു:—

"ജയന്തിയും വെന്തുമരിച്ചു. അത്തരം മരണം തീരെ അസാധാരണമല്ല. നിസ്സാരകാരണങ്ങളാൽപോലും ഭാരതീയവനിതകൾ അഗ്നിയിൽ ദഹിക്കാൻ തയ്യാറാകുന്നുണ്ടു്. അങ്ങനെ കുറേശ്ശെ കത്തിമരിക്കുന്നതിൽ അവർക്കു സുഖം തോന്നുന്നായിരിക്കാം. യുദ്ധക്കളത്തിൽ പീരങ്കികൾ മുഴങ്ങുമ്പോൾ വാളുകളുടെ സംഘട്ടനത്ധംകാരം മുഴങ്ങുമ്പോൾ, നിർഭയം പടവെട്ടി വീരസ്വർഗ്ഗംവരിക്കുന്നധീരയോദ്ധാക്കളെപ്പോലെ, വസ്ത്രത്തിൽ തീകൊളുത്തി മരണത്തിനിരയാകുന്ന സ്ത്രീകളും സംതൃപ്തിയടയുന്നായിരിക്കാം! അഞ്ചാറുകൊല്ലം ഉററുശ്രമിച്ചിട്ടും എന്നെ വിട്ടുമാറാതിരുന്ന ദുഃഖം ബലദേവൻെറ സഹോദരിയുടെ മരണവാർത്ത കേട്ടതോടുകൂടി നിശ്ശേഷം നീങ്ങിയിരിക്കുന്നു. വളരെക്കാലമായി വാതരോഗം പിടിപെട്ടു് തീവ്രവേദന അനുഭവിച്ചുവന്ന ഒരാൾ ഒരുദിവസം കാലത്തു് എഴുനേററപ്പോൾ ശരീരത്തിൻെറ യാതൊ

രുഭാഗത്തും വേദനയില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ എത്രമാത്രം സന്തോഷിക്കുമോ അത്രമാത്രം സന്തോഷം എനിയ്ക്കുണ്ടായി. ജയന്തിയുടെ ഘാതകൻ എന്ന ബോധത്താൽ നീറിക്കൊണ്ടിരുന്ന എന്റെ മനസ്സിന്നു് ആശ്വാസം ലഭിച്ചു. "ജയന്തി, നീ മരിക്കുമ്പോൾ യഥാർത്ഥസുഖം അനുഭവിക്കുന്നതായി നിനക്കു തോന്നി. അതുകൊണ്ടാണു് എന്റെ അപരാധം ക്ഷമിക്കാനും എനിക്കു മംഗളം നേരാനും നിനക്കു തോന്നിയതു്. ഈ പരമാർത്ഥം ഇതാ ഇപ്പോൾ എനിയ്ക്കു ബോധ്യമായിരിക്കുന്നു" എന്നു ഞാൻ സ്വയം പറഞ്ഞു. എന്റെ കണ്ണുകളിൽ കണ്ണുനീർ നിറഞ്ഞു. ജയന്തിയുടെ മരണാവസരത്തിനുശേഷം ഇന്നു് ആദ്യമായിട്ടാണു് ഇങ്ങനെ സംഭവിച്ചതു്. സഹോദരിയുടെ മരണത്തിൽ അനുതപിച്ചു ഞാൻ കരയുകയാണെന്നു ബലദേവൻ ധരിച്ചിരിക്കാം. ഒരുതരത്തിൽ അതു പരമാർത്ഥവുമാണു്. കാരണം—ഞാൻ ജയന്തിയുടെ കാര്യം സ്മരിക്കും; അതോടുകൂടി ബലദേവന്റെ സഹോദരിയുടെ മരണവുമായി ജയന്തിയുടെ മരണം താരതമ്യപ്പെടുത്തും. ബലദേവൻ സംഭാഷണം തുടന്നു:—

"അവൾ കരുതി എനിക്കു് അവൾ ഒരു ഭാരമായിത്തീന്നിരിക്കുന്നെന്നു്. ഇതു് എന്റെ ഊഹമാണു്. എന്റെ നിസ്സഹായതയെപ്പററിയുള്ള ചിന്ത ഒരുവശത്തു്; വിവാഹപ്രായം കഴിഞ്ഞതിനാൽ സമുദായം അവളെ പുച്ഛിക്കുന്നെന്നുള്ള ധാരണ മറുവശത്തു്. ഇങ്ങനെ അവൾ ക്ലേശിച്ചിരിക്കണം. കൊച്ചമ്മ ജീവിച്ചിരുന്നപ്പോൾ ഇതെല്ലാം അവൾ സഹിച്ചു. അവരുടെ മരണശേഷം താമസിയാതെ അവൾ ആത്മഹത്യയും ചെയ്തു.

ഞാൻ മൗനമായി ബലദേവന്റെ സംഭാഷണം ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ഭൃത്യൻ ഞങ്ങൾക്കു രണ്ടുപേക്കും ചായ കൊണ്ടുവന്നു. ബലദേവൻ ഒരുകവിൾ ചായകുടിച്ചിട്ടു് ചോദിച്ചു:—

"ശാന്തിദേവിയെപ്പററി വല്ലതും അറിയാമോ?"

ബനാറീസ്ബാഗിൽവച്ച് ബലദേവനെ കണ്ട ക്ഷണം ഞാൻ ശാന്തിയെ സ്മരിച്ചു. എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ സംഭാഷണത്തിനിടയിൽ അതു തെല്ലു മറന്നിരുന്നു. ബലദേവന്റെ ചോദ്യം കേട്ടപ്പോൾ ആ സ്മരണ ഉജ്ജ്വലമായി. ഔത്സുക്യവും ആശങ്കയും നിറഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ ഞാൻ മറുപടിപറഞ്ഞു:—

"എനിക്കു യാതൊരു വിവരവും ഇല്ല; എവിടെനിന്ന് എങ്ങനെ കിട്ടാനാണ്?"

"അലഹബാദിൽ പോയിട്ട് എട്ടോ പത്തോ മാസം കഴിഞ്ഞു് എനിക്ക് ഒരു കത്തയച്ചിരുന്നു."

എന്റെ ഭാവഭേദം മനസ്സിലാക്കാനായി ബലദേവൻ എന്നെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി.

"എവിടെനിന്നായിരുന്നു ആ എഴുത്ത്? എന്താണു ശാന്തി നിങ്ങൾക്കെഴുതിയിരുന്നതെന്നു ചോദിക്കുക ഉചിതമല്ലല്ലോ. അവൾ എങ്ങോട്ടു പോയി, എവിടെനിന്ന് നിങ്ങൾക്ക് എഴുതി, ഇപ്പോൾ എവിടെയാണ്, എന്നിത്രയും വിവരങ്ങളെങ്കിലും അറിഞ്ഞാൽ കൊള്ളാം."

ബലദേവനു ശാന്തി കത്തയച്ചുവെന്നു കേട്ടപ്പോൾ അവളെപ്പററി എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന വിചാരം കുറേക്കൂടി രൂക്ഷമായി. എന്റെ ആവേശവും താല്പര്യവും കണ്ടു് അയാൾക്ക് അലിവുതോന്നി.

"എനിക്ക് എഴുതിയതു് ഡറാഡൂണിൽനിന്നാണു്; ഒരു ഗാൎൾസ് ഹൈസ്ക്കൂളിൽ ജോലിനോക്കുകയായിരുന്നു. അതിനുശേഷം ഏതാനും മാസങ്ങൾക്കു മുമ്പു് ഞാൻ അവരെ കണ്ടു. അപ്പോഴേയ്ക്കു് പ്രൈവററായി പഠിച്ചു് ഇൻറർമീഡിയററും ബി. ഏ-യും പരീക്ഷകൾ അവർ ജയിച്ചു. ബി. ടി. കൂടി ജയിക്കാൻ ആശിച്ചിരിക്കുകയാണു്."

ഞാൻ ചിന്താധീനനായി ചായ കുറേശ്ശയായി കുടിക്കുകയായിരുന്നു. ബലദേവൻ പരിഹാസസ്വരത്തിൽ, എന്നാൽ കാര്യമായി, വീണ്ടും തുടന്നു:—

"സ്നേഹിതാ, നിങ്ങൾ അമൂല്യമായ ഒരു രത്നത്തെ നിർദ്ദയം ചവിട്ടിപ്പൊടിച്ചു! ഇതിൽപരം ഒരു നിർഭാഗ്യം നിങ്ങൾക്ക് ഉണ്ടാകാനില്ല."

എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തീകോരിയിട്ടതുപോലെയുള്ള അനുഭവമാണ് എനിക്കുണ്ടായതു്. ഞാൻ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ബലദേവൻ പിന്നെയും തുടന്നു:—

"ഈ ജീവിതത്തിൽ വളരെയെല്ലാം കാണുകയും കേൾക്കുകയും ചെയ്തു. പല തരക്കാരുമായി ഇടപെട്ടു, പല തരം ക്ലേശങ്ങൾ സഹിച്ചു. ഇതെല്ലാംകൊണ്ടു് ജീവിതം വ്യത്ഥമാണെന്ന് എനിക്കു പലപ്പോഴും തോന്നിയിട്ടുണ്ടു്. ആത്മഹത്യയ്ക്കുപോലും ഈ ധാരണ എന്നെ പ്രേരിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ സകല ദുഃഖങ്ങളും പ്രതിബന്ധങ്ങളും മറക്കാനും ജീവിതം പ്രയോജനകരമാണെന്നു വിശ്വസിക്കാനും നിർബ്ബന്ധിക്കുന്ന ഒരു അനുഭവവും എനിക്കുണ്ടായി. ശാന്തിദേവിയുമായി പരിചയപ്പെടാൻ സാധിച്ചതു് ഒരു ഭാഗ്യമായി ഞാൻ കരുതുന്നു. അവരെപ്പോലെ സംസ്കാരവും ആത്മീയചൈതന്യവും ഉള്ള ഒരു മഹിളയുടെ മാഹത്മ്യം, അറിഞ്ഞോ അറിയാതെയോ, ബലത്താലോ കൌശലത്താലോ ഒരു സ്ത്രീയുടെമേൽ പൂണ്ണാധികാരം നേടിയിട്ടു് അവളുടെ തലയിൽ തന്റെ ദുസ്സ്വാതന്ത്ര്യപതാക നാട്ടി സ്വന്തം അഹങ്കാരത്തെ തൃപ്തിപ്പെടുത്താൻ ശ്രമിക്കുകയും ആ ശ്രമത്തിൽ തെല്ലെങ്കിലും തടസ്സം നേരിട്ടാൽ അരിശംകൊള്ളുകയും ചെയ്യുന്ന നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള ബൂർഷ്വാകൾക്കു് മനസ്സിലാക്കാൻ പ്രയാസം."

ബലദേവൻ, ജയന്തിയുടെ ആശയംതന്നെ പ്രതിദ്ധ്വനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്തൊരു അത്ഭുതം? അവളോടൊന്നി

ച്ച കഴിഞ്ഞുകൂടിയ എനിക്കു് അവളുടെ മരണംമൂലം ആ ആശയം മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ജീവിതത്തിൽ ഇതിലധികം പരിതാപകരമായ ഒരു "ട്രാജഡി" എന്താണുള്ളതു്! മങ്ങിമറഞ്ഞിരുന്ന എന്റെ അപരാധബോധം വീണ്ടും ഉജ്ജ്വലമായി; എന്റെ സ്വഭാവദൂഷ്യം ബോദ്ധ്യമായി; ഞാൻ വീണ്ടും ലജ്ജിതനും ദുഃഖിതനും ആയിത്തീന്നു. ബലദേവന്റെ മുഖത്തു നോക്കാൻ ധൈര്യമില്ലാത്തതിനാൽ ചിന്താഗ്രസ്തനായി, അധോമുഖനായി, ഞാൻ ഇരുന്നുപോയി. കുറേനേരത്തെ മൌനത്തിനുശേഷം ബലദേവൻ പിന്നെയും തുടന്നു:—

"ഞാൻ നിങ്ങളെ അലഹബാദിൽവച്ചു് ഒടുവിൽ കണ്ടപ്പോഴും ശാന്തിദേവിയുടെ കത്തു നിങ്ങളെ ഏല്പിച്ചപ്പോഴും എന്റെ മനസ്സിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന വിചാരങ്ങൾ നിങ്ങൾക്കറിയാമോ?"

ഞാൻ തലയുയത്തി ഉത്കണ്ഠയോടുകൂടി ബലദേവനെ നോക്കി.

"എന്റെ മനസ്സു തീരെ അശാന്തമായിരുന്നു; ശാന്തിദേവിയോടു് അന്യായം പ്രവത്തിച്ച നിങ്ങളെ കഴുത്തുഞെരിച്ചു കൊന്നാലെന്തെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ശാന്തിദേവി നിങ്ങളെപ്പററി ഒരു വാക്കുപോലും പറഞ്ഞില്ല. പക്ഷേ, അവരുടെ കണ്ണുകളിലും മുഖത്തും പ്രത്യക്ഷമായ നിസ്സഹായതയും ആത്മഭാവവും കണ്ടു് നിങ്ങൾ അവരോടു് അന്യായം പ്രവത്തിച്ചുവെന്നു് ഞാൻ ഊഹിച്ചു; നിങ്ങളുടെ ഭാവവും സംസാരവും ആ ഊഹം ശരിയാണെന്നു വെളിപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. എന്നുമാത്രമല്ല, നിങ്ങൾ ഒരുദിവസം ശാന്തിദേവിയെ ചവിട്ടിഞെരിക്കുമെന്നു് എനിക്കു നേരത്തേതന്നെ തോന്നിയുമിരുന്നു."

ചായ മുക്കാലും പാത്രത്തിൽതന്നെ ഇരിക്കുന്നു; എനിക്കു് അതു കുടിക്കാൻ തോന്നിയില്ല; എന്നുമാത്രമല്ല കുടിച്ചി

ടത്തോളം മുകളിലേയ്ക്കു വരുകയും വിഷദ്രവ്യംപോലെ എന്റെ നാക്കിനെ വരട്ടുകയും ചെയ്യുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ഞാൻ കൈമുട്ടുകൾ മേശമേൽ ഉറപ്പിച്ച് മുഖം കൈകളിൽ അപ്പിച്ചു കുനിഞ്ഞിരുന്നു. ബലദേവൻ വീണ്ടും തുടൎന്നു:—

"ശാന്തിദേവി അന്ന് എന്റെ വീട്ടിൽ വന്നപ്പോൾ എന്നെ സ്വന്തം സഹോദരനായി കരുതണമെന്നും മനഃക്ലേശം അല്പമെങ്കിലും നീങ്ങുന്നതുവരെ എന്റെ വസതിയിൽ താമസിക്കണമെന്നും ഞാൻ കൈക്കൂപ്പി അപേക്ഷിച്ചു. അവർ അനുസരിച്ചില്ല. നിസ്സീമമായ ദുഃഖത്തോടും പരിഭ്രമത്തോടുംകൂടി അവർ പറഞ്ഞു: "ഇല്ല; ഇല്ല; ഇനിയും ഒരു ദിവസം, എന്നുവേണ്ട, ഒരു മണിക്കൂർപോലും ഞാൻ അലഹബാദിൽ താമസിക്കുകയില്ല. ഈ ക്ഷണത്തിൽ ഇവിടെനിന്നു പോകണം. പക്ഷേ എന്റെ കൈയിൽ ഒററപ്പൈപോലും ഇല്ല. അമ്മ തന്നിട്ടുള്ള ഈ രണ്ടു വളകൾ മാത്രമാണ് എന്റെ സ്വത്ത്. ഇത്രയുംനാൾ അമ്മയുടെ പാവനസ്മരണയ്ക്കായി ഇതു ഞാൻ സൂക്ഷിച്ചു. ഈ വളകൾ വിറേറാ, പണയംവച്ചോ, കുറേ പണം വാങ്ങിത്തരാൻ നിങ്ങൾക്കു സാധിക്കുമോ?" ഞാൻ അല്പനേരം ആലോചിച്ചു. അനന്തരം അവരോടു പറഞ്ഞു: "സഹോദരീ, എനിക്ക് അല്പം സാവകാശം തരണം; പണത്തിനു ഞാൻ ഏൎപ്പാടുചെയ്യാം. ഇവിടെ അടുത്തുതന്നെ, ഈ തെരുവിൽ തന്നെ, ഒരാൾ ഉണ്ട്. അയാൾ എന്റെ ഒരു പരിചയക്കാരനാണ്. വള കൊടുക്കാതെതന്നെ പണം വാങ്ങാം. വളകൂടി കൊണ്ടുപോകാൻ ശാന്തിദേവി നിർബ്ബന്ധിച്ചെങ്കിലും ഞാൻ വഴിപ്പെട്ടില്ല. അടുത്തുതന്നെ പണം പലിശയ്ക്കു കൊടുക്കുന്ന ഒരു കാബൂളി താമസിച്ചിരുന്നു. പല അവസരങ്ങളിലും ഞാൻ അയാളോടു കടം വാങ്ങിയിട്ടുണ്ട്. അന്നും നാല്പതുശതമാനം പലിശ സമ്മതിച്ച് അയാളോടു നൂറുരൂപാ വാങ്ങി. അതു മുഴുവൻ ശാന്തിദേവിയെ ഏല്പി

ച്ചെങ്കിലും അൻപതുരൂപാ മാത്രം സ്വന്തം ആവശ്യത്തിന്ന് എടുത്തിട്ട് ബാക്കി തിരിച്ചുതന്നു. അനന്തരം അവർ നന്ദിപറഞ്ഞുകൊണ്ടും കണ്ണുനീർ തുടച്ചുകൊണ്ടും എഴുന്നേററു. ഞാൻ റെയിൽവേസ്റ്റേഷനിൽ അവരെ കൊണ്ടാക്കാമെന്നു പറഞ്ഞിട്ടും അവർ സമ്മതിച്ചില്ല. കൊച്ചമ്മയെ പ്രണമിച്ചു; സഹോദരിയെ ആശ്ലേഷിച്ച് ആശീർവദിച്ചു. അപ്പോഴെല്ലാം അവരുടെ കണ്ണുകളിൽനിന്നു കണ്ണുനീർ ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഇത്രയും കഴിഞ്ഞു നിങ്ങൾക്കുള്ള എഴുത്ത് എൻെറ കൈയിൽ തന്നിട്ട് വായുവേഗത്തിൽ അവിടെനിന്നും തിരിച്ചു. അവരെ പിൻതുടന്ന് ഏതു വണ്ടിയിൽ എങ്ങോട്ടു പോകുന്നെന്ന് അറിയാൻ എനിക്ക് ആഗ്രഹമുണ്ടായെങ്കിലും ശാന്തിദേവിക്കു നീരസം ജനിക്കുമെന്ന് ഭയന്ന് ഞാൻ അതിന്നു തുനിഞ്ഞില്ല. നിസ്സഹായയായി, ഭഗ്നഹൃദയയായി, പുറപ്പെട്ട ആ മഹതിയെപ്പററി ചിന്തിച്ചു വളരെനേരം ഞാൻ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ആരുടെയും സഹായം തേടാതെ സ്വന്തം ഹൃദയശുദ്ധിയേയും സ്വഭാവസംസ്കാരത്തേയും സ്ത്രീത്വത്തേയും മാത്രം ആശ്രയമാക്കി പുറപ്പെട്ട ആ മനസ്വിനിയെപ്പററി എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന ഭക്തിബഹുമാനങ്ങൾ തുലോം വദ്ധിച്ചു. നാരീലോകത്തെക്കുറിച്ചു പൊതുവേ എനിക്കു ബഹുമാനം ജനിക്കുന്നതിന്നു ശാന്തിദേവി ഇടയാക്കി. ജീവിതത്തെപ്പററി എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന അഭിപ്രായം പാടേ മാററി. എൻെറ നാസ്തികഭാവം നീങ്ങി. സ്ത്രീത്വത്തിൻെറ മഹിമ തികച്ചും ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. ആ മഹത്വത്തിൻെറ മുമ്പിൽ ഞാൻ തലകുനിച്ചു; കൈകൂപ്പി ...സ്നേഹിതാ, എൻെറ സ്വഭാവത്തിന്നുണ്ടായ മാററത്തിന്നു മുഴുവൻ—ക്ഷമയും സഹനശക്തിയും സമ്പാദിക്കാനും ഏതൊരു വിഷമത്തേയും ശാന്തമായി അഭിമുഖീകരിക്കാനും എനിക്കു പ്രേരണനൽകിയതു് ത്യാഗസമ്പന്നയായ ആ മനസ്വിനിയാണ്. ഞാൻ എങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു! എങ്ങനെ കഴിയാൻ

ആശിച്ചു! എങ്ങനെ കഴിയുന്നു! തികഞ്ഞ ഉല്പതിഷ്ണുവായിരുന്ന എനിക്ക് ഇന്ന് പുരോഗമനവാദികളെ ശരിക്ക് അനുകൂലിക്കാൻ സാധിക്കുന്നില്ല."

ബലദേവന്റെ നയനങ്ങളിൽ അലൌകികമായ ഒരു ആവേശം നിഴലിച്ചു. അയാളുടെ ഓരോ വാക്കും വളരെനേരത്തേയ്ക്കു് എന്റെ കർണ്ണങ്ങളിൽ മുഴങ്ങി; എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ഗാഢമായി പതിഞ്ഞു. ബലദേവൻ വീണ്ടും ഒരു സിഗററ് കത്തിച്ചു് കുറേനേരം വലിച്ചശേഷം ശാന്തസ്വരത്തിൽ സംഭാഷണം തുടർന്നു:—

"അങ്ങ് തന്ന രൂപാ—രണ്ടു പത്തുരൂപ്പികനോട്ടുകൾ—എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ക്രൂരമ്പുകൾ തറച്ചപോലെ എന്നെ വേദനപ്പെടുത്തി. അന്നത്തെ സംഭവം അത്ര ഹൃദയസ്പൃശിആയിരുന്നു. അങ്ങയുടെ കടം തീർക്കാൻ ഞാൻ അതുമുതൽ വെമ്പൽകൊണ്ടു. അങ്ങയുടെ താമസസ്ഥലത്തു വന്ന് ദേവിയുടെ കത്തിനോടൊപ്പം പണം മടക്കിത്തരുകകയും ചെയ്തപ്പോൾ എന്റെ ഹൃദയം തണുത്തു."

ഇത്രയും കേട്ടതോടുകൂടി എന്റെ ഹൃദയം തകർന്നു. വേദനനിറഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ—ബലദേവന്റെ മുഖത്തു നോക്കാൻ ധൈര്യമില്ലാതെ—ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"നിങ്ങൾ എന്നെ വല്ലാതെ ലജ്ജിപ്പിക്കുന്നു; വേദനിപ്പിക്കുന്നു. കഴിഞ്ഞ സംഭവങ്ങൾക്കെല്ലാം ഞാൻ ഹൃദയപൂർവ്വം മാപ്പുചോദിക്കുന്നു. നിങ്ങളെക്കൂടാതെ മറ്റൊരാളോടും എനിക്കു മാപ്പിരക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആ ചുമതല നിവ്വഹിക്കാൻ എനിക്കു സാധിക്കുമോ എന്നു നിശ്ചയമില്ല. എങ്കിലും......"

ബലദേവൻ ഇടയ്ക്കുകടന്നു പറഞ്ഞു:—

"എന്നോടു നിങ്ങൾ മാപ്പുചോദിക്കുന്നതു് എന്നെ പരിഹസിക്കുന്നതിനു തുല്യമാണു്. എന്നാൽ ശാന്തിദേവിയെ അങ്ങു് ഒന്നുപോയി കാണണം. എന്റെ അപേക്ഷയാ

ണ് അതു്. അവരോട് ക്ഷമായാചനം ചെയ്യേണ്ടതു് അങ്ങയുടെ കടമയാണ്. അവർ ക്ഷമിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും അങ്ങനെ ചെയ്യേണ്ടതു് അങ്ങയുടെ കർത്തവ്യമാണ്; അങ്ങേയ്ക്കു മനസ്സമാധാനത്തിനുള്ള മാർഗ്ഗമാണ്. ഉള്ളഴിഞ്ഞു് താണപേക്ഷിക്കണം. തപിക്കുന്ന ഹൃദയത്തിന്നു് ആശ്വാസവും മുക്തിയും ലഭിക്കും. നിങ്ങൾ ചെയ്തുപോയ പാപത്തിനു വേറെ പ്രായശ്ചിത്തമില്ല."

ബലദേവന്റെ ഈ അഭിപ്രായത്തോട് ഞാൻ മനസാ പൂർണ്ണമായി യോജിച്ചു. എന്നാൽ ഒരു കാര്യം എന്റെ മനസ്സിൽ തറച്ചു. പാപശബ്ദം എന്തുദ്ദേശത്തോടുകൂടിയാണ് അയാൾ ഉപയോഗിച്ചതു്? ശാന്തിയെ കൂടാതെ മറെറാരു സ്ത്രീയേയും ഞാൻ നശിപ്പിച്ചുവെന്നു് അയാൾ എങ്ങനെയെങ്കിലും അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ? ഈ ആശങ്ക ഉദിച്ചതോടുകൂടി എന്റെ ഹൃദയം തുടിച്ചു.

അല്പംകൂടി കഴിഞ്ഞു് ഞാൻ എഴുന്നേററു.

"ഞാനുംകൂടി ഇറങ്ങാം. ഹോട്ടലിൽനിന്നു് അങ്ങയുടെ സാമാനങ്ങൾ എടുത്തുകൊണ്ടുവരാം." എന്നുപറഞ്ഞു് ബലദേവനും എഴുന്നേററു.

"സാമാനങ്ങൾ കൊണ്ടുവരേണ്ട. ഞാൻ ഇന്നുതന്നെ ഈ സ്ഥലംവിട്ടു പോകാനാണ് ഉദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്."

"എങ്ങോട്ടു്?"

"ഡറാഡൂണിലേയ്ക്കു്."

"ഇത്ര ബദ്ധപ്പാടെന്തു്? രണ്ടുദിവസമെങ്കിലും ഇവിടെ താമസിച്ചിട്ടു പോകാം."

"നിവൃത്തിയില്ല സ്നേഹിതാ."

"എന്നാൽ ഞാൻ റെയിൽവേസ്റ്റേഷൻവരെ വരാം."

ഞാൻ സമ്മതിച്ചു. ഞങ്ങൾ പടിക്കലേയ്ക്കു നടന്നു. പക്ഷെ, ഞാൻ പെട്ടെന്നു തിരിഞ്ഞുനിന്നുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു:—

"നിങ്ങൾക്കു കിട്ടിയ ശാന്തിയുടെ ആദ്യത്തെ കത്തു് എന്നെ ഒന്നു്........."

"ആദ്യത്തേതല്ല; അവസാനത്തേതുമാണു്. എനിക്കു് ഒരൊററ കത്തേ കിട്ടിയിട്ടുള്ളു. അതു കാണിക്കുകയും ചെയ്യാം."

ബലദേവൻ ഒരു പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അകത്തേയ്ക്കു പോയി. അല്പം കഴിഞ്ഞു തിരിച്ചുവന്നു് ഒരു കത്തു് എന്റെ കൈയിൽ തന്നു.

ശാന്തിയുടെ കൈയക്ഷരം! അവളുടെ ഒരെഴുത്തു കാണാനുള്ള ഭാഗ്യം ഇതിനുമുൻപു് ഒരിക്കലേ എനിക്കുണ്ടായിട്ടുള്ളു. അതായതു്, എന്നെ വിട്ടുപിരിഞ്ഞശേഷം ബലദേവന്റെ കൈയിൽ കൊടുത്തയച്ച ആ എഴുത്തു്. അന്നു് അവളുടെ കൈയക്ഷരം ശ്രദ്ധിക്കാനുള്ള കഴിവു് എനിക്കില്ലായിരുന്നു. ഇന്നു ഞാൻ അതു ശ്രദ്ധിച്ചു. മുത്തുപോലെ ഉരുണ്ടു് ഭംഗിയുള്ള കൈയക്ഷരം. ബലദേവന്റെ മേൽവിലാസം എഴുതിയിരുന്നതു വായിച്ചപ്പോൾ എന്തോ ഒരു ഈർഷ്യ, ഒരു വേദന, എനിക്കുണ്ടായി. കവറിനുള്ളിൽനിന്നു കത്തെടുത്തു ഞാൻ വായിച്ചു.

"പ്രിയസഹോദരാ! ബലദേവപ്രസാദജീ!

ഈ കത്തോടുകൂടി നൂററപ്പിക ഇൻഷുർചെയ്തു് അയയ്ക്കുന്നു. എനിക്കു കടമായി വാങ്ങിത്തന്ന പണം മടക്കിക്കൊടുത്തിട്ടു് ബാക്കികൊണ്ടു് എന്റെ വകയായി നിങ്ങളുടെ സഹോദരിക്കു് ഒന്നോ, രണ്ടോ സാരി വാങ്ങിക്കൊടുക്കണം. സഹോദരിയുടെമേൽ അങ്ങയ്ക്കുള്ളിടത്തോളം അധികാരം എനിക്കും ഉണ്ടെന്നാണു് എന്റെ വിശ്വാസം. അതുകൊണ്ടു് ആ അധികാരം വിനിയോഗിക്കുന്നതിലുള്ള സംതൃപ്തി അങ്ങു് എനിക്കു നിഷേധിക്കുകയില്ലല്ലോ. അന്നു് അങ്ങു ചെയ്തുതന്ന സഹായം ജീവിതത്തിൽ ഒരുനിമിഷം

പോലും ഞാൻ മറക്കുന്നതല്ല. ഞാൻ ഇവിടെ ഒരു കന്യകാ പാഠശാലയിൽ ജോലിനോക്കുകയാണു്.

എന്നു് അങ്ങയുടെ സഹോദരി
ശാന്തി"

എഴുത്തിന്റെ മുകൾഭാഗത്തു് മുഗല്സരായ്, ഡേഹറാഡൂൻ എന്നും എഴുതിയിട്ടുണ്ടു്.

എഴുത്തു വായിച്ചശേഷം ഞാൻ ബലദേവനു മടക്കി കൊടുത്തു.

അദ്ധ്യായം എൺപത്തിയേഴ്

ഡേഹറാ എക്സ്പ്രസ്സ് രാത്രിയിലാണു പുറപ്പെടുന്നതു്. ബലദേവനും എന്നോടൊന്നിച്ചു് സ്റ്റേഷനിൽ വന്നു. സമയം അടുത്തപ്പോൾ ഞാൻ ഒരു ഇൻറർക്ലാസ് കംപാർട്ടുമെൻറിൽ കയറിയിരുന്നു. ശാന്തി കുറേനാളായി താമസം മാററിയിട്ടെന്നും ഇപ്പോൾ അദ്ധ്യാപികമാർക്കുള്ള കാട്ടേജ്സിലാണു താമസമെന്നും അപ്പോൾമാത്രമാണു് ബലദേവൻ എന്നോടു പറഞ്ഞതു്. വണ്ടി പുറപ്പെടാറായി. ഇൻജിന്റെ വിസിൽ കേട്ടു. ഞാനും ബലദേവനും പരസ്പരം വന്ദിച്ചു. ബലദേവന്റെ മുഖത്തു നോക്കിയപ്പോൾ, അയാൾ എന്തോ എന്നോടു പറയാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നെന്നും അതിനു സാധിക്കായ്കയാൽ അയാൾ പരുങ്ങുന്നെന്നും എനിക്കു തോന്നി. വണ്ടി പുറപ്പെട്ടു. ബലദേവൻ ചിന്താക്രാന്തനായി സ്റ്റേഷനിൽനിന്നു തിരിച്ചു.

വണ്ടി നീങ്ങിയതോടുകൂടി വിവിധചിന്തകൾക്കു് ഞാൻ അധീനനായി. ചലച്ചിത്രത്തിൽ എന്നപോലെ ഓരോന്നു് ഉദിക്കുകയും മറയുകയും മറെറാന്നു തൽസ്ഥാനം

കൈയ്യൊലാക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ ഒന്നും അധികനേരം നിന്നില്ല. രാത്രിയിൽ മിക്കവാറും ഉറങ്ങി യിട്ടില്ലെന്നുതന്നെ പറയാം. അടുത്തദിവസം ഉദ്ദിഷ്ടസ്ഥല ത്തു വണ്ടി നിന്നപ്പോൾ ഞാൻ ഇറങ്ങി ഒരു വണ്ടിക്കാരനെ വിളിച്ച് ഏതെങ്കിലും ഒരു നല്ല ഹോട്ടലിലേയ്ക്കു പോകണ മെന്നു പറഞ്ഞു. വണ്ടി സ്റ്റേഷനിൽ നിന്നതുമുതൽ എൻെറ ഹൃദയത്തുടിപ്പു വദ്ധിച്ചു. ഹോട്ടലിൽ എത്തിയ തോടുകൂടി, എന്തുകൊണ്ടോ, ശാന്തിയെ കാണണമെന്നുള്ള ആശ അസ്തമിച്ചു. ഏതായാലും ഉറക്കമിളച്ചും യാത്ര ചെയ്തും ഇന്നു വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നു; ശാന്തിയെ അന്വേഷിച്ചു നാളെപ്പോകാം എന്നു ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു. എന്നാൽ അടുത്തദിവസവും മൂന്നാംദിവസവും ശാന്തിയെ പോയി കാണാനുള്ള ധൈയ്യം എനിക്കുണ്ടായില്ല. നാലാം ദിവസവും മടിതോന്നി. ഏതോ ഒരു അജ്ഞാതശക്തി എന്നെ തടയുകയാണെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. "ഇത്തവ ണയെങ്കിലും അവളെ കാണാൻ സാധിച്ചില്ലെങ്കിൽ ഇനിയും ഈ ജീവിതത്തിൽ സാദ്ധ്യമല്ല. അഥവാ, അവളെ കണ്ടിട്ട് എന്തു പ്രയോജനം? അവൾ എന്നെ മറന്നിരിക്കും! ജീവി തത്തിൽ പരാശ്രയവും അനിശ്ചിതത്വവും ആപല്ക്കരമാണെ ന്നു മനസ്സിലാക്കി, സ്ഥിരമായ ഒരു പരിപാടി നിമ്മിച്ച് അവൾ ജീവിക്കുകയായിരിക്കും. അതിനു ഞാൻ ഭംഗം ഉണ്ടാക്കുന്നതു് ഉചിതമാണോ! അവൾ ഇപ്പോൾ സന്തുഷ്ട യും സംതൃപ്തയും ആയി കഴിയുകയായിരിക്കും. ഞാൻ മൂലം അവൾക്കു നേരിട്ട അവമതിയും നാശവും ഇതിനകം അവൾ മറന്നിരിക്കും. ആ സ്ഥിതിക്ക് ഞാൻ അവളെ ചെന്നുകണ്ടു് കഴിഞ്ഞ കായ്യങ്ങൾ ഓമ്മിപ്പിക്കുകയും അങ്ങനെ അവളെ വേദനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യുന്നതെന്തിന്? പക്ഷേ, അവ ളെ കാണാതെ, എൻെറ മനസ്സിലുള്ള ദുഃഖം എങ്ങനെ നീങ്ങും? അതുകൊണ്ടു്, ഫലം എന്തുതന്നെയായാലും അവ ളെ കാണുകതന്നെ വേണം."

ഇൗവിധ ചിന്തകളുടെ ഫലമായി ഞാൻ പോകാൻതന്നെ ഉറച്ചു. ഹോട്ടലിലെ ഒരു ജോലിക്കാരനെ വിളിച്ച് ഒരു വണ്ടികൊണ്ടുവരാൻ ചട്ടംകെട്ടി. പക്ഷേ, വണ്ടിവന്ന വിവരം ഭൃത്യൻ അറിയിച്ചപ്പോൾ ഞാൻ ഇരുന്ന കസേരയിൽനിന്ന് എഴുന്നേല്ക്കാൻ സാധിക്കാത്തവണ്ണം കസേരയുമായി ചേർന്നുപോയെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. ഞാൻ വിഷമിച്ചു. വണ്ടിക്കാരനു നാലണകൊടുത്ത് അയാളെ പറഞ്ഞയച്ചു. അനന്തരം മുറിയുടെ വാതൽ അടച്ചിട്ട് ഞാൻ ചിന്താസാഗരത്തിൽ ലയിച്ചു. ചിലപ്പോൾ തോന്നും ഉടനേ ശാന്തിയെപ്പോയി കാണണമെന്ന്; ചിലപ്പോൾ തോന്നും ഉടൻ ഡേഹറാഡൂണിൽനിന്നു പോകണമെന്ന്. ചിലപ്പോൾ ബലദേവനോട് അരിശംതോന്നും. ഇങ്ങനെ മനസ്സിനുണ്ടായ അസ്വാസ്ഥ്യം എന്നെ ഭയപ്പെടുത്തി. ഹോട്ടലിൽനിന്ന്, എന്നുവേണ്ട, എന്റെ മുറിയിൽനിന്ന്, പുറത്തിറങ്ങാൻ എനിക്കു ശക്തിയോ, ധൈര്യമോ ഇല്ല. ഇതുവരെ ഞാൻ ആ മുറിയിൽനിന്നും പുറത്തിറങ്ങിയിട്ടുമില്ല. തന്മൂലം ഹോട്ടൽമാനേജർപോലും എന്നെ സംശയദൃഷ്ട്യാ വീക്ഷിച്ചുതുടങ്ങി. ഞാൻ ഏതെങ്കിലും ഗൂഢാലോചനാസംഘത്തിലെ അംഗമോ, എന്തെങ്കിലും ഭയങ്കരകുററംചെയ്തിട്ട് ഒളിച്ചുതാമസിക്കുന്നവനോ ആയിരിക്കുമെന്ന് അയാൾ ശങ്കിക്കുന്നുണ്ടാവാം. അടക്കാൻവയ്യാത്ത ആശങ്കയും അത്ഭുതവുംമൂലം അയാൾ എന്നോടു ചോദിച്ചു:—

"അങ്ങു നടക്കാൻപോലും പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങുന്നില്ലല്ലോ; എന്താണു കാര്യം? അങ്ങ് വല്ല പ്രത്യേക ആവശ്യവുംപ്രമാണിച്ചു വന്നിരിക്കുകയാണോ?"

ഞാൻ എന്തോ സമാധാനംപറഞ്ഞു രക്ഷപെട്ടു. ശാന്തിയെക്കാണാൻ കൊതിച്ചുവന്ന ഞാൻ ഹോട്ടലിൽനിന്നും ഇറങ്ങാത്തതിന്റെ പ്രധാനകാരണം വഴിക്കെങ്ങാനുംവച്ച് ശാന്തിയെക്കണ്ടെങ്കിലോഎന്നുള്ള ഭയമാണെന്നുപറഞ്ഞാൽ

പലരും ചിരിച്ചേക്കാം. ഏതായാലും അഞ്ചാംദിവസം വളരെ പണിപ്പെട്ടു് ദുശ്ചിന്തകളും ഭീതിയും എല്ലാം അകററി നിർത്തി, ധൈര്യം അവലംബിച്ചു ശാന്തിയെ അന്വേഷിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചു പുറപ്പെട്ടു. കുതിരയുടെ ഗതിക്കനുസരിച്ചു വണ്ടി ഉലയുന്നതിനോടൊപ്പം എന്റെ ഹൃദയവും ഉലഞ്ഞുതുടങ്ങി. പക്ഷേ, അതു ഗണ്യമാക്കിയില്ല. ബലദേവൻ പറഞ്ഞുതന്ന സ്ഥലവിവരങ്ങൾ വണ്ടിക്കാരനെ ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി; പക്ഷേ, അയാൾക്കു യാതൊരുതുമ്പും കിട്ടിയില്ല. അതുകൊണ്ടു് കൂടെക്കൂടെ ഓരോ ചോദ്യംകൊണ്ടു് അയാൾ എന്നെ ശല്യപ്പെടുത്തി. ചില യാത്രക്കാരുടെ സഹായം ആവശ്യപ്പെടേണ്ടതായും വന്നു.

ഒരു വീട്ടിന്റെ മുമ്പിൽ വണ്ടിനിർത്തി; ഞാൻ ഇറങ്ങി ചുററുപാടും നോക്കി. ശാന്തി അവിടെത്തന്നെയോ താമസമെന്നു ചോദിക്കാൻ യാതൊരാളെയും കണ്ടില്ല. അങ്ങനെ നില്ക്കവെ കെട്ടിടത്തിന്റെ വലതുഭാഗത്തു് അല്പം അകലെയായി തടിച്ചുകൊഴുത്ത ഒരു പശു നില്ക്കുന്നതും ആറേഴവയസ്സിലധികം ഇല്ലാത്ത ഒരു ബാലൻ സ്നേഹപൂർവ്വം ആ പശുവിനെ പുല്ലുതീററുന്നതും കണ്ടു വളരെനേരം ഞാൻ അങ്ങോട്ടുനോക്കി നിന്നുപോയി; അത്ര മനോഹരമായിരുന്നു ആ കാഴ്ച. ബാലൻ കറുത്തനിറത്തിലുള്ള നിക്കറും ഏതാണ്ടു് ധൂമനിറത്തിലുള്ള ഷർട്ടും ധരിച്ചിരുന്നു. കാലിൽ ചപ്പൽ ഇട്ടിട്ടുണ്ടു്. നീണ്ട ശരീരം; വെളുത്ത നിറം; കറുത്തനേത്രപുരികങ്ങൾ; ഭംഗിയുള്ള കണ്ണുകൾ; അധികം കൂർത്തതോ പതിഞ്ഞതോ അല്ലാത്ത നാസിക; മൃദുവായ അധരം; ആകപ്പാടെ, അതീവ ആകർഷകമായ ആകൃതി. അതിനെപ്പിടിച്ചു മാറോടണച്ചു ചുംബിക്കാൻ എനിക്കു തോന്നി.

"ലല്ലൻ" ആരോ ഉറക്കെ വിളിക്കുന്നതു കേട്ടു. തുടന്നു ബംഗ്ലാവിന്റെ ഇടതുവശത്തുള്ള ഒരു മുറിയിൽനിന്നു് സാമാന്യം പൊക്കവും ശ്യാമളവർണ്ണവുമുള്ള ഒരു യുവതി ഇറങ്ങി

വന്നു; അവർ എന്നെക്കണ്ടില്ല. ബാലൻ പട്ടുവിൻെറ അടുത്തു നില്ക്കുന്നതുകണ്ടു് പരിഭ്രമിച്ചു് അവർ അങ്ങോട്ടോടി.

"ചെകിത്താനേ, പട്ടു നിന്നെ കുത്തുകയാണെങ്കിൽ എന്തുചെയ്യും? വഷളൻ, ഇവിടെ വാ."

ഇങ്ങനെ ശാസനാരൂപത്തിൽ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവർ ബാലൻെറ കൈയ്യുംപിടിച്ചു. കുഞ്ഞുങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം തള്ളമാക്കുള്ള ഉൽക്കണ്ഠ ഓർത്തു ഞാൻ മനസാ ചിരിച്ചുപോയി. ഈ സന്ദർഭത്തിൽ മറെറാരുകാര്യം വെളിപ്പെട്ടു. ബാലൻ ആ സ്ത്രീയെ "അമ്മ" എന്നല്ല "കൊച്ചമ്മ" എന്നാണു വിളിച്ചതു്. ബാലൻ മന്ദമായും മധുരമായും ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് പട്ടുവിനേയും ആ സ്ത്രീയേയും മാറിമാറി നോക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"കൊച്ചമ്മാ, ഈ പട്ടു കുത്തുകയില്ല. വളരെ ഇണക്കമുള്ളതാണു്. നല്ല പട്ടു."

"പട്ടു നല്ലതുതന്നെ; നീയാണു് ചീത്ത."

എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് കുട്ടിയെ വീട്ടിനകത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകാൻ ആ സ്ത്രീ മുതിൎന്നു. അതുകണ്ടു് ഞാൻ ബദ്ധപ്പെട്ടു് അവരെ സമീപിച്ചു.

"ശാന്തിദേവി താമസിക്കുന്നതു് എവിടെയാണെന്നു പറഞ്ഞുതരാൻ ദയവുണ്ടാകണം."

അവർ തിരിഞ്ഞുനിന്നു; എന്നെ സാശ്ചര്യം നോക്കി. ബാലനും ഔത്സുക്യത്തോടുകൂടി എന്നെ നോക്കിനിന്നു.

"ഇവിടെത്തന്നെയാണു താമസം; അങ്ങു് എവിടെനിന്നാണു്?"

ആ സ്ത്രീ ചോദിച്ചു.

"ഞാൻ ലക്ക്നോവിൽനിന്നു വരികയാണു്."

"അങ്ങയുടെ പേരു്?"

ഈ ചോദ്യം കേട്ട ഞാൻ പരുങ്ങി. എന്റെ പേരുപറഞ്ഞാൽ ശാന്തി എന്നെ കാണാൻ വിസമ്മതിച്ചെങ്കിലോ? ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു:

"എന്റെ പേരുപറയേണ്ട ആവശ്യമില്ല; ഒരു നിമിഷനേരത്തേക്കു് ഒന്നു പറഞ്ഞയയ്ക്കണം: എന്നെ കണ്ടാൽ മനസ്സിലാക്കിക്കൊള്ളും."

ആ സ്ത്രീ എന്നെയും ബാലനെയും ആശ്ചര്യംനിറഞ്ഞ കണ്ണുകളാൽ മാറിമാറി നോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്നു. അവസാനമായി ഞങ്ങളെ രണ്ടുപേരെയും ഓരോ പ്രാവശ്യംകൂടി നോക്കിയിട്ടു് അവർ അകത്തേയ്ക്കു പോയി. അവരുടെ അത്ഭുതത്തിന്റെ ഹേതു അപ്പോൾ എനിക്കു മനസ്സിലായില്ല. ശാന്തി പുറത്തുവരുമെന്നുള്ള പ്രതീക്ഷയിൽ എന്റെ ഹൃദയം തുടിച്ചു. അല്പംകഴിഞ്ഞു് ആ മുഹൂർത്തവും വന്നു. ശാന്തി മുറിയിൽനിന്നു് തുലോം മന്ദഗതിയിൽ വരാന്തയിലേയ്ക്കു വരുന്നതു് ഞാൻ ഒരു ചെടിയുടെ മറവിൽനിന്നു കണ്ടു.

എന്തൊരു മാററമാണു് ആ മുഖത്തു കാണുന്നതു്! മാധുര്യം, ഗാംഭീര്യം, ശാന്തത തുടങ്ങിയവയുടെ സമ്മേളനരംഗം! അതുകൊണ്ടുതന്നെ പാവനം! ബലദേവൻ അവളെപ്പററി "തേജസ്വിനിയായ താപസി" എന്നു പറഞ്ഞതു് വെറുതേയല്ല. ഇപ്പോൾ ആ തേജസ്സു് പ്രശാന്തഭാവം കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നെന്നുമാത്രം. കണ്ണുകളിൽ കാരുണ്യം തുളുമ്പുന്നു. എന്നെ കണ്ടതോടുകൂടി അവളുടെ മുഖഭാവം പാടേ മാറി. അവർണ്ണനീയമായ വിസ്മയവും വിഭ്രാന്തിയും പ്രകടമായി. അല്പനേരം നിന്നശേഷം അവൾ മെല്ലെ പറഞ്ഞു:—

"താങ്കൾ! താങ്കൾ! ഇവിടെ എങ്ങനെ വന്നുചേർന്നു?"

അപ്രതീക്ഷിതമായ ഒരു ക്ഷതം തട്ടിയ ഭാവവും സ്വരവും!

ഞാൻ ശങ്കിച്ചതു ശരിയായി.

"ഇത്രയും കാലത്തിനുശേഷം വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടി, ഒരു വിധത്തിൽ വിവരം മനസ്സിലാക്കി. ഞാൻ ഇന്നു ലക്ക്നോവിൽനിന്നു വരികയാണു്."

മനഃപൂർവ്വം കള്ളം പറഞ്ഞതല്ല; എന്തു പറയണമെന്നു നിശ്ചയമില്ലാതെ, പരിഭ്രമാധിക്യത്താൽ, പറഞ്ഞുപോയതാണു്. ശാന്തി പൂർവ്വവൽ എന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്നു.

ഇതിനിടയ്ക്കു് ആ ബാലൻ അവന്റെ കൊച്ചമ്മയെ വിട്ടു് ശാന്തിയെ സമീപിച്ചു; അവളുടെ പിന്നിൽ നിന്നുകൊണ്ടു് സാരിയിൽ പിടിച്ചുവലിച്ചു.

"അമ്മാ, ഇതാരാണു്?"

ബാലൻ ചോദിച്ചു.

"ആരു് 'ലല്ലു'നോ? നിന്റെ കൊച്ചമ്മ എവിടെ മകനേ?"

ശാന്തി കുട്ടിയോടു ചോദിച്ചു.

ലല്ലുന്റെ കൊച്ചമ്മ വാതലിന്റെ മറവിൽ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. അവരെ നോക്കി ശാന്തി പറഞ്ഞു:—

"സുഭദ്രേ! ചായ തയ്യാറാക്കൂ; എന്നിട്ടു് വിദ്യാവതിജിയെ പുറത്തേമുറിയിലേക്കു പറഞ്ഞയയ്ക്കൂ." അനന്തരം എന്നോടു തിരിഞ്ഞു പറഞ്ഞു:—

"വരണം; അകത്തുവന്നിരിക്കണം."

ഞാൻ ഒരു വിഡ്ഢിയെപ്പോലെ അവളെ പിന്തുടന്നു.

വിശാലമായ ഒരു മുറി! ഭംഗിയുള്ള ചിത്രങ്ങളും കർട്ടൻസുംകൊണ്ടു് അലങ്കരിച്ചിരിക്കുന്നു! മുറിയ്ക്കുള്ളിൽ മേൽത്തരം അകസാമാനങ്ങൾ.

"ഇരിക്കണം; ഞാൻ ഇതാ വരുന്നു."

ശാന്തി ആ മുറിയിൽനിന്നും പോയി. ഞാൻ ലല്ലൻെറ കൈയ്ക്കുപിടിച്ച് അവനെ എന്നോട് അടുപ്പിച്ചു. ശാന്തി താങ്കൾ എന്ന് എന്നെ സംബോധനചെയ്തതിൽ എനിക്ക് ആശ്ചര്യം തോന്നി; എങ്കിലും അസ്വാഭാവികമായി തോന്നാതിരുന്നത്, ഒരുപക്ഷേ, അത്തരം പെരുമാററം മുൻകൂട്ടി ഞാൻ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടായിരിക്കാം. ഏതാണ്ട് പത്തുമിനിട്ട് ഞാൻ ആ മുറിയിൽ തനിച്ചിരുന്നു. അപ്പോഴേയ്ക്കു ശാന്തി വന്നു; പക്ഷേ, തനിച്ചല്ല. കണ്ണാടിധരിച്ച മദ്ധ്യവയസ്കയായ ഒരു സ്ത്രീയുംകൂടിയുണ്ട്. തനിച്ചിരുന്ന് എന്നോട് സംസാരിക്കാൻ അവൾ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നില്ലായിരിക്കാം.

"ഇരിക്കണം; വിദ്യാവതിജി"

എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് ശാന്തി, പട്ടുകൊണ്ടു പൊതിഞ്ഞ കുഷൻ ഇട്ടിട്ടുള്ള ഒരു കസേര ആ മദ്ധ്യവയസ്കയ്ക്ക് ഇരിക്കാൻ നീക്കിയിട്ടു. ആ സ്ത്രീയാകട്ടെ, എന്നെ തുറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട് ഇരുന്നു. നേരം സന്ധ്യയായതിനാൽ ശാന്തി മുറിയിൽ വൈദ്യുതദീപം പ്രകാശിപ്പിച്ചു.

വിദ്യാവതി എന്ന സ്ത്രീ അവരുടെ മുന്നോട്ടുതള്ളിയ പല്ലുകൾ പുറത്തുകാട്ടിക്കൊണ്ട് എന്നോട് ചോദിച്ചു:—

"ഇവിടെ എപ്പോൾ വന്നു?"

ഞാൻ ആരാണെന്നോ, എന്തിനു വന്നെന്നോ അവർ എന്നോട് ചോദിച്ചില്ല. അതിനാൽ ശാന്തി തൻെറ വിവരങ്ങൾ അവരെ ധരിപ്പിച്ചുകഴിഞ്ഞെന്ന് എനിക്കു ബോദ്ധ്യമായി. അവർ എൻെറ വിവരങ്ങൾ എന്നോടുതന്നെ ചോദിക്കാതിരുന്നത് നന്നായി എന്നും എനിക്കു തോന്നി.

"ഞാൻ ലക്ക്നോവിൽനിന്നു വരുകയാണു്."

ഞാൻ മറുപടിപറഞ്ഞുതീൎന്ന മാത്രയിൽ എന്റെ വിഡ്ഢിത്തം ഓൎത്തു് ഞാൻ ലജ്ജിച്ചു. എന്തെന്നാൽ,അവർ എന്നോടു ചോദിച്ചതു് എവിടെനിന്നു വരുന്നു എന്നല്ല, എപ്പോൾ ഇവിടെ വന്നു എന്നാണു്. അതുകൊണ്ടു് ആ സ്ത്രീ തന്റെ പല്ലുകൾ നല്ലതുപോലെ പുറത്തുകാട്ടി ഒന്നു ചിരിച്ചു. ഞാൻ വീണ്ടും പറഞ്ഞു:—

"ഞാൻ ഇവിടെ വന്നിട്ടു മൂന്നുനാലു ദിവസമായി."

"എവിടെ താമസിക്കുന്നു?"

"ഒരു ഹോട്ടലിൽ."

"എപ്പോൾ പോകാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നു?"

തീരെ വളച്ചുകെട്ടില്ലാത്ത ഒരു സാധാരണചോദ്യം; എന്നിട്ടും മറുപടി പറയാൻ ഞാൻ കുഴങ്ങി. മനസാ ശാന്തിയോടു ഞാൻ ക്ഷോഭിച്ചു. എന്നെ അവമാനിക്കാൻ ആ സ്ത്രീയെ മനഃപൂൎവ്വം കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നതാണെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. എന്തെല്ലാം ചോദിക്കണം, പറയണം, എന്നു് ശാന്തി അവരെ പഠിപ്പിച്ചിരിക്കണം. ഞാൻ ശാന്തിയെ ഒന്നു നോക്കി. മൎമ്മഭേദകമാംവണ്ണം അവൾ എന്നെയും. അവളുടെ കണ്ണുകളിൽസ്വാഭിമാനം, വെറുപ്പു്, ദുഃഖം ഇവയിൽ ഏതാണു് അധികമായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടതെന്നു് പറയാൻ പ്രയാസം. ഒരുപക്ഷേ, മൂന്നും ഒന്നുപോലെ കലൎന്നിരുന്നെന്നു പറയുന്നതായിരിക്കും ശരി. എന്തായാലും ആ കണ്ണുകളെ നേരിടാൻ എനിക്കു ശക്തിയില്ല. ഞാൻ മുഖം തിരിച്ചു്, വിദ്യാവതിയെ നോക്കി അവരുടെ ചോദ്യത്തിനു മറുപടി പറഞ്ഞു:—

"ഇവിടെനിന്നു് എപ്പോൾ പോകുമെന്നു് ഇപ്പോൾ പറയാൻ പ്രയാസമാണു്. ഒരുപക്ഷേ, രണ്ടുമൂന്നു ദിവസം താമസിച്ചേക്കാം. ഉടനേതന്നെ തിരിച്ചെന്നുംവരാം."

"ചേച്ചീ, ഈ അധികപ്രസംഗി ലല്ലനെ നോക്കണം! രണ്ടുകൈകളിലും മണ്ണുംപുരട്ടി വന്നിരിക്കുന്നു!"

എന്നുപറഞ്ഞു് ലല്ലനേയും പിടിച്ചുകൊണ്ടു് മറെറാരു മഹിള അവിടേയ്ക്കു വന്നു. ശാന്തി മന്ദഹസിച്ചുകൊണ്ടു് സ്നേഹപൂർവ്വം കുട്ടിയോടു പറഞ്ഞു:—

"നോക്കൂ, ലല്ലൻ! ഇങ്ങനെ അധികപ്രസംഗം കാണിച്ചാൽ ഇന്നലത്തെ സംഭവം ഞാൻ സുഭദ്രയോടു പറയുമേ."

ലല്ലൻെറ കൈകളിൽ മണ്ണു പുരണ്ടിരിക്കുന്നെന്നു പറഞ്ഞതു് പരമാർത്ഥമാണു്. അവൻ കൈകെട്ടി നിന്നുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"അമ്മേ, ഞാൻ അധികപ്രസംഗമൊന്നും ചെയ്തില്ല. ഞാൻ ഒരു തോട്ടം ഉണ്ടാക്കുകയായിരുന്നു; അതു ചീത്തയാണോ? അധികപ്രസംഗമാണോ?"

"തോട്ടം ഉണ്ടാക്കുന്നതു് ചീത്തയല്ല; നിനക്കു് ഒരു നല്ല തോട്ടം ഉണ്ടാക്കിത്തരാൻ ഞങ്ങൾ തോട്ടക്കാരനോടു പറയാം. ഇപ്പോൾ പോയി കൈയ്കഴുകിക്കൊണ്ടുവരൂ."

ശാന്തി പറഞ്ഞു.

വിദ്യാവതി:—(പുതുതായിവന്ന സ്ത്രീയോടു്) പ്രേമാദേവീ, നിങ്ങൾകൂടി പോയി അവൻെറ കൈയ് കഴുകിക്കൊടുക്കൂ. പോകൂ, ലല്ലാ."

ഈ ഘട്ടത്തിൽ സുഭദ്രാദേവി ഒരു ട്രേയിൽ ചായയും പലഹാരവും എടുത്തുകൊണ്ടു് അകത്തു കടന്നു. ലല്ലനെ നോക്കി അവർ ശാസനാസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു:

"ലല്ലാ, കൈകൾ അഴുക്കാക്കിയതെങ്ങനെ? ഇവിടെ വരൂ."

ലല്ലൻ അപരാധിയെപ്പോലെ നിന്നു.

സുഭദ്ര:—നീ, ഇവിടെ വരാനല്ലേ ഞാൻ പറഞ്ഞതു്!

ലല്ലൻ മെല്ലെ അവരെ സമീപിച്ചു.

സുഭദ്ര:—നീ അധികപ്രസംഗം മതിയാക്കുകയില്ലേ? ഇന്നു നിന്നെ ഇരുട്ടുമുറിയിൽ അടയ്ക്കുന്നുണ്ട്.

അനന്തരം അവനെ ബലാൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു പോകാൻ അവർ തുനിഞ്ഞു. ബാലനാകട്ടെ, കഴിയുംമട്ട് എതിർത്തു.

വിദ്യാവതി:—ഇന്നു് അവനു മാപ്പുകൊടുക്കൂ സുഭദ്രാദേവീ.

വിദ്യാവതി എഴുന്നേററു് കുട്ടിയെ സുഭദ്രയുടെ പിടിയിൽനിന്നു മോചിപ്പിക്കാൻ തുനിഞ്ഞു. അനന്തരം അവർ അവനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് (കൈയ്കഴുകാൻ) അകത്തേയ്ക്കു പോയി. ശാന്തി, ബാലനോടുള്ള നിസ്സീമമായ സ്നേഹവും അവൻെറ കുസൃതികളിലുള്ള ക്ലേശവും സൂചിപ്പിക്കുന്ന ഒരു മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി ഇതെല്ലാം കാണുകയായിരുന്നു.

സുഭദ്ര:—(ശാന്തിയോടു്) ലല്ലനു് ഈയിടെ അക്രമം കുറേ കൂടിപ്പോയി. അല്പംമുമ്പു് പശുവിൻെറ അടുത്തു ചെന്നുനിന്നു് അതിനെ തിറവുന്നതു കണ്ടു. അതു കുത്തിയാൽ എന്തുചെയ്യും. (അനന്തരം, എന്നോടായി) ചായ കുടിക്കണം, തണുത്തുപോകും.

ലല്ലൻകാരണം ഉണ്ടായ സംഭാഷണങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധിച്ചു് ഇരുന്നുപോയതിനാൽ എൻെറ മുമ്പിൽ ചായയും പലഹാരങ്ങളും കൊണ്ടുവച്ച കാര്യം ഞാൻ വിസ്മരിച്ചുപോയി. "ഈ കുട്ടി ഏതാണു്?" ഞാൻ സ്വയം ചോദിച്ചു. അദ്ധ്യാപികമാരുടെ ഈ ആശ്രമത്തിൽ പുരുഷന്മാർ താമസമുള്ളതായി തോന്നുന്നില്ല. അഥവാ ആരെങ്കിലും സകുടുംബം താമസമുണ്ടോ? ശാന്തിയെ അമ്മയെന്നും സുഭദ്രാദേവിയെ കൊച്ചമ്മയെന്നുമാണു് ബാലൻ വിളിക്കുന്നതു്. ശാന്തി അവനെ മരത്തെടുത്തോ? സുഭദ്രാദേവിയുടെ പെരുമാററം കണ്ടാൽ അവൾക്കാണു് അവൻെറമേൽ കൂടുതൽ അധികാരമെന്നു തോന്നും. എന്താണു് ഇതിൻെറയെല്ലാം രഹസ്യം?

സുഭദ്രാദേവി ആ മുറിയിൽനിന്നു പോകാൻ തുനിഞ്ഞു.

ശാന്തി:—എവിടെപ്പോകുന്നു? അല്പനേരം ഇവിടെ ഇരിക്കൂ.

സുഭദ്ര:—ലല്ലൻ എന്തുചെയ്യുന്നെന്നു നോക്കിയിട്ടുവരാം; വിദ്യാവതിജി പറഞ്ഞാൽ അവൻ കൂട്ടാക്കുകയില്ല.

ശാന്തി:—വിദ്യാവതിജിയെ അവനു വളരെ കാര്യമാണ്. നിങ്ങൾ വിഷമിക്കേണ്ട..............ഒരു കാര്യം ചെയ്യൂ; അദ്ദേഹത്തിനു ചായ പകൻകൊടുക്കൂ.

സുഭദ്രാദേവി സങ്കോചത്തോടുകൂടി എന്നെ സമീപിച്ചു. ചായചേർത്ത് കപ്പിൽപകൻ. ഞാൻ അതുകണ്ടു ചോദിച്ചു:—

"കപ്പ് ഒന്നേയുള്ളല്ലോ. നിങ്ങളാരും ചായ കുടിക്കുന്നില്ലേ?"

സുഭദ്ര:—(സങ്കോചപൂർവ്വം) ഞങ്ങൾ ചായ കുടിച്ചുകഴിഞ്ഞു.

എനിക്കു പലഹാരം തിന്നാനോ, ചായ കുടിക്കാനോ തോന്നിയില്ല. സത്യം പറയുന്നപക്ഷം അവിടെനിന്ന് എഴുന്നേററു പോകാനാണു തോന്നിയത്. പക്ഷേ, വീണ്ടുവിചാരമില്ലാതെ പ്രവർത്തിക്കുന്നതിൻെറ ഫലം ധാരാളം അനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞതിനാൽ അതിനു തുനിഞ്ഞില്ലെന്നേയുള്ളു. വളരെ വിഷമിച്ച് ഞാൻ പലഹാരങ്ങളുടെ ഓരോ കഷണം തിന്ന് അല്പം ചായയും കുടിച്ചു. ഇതെല്ലാം വിഷംകലന്നതാണെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. കൈയും മുഖവും ലേസുകൊണ്ട് തുടച്ചിട്ട് ഏതാണ്ട് മൃതപ്രായനായി ഞാൻ ഇരുന്നു.

ശാന്തി:—(തെല്ല് ഉൽക്കണ്ഠയോടുകൂടി) സുഭദ്ര, ഒരുകപ്പു ചായയേ കുടിച്ചുള്ളല്ലോ. ഒരുകപ്പുകൂടിയെങ്കിലും ചേർത്തുകൊടുക്കൂ. ആ ടീപോട്ടിൽ നാലുകപ്പ് കൊള്ളും.

ഞാൻ:—വേണ്ട; ചായ ഞാൻ അധികം കഴിക്കാറില്ല; അതിനുംപുറമേ ഹോട്ടലിൽനിന്നു ചായ കഴിച്ചിട്ടാണു പോന്നതും.

ശാന്തിയുടെ മുഖത്തു് നിർവ്യാജമായ കുണ്ഠിതം സ്ഫുരിച്ചു. എൻെറ മനസ്സിൻെറ ക്ലേശം അവൾ മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കാം. അതുകൊണ്ടാവാം അവൾക്കും ദുഃഖം തോന്നിയതു്.

സുഭദ്ര:—ചായ നന്നായില്ലായിരിക്കാം; ബദ്ധപ്പെട്ടു തയ്യാറാക്കിയതാണു്.

അവരുടെ തെററിദ്ധാരണ ദൂരീകരിക്കാൻവേണ്ടി ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"ചായ നന്നായിട്ടുണ്ടു്. കുറേക്കാലമായി ഇത്ര നല്ല ചായ ഞാൻ കുടിക്കാറില്ല. പക്ഷേ ഈയിടെ ചായകുടി വളരെ കുറച്ചിരിക്കുകയാണു്."

ഞാൻ ശാന്തിയെ ഒന്നു നോക്കി. അവളുടെ ദുഃഖം വർദ്ധിക്കുന്നതേയുള്ളൂ. അവൾ കരഞ്ഞുപോകുമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. അലഹബാദിൽ ഞാനും ശാന്തിയുംകൂടി താമസിക്കുമ്പോൾ പ്രതിദിനം എത്രകപ്പു ചായയാണു് ശാന്തി എന്നെ കുടിപ്പിക്കുന്നതു്. അവൾ കുടിക്കുന്നതു്. ചായ അവൾക്കു് അത്ര ഇഷ്ടമാണു്. ബനാറീസ്സിൽ ചായ തയ്യാറാക്കാൻവേണ്ടി ഒരു സ്റ്റൌവ് വാങ്ങിവച്ചിരുന്നു. അവൾ എന്നെ വിട്ടുപോയശേഷം ചായകുടി ഞാൻ കുറച്ചു.

വിദ്യാവതി ലല്ലനേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. കൈയും മുഖവും കഴുകി ശുചിയായ വസ്ത്രങ്ങളും ധരിച്ചാണു് ലല്ലൻ വന്നിരിക്കുന്നതു്. തലമുടിയും ചീകി ഒതുക്കിയിരിക്കുന്നു. സ്ഫുടംചെയ്ത സ്വർണ്ണത്തിനുതുല്യം അവൻെറ സൌന്ദര്യം വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. ലല്ലനെക്കണ്ടപ്പോൾ ശാന്തിയുടെ മുഖം

വികസിച്ചു. സുഭദ്രാദേവിയും അവൻെറ തെററുകഠ മറന്ന് ഉല്ലാസവതിയായിത്തീൎന്നു.

ശാന്തി:—വരൂ ലല്ലൂ; എൻെറ മടിയിൽ ഇരിക്കൂ.

അവൻ അനുസരിച്ചു. കുട്ടിയുടെ മുഖത്തും മുതുകിലും തലോടി അവനെ ലാളിച്ചുകൊണ്ടു് ശാന്തി പറഞ്ഞു:—

"എൻെറ മകൻ വളരെ നല്ല കുട്ടിയാണു്. ആരു പറഞ്ഞാലും അവൻ അനുസരിക്കും; ആരോടും അവനു വഴക്കില്ല. അധികപ്രസംഗമൊന്നും അവനില്ല."

സുഭദ്രാദേവി സന്തോഷവും ഉത്സാഹവും അടക്കാൻ ശ്രമിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"ഓഹോ! ഇത്ര നല്ല ഒരു മകൻ ഉണ്ടോ? അധികപ്രസംഗി; എന്താ, നീ അധികപ്രസംഗിയല്ലേ?"

ലല്ലുവിൻെറ സങ്കോചവും അഭിമാനവുംനിറഞ്ഞ കണ്ണുകഠ സുഭദ്രാദേവിയുടെനേൎക്കു പാഞ്ഞു. അവനെ വൃത്തിയായി കണ്ടതിൽ ആ സ്ത്രീ ഹൎഷംകൊള്ളുകയും അവനെ അഭിനന്ദിക്കുകയും ചെയ്യുമെന്ന് ആ കുട്ടി പ്രതീക്ഷിച്ചിരിക്കാം. എന്നാൽ, അതിനു പകരം അവനെ പഴിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയപ്പോഠ അവൻെറ അഭിമാനം വിജൃംഭിതമായി. അവൻ പറഞ്ഞു:—

"ഇന്നുമുതൽ ഞാൻ നിങ്ങളുടെ അടുത്തുകിടന്നുറങ്ങുകയേ ഇല്ല; ഒരിക്കലും ഇല്ല."

സുഭദ്രാദേവി സ്നേഹജന്യമായ അഭിമാനത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു:—

"എൻെറകൂടെ കിടന്നുറങ്ങാതെ നീ തനിച്ചു കിടക്കുമോ?"

ശാന്തി അവനെ തലോടിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"പറയൂ ലല്ലൂ, എൻെറ അമ്മയുടെ അടുത്തുകിടന്നുറങ്ങുമെന്ന്."

ലല്ലൻ:—ഞാൻ എൻെറ അമ്മയുടെ അടുത്തുകിടക്കും; കൊച്ചുകൊച്ചമ്മയുടെ അടുത്തു കിടക്കും. നിങ്ങളുടെ കൂടെ കിടക്കുകയില്ല.

ഇത്രയും പറഞ്ഞതോടുകൂടി ബാലൻ കരഞ്ഞുപോയി. സുഭദ്ര ഓടിച്ചെന്നു കുട്ടിയെ എടുത്തു മടിയിൽ ഇരുത്തി ലാളിച്ചു് അവനെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു.

"നീ എന്തൊരു ഭ്രാന്തൻ! ഞാൻ നേരമ്പോക്കു പറഞ്ഞതല്ലേ?"

ബാലൻ അവരുടെ വസ്ത്രത്തിൻെറ തുമ്പുപിടിച്ചു മുഖംമറച്ചുകൊണ്ടു് ഏങ്ങിയേങ്ങിക്കരഞ്ഞു. സുഖദുഃഖസമ്മിശ്രമായ ചിന്തയാൽ ശാന്തിയുടെ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു. സുഭദ്രാദേവി അവളെ ചുംബിച്ചും തലോടിയും ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. ഈ സന്ദർഭത്തിൽ അടുത്ത മുറിയിൽ, വാതലരികിലായി, വേറെചില സ്ത്രീകളും വന്നു നിലയായി.

വിദ്യാവതി:—ഇന്നു് അവൻ ശാന്തിദേവിയോടുകൂടി കിടന്നുറങ്ങാൻ തയ്യാറാവുകയാണു്. സുഭദ്രാദേവിയോടൊന്നിച്ചല്ലാതെ ഇതുവരെ ഉറങ്ങിയിട്ടില്ല. ഞാൻ പരീക്ഷിച്ചുനോക്കിയിട്ടുണ്ടു്.

എന്തൊരു അത്ഭുതം! ഒരു ചെറിയ ബാലൻ ആ ആശ്രമത്തിലുള്ളവരുടെയെല്ലാം ശ്രദ്ധാകേന്ദ്രം! എനിക്കു് അസൂയതോന്നി; അതോടൊപ്പം അതിയായ വാത്സല്യവും. വളരെനേരം ഞാൻ അങ്ങനെ നോക്കിയിരുന്നു. ലല്ലൻ അല്പനേരംകൊണ്ടു ശാന്തനായി. സുഭദ്രാദേവി അവനെ എടുത്തുകൊണ്ടു് അകത്തേയ്ക്കുപോയി. വിദ്യാവതി ഉന്തിയ പല്ലുകളും കാട്ടി ഇരിപ്പായി. ശാന്തിയുടെ മുഖത്തു വീണ്ടും ഗാംഭീര്യവും ദുഃഖവും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. വിദ്യാവതി അവിടെനിന്നു പോയെങ്കിൽ ശാന്തിയോടു് അല്പം സംസാരിച്ചു് ആശ്വാസം നേടാമെന്നു ഞാൻ ആശിച്ചു. പക്ഷേ, അവർ ഒരു നിമിഷംപോലും ശാന്തിയെ പിരിയുന്നില്ല. ശാന്തി

യുടെ ആഗ്രഹവും അവർ പോകരുതെന്നായിരിക്കാം. വിദ്യാവതിയോടുള്ളത്ര ഈർഷ്യയും വെറുപ്പും എന്റെ ജീവിതത്തിൽ ആരോടും എനിക്കു തോന്നിയിട്ടില്ല. ഗത്യന്തരമില്ലാതെ ഞാൻ എഴുന്നേററു; രണ്ടുപേരോടും യാത്രപറഞ്ഞു കൈകൂപ്പി. ശാന്തിയും എഴുന്നേററു. അവളുടെ മുഖം ദുഃഖാധിക്യത്താൽ മ്ലാനമായിരുന്നു. എങ്കിലും എന്തോ ഒരു ദൃഢനിശ്ചയം ആ മുഖത്തു സ്ഫുരിച്ചു.

ഞാൻ മുററത്തേയ്ക്കിറങ്ങിയപ്പോൾ ശാന്തി ചോദിച്ചു:–

"ഇനിയും കുറേദിവസം ഇവിടെ ഉണ്ടായിരിക്കുകയില്ലേ?"

"ഇല്ല; ഒരുപക്ഷേ, താമസിച്ചെന്നും വരാം."

ഞാൻ സ്വബുദ്ധി ക്ഷയിച്ചവനെപ്പോലെ ആടിയലഞ്ഞു് വണ്ടിയിൽ കയറി ഹോട്ടലിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു.

അദ്ധ്യായം എൺപത്തിയെട്ട്

ഞാൻ യാതൊന്നും കഴിക്കാതെ കട്ടിലിൽ കയറിക്കിടന്നു; വിവിധചിന്തകൾക്കു് അധീനനായി. ശാന്തിയുടെ പ്രഭാപൂർണ്ണവും പ്രശാന്തവും മനഃക്ലേശം പ്രദ്യോതിപ്പിക്കുന്നതുമായ മുഖം എന്റെ കണ്ണിൽനിന്നും മറയുന്നില്ല. ഇത്ര ദിവ്യമായ തേജസ്സ് അവളുടെ മുഖത്തു് ഇതിനുമുമ്പു ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല. പക്ഷെ ഞങ്ങളെ തമ്മിൽ അകററിനിർത്തുന്ന അവസ്ഥ എന്തായാലും അതിനെ മാററാവുന്നതല്ലെന്ന ബോധം എന്നെ അത്യന്തം പീഡിപ്പിച്ചു. ഇത്രയുംനേരം ഞാൻ അവളുടെ അടുത്തിരുന്നു; എങ്കിലും അവളുടെ ആത്മാവു് എന്നിൽനിന്നും അകന്നുനിന്നു. എന്റെ ഹൃദയത്തെക്കാൾ

എന്നോടടുത്തിരിക്കുന്നെന്നു ഞാൻ കരുതിയ ശാന്തി ഇന്നു് എത്ര അകന്നിരിക്കുന്നു! ആറുവർഷം ജീവിതചക്രം കറങ്ങിയതിനിടയ്ക്കു് എത്ര അഭേദ്യമായ ഒരു മതിലാണു് ഞങ്ങളുടെ രണ്ടുപേരുടേയും മദ്ധ്യേ അവൾ കെട്ടിയുയർത്തിയതു്?—ഈശ്വരാ! കഴിഞ്ഞകാര്യങ്ങളെല്ലാം വർത്തമാനകാലത്തെ അനുഭവങ്ങളിൽ ലയിച്ചുമറയുമാറാകണേ! അതിനു് എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കണേ! ജീവിതയാത്രയിൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള നവംനവങ്ങളായ ചിന്തകളും അനുഭവങ്ങളുംമൂലം, ശാന്തിയുടെ ജീവിതലക്ഷ്യം എന്താണോ അതുതന്നെയാണു് എന്റെയും ലക്ഷ്യമായിത്തീന്നിരിക്കുന്നതെന്നു് അവളെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തണമേ! ഈ ഘട്ടത്തിൽ, "അതു സാദ്ധ്യമല്ല; എത്ര ശ്രദ്ധിച്ചാലും അതിനു സാധിക്കുകയില്ല; അഥവാ സാധിച്ചാലും ശാന്തിയിൽ യാതൊരു മാററവും തന്മൂലം ഉണ്ടാകുന്നതല്ല. എന്തെല്ലാം ഗൗരവചിന്തകളാൽ അവൾ അവളുടെ ജീവിതഗതിയെ ഏകാഗ്രവും ക്രമീകൃതവും ആക്കിത്തീർത്തുവോ അവയെ മാററാൻ—ശാന്തിയുടെ ജീവിതത്തിൽ തെല്ലെങ്കിലും പരിവർത്തനമുണ്ടാക്കാൻ—യാതൊന്നിനും സാദ്ധ്യമല്ല" എന്നു് എന്റെ മനഃസാക്ഷി പ്രവചിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ഹാ! എന്റെ ബുദ്ധി ക്ഷയിച്ചു! ആശ നശിച്ചു; ഹൃദയം തകൎന്നു. ശാന്തി വീണ്ടും എന്റേതായിത്തീരുമെന്നു വിശ്വസിച്ചു് ആശ്വാസം അടയാൻ, എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും എനിക്കു കഴിയുന്നില്ല.......

യാത്രപറഞ്ഞപ്പോൾ അവൾ ചോദിച്ചു "ഇനിയും കുറേദിവസം ഇവിടെ ഉണ്ടായിരിക്കുകയില്ലേ" എന്നു്. എന്താണു് അതിന്റെ ഉദ്ദേശം! "ഇന്നത്തെ സംഭവങ്ങൾകൊണ്ടു നിരാശപ്പെടേണ്ട; തുടച്ചയായി ഇവിടെ വരണം; എല്ലാം ശരിയാകും" എന്നൊരു ഗൂഢസന്ദേശം ആ ചോദ്യത്തിൽ അടങ്ങിയിട്ടുണ്ടോ? ആദ്യംമുതല്ക്കേ താങ്കൾ എന്നു് അവൾ എന്നെ സംബോധനചെയ്തു! കേവലം ഒരു അന്ന്യൻ എന്ന നിലയിൽ! എന്തൊരു നിർദ്ദയത്വം.

ചിന്തിച്ചുചിന്തിച്ച് എന്റെ തല പുകഞ്ഞു. ആയിരക്കണക്കിനു കൃമികൾ എന്റെ തലയ്ക്കുള്ളിലിരുന്നു കരളുന്നതായി തോന്നി. ഞരമ്പുകൾ പൊട്ടിപ്പോകുമെന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം രക്തസമ്മർദ്ദം വർദ്ധിച്ചു. ശാന്തിയെപ്പററി ചിന്തിച്ച് അസ്വാസ്ഥ്യം വർദ്ധിപ്പിക്കാതിരിക്കാൻ ഞാൻ ആശിച്ചു. കാരണം, ഹൃദയസ്തംഭനംകൊണ്ടോ മറേറാ പെട്ടെന്നു മരിക്കാൻ എനിക്കു് ആഗ്രഹമില്ല. പക്ഷേ, ആ ചിന്ത എന്നെ വിട്ടുപിരിയുന്നില്ല. എന്നാൽ ഒരു ആശ്വാസം! ലല്ലുന്റെ ഓമനമുഖം ഒരു സ്വർണ്ണവിളക്കിലെ ദീപംപോലെ എന്റെ മനസ്സിലെ അന്ധകാരം കുറയ്ക്കാൻ സഹായമായിത്തീർന്നു. പ്രിയപ്പെട്ട ബാലാ! നീ ആരാണു്? ശാന്തി നിന്റെ അമ്മയാണോ? യഥാർത്ഥത്തിൽ അവൾ നിന്റെ ജന്മദയാണോ? അതിന്റെ രഹസ്യവും ശാന്തി മറച്ചുവച്ചിരിക്കുന്നു!

രാത്രിമുഴുവൻ ഏവംവിധങ്ങളായ ചിന്തകളാൽ ഉറങ്ങാതെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. പ്രഭാതത്തിൽ ഒന്നുമയങ്ങി. ഒൻപതുമണിക്കാണു് ഉണർന്നതു്. എഴുന്നേററു കുളിയും ആഹാരവും കഴിച്ചശേഷം ഒരു പത്രവും എടുത്തുകൊണ്ടു വീണ്ടും കട്ടിലിൽ കയറിക്കിടന്നു. വായിച്ചുവായിച്ച് ഉറങ്ങിപ്പോയി. ഒന്നരമണിവരെ ഉറങ്ങി. അനന്തരം എഴുന്നേററു് കൈയും മുഖവും കഴുകി. നേരം പോകുന്നില്ല. ഒരുകപ്പു ചായ കൊണ്ടുവരാൻ പറഞ്ഞു. ചായ കുടിച്ചതോടുകൂടി അല്പം ഉന്മേഷം തോന്നി; തലേദിവസത്തെ ചിന്താഭാരം തെല്ലു കുറഞ്ഞതായും. ഇന്നു ശാന്തിയെക്കണ്ടു് എന്റെ മനഃക്ലേശം അവളെ ധരിപ്പിക്കണമെന്നു നിശ്ചയിച്ചു. അല്പസമയം ഏകാന്തമായിരുന്നു സംസാരിക്കാൻ സൌകര്യം തരണമെന്നു് ആദ്യമായി അവളോടു പറയണം. എന്റെയും ശാന്തിയുടെയും മദ്ധ്യേ ഞാൻ കണ്ട മതിൽ ഒരുപക്ഷേ എന്റെ സങ്കല്പംമാത്രമായിരിക്കാം. എന്റെ ദയനീയമായ

സ്ഥിതി മനസ്സിലാക്കിയാൽ എന്റെ അപരാധങ്ങൾ അവൾ ക്ഷമിക്കുമെന്നു് ഒരു മോഹനസ്വപ്നം എനിക്കുണ്ടായി.

ഞാൻ ഹോട്ടലിൽനിന്നും ഇറങ്ങി; ഒരു വണ്ടിയിൽ ശാന്തിയുടെ ബംഗ്ലാവിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. വണ്ടി ഗേററിന്റെ മുൻവശം എത്തിയതോടുകൂടി എന്റെ ഉത്സാഹമെല്ലാം തകർന്നു. ഞാൻ വരാന്തയിൽ കയറി; അകത്തു് പല സ്ത്രീകളും സംസാരിക്കുന്നതു് കേൾക്കാമായിരുന്നു. അല്പം കഴിഞ്ഞു് സുഭദ്രാദേവി ലല്ലന്റെ കൈയ്യുംപിടിച്ചുകൊണ്ടു് അവിടെ വന്നു.

"വരണം; അകത്തുവന്നിരിക്കണം."

"ശാന്തിദേവി വല്ല ജോലിയിലും ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുകയാവാം; ഞാൻ ഇനിയും ഒരു അവസരത്തിൽ വരാം."

"വിശേഷിച്ചു ചിലർ വന്നിട്ടുണ്ടു്; അവർ ഇപ്പോൾ പോകും. അതുവരെ അങ്ങു് ആ മുറിയിൽ ഇരിക്കണം."

ഈ ഘട്ടത്തിൽ ശാന്തിയും പുറത്തുവന്നു.

"ഓ, താങ്കളോ! സുഭദ്രേ, അദ്ദേഹത്തിനെ ആ വശത്തുള്ള മുറിയിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകണം. ഞാൻ ഇപ്പോൾ വന്നേക്കാം."

ശാന്തി പോയി. സുഭദ്രാദേവി എന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോയ മുറി ചെറുതെങ്കിലും വെടിപ്പുള്ളതായിരുന്നു. ഞാൻ ഒരു സോഫയിൽ ഇരുന്നു. ലല്ലൻ ജിജ്ഞാസയോടുകൂടി എന്നെ നോക്കി. ഞാൻ അവനെ വിളിച്ചു. സങ്കോചത്തോടുകൂടിയെങ്കിലും അവൻ എന്റെ അടുത്തുവന്നു. ഞാൻ അവനെയെടുത്തു് എന്റെ മടിയിൽ ഇരുത്തി, അവന്റെ പൂർണ്ണമായ പേരു് എന്താണെന്നു ചോദിച്ചു. ബാലൻ എന്റെ ഉടുപ്പിന്റെ ബട്ടണിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു് തന്റെ പേർ കിശോർകുമാർ ബാജ്പൈ" എന്നാണെന്നു പറ

ഞ്ഞു. ആശ്ചര്യഭരിതനായി ഞാൻ അവനെത്തന്നെ നോക്കിയിരുന്നുപോയി. ബാലൻ എഴുന്നേററു് അല്പം അകലെ മാറി ഒരു കസേരയിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടുനിന്നു.

"നിന്റെ അച്ഛന്റെ പേരു് അറിയാമോ?"

ബാലൻ ദൃഢസ്വരത്തിൽ ഒന്നു മൂളി.

"എന്താണു പേരു്?"

"നന്ദകിശോർ ബാജ്പൈ."

അടക്കാൻവയ്യാത്ത ആനന്ദവും ദുഃഖവും ഒന്നിച്ചു് എനിക്കു് അനുഭവപ്പെട്ടു. ഞാൻ അല്പം വിഷമിച്ചു സുഭദ്രാദേവിയോടു ചോദിച്ചു:—

"ഇവൻ പറഞ്ഞതു ശരിയാണോ?"

"എന്റെ അറിവിൽപെട്ടിടത്തോളം ശരിയാണു്."

ശിരസ്സുതാഴ്ത്തി മന്ദസ്വരത്തിൽ അവർ പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങൾക്കു് എന്റെ പേരു് അറിയാമോ?"

"അറിയാം."

"എങ്ങനെ മനസ്സിലാക്കി? ഇന്നലെ ഞാൻ എന്റെ പേരു് പറഞ്ഞില്ലല്ലോ"

"ചേച്ചി പറഞ്ഞു."

"അപ്പോൾ ലച്ഛൻ എന്റേതുതന്നെ."

"അതെ."

എന്നു പറഞ്ഞശേഷം സുഭദ്രാദേവി പൊട്ടിക്കരഞ്ഞു.

"ലല്ലാ, ഞാൻ തന്നെയാണു നിന്റെ അച്ഛൻ. എന്റെ പേരാണു് നന്ദകിശോർ ബാജ്പൈ".

ഞാൻ കുട്ടിയെ പിടിച്ചു് എന്റെ മടിയിൽ ഇരുത്തി. അവൻ വിസ്മയാധിക്യത്താൽ എന്നെത്തന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

ഞാൻ ഒരു പുതിയ ലോകത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി; ആനന്ദവും സ്നേഹവും കൌതുകവും നിറഞ്ഞ ഒരു ലോകം!

"ദൈവമേ! ഈ ആനന്ദോന്മാദത്തിൽനിന്നു ഞാൻ എങ്ങനെ മോചിതനാകും!"

ഞാൻ ചിന്തിച്ചു. ശാന്തി എന്നെ സംബന്ധിക്കുന്ന യാതൊരു രഹസ്യവും തന്റെ സഹപ്രവൎത്തകകളായ ആശ്രമവാസികളിൽനിന്നും മറച്ചുവെച്ചിട്ടില്ലെന്ന് സുഭദ്രാദേവിയുടെ വാക്കുകളിൽനിന്നു സ്പഷ്ടമായി. ഇതെല്ലാം അറിഞ്ഞിരുന്നിട്ടും ശാന്തിയുടെനേരേ ആരും അനാദരവോ, അശ്രദ്ധയോ കാണിക്കാത്തതിൽ ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. സകലരും അവളെ ആദരിക്കുന്നു; സ്നേഹിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ ചിന്താധീനയായി ഞാൻ ഇരിക്കുമ്പോൾ വിദ്യാവതിയോടുകൂടി ശാന്തിയും അവിടെ വന്നു. വിദ്യാവതിയെ കണ്ട മാത്രയിൽ എന്റെ ഹൃദയം തണുത്തുമരവിച്ചു. ശാന്തി ലല്ലനെ നോക്കിപ്പറഞ്ഞു:—

"അല്ലാ, ലല്ലൻ ഉറങ്ങിപ്പോയല്ലോ!"

യഥാൎത്ഥത്തിൽ ലല്ലൻ തന്റെ കോമളകരങ്ങളാൽ എന്നെ പിടിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു മയങ്ങുകയായിരുന്നു. അജ്ഞാതമായ സ്നേഹപ്രവാഹത്തിൽ ഞാനും കുട്ടിയും കോൾമയിർക്കൊണ്ടു. ശാന്തിയുടെ ശബ്ദംകേട്ട് ബാലൻ കണ്ണുതുറന്ന് അവളെ നോക്കി മധുരമനോഹരമായ ഒരു മന്ദഹാസത്താൽ അവനെ ആശ്വസിപ്പിച്ചശേഷം ശാന്തി ഒരു കസേരനീക്കിയിട്ട് ഇരുന്നു. വിദ്യാവതിയും ഇരുന്നു. ലജ്ജയും പരിഭ്രമവും എല്ലാം വെടിഞ്ഞു ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"ശാന്തീ, നിന്നോടു" ഏകാന്തമായിരുന്നു രണ്ടുവാക്കു പറയാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു."

വിദ്യാവതി വിഷമിച്ചു; അവർ എഴുന്നേററു. "ഞാൻ പോകുന്നു; നിങ്ങൾ ഇരിക്കണം." അവർ ശാന്തിയോടു പറഞ്ഞു. എന്നാൽ അവൾ അവരെ പിടിച്ചിരുത്തി.

"ഇരിക്കണം വിദ്യാവതിജീ, ഞാൻ അകത്തേയ്ക്കു് ഒന്നു പോകുന്നു. ചായ തയ്യാറായോ എന്നു നോക്കട്ടെ."

അവൾ ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അവിടെനിന്നു പോയി. ഞാൻ ഹതാശനായി വിദ്യാവതിയുടെ പല്ലുകൾ നോക്കി ഇരുന്നു.

അല്പംകഴിഞ്ഞു് സുഭദ്രാദേവിയോടുകൂടി ശാന്തി തിരിച്ചുവന്നു. സുഭദ്രാദേവിയുടെ കൈയിൽ ഒരു ട്രേയിൽ ചായയും പലഹാരങ്ങളും ഉണ്ടു്. ശാന്തി ഒരു ചെറിയ മേശ എന്റെ അരികിൽ നീക്കിയിട്ടു. സുഭദ്രാദേവി ട്രേ മേശമേൽ വച്ചു. എനിക്കു ചായ വേണ്ടെന്നു ഖണ്ഡിച്ചുപറയണമെന്നു തോന്നി. എങ്കിലും, എന്തുകൊണ്ടോ, അതിനു ധൈര്യം ഉണ്ടായില്ല. ലല്ലൻ എന്റെ മടിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങി. സുഭദ്രാദേവിയെ സമീപിച്ചു് അവരുടെ സാരിയിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടുനിന്നു.

ചായ കുടിക്കുന്നതു് ദുസ്സഹമായ ഒരു ശിക്ഷയായി എനിക്കു തോന്നി. വളരെ വിഷമിച്ചു് അല്പം കുടിച്ചു് ഞാൻ രക്ഷപ്പെട്ടു. എനിക്കു സ്വകാര്യമായി അല്പം സംസാരിക്കണമെന്നു ഞാൻ അപേക്ഷിച്ചിട്ടും ശാന്തി വഴിപ്പെടാത്തതിൽ എനിക്കു കോപം ജനിച്ചു—തനിച്ചായാൽ അവളുടെ ഹിതത്തിനു വിപരീതമായി ഞാൻ പെരുമാറുമെന്നു് അവൾ ഭയപ്പെടുന്നോ? എനിക്കു പറയാനുള്ളതു കേട്ടാൽ, എന്തു് ആപത്താണു് അവൾക്കുണ്ടാവുക?

ചായ കുടിച്ചുശേഷം അരമണിക്കൂർകൂടി ഞാൻ കാത്തിരുന്നു. ഇതിനിടയിൽ ലല്ലനോടു് അവന്റെ തോട്ടത്തിന്റെ കാര്യവും ചോദിച്ചു. കുറേനേരം ലല്ലൻ ശാന്തിയും സുഭദ്രാദേവിയുമായി നടത്തിയ സംഭാഷണം ശ്രദ്ധിച്ചു.

ഞാൻ പോകാനായി എഴുന്നേററു; ശാന്തിയും എഴുന്നേററു; അവൾ ലല്ലനോടു ചോദിച്ചു:—

"ഉം, നമസ്കരിക്കാത്തതെന്തു്?"

ലല്ലൻ എൻെറനേക്കു കൈകൾ കൂപ്പി.

"പ്രണാമം."

"ദീർഘായുസ്സുണ്ടാകട്ടെ, ലല്ലാ."

ഞാൻ അവിടെനിന്നും പുറപ്പെട്ടു.

അദ്ധ്യായം എൺപത്തിയൊൻപതു്

ഹോട്ടലിൽ ചെന്നപ്പോൾ എനിക്കു തോന്നി ഉടനേ ടിക്കററു വാങ്ങി ഡറാഡൂണിൽനിന്നു പുറപ്പെടണമെന്നു്. എങ്കിലും മനസ്സു് അസ്വസ്ഥമായിരുന്നതിനാൽ ഒന്നും തീർച്ചപ്പെടുത്താൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. ഇന്നില്ലെങ്കിൽ നാളെ, അല്ലെങ്കിൽ മററന്നാൾ, അല്ലെങ്കിൽ അതിനടുത്ത ദിവസം, ഞാൻ നിശ്ചയമായും ശാന്തിയെ എൻെറ ഹൃദയം തുറന്നുകാണിക്കുമെന്നു മനസാ സത്യം ചെയ്തു. ഒന്നും ഞാൻ മറച്ചുവയ്ക്കുകയില്ല. ജയന്തിയെ വിവാഹം കഴിക്കുന്നതിനു മുമ്പുമുതൽ അവളുടെ മരണംവരെയുള്ള സംഭവങ്ങൾ ഞാൻ അവളെ ധരിപ്പിക്കും. എൻെറ അനുഭവങ്ങൾ ഏതൊരു കഠിനശിലയേയും അലിയിപ്പിക്കത്തക്കവയാണു്. ആ സ്ഥിതിയ്ക്കു് ശാന്തിയുടെ കാര്യത്തിൽ സംശയിക്കാനില്ല.

മൂന്നാംദിവസം വീണ്ടും ഞാൻ ശാന്തിയുടെ വീട്ടിൽ പോയി; പരിതഃസ്ഥിതികൾ കുറേക്കൂടി ഗൗരവമേറിയതായിരുന്നു. ശാന്തിയുടെ മുഖത്തു് അശ്രദ്ധയോടൊപ്പം വിഷാദവും കലർന്നിരുന്നു. വിദ്യാവതി ഇന്നും അവളെ വിട്ടുമാറാതെ ഉണ്ടു്. ഒരുമണിക്കൂറോളം അവിടെ താമസിച്ചശേ

ഷം ഞാൻ പോരാൻ തുടങ്ങിയപ്പോഠം ശാന്തിയും വരാന്ത വരെ എന്നെ അനുഗമിച്ചു. ഉള്ളലുള്ള ദുഃഖം കള്ളച്ചിരികൊണ്ടു മറയ്ക്കാൻ അവഠം ശ്രമിച്ചു. "നല്ലതു്" എന്നുപറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവഠം എൻെറനേരേ കൈകൂപ്പി. അവഠം പറഞ്ഞ ആ വാക്ക ഹൃദയം തകന്നു പുറപ്പെട്ടതാണെന്നു് എനിക്ക തോന്നി. ഞാൻ ഡറാഡൂണിൽ വന്നു് അവളെ കണ്ടശേഷം ഇന്നു് ആദ്യമായിട്ടാണു് അവഠം എന്നെ അഭിവാദനംചെയ്തതു്.

അടുത്തദിവസം ഞാൻ ശാന്തിയുടെ താമസസ്ഥലത്തു പോയില്ല. അന്നുമുഴുവൻ ഹോട്ടലിൽതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. മൂന്നാംദിവസം ഏകദേശം നാലുമണിക്കു് വീണ്ടും ശാന്തിയെ കാണാൻ പോയി. സാധാരണയിൽ കവിഞ്ഞ ഒരു നിശ്ശബ്ദത അവിടെ ഞാൻ കണ്ടു. ഞാൻ വരാന്തയിൽ കയറിയപ്പോഠം കണ്ടതു് വിദ്യാവതിയെയാണു്. അവരുടെ ആ പല്ലും എരിഞ്ഞ വിറകുകൊള്ളിപോലുള്ള മുഖവും കണ്ടപ്പോഠം, ഞാൻ അന്ധവിശ്വാസങ്ങഠംക്ക വശംവദനല്ലെങ്കിലും, ഒരു അമംഗളപ്രതീതി എനിക്കുണ്ടായി. അന്ധവിശ്വാസം ഇല്ലാത്തവക്കും ചിലപ്പോഠം ഇങ്ങനെ തോന്നാവുന്നതല്ലേ? വിദ്യാവതിയെ കണ്ടപ്പോഠം എന്നെ ദ്രോഹിക്കാൻ കാത്തിരിക്കുന്ന ഒരു പിശാചിൻെറ മുമ്പിൽ ഞാൻ നില്ക്കുന്നതായി എനിക്ക തോന്നി. ഇത്തരം ഒരു നിരത്ഥചിന്ത എങ്ങനെ, എന്തുകൊണ്ടു്, ഉണ്ടായി എന്നു് എനിക്ക നിശ്ചയമില്ല. ഒരു മാന്യമഹിള എൻെറനേരെ എന്തു ദ്രോഹം പ്രവത്തിക്കാനാണു്?

ഞാൻ അവരുടെനേക്കു കൈകൂപ്പി. അവരും പ്രത്യഭിവാദനം ചെയ്തു. എന്നാൽ, എന്നോടൊന്നും പറയാതെ നിന്നതേയുള്ളു.

ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"ശാന്തി അകത്തുണ്ടോ?"

"ഇല്ല; അവർ ഇവിടെയില്ല."

"സ്ക്കൂളിൽനിന്നും മടങ്ങിവന്നില്ലേ?"

"ഇവിടെയില്ലാത്ത ഒരാൾ സ്ക്കൂളിൽ പോകുന്നതെങ്ങനെ?"

"എന്തു്, ഈ നഗരത്തിലേ ഇല്ലേ? എപ്പോൾ പോയി? എവിടെപ്പോയി?"

ഇന്നലെ സ്ക്കൂളിൽപോയശേഷം ഇങ്ങോട്ടു വന്നതേയില്ല. എവിടെപ്പോയെന്നു് ആർക്കും അറിവില്ല. ഇന്നു് അല്പം മുമ്പു് സുഭദ്രാദേവിയുടെ പേർക്കു് ഒരു കത്തു വന്നു. ഇവിടെത്തന്നെ പോസ്റ്റുചെയ്തതാണു്. സ്ഥലംവിടുന്നതിനുമുമ്പു് എഴുതി പോസ്റ്റുചെയ്തതാണു്. എങ്ങോട്ടു പോകുന്നെന്നു് അതിലും വ്യക്തമാക്കിയിട്ടില്ല."

എന്റെ തല കറങ്ങിത്തുടങ്ങി; ആ ബംഗ്ലാവു മുഴുവൻ ഇളകി കറങ്ങുന്നതായും വിദ്യാവതിദേവി തല തറയിൽ കുത്തി കാലുകൾ മേല്പോട്ടുയർത്തി നില്ക്കുന്നതായും എനിക്കു തോന്നി. ഞാൻ ഒരു തൂണിൽ ബലമായി പിടിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിൽ താഴെ വീഴുമായിരുന്നു. കുറേക്കഴിഞ്ഞു് ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"സുഭദ്രാദേവി എവിടെ?"

"അകത്തു് ഒരു കട്ടിലിൽകിടന്നു കരയുന്നു."

"ലല്ലുനോ?"

"അവനും അവരുടെ അടുത്തു കിടക്കുന്നു."

എന്റെ കാലുകൾക്കു് ശരീരം താങ്ങാനുള്ള ശക്തി ഇല്ലാതായെന്നു് എനിക്കു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടതിനാൽ ഞാൻ പെട്ടെന്നു തറയിൽ ഇരുന്നു.

വിദ്യാ:—വരണം; അകത്തുവന്നിരിക്കണം. ഇവിടെ എന്തിനു് ഈ തറയിൽ ഇരിക്കുന്നു?

ഞാൻ അവരുടെ ക്ഷണം കേട്ടതായി ഭാവിച്ചില്ല. സുഭദ്രാദേവിക്കു് അല്പം സ്വാസ്ഥ്യം ലഭിച്ചെങ്കിൽ അവരിൽനിന്നു ശരിയായ വിവരം മനസ്സിലാക്കാമെന്നായിരുന്നു എന്റെ ആശ. അറിഞ്ഞതുകൊണ്ടു് ഫലമില്ലായിരിക്കാം. എങ്കിലും മനസ്സു് കത്തിലെ വിവരം അറിയാൻ വെമ്പൽകൊണ്ടു—വളരെനേരം ഞാൻ അങ്ങനെ ഇരുന്നു. ഒടുവിൽ ഞാൻ ചോദിച്ചു:—

"എനിക്കു സുഭദ്രാദേവിയെ ഒന്നു കാണാൻ സാധിക്കുമോ?"

"ഞാൻ അന്വേഷിച്ചിട്ടു വരാം."

അല്പം കഴിഞ്ഞുവന്നു് അവർ എന്നെ അകത്തേയ്ക്കു ക്ഷണിച്ചു. എന്നെക്കണ്ടു് സുഭദ്രാദേവി കട്ടിലിൽ എഴുന്നേററിരുന്നു. അവരുടെ കണ്ണുകൾ അപ്പോഴും അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായിരുന്നു. ഞാൻ എന്തെങ്കിലും ചോദിക്കുന്നതിനുമുമ്പു് എന്റെ മേൽവിലാസം എഴുതിയിരുന്ന ഒരു കവർ അവർ എന്റെ കൈയിൽ തന്നു. എന്റെ മുഖത്തു് അവർ നോക്കിയില്ല. കൂടക്കൂടെ അവർ കണ്ണുകൾ തുടയ്ക്കുന്നു.

വിറയ്ക്കുന്ന കൈകൾകൊണ്ടു ഞാൻ കവർ പൊളിച്ചു് കത്തെടുത്തു വായിച്ചു:

"ഞാൻ ഇവിടെനിന്നു പോകുന്നു; ആരോടും പിണങ്ങിയല്ല. ജീവിതത്തിൽ ഇനിയും ശേഷിച്ചിട്ടുള്ള ബന്ധനങ്ങളും നശിപ്പിച്ചിട്ടു് പരിപൂർണ്ണമുക്തി നേടണമെന്നു് കാംക്ഷിച്ചുമാത്രം. ഞാൻ വർഷങ്ങളായി താങ്കളെ പ്രതീക്ഷിച്ചു കഴിയുകയായിരുന്നു എന്തെന്നാൽ, ഈ ജീവിതത്തിൽ ഒരിക്കൽക്കൂടി താങ്കളെ കാണുമെന്നു വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. എന്റെ ആ വിശ്വാസം, അഭിലാഷം, നിറവേറി. മതി. എനിക്കു് ഇനിയും യാതൊരു ആഗ്രഹവും ഇല്ല. ലല്ലൻ നിങ്ങളുടെ കുട്ടിതന്നെയാണു്. അലഹബാദിൽനിന്നു പോന്നു് എട്ടുമാസങ്ങൾക്കുശേഷം അവൻ ജനിച്ചു.

ഞാൻ ഗർഭിണിയാണെന്നു് അലഹബാദു വിടുന്നതിനു് മുമ്പുതന്നെ എനിക്കറിയാമായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഞാൻ നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞില്ല. അതിനു രണ്ടു കാരണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒന്നാമതു്, എനിക്കു സ്വതസ്സിദ്ധമായ സങ്കോചം. രണ്ടാമതു്, അന്നത്തെ നിങ്ങളുടെ മനസ്സിൽ എന്നെപ്പറ്റി ചില തെറ്റിദ്ധാരണകൾ അക്കാലത്തുണ്ടായിരുന്നതു്. നിങ്ങളുടെ അന്നത്തെ തെറ്റിദ്ധാരണകൾ അടിസ്ഥാനരഹിതങ്ങളായിരുന്നെന്നു് നിങ്ങൾക്കു ബോദ്ധ്യമായി എന്നു് ഇത്തവണ നിങ്ങളെ കണ്ടപ്പോൾ നിങ്ങളുടെ മുഖഭാവത്തിൽനിന്നു് ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. ലല്ലൻ നിങ്ങളുടേതാണെന്നുള്ളതിനു് തെളിവു് ആവശ്യമില്ല. നിങ്ങളെ രണ്ടു പേരെയും കാണുന്ന അപരിചിതർപോലും സമ്മതിക്കുന്ന ഒരു പരമാർത്ഥംമാത്രം. സുഭദ്ര ആദ്യമായി നിങ്ങളെ കണ്ടയുടൻ മനസ്സിലാക്കി.

"ഞാൻ സകല ലൗകികബന്ധങ്ങളേയും എടുത്തെറിയുന്നതിൽ നിങ്ങൾ അത്ഭുതപ്പെട്ടേക്കാം; എന്നെ പഴിച്ചേക്കാം. പ്രിയപ്പെട്ട ലല്ലനെ ഉപേക്ഷിക്കാൻ എങ്ങനെ ധൈര്യപ്പെട്ടെന്നു ചോദിച്ചേക്കാം. ഞാൻ അവനെ പത്തു മാസം ചുമന്നു; പ്രസവിച്ചു എന്നുള്ള ബന്ധമേ എനിക്കുള്ളൂ. യഥാർത്ഥത്തിൽ അവന്റെ അമ്മ സുഭദ്രയാണു്. പ്രസവിച്ച നിമിഷംമുതൽ ഇന്നുവരെ അവനെ വളർത്തിയതു് സുഭദ്രയാണു്. അതുകൊണ്ടു്, അവന്റെ കാര്യത്തിൽ എനിക്കു ചിന്തയില്ല. ഇപ്പോൾ പ്രത്യേകിച്ചും. എന്തെന്നാൽ, ലല്ലനെ ഞാൻ നിങ്ങളേയും സുഭദ്രയേയും കൂടി ഏല്പിച്ചിട്ടാണു പോകുന്നതു്.

"നിങ്ങളുടെ മനസ്സിൽ ഒരു സംശയം ജനിച്ചേക്കാം; ഇത്രയുംകാലം നിങ്ങളെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നിട്ടു്, നിങ്ങൾ വന്നുചേർന്നപ്പോൾ നിങ്ങളേയും ലല്ലനേയും സുഭദ്രയേയും, എന്നുവേണ്ട സകലരേയും ഉപേക്ഷിച്ചുപോകുന്നതു്

എന്തുകൊണ്ടു്? ഗൌരവമേറിയ ഒരു സംശയം? അതിനു ശരിയായ സമാധാനം നൽകാൻ എനിക്കു കെല്പില്ല. എന്തുകൊണ്ടു പോകുന്നെന്നോ, എങ്ങോട്ടു പോകുന്നെന്നോ എനിക്കുതന്നെ നിശ്ചയമില്ല. എന്റെ അന്തഃകരണത്തിന്റെ ഒരു കോണിൽനിന്നു് "നിനക്കു പോകേണ്ടതായി വരും. സാങ്കല്പികങ്ങളും യഥാർത്ഥങ്ങളുമായ ബന്ധനങ്ങൾ അറുത്തെറിയാനുള്ള അവസരം നിനക്കു ലഭിക്കും. ലേശവും ശങ്കിക്കാതെ ആ സന്ദർഭം നീ ഉപയോഗിക്കണം" എന്നു് ഒരു അനുശാസനം അനുനിമിഷം മുഴങ്ങുന്നതായി എനിക്കു തോന്നുന്നു. അതു ശരിയാണു്. ഞാൻ അതിനെ ആദരിക്കുന്നു. ഞാൻ പോകും—ഈ സന്ദർഭം ഞാൻ വിനിയോഗിക്കും. എന്നാൽ, എങ്ങോട്ടു പോകും? ഈ അനന്തമായ ലോകത്തിന്റെ ഏതുകോണു് ദൈവം നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു് എനിക്കു നിശ്ചയമില്ല. ഏതായാലും പോകുകതന്നെ വേണം.

"എന്നെ അന്വേഷിച്ചു പുറപ്പെടരുതു്. ഈ ജന്മത്തിൽ ഇനിയും യാതൊരു ശക്തിക്കും നമ്മെ രണ്ടുപേരെയും യോജിപ്പിക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. നിങ്ങളുമായുള്ള ബന്ധം മറക്കാൻ ഇത്രവേണ ഞാൻ എത്രമാത്രം ക്ലേശമാണു സഹിച്ചതെന്നു് ആർക്കും ഊഹിക്കാൻപോലും സാദ്ധ്യമല്ല. എന്നാൽ, അതു മറന്നശേഷം, ആ ബന്ധം ഞാൻ അറുത്തെറിഞ്ഞശേഷം, യാതൊരു ശക്തിക്കും വീണ്ടും നമ്മെ കൂട്ടിച്ചേർക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. അതിനുള്ള ശ്രമംപോലും നാശകരമായിത്തീരും.

"എന്നോടു ബന്ധപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു് ജീവിതത്തിൽ നിങ്ങൾക്കു കഷ്ടതകളേ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളു. പക്ഷേ, ഞാൻ അതിനു് എന്തുചെയ്യാനാണു്? എല്ലാം സംഭവിക്കേണ്ടതായിരുന്നു...... ശരി, ഇതാ ഞാൻ യാത്രയാകുന്നു. എന്റെ തെറ്റുകളും കുറ്റങ്ങളും എല്ലാം ക്ഷമിക്കണം. ശാന്തി"

കത്തു വായിച്ചുതീൎന്നതോടുകൂടി എനിക്കുണ്ടായ ക്ഷോഭത്തിനും ദുഃഖത്തിനും അതിരില്ല. പക്ഷേ, പെട്ടെന്നു ഞാൻ സ്വസ്ഥനായി. ക്രമേണ എൻെറ ഉള്ളിൽ ഒരു വിരക്തി ഉണ്ടായി. ഞാൻ ചിന്തിച്ചു:

“ഇതു് അനിവാൎയ്യമായ ഒരു സംഭവമാണു്; ലോകത്തിലുള്ള യാതൊരു ശക്തിക്കും ശാന്തിയുടെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തെ തടയാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. ജയന്തിയുടെ മരണത്തിൽ എന്നപോലെ ഈ സംഭവത്തിലും എൻെറ നിർഭാഗ്യം പ്രത്യക്ഷമായിരിക്കുന്നു. എനിക്കു ഭാഗ്യം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ ശാന്തി ഈവിധം നിശ്ചയിക്കുന്നതിനുമുമ്പു് അല്പനേരം അവളോടു ഹൃദയംതുറന്നു സംസാരിക്കുന്നതിനു് എനിക്കു സൗകര്യം നല്കുമായിരുന്നു. എൻെറ അനുഭവങ്ങൾ അവൾ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നെങ്കിൽ അവളുടെ ഹൃദയം അലിഞ്ഞു് എന്നെ ഈ നിസ്സഹായാവസ്ഥയിൽ ഏകാകിയായി തള്ളിയിട്ടു പോവുകയില്ലായിരുന്നു. പക്ഷേ, വിധി നിശ്ചയം മറിച്ചാണു്; അതുകൊണ്ടാണു് അവൾ എനിക്കു സ്വാതന്ത്ര്യമായി സംസാരിക്കാൻ അവസരം നല്കാതിരുന്നതു്. ആ സ്ഥിതിക്കു് ഞാൻ എന്തിനു ദുഃഖിക്കുന്നു?”

ഞാൻ സുഭദ്രാദേവിയോടു പറഞ്ഞു:—

“നിങ്ങൾക്കുള്ള കത്തിൽ ശാന്തി എന്താണു് എഴുതിയിരുന്നതെന്നു് അറിയാൻ എനിക്കു തീരെ താല്പൎയ്യമില്ല. നിങ്ങൾക്കു് ഇഷ്ടമുണ്ടെങ്കിൽ എനിക്കുള്ള ഈ കത്തു വായിച്ചുനോക്കാം.”

ഞാൻ എനിക്കുള്ള കത്തു് അവരുടെ മുമ്പിൽവച്ചു. എന്നാൽ അതു് എടുക്കാതെ അവക്കു കിട്ടിയ കത്തു് എൻെറ കയ്യിൽ തന്നു. അതു വായിക്കാൻ എനിക്കു തീരെ താല്പൎയ്യമില്ലായിരുന്നു. അതിൽനിന്നും ശാന്തിയുടെ മേൽവിലാസം ഗ്രഹിക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു് എനിക്കറിയാം.

"നിങ്ങൾക്കു തീരെ സുഖമില്ലല്ലോ. ഞാൻ നാളെ വരാം."

എന്നുപറഞ്ഞു ഞാൻ ഹോട്ടലിലേക്കു മടങ്ങി.

"എന്തിനു ഞാൻ നാളെ വരാമെന്നു സുഭദ്രാദേവിയോടു പറഞ്ഞു. നാളെ അവിടെപ്പോയി എന്തുചെയ്യാനാണു്? ഹൃദയം പിളക്കുന്ന സ്മരണകൾ പുതുക്കുകയല്ലാതെ എന്തു ലാഭം?"

പെട്ടന്നു ലല്ലന്റെ കാര്യം ഓർമ്മിച്ചു. ശരി, അവന്റെ കാര്യം പറയാനാണു് നാളെ ചെല്ലാമെന്നു പറഞ്ഞതു്.

അടുത്തദിവസം ഞാൻ സുഭദ്രാദേവിയെ സന്ദർശിച്ചു. അവർ ഇന്നലത്തേക്കാൾ ഇന്നു സ്വസ്ഥയാണു്. അവരുടെ മുഖത്തു് സ്വതസ്സിദ്ധമായ ഗാംഭീര്യത്തിനു പുറമേ ദുഃഖത്തിന്റെ കരിനിഴലും കാണുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഇന്നു് അല്പം ധൈര്യവതിയായി കാണപ്പെട്ടു. മുഖവുര ഒന്നും കൂടാതെ ഞാൻ പറഞ്ഞു:—

"ലല്ലനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു."

അവരുടെ മുഖം ചൈതന്യരഹിതമായി. ഞാൻ ഇങ്ങനെ പറയുമെന്നു് അവർ സ്വപ്നേപി ശങ്കിച്ചിരുന്നില്ലെന്നു തോന്നുന്നു. ഒരു വാക്കുപോലും മറുപടിയായി പറയാൻ അവക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. വളരെ പണിപ്പെട്ടും വളരെനേരംകൊണ്ടും അവർ സംഭാഷണശക്തി സംഗ്രഹിച്ചു.

"ലല്ലന്റെമേൽ നിങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണാധികാരം ഉണ്ടെന്നു് എനിക്കറിയാം. നിയമവും നിങ്ങൾക്കു് അനുകൂലമാണു്. അവന്റെമേൽ എനിക്കും തെല്ലു് അവകാശം ഉണ്ടെന്നുള്ള വസ്തുത നിങ്ങളെ ഞാൻ എങ്ങനെ ധരിപ്പിക്കും? ഒന്നുമാത്രം ചെയ്യുന്നു—ലല്ലനെ എന്നിൽനിന്നും അകററരുതേ എന്നു് ഞാൻ താണുകേണു് അപേക്ഷിക്കുന്നു.

അവൻെറ വിരഹം സഹിക്കാൻ എനിക്ക് ശക്തിയില്ല. എൻെറ ചേച്ചി എന്നെ വിട്ടുപോയി. ഇനിയും എൻെറ ലല്ലനം.......

ഇതിലധികം സംസാരിക്കാൻ സങ്കടംമൂലം അവൾക്ക് കഴിഞ്ഞില്ല. വേദനയേററ കുട്ടികളെപ്പോലെ അവർ കരഞ്ഞുപോയി.

"സഹോദരീ, എൻെറ തെററു ക്ഷമിക്കണം; ലല്ലനെ നിങ്ങളുടെക്കൂടെ താമസിപ്പിച്ചുകൊള്ളണം. ഞാൻ എവിടെയെങ്കിലും താമസമുറപ്പിച്ചിട്ട്, എൻെറ മേൽവിലാസം നിങ്ങളെ അറിയിക്കാം. കൂടക്കൂടെ അവൻെറ ശരീരസ്ഥിതി മുതലായ വിവരങ്ങൾ എന്നെ അറിയിക്കണം. കൂടാതെ......."

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ലല്ലൻ അവൻെറ കൊച്ചു കൊച്ചമ്മയുമായി അവിടെ എത്തി. എത്ര സൌന്ദര്യവും ചൊടിപ്പും ഉള്ള കുട്ടി. അവനെപ്പോലും ഉപേക്ഷിച്ചുപോകാൻ ശാന്തിക്കു ധൈര്യം നല്കിയ ശക്തി അസാധാരണംതന്നെ. ഇങ്ങനെയൊരു ധൈര്യം അവൾ എങ്ങനെ സമ്പാദിച്ചു? ഹേ, നാരീ! നിൻെറ ജീവിതം രഹസ്യമയമാണ്. നാം തമ്മിൽ പരിചയപ്പെട്ട ഘട്ടത്തിൽതന്നെ നിൻെറ ഹൃദയം രഹസ്യസംപൂർണ്ണമാണെന്നു കണ്ടു. അവസാനവും അങ്ങനെതന്നെ. എവിടെയാണ് ഇതിൻെറ അവസാനം? നിൻെറ ഉദ്ദേശവും പ്രവൃത്തിയും ഒന്നും അൎത്ഥം ഊഹിക്കാൻ കഴിയുന്നതല്ല.

കുറേനേരം ചിന്താക്രാന്തനായി ഞാൻ ഇരുന്നുപോയി. അതിൽനിന്നും വിമുക്തനായി നോക്കിയപ്പോൾ ലല്ലൻ അവൻെറ കൊച്ചമ്മയുടെ സാരിയിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു അവരോടു ചോദിക്കുന്നു:—

"കൊച്ചമ്മേ, എന്തിനാണു കരയുന്നതു്?"

അനന്തരം സങ്കോചപൂൎവ്വം അവൻ എന്നെയുംനോക്കി.

"ശരി; ലല്ലാ! ഞാൻ പോകുന്നു. നീ സന്തോഷമായും സുഖമായും കഴിയണം. കൊച്ചമ്മയെ ഒന്നിനും ഉപദ്രവിക്കരുതു്. കേട്ടോ!"

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് ഞാൻ ലല്ലനെ പിടിച്ചു് ആലിംഗനം ചെയ്തു ചുംബിച്ചു. അനന്തരം സുഭദ്രാദേവിയോടു പറഞ്ഞു:—

"സഹോദരീ, ഞാൻ പോകുന്നു. കഴിഞ്ഞ കാര്യങ്ങൾ ഓർത്തു ദുഃഖിക്കുന്നതു് വിഡ്ഢിത്തമാണു്. ശാന്തി ലല്ലനെ നിങ്ങളെ ഏല്പിച്ചിട്ടാണു് പോയതു്. ഞാനും നിങ്ങളെത്തന്നെ ഏല്പിക്കുന്നു. ഈശ്വരാനുഗ്രഹമുണ്ടെങ്കിൽ നിങ്ങളെ ഞാൻ വന്നു കണ്ടുകൊള്ളാം. അഥവാ, ഭാവിയെക്കുറിച്ചു് ആർക്കു് എന്തുപറയാൻ കഴിയും? നമസ്തേ! ദയവുണ്ടായിരിക്കണം."

സുഭദ്ര എന്നെയും ലല്ലനെയും മാറിമാറി നോക്കിയിട്ടു് പ്രത്യഭിവാദനം ചെയ്തു. ലല്ലനു് യാതൊന്നും മനസ്സിലായില്ല. അവൻ എന്നെത്തന്നെ നോക്കി—ഞാൻ റോഡിലേയ്ക്കു നടന്നിട്ടും അവന്റെ ദൃഷ്ടികൾ എന്നെ പിന്തുടന്നു.

അദ്ധ്യായം തൊണ്ണൂറ്

ജയന്തിയുടെ മരണത്തോടുകൂടി എന്നെ ബാധിച്ച വൈരാഗ്യബുദ്ധി ഇടയ്ക്കു് അല്പം വിട്ടുമാറിയെങ്കിലും ഡറാഡൂൺ വിട്ടതോടുകൂടി പൂർവ്വാധികം ഉഗ്രമായി ബാധിച്ചു. അനുരാഗം മായയാണെന്നും മരീചികയാണെന്നും ചിലർ പറയാറുണ്ടു്. ഏതായാലും അതിനെക്കാൾ ശക്തിയേറിയതാണു് വൈരാഗ്യം. പക്ഷേ, ആ പരമാത്ഥം അധികം പേർ അനുഭവിച്ചറിഞ്ഞിരിക്കുകയില്ല.

ഞാൻ ആലോചിക്കാതെയും നിശ്ചയിക്കാതെയുംതന്നെ കേശവും മീശയും വളർത്താൻ തുടങ്ങി. ഒരുദിവസം തലമുടിയും മീശയും ധാരാളം വളൎന്നുപോയെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. ആ തോന്നലോടുകൂടി എൻെറ വൈരാഗ്യബുദ്ധി വേറൊരു കൃത്യത്തിനു എന്നെ പ്രേരിപ്പിച്ചു. സന്ന്യാസിമാരെപ്പോലെ കാഷായവസ്ത്രം ധരിക്കാൻ ഞാൻ തീൎച്ചയാക്കി. ഒരു പരിവ്രാജകൻെറ ബ്രഹ്മചൎയ്യാവ്രതം കുറേക്കാലമായി ഞാൻ അനുഷ്ഠിക്കുന്നു. കേശവും മീശയും വളൎത്തി, വേഷത്തിലും കുറെയൊക്കെ അങ്ങനെയായി. കാവിവസ്ത്രം ധരിച്ചപ്പോഠ തികഞ്ഞ 'സ്വാമി'യുമായി. യഥാൎത്ഥമായ സന്ന്യാസം എപ്പോഠ എവിടെവച്ചു് സ്വീകരിച്ചെന്നു വെളിപ്പെടുത്താൻ ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നില്ല. വെളിപ്പെടുത്തിയതുകൊണ്ടു് ആൎക്കും ഒരു പ്രയോജനവും ഉണ്ടാകുന്നതുമല്ല. എന്നാൽ, ഒരു കാൎയ്യം പറയേണ്ടതു് ആവശ്യമാണെന്നു ഞാൻ കരുതുന്നു. എൻെറ വേഷം എങ്ങനെയിരുന്നാലും വിചാരം എന്തായിരുന്നാലും സന്ന്യാസി എന്നു ഭാവിക്കാൻ ഞാൻ തീരെ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നില്ല. സ്വാമി ഭാവനാനന്ദൻ എന്ന പേരിൽ ഞാൻ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ വളരെവേഗം പ്രസിദ്ധനായി. അക്കാൎയ്യം വിവരിച്ചു് വായനക്കാരെ മുഷിപ്പിക്കുന്നില്ല.

അപ്രതീക്ഷിതവും ആശ്ചൎയ്യജനകവും ആയ ഒരു സംഭവം ഉണ്ടായി; അതു പറയാതെ നിൎവ്വാഹമില്ല. കോൺപൂരിലെ മില്ലുകളിലേയും, ബീഹാറിലേയും ബങ്കാളിലേയും കൽക്കരിഖനികളിലേയും, കൽക്കത്തായിലെ ചണമില്ലുകളിലേയും തൊഴിലാളികളെ വശീകരിച്ചു് അവരുടെ നേതാവാകാനും അവരെ ഇളക്കി മുതലാളിമാൎക്കു വിപരീതമായി ഹൎത്താലുകളും മററു പ്രകടനങ്ങളും അവരെക്കൊണ്ടു് നടത്തിക്കാനും എനിക്കു് ഉത്സാഹം തോന്നി. ട്രേഡ്യൂണിയനുകഠ സംഘടിപ്പിക്കാനും ഞാൻ ശ്രദ്ധിച്ചു. ഈ സഖാ

ക്കളിൽ എനിക്ക് എങ്ങനെ അനുഭാവം ഉണ്ടായെന്നോ, എങ്ങനെ അതു വർദ്ധിച്ചെന്നോ എനിക്കുതന്നെ നിശ്ചയമില്ല. എന്നാൽ, എന്റെ പ്രവൃത്തികളെല്ലാം ആത്മാർത്ഥങ്ങളായിരുന്നു. നേതൃത്വത്തിലുള്ള മോഹംമൂലം കഴിഞ്ഞ കാലങ്ങളിലെ കയ്പേറിയ സംഭവങ്ങൾ മറക്കാൻ എളുതായിട്ട് എനിക്കു കഴിഞ്ഞു. എന്റെ പ്രസംഗങ്ങൾ ഉത്സാഹവും ഉശിരും ഉല്പതിഷ്ണുത്വവും അനുഭാവവും തുളുമ്പുന്നവയായിരുന്നു. തന്മൂലം തൊഴിലാളികൾ എന്തും ചെയ്യുന്നതിനു— മരിക്കാനും കൊല്ലാനുംപോലും—തയ്യാറായി. പക്ഷേ, ഹിംസയ്ക്കു ഞാൻ അനുവദിച്ചില്ല. അവരുടെ ഉത്സാഹം പരമകാഷ്ഠയിൽ എത്തിയെന്നുകണ്ടാൽ ഉടൻ ഞാൻ "സ്വിച്ച് ഓഫ്"ചെയ്തു് അവരെ തണുപ്പിച്ചുകളയും. ഇങ്ങനെ തൊഴിലാളികളുടെ ഇടയിൽ എനിക്കു ലഭിച്ച വിജയത്തിൽ ഞാൻ സന്തോഷിക്കുകയും അഭിമാനിക്കുകയും ചെയ്തു.

ചിലപ്പോൾ ചില കുബുദ്ധികൾ അസൂയമൂലം പറയും "ഈ ബൊബാജിയുടെ വലയിൽ ആരും അകപ്പെട്ടുപോകരുതു്"എന്നും"ഈയാൾ നാരിമരിച്ചു് സമ്പത്തുപോയപ്പോൾ താടിവളർത്തിയവനാണു്" എന്നും "ഈയാൾ ബാബായല്ല ചാചായാണു്" എന്നും മററും. ഇത്തരം താക്കീതുകൾ കേട്ടു് തൊഴിലാളികൾക്കു് എന്നിൽ സംശയം ജനിച്ചാലും എന്റെ പ്രസംഗം കേൾക്കുമ്പോൾ അതെല്ലാം തീർന്നു് ഉത്സാഹഭരിതരായിത്തീരുക സാധാരണമാണു്.

ഇത്തരം പ്രവർത്തനങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടുന്നവർക്കു് ജയിൽവാസം അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്നതു് സാധാരണമാണല്ലോ. അതിനാൽ ഞാനും അതിനു തയ്യാറായിരുന്നു. എപ്പോഴും അതു ഞാൻ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതു സാധിച്ചതോടുകൂടി—ജയിലിൽപോയതോടുകൂടി—ഞാൻ വൈരാഗ്യം കൈക്കൊണ്ടതിന്റേയും സന്യാസിവേഷം സ്വീകരിച്ചതി

ൻേറയും തൊഴിലാളികളുടെ നേതൃത്വം ഏറെറടുത്തതിൻേറയും ഉദ്ദേശം ജയിലിൽപോയി ആദ്ധ്യാത്മികപീഡസഹിക്കാൻ പ്രാപ്തിനേടുകയായിരുന്നെന്നു് എനിക്കു തോന്നി.

ശരീരത്തിൽ എവിടെയെങ്കിലും ഒരു മുറിവു് ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അത്ര വേദന തോന്നുന്നില്ല. എന്നാൽ, അതു പഴുക്കുമ്പോൾ വേദന അസഹ്യമായിത്തീരുന്നു. അതുപോലെ, ശാന്തി അപ്രതീക്ഷിതമായി അന്തർദ്ധാനംചെയ്തപ്പോൾ എനിക്കു് പറയത്തക്ക ദുഃഖം തോന്നിയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്ന ചോദ്യം എന്നെ ഇപ്പോഴും അത്ഭുതാധീനനാക്കുന്നു. എന്നാൽ ജയിലിലെ ഇരുട്ടുമുറിയിൽ അടയ്ക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയ്ക്കു് ഞാൻ ഇരയായി.

ഒരുവർഷം ഞാൻ ജയിലിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി; ശിക്ഷാവധിതീർന്നു് പുറത്തുവന്നപ്പോൾ, എൻേറ പ്രായശ്ചിത്തം പൂർത്തിയായില്ലെന്നു് എനിക്കു തോന്നി; അതിൽ ഞാൻ കുണ്ഠിതപ്പെടുകയുംചെയ്തു. എന്നെങ്കിലും അതു പൂർത്തിയാക്കാൻ എനിക്കു സാധിക്കുമോ? ഇപ്പോഴും ഞാൻ സ്വയം ചോദിക്കാറുള്ള ഒരു ചോദ്യമാണു് ഇതു്. ജയിലിനു് പുറത്തുവന്നപ്പോൾ എൻേറ സന്ന്യാസിവേഷത്തിലും തൊഴിലാളിനേതൃത്വത്തിലും എനിക്കു വെറുപ്പും ദുഃഖവും തോന്നി. ഞാൻ തലമുടി വെട്ടിച്ചു. മീശ കളയിച്ചു. ഇപ്പോൾ ഞാൻ സന്ന്യാസിയുമല്ല, നേതാവുമല്ല. ലല്ലനെക്കാണാൻ ഞാൻ ഡറാഡൂണിലേയ്ക്കു പോയി. അവൻ കൊച്ചമ്മയോടൊന്നിച്ചു് സോത്സാഹം കഴിയുന്നു. ശാന്തിയേയോ എന്നെയോപററി അവനു് ഒരു ചിന്തയുമില്ല. എന്നാൽ ശാന്തിയുടേയും ലല്ലൻേറയും വിരഹം എന്നെ അത്യന്തം പീഡിപ്പിക്കുന്നു; ഒരുപക്ഷെ, മരണംവരെ എന്നെ ഇങ്ങനെ പീഡിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യും.

S. N. V-യുടെ 101 നല്ല പുസ്തകങ്ങൾ

ഡിററക്ടീവ്

		രു.	ണ.
അവിശ്വാസം	ബി. ജി. കുറുപ്പ്	2	0
ഡയറിയിലെ രഹസ്യം	പി. ഏ. പോൾ	1	0
പെരുവഴിയിലെ പ്രേതം	ആർ. സി. ശർമ്മ	3	0
മലഞ്ചരിവിലെ ഭൂതം	ഏ. ഡി. ഹരിശർമ്മ	1	0
സുഷമ	ബി. ജി. കുറുപ്പ്	1	12

നോവൽ

അപരാധിനി	ആർ. മാധവമേനോൻ	0	4
അംബുജം	ഏ. ഡി. നാരായണശർമ്മ	0	3
അമ്മായിഅമ്മ	ആർ. മാധവമേനോൻ	0	4
അമരമോഹിനി	ഭക്തിയൂർ രാമകുമാരൻ	1	4
അവളോ വേശ്യ	ബി. ജി. കുറുപ്പ്	1	0
ആനന്ദസാഗരം	സി. മാധവൻപിള്ള	2	8
ഇരുമ്പുനീങ്ങി	മിസ് ജെ. ആർ. ജോഷ്വാ	1	0
എക്സ്റെ	ആർ. മാധവമേനോൻ	2	0
കുലസ്ത്രീ	ബങ്കിംചന്ദ്രചാറർജി	1	12
ഡാക്ടറുടെ മകൾ	ചേലാട്ട് പത്മനാഭൻ	0	14
തടിച്ച വേശ്യ	മോപ്പസാങ്ങ്	1	0
തൂപ്പുകാരി	ജി. പി. നായർ	0	10
പുനർജ്ജന്മം	മിസ് ജെ. ആർ. ജോഷ്വാ	1	8
പുരോഹിതൻ	മോപ്പസാങ്ങ്	0	14
പ്രേമമുദ്ര	എൽ. ജി. എസ്. B. A.	0	6
ഭടൻെറ ഭാര്യ—മൂന്നുഭാഗം	സി. മാധവൻപിള്ള	7	0
വേശ്യയുടെ മകൾ	അബ്ബാസ്	0	8
സന്യാസി—രണ്ടുഭാഗം	മിസ് ജെ. ആർ. ജോഷ്വാ	5	0

ചെറുകഥകൾ

		രൂ.	ണ.
അഭിലാഷങ്ങൾ	ജി. പി. നായർ	0	8
അശ്രുധാര	ജി. പത്മനാഭക്കമ്മത്തി	1	0
ഉടയാത്ത കുടം	പുളിമൂട്ടിൽ	1	0
ഒഴിഞ്ഞ കൂടാര	എൻ. ഗോവിന്ദൻകുട്ടി	1	0
കഥാകുസുമങ്ങൾ	ആർ. സി. ശർമ്മ	0	8
കല്യാണരാത്രി	മുട്ടത്തുവർക്കി	1	4
ജയിൽപ്പുള്ളി	പി. കെ. വാസുദേവൻനായർ	1	0
ജീവിതത്തിന്റെ വിത്തുകൾ	എൻ. ഗോവിന്ദൻകുട്ടി	1	0
ജീവിതവല്ലി	എട്ടു കാഥികർ	1	4
ത്രിലോകസുന്ദരി	ബി. ജി. കുറുപ്പ്	1	4
ദീപവും ജ്വാലയും	പുളിമൂട്ടിൽ	1	0
നർത്തകി	എൻ. ഗോവിന്ദൻകുട്ടി	1	4
നാടൻമദാമ്മ	എം. കെ. നായർ	0	12
നീർച്ചുഴി	ടാറ്റാപുരം സുകുമാരൻ	0	12
പാവത്തിന്റെ ഭാഗ്യം	ടി. വി. രാമകൃഷ്ണപിള്ള	1	0
പൂഞ്ചോല	എസ്. കെ. ആർ. കമ്മത്ത്	1	4
പെൺചെന്നായ	ടി. കെ. സി. വടുതല	1	4
പ്രണാമം	ചെറിയാൻ ആൻഡ്രൂസ്	1	0
ലീലാഞ്ജലി	കമുകറ ലീലാഭായി	1	4
ലേഡിടൈപ്പിസ്റ്റ്	പി. കെ. വാസുദേവൻനായർ	1	0
വിനോദരശ്മികൾ	കുട്ടംചേത്രർ നമ്പൂതിരിപ്പാട്	0	8
വെട്ടും തിരുത്തും	വയലാർ രാമവർമ്മ	1	0
സംസാരിക്കുന്ന മൃഗങ്ങൾ	പി. ജി. പിള്ള	1	0
സാഹസിക	വേളൂർ കെ. സി. തോമസ്	1	0

നാടകം

ആഗ്രഹം	ടി. എ. പത്മനാഭൻ	1	0
കൽത്തുറുങ്കിലേയ്ക്ക്	കെ. കെ. എസ്. പുന്നതന്തി	0	8
ഗാന്ധിജയന്തി	എം. രാമകൃഷ്ണപിള്ള	0	14
ചുറ്റിക	മഹാകവി വള്ളത്ത്	1	4
ചെകുത്താൻവക്കീൽ	എസ്. എൻ. നായർ	0	12
ചേച്ചിയുടെ ചികിത്സ	പുളിമൂട്ടിൽ	1	0

		ക	ണ.
ഡാക്റ്റർ	കരോട്ടു ജനാർദ്ദനൻ	0	12
തകർന്ന തറവാട്ട്	പുളിമൂട്ടിൽ	1	12
ദേവനർത്തകി	ഗ്രാമിക്കാട്ടു നീലാംബരൻ	1	8
നേരും നുണയും	പുളിമൂട്ടിൽ	0	12
പുലരി	വി. കെ പവിത്രൻ	1	0
പ്രേമസീമ	പി. എൻ. പെരുമ്പളം	0	12
ശോകമുദ്ര	ആർ. വി. പുന്തല	0	12

ജീവചരിത്രം

ജതീൻദാസ്	ആർ. മാധവപ്പൈ	0	12
നാരായണഗണേശചന്ദാവക്കർ	എ. രാമപ്പൈ	0	3
ശ്രീമത് സുകൃതീന്ദ്രതീർത്ഥസ്വാമികൾ	ആർ. മാധവപ്പൈ	0	8
സാഹിത്യകുശലൻ ശേഷഗിരിപ്രഭു	ടി	1	0

ഗ്രന്ഥശാലാസാഹിത്യം

ലൈബ്രേറിയൻ	ആർ. മാധവപ്പൈ	0	4
വയോജനവിദ്യാഭ്യാസം	ടി	0	6

കവിത

അന്തിപ്പൂക്കൾ	എം. കെ. നായർ	0	12
പാദമുദ്രകൾ	വയലാർ രാമവർമ്മ	0	8
ഭടന്റെ ഓമന	എം. കെ. വാസുദേവൻ	0	4
മഹാത്മജി	വി. എസ്. ആൻഡ്രൂസ്	0	10
മാതൃകാക്ഷരമാല—സ്തോത്രം	കെ. പത്മനാഭഭട്ട്	0	4
യമുനാഷ്ടകം	ജഗതി വേലായുധൻനായർ	0	8
വ്യാമോഹം	അയിത്തൂർ സി. മാധവൻപിള്ള	1	0
സന്ദേശം	എം. എസ്. ചന്ദ്രശേഖരവാര്യർ	0	12

സഹകരണസാഹിത്യം

നമ്മുടെ സഹകരണസംഘങ്ങൾ	ആർ. മാധവപ്പൈ	0	4
വായ്പസഹായി	ടി	0	4
സഹകരണദീപിക	ടി	1	2
സഹകരണപ്രവേശിക	ടി	0	14

മതം, പുരാണം

അക്കാദമി
ഗ്രന്ഥ

		ക്ര
ആത്മാവും മോക്ഷവും	സ്വാമി വിചാരാനന്ദ	0
ഭഗവദ്ഗീത—ഭാഷാഭാഷ്യം	എ. രാമപ്പിള്ള	1
വേദവ്യാസൻ	എം. ശ്രീശേഷഗിരിപ്രഭു	0
സാരസ്വതചരിത്രം	എ. രാമപ്പിള്ള	0
സ്വധർമ്മസുധ	സുധീന്ദ്രതീർത്ഥസ്വാമികൾ	0

ശാസ്ത്രം, ദാമ്പത്യം

കുടുംബവൈദ്യസംഗ്രഹം	എസ്. എ. പിള്ള	1
സന്താനപ്രശ്നം	കെ. ആർ. ശങ്കുണ്ണിനായർ	0

സാഹിത്യം, നിരൂപണം

മഹാകവി വള്ളത്തോൾസ്മാരകോപഹാരം		5
സാഹിത്യസമീക്ഷ	എ. ഡി. ഹരിശർമ്മ	1

ബാലസാഹിത്യം

ഗ്രേഡ് i	ബാലാരാമം	0
	കഥനപാഠങ്ങൾ ഒന്നാംഭാഗം	0
	കഥനപാഠങ്ങൾ രണ്ടാംഭാഗം	0
	ചിത്രകഥാവലി ഒന്നാംഭാഗം	0
	ചിത്രകഥാവലി രണ്ടാംഭാഗം	0
	കണക്കുപാഠങ്ങൾ	0
ഗ്രേഡ് ii	കഥനപാഠങ്ങൾ മൂന്നാംഭാഗം	0
	കഥനപാഠങ്ങൾ നാലാംഭാഗം	0
	ചിത്രകഥാവലി മൂന്നാംഭാഗം	0
	കളികൾ	0
	ഫൗണ്ടൻപേന	0
	റോഡുഗീത	0
	തങ്കപ്രതിമ	0
ഗ്രേഡ് iii	ജാലവിദ്യകൾ	0

ശ്രീനരസിംഹവിലാസം ബുക്കുഡിപ്പോ

തുറവൂർ, T. C. S.